CHR. G. HEYNII

PROFESSORIS ELOQ. ET POES. IN VNIVERS. GOTTINGENSI
EQVITIS ORD. CORONAE WESTPHALICAE

OPVSCVLA
ACADEMICA
COLLECTA

ET

ANIMADVERSIONIBVS
LOCVPLETATA.

VOLVMEN VI.

GOTTINGAE,
APVD HENRICVM DIETERICH.
1812.

PRAEFATIO.

Prolusionibus meis academicis in quinque volumina collectis, restabat, vt seriores, vsque ad annum saeculi octauum, in quo ea proludendi opera substitit, superioribus, sexto et vltimo volumine adiecto, subiungerentur. Idque curaui tanto lubentius, cum viderem, partim per curas et negotia, a vita litteraria abhorrentia, partim per valetudinem senilem, ab omni spe et conatu, quo ex aliis, in maturiores annos dilatis, quicquam perficerem, quod viris doctis se approbare posset, me deiectum et exclusum esse. Consentaneum itaque visum est, vt ea saltem, quae iam singulatim pro-

dierant, vno complexu excuſa ſeruarentur, nec tam mei, quam vniuerſitatis noſtrae litterariae cauſſa, vt hae proluſiones accederent ceterarum numero, quae per hos annos in quibus eae ſcriptae ſunt *), pro annalium genere ſunt habendae; deficientibus faſtis academicis, quibus, inde a primordiis rerum condendis, vtinam idoneus obtigiſſet ſcriptor, qui conſilia et cauſſas, moleſtias et difficultates ſuperatas, expoſuiſſet.

Haud quidem ignoro, eo loco a paucis proluſiones academicas haberi, omninoque genus hoc ſcribendi tenue per ſe et leue exiſtimari; attamen illud, vt legentibus ſe commendet, argumenti maxime varietatem et dilectum deſiderat, cum videndum ſit, vt res, quam ſcribendam ſumſeris, auctoritate academiae ſit ſatis digna, vt nec ſint ſubtilia nimis, nec tamen vulgaria, nec ex vno aliquo eruditionis genere repetita, quod ſcripto-

*) Inde ab anno 1763 ad a. 1808.

ſcriptori quidem familiare ſit, paucis tamen aliis admodum frequentatum; ſed ex litteris communibus, hiſtoricis ac philoſophicis, aut ex humanitatis ſtudiis delibatum; quandoquidem iuuenum non minus, quam ſenum, legentium cauſſa ea ſcribuntur.

Equidem ſatis habui ex medio mea petere, et iuuentutis ſtudioſae ingeniis, ſtudiis et vtilitatibus, inprimis operam meam conſecrare; nec argumenta ethica refugi; ſumeb̃am quoque interdum partes monitoris, tanquam qui aetate eos antecederem; eaque accommodabam temporibus. Itaque ſententias ſubinde inſerere placuit ex vita, rerum vſu et experientia ductas, acute verbis expreſſas; omninoque genus ſcribendi ſententioſum in hoc ſcribendi officio locum habere exiſtimaui, multoque magis in vita prouectiore *). Id

*) Secundum illud Ariſtotelis de rhetorica libro bonorum conſiliorum et dictorum referto, *ἁρμόττει δὲ γνωμολογεῖν, ἡλικίᾳ μὲν πρεσβυτέρον, περὶ δὲ τούτων ὧν ἐστιν ἔμπειρος.* lib. II. c. 21.

enim vel maxime mihi curae eſſe debere putaui, vt addiſceret iuuentus, humanitatis ſtudiis operam ita eſſe dandam, vt nec in ſermonis ſubtilitatibus grammaticis et criticis, etſi per ſe magnopere probandis, non tamen in iis ſolis, ſubſiſteret, nec rerum incondita farragine ingenium oneraret: ſed vt vitae quoque et animi moribus fingendis litterarum ſtudia coleret, vtque ipſe iis hac in re exemplo praeirem, ne in me conueniret, quod apud Tacitum eſt *) de Secundo Carinate rhetore: *graeca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat.*

Cum porro duabus fere partibus illa ſcriptio academica conſtet, altera, quae eſt praecipua, vt ſollennia indicantur, et, gratiis aeterno numini actis, bona vota pro principe et publica re concipiantur, altera, vt aliqua de re vtili et graui e diſciplinarum orbe petita nonnulla propinentur: illa quidem prior, a pietate in Deum O. M. ducta, affectum

*) Tacitus annal. XV, 45.

affectum et breuitatem desiderat, nec varietatem et copiam sermonis aut ornatum admittit. Ita tamen ad eandem fere formulam verbaque concepta et sollennia res redit; simplicitas vero orationis haud facile audientium animos tenet: multo magis autem fastidium facit ambitiosa amplificatio laudis eorum, qui bene de nobis meriti sunt, aut ipsius summi bonorum acceptorum auctoris. Omnium vero maxime dicta eleuat et legentes vel audientes offendit, si adulatorie ea enuntientur. Praestat itaque in hoc quoque sequi Quintiliani iudicium, *pectus esse quod disertum* faciat. Rerum religiose ac pie eloquendarum magister optimus est, animus pie ac religiose compositus. De his tamen statuat quisque pro sensu suo.

Meae quidem menti obuersari solebat istud, quod ex Platone *) memineram, cum Athenienses votorum parum compotes, etsi victimis, pompis sollennibus, muneribusque deos de-

*) Plato in Alcibiade II. p. 98. (149.)

mulcentes, cum Lacedaemonii in ſacris et caeremoniis eſſent parciores, propitios tamen deos haberent; hoc eſt, ſecundos rerum ſucceſſus: qui tamen impie quoque factis contingere ſolent: re ad Ammonem delata, a ſacerdote eos reſponſum tuliſſe, *placere diis magis ſimplices preces bonis ac piis verbis conceptas, quam reliquorum Graecorum ſacra omnia.* Ita ſimplicitas, veritatis fida comes, vt animi ac vitae, ſic quoque pietatis ac religionis, arbitra videtur habenda eſſe.

CON-

CONSPECTVS
PROLVSIONVM
VOLVMINIS SEXTI
A. 1801 — 1808.

ADIECTIS AD CALCEM

SVPPLEMENTIS ET AVCTARIIS.

VII.

*) Admisi in hunc fasciculum sextum scriptionum academicarum duo haec scripta a nomine opusculorum academicorum haud abhorrentia; similia iis, quae in Societatis consessibus ad collegarum memoriam colendam recitaui. Sunt ea ex genere elogiorum, quod, pro tempore, consilio, re et persona, varias tractandi rationes et modos non modo admittit, verum etiam postulet. Possunt itaque ea exspatiari late in laudes, et panegyricorum genus constituere (λόγοι ἐπιτάφιοι, ἐπικήδειοι), possunt simpliciores sermones esse, elogia, memoriae; propria vniuscuiusque est natura, diuersa praeceptio. Nostrae hae scriptiones collegarum et virorum bene de litteris meritorum defunctorum commendant memoriam, scribuntur et recitantur inter Sodales et Collegas, *recenti luctu*, paucis post honores funebres persolutos, aut post nuntium de obitu acceptum, diebus; ideoque procedunt ab affectu, et ad affectus declarationem habentur inter lugentes; dolor, moestitia, desiderium in iis regnat. Insulsum esset, in tali elogio desiderare commentationes doctas et disputationes de optimo iurisprudentiae tradendae modo, aut de optimo genere historiae scribendae vel academiae condendae; haec et alia similia possunt forte locum habere in alio epicedii genere, luctu iam remissiore, temporis interiecto spatio, animo composito, consideratione in expendendis defuncti virtutibus et laudibus adhibita.

I.

I.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GEORG. IAC. FRID. MEISTER D.
CVM SENATV
ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS SACRA
LXIV.
IN KAL. SEPTEMBRES cIↃIↃCCCI.
CELEBRANDA
INDICIT
SIMVLQVE
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
IOANN. FRIDER. GMELIN D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT.

Cenſura ingenii et morum Q. Aurelii Symmachi cum memorabilibus ex eius Epiſtolarum libris.

Spectat hoc ad honorem liberalibus artibus habitum, quod excuſationes et vacationes a muneribus et officiis publicis facili indulgentia admittuntur; quemadmodum iam olim medicis,

grammaticis et ceteris professoribus et legum doctoribus ab omni functione et ab omnibus muneribus vel publicis vel ciuilibus immunitas fuit concessa *a*). Quod si caussa quodammodo diuersa est munerum academicorum, quae ad ipsum Ordinem et ad Curiam Professorum resque vniuersitatis moderandas spectant: tanto maior gratia habenda est iis, qui, vt reip. academicae incolumitati et commodis rite prospiciatur, munera publica, quoties vices ad se redierint, haud recusant. Laetamur itaque et gratulamur Georgiae Augustae, cum, expletis functionis semestris partibus, magistratus academici capiendi vices ad Ordinem medicum reuolutae sint, successorem per instans semestre renuntiandum a nobis esse publice Virum Experientissimum, Collegam coniunctissimum,

IO. FRID. GMELIN D.

magistratu hoc iam antea summa cum laude gesto spectatum, integritate et constantia, iurium legumque custodia et aequitatis obseruantia, eximium. Transferentur in eius domum magistratus academici insignia solennibus, quae in Kalendas Septembres hoc ipso libello indicuntur. Quod vt felix faustumque sit, ex animo precamur. Bona vota concipientur in ipsis sollennibus supplicabiturque numini O. M., vt pace Europae restituta res quoque Germaniae, patriae nostrae communis, in tuto et tranquillo constituantur.

Nobis interea, quibus praeconium hoc sollennium academiae mandatum est, curae esto, vt commen-

a) L. 6. C. de Profess. et Med.

commentandi argumentum aliquod circumſpiciamus, et loco noſtro, et communibus litteris conſentaneum, in quibus hiſtoriarum et fontium, e quibus illae petuntur, porro ſcriptorum in quaque diſciplina claſſicorum, omninoque doctae antiquitatis, notitia merito habenda eſt. Etenim in hoc ſcriptionis genere nec locum habet quicquid in communi tritoue argumento ſubſiſtit, nec nimis ſubtilia aut tenuia, ad quae vix vnus alterue deſcendat, perſequi licet; ſed verſari ſcriptionem neceſſe eſt aliqua in re, quae intra diſciplinarum in academiis tractari ſolitarum confinia contineatur, neque omnino aliena ſit ab eorum ſtudiis, qui, liberalibus litteris imbuti, iam ad diſciplinarum ſtudium ſeſe contulerunt.

Iure, Ciues, meritoque puerilis et iuuenilis aetatis diſciplina legendis ſcriptoribus, non omnis generis, ſed in ſuo quoque genere praeſtantiſſimis, inprimisque vtriusque ſermonis claſſicis, continetur; formanda enim ſunt ingenia ad exempla optima, mensque eſt imbuenda non fucatis, ſed veris natiuisque coloribus ſeu rerum ſeu orationis; quandoquidem ea eſt habenda cura in prima aetate, vt et res recte percipiamus et perceptas recte eloquamur. Prouectioribus tamen annis ſtudiisque nequaquam aſpernandus eſt omnis vſus et lectio ſcriptorum ſerioris ac deterioris aetatis, inprimis iis, qui in hiſtoriis cognoſcendis et explorandis, in iuris Romani et doctrinae Chriſtianae, eiusque viciſſitudinum, doctiore et penitiore ſtudio verſari, nec in vulgari rerum traditarum formula acquieſcere, ſed in cauſſas nexusque re-

rum et euentorum aut doctrinarum ſe inſinuare volent. Contrahitur porro iudicii aliqua ſeu maturitas, ſeu firmitas ac ſoliditas, ſi opinionum viciſſitudines, caſuum fortunae varietates, externarum rerum in ea, quae a ſapientia diuina humanaque deducta eſſe habentur, vim ac dominationem, ſi partium ſtudia, ſectarum furores, dogmatum certamina, laqueos et calumnias, animadverteris; ſi iactatos per hos cupiditatum et irarum fluctus et anfractus hominum animos, abductaque ingenia per opinionum ludibria a ſenſu communi, ratione ſaniore et iudicii ſimplicitate, tranſuerſumque acta videris; et auocata ab eo, quod omnium primum ſummumque erat, a ſtudio veri, ab actu rerum publice priuatimque vtilium, a ſenſu et habitu humanitatis, virtutis ac pietatis, ex iudicio animi, incorrupto et ſincero veritatis amore imbuti, cognoueris. Ita demum adſueſcimus, nec noſtrae aetatis opinionibus plus tribuere, quam prudentia, rectumque iudicium, et locus, in quo quisque ſe conſtitutum videt, poſtulant. Eſt poſt haec omnia aliud, quod in ſcriptoribus ſerioris aetatis tractandis, cum vtilitatibus multis ac variis, voluptatem quoque afferre poteſt, ſi iſtarum aetatum, mores et ingenia hominum, imperiorum conſtitutiones et adminiſtrationes, imperantium artes, aulicorum ſtudia in publica negotia conſilia et rationes ſe inſinuantium, opum publicarum dilapidationes, vtilitatum publicarum per priuatorum vtilitates interceptiones, et innumera alia perſpexeris, quae noſtris imperiis ac regnis, adminiſtrationis modis, auli-

corum

corum ſtudiis, communia ſunt ac ſimilia. Iuuat altera ex parte cognoſcere exempla virorum, munerum meritorum ſcriptorumque laude inſignium, inquirere in cauſſas ac modos, quibus in regnis corruptis ac labefactis, quorum ruinas ipſi morabantur, ad tantam virtutem peruenire, ingenia excolere, doctrinam interdum haud vulgarem aſſequi potuerint, ea maxime aetate, qua Chriſtiani homines doctrinae quidem ſuae praecepta, interdum et ipſa ſatis deprauata, latius propagare ſtudebant, vita tamen, moribus ſtudiisque et actis publicis priuatisque, eadem plerumque ipſi reſpuebant et proculcabant. Habet quoque vtilitatem intelligere, quid quantumue homines etiam praeſtantiores ex ſaeculi ſui opinionibus ipſi imbibere ſoleant, vt nemo facile, ne magni quidem viri nomine dignus, memorari poſſit, qui non ex temporum ſenſibus, iudiciis, vitiisque, aliquid ipſe vitii contraxerit, cuiusque vita, actus, ingenium, oratio, non labe aliqua ſaeculi contaminata ſit. Eadem de cauſſa difficile eſt, in ea aetate, in qua nihil probatur, niſi quod ad morem et corruptelam ſaeculi attemperatum ſit, vitae, morum, ſtili, ſeruare ſimplicitatem.

Non itaque aut inutile erit, aut iniucundum, euoluere et enucleare clarorum virorum aliquot Saeculi quarti et quinti a C. N. vitas et ſcripta, ſimulque adiungere memorabilia ex eorum ſcriptis, quae ad mores, opiniones et inſtituta temporum cognoſcenda tanquam manu ducant. Eſt in his vnus, *Q. Aurelius Symmachus*, Senator grauiſſimus,

muneribus dignitatibusque summis per Gratiani, Valeriani et Theodosii tempora functus, post alios honores Praefectus vrbis a. 384. et Consul ordinarius a. 391. idemque Pontifex maximus, omni virtute publica priuataque ornatissimus, Christianorum tamen clamoribus infamis, quandoquidem a patriis religionibus recedere obstinate recusauit. Idem litterarum studia miro ardore est prosequutus, stili fingendi diligentissimus, meliore haud dubie saeculo dignus, ei tamen, in quo vixit, diuino aliquo munere datus: quandoquidem ille studia sua et virtutis et litterarum coniunxit cum aliis egregiis istius aetatis viris, ne maturius, quam postea euenit, litterarum bonarum studia interirent.

Mouet omnino mirationem, quibus a caussis profectum sit, vt saeculo quarto medio virorum doctorum vbertas tanta existeret, cum antecedente aetate litterae fere exaruisse ac defecisse viderentur. Inclaruerunt nunc non modo e christianis Ausonius, Ambrosius, Augustinus, verum etiam ex alteris partibus innotuere praeter Symmachum, Ammianus Marcellinus, Avienus, Vegetius, Aurelius Victor, Eutropius, Claudianus, Macrobius, e Graecis post Libanium, Themistius, Himerius, Eunapius, alii, non quidem boni scriptores, nec tamen prorsus indocti. Aliorum nomina excitat Macrobius in Saturnalibus, alia Ausonius, plura Symmachus, inque iis Flauianum, ipsi coniunctissimum, muneribus summis functum, Mineruium, Protadium, eius filium, Praetextatum, qui in prae-

praefectura Italiae et Illyrici obiit 384 *b*), Eugenium, grammaticum et rhetorem ab Arbogaſto in locum Valentiniani II. Imp. euectum; Medicos, Diſarium et Gelaſium; vt omittam alios *c*). Ipſe Symmachus habuit patrem, virum, iudice Am-

A 4 miano

b) De his vid. Ritter. Proſopographia ad cod. Theodos. cf. Tillemont in Theodosio Art. 63. De Protadio v. Wernsdorf Excurs. VII. ad Rutil. et de Flauiano ibid. p. 651. Tom. V. Poet. min.

c) Disarius medicus, in Epiſtolar. IX, 43. pro quo editum Disamus III, 37. Gelasius, de quo I, 68. "Medicinam cum primis nostrae aetatis exercuit" Martianus poeta graeca carmina ad eum miserat VIII, 22. Lucillum pictorem meminit IX, 49. Adde Palladium rhetorem I, 15. Maximum philosophum: *quem vita et eruditione liberalium disciplinarum pariter insignem, neque vlli praestantium philosophorum secundum* commendat Epp. II, 29. diuersum ab eo, qui magiae reus gladio percussus est a. 374. Laudatur Eris vel Orus II, 39. *philosophus vita atque eruditione praecipuus.* Asclepiades V, 29. quem *sanctum philosophum* appellat. Celsus, *Aristoteli suppar*, quem in ordinem senatorum cooptare rogat Theodoſium Imp. X, 18. et Priscianus I, 79. de quo haec habet: "*Priscianus, frater meus, cum primis philosophorum, litteratura et honestate censendus, Senatu autore salarii elementa consequitur.*" Fratrem appellat, illa enim aetate voces filius, pater, frater, affectus erant nomina, non sanguinis. Erant autem tum *Romanae iuuentutis magistris subsidia detracta sollennis alimoniae:* Ep. V, 33. quod mirum videri debet, quum Gratiani Constitutione notissima a. 376. Professoribus e fisco constituta essent salaria: eam v. in Cod. Theodos. XIII, 3, 11. Fuisse passim homines et ciuitates non omni cultu litterarum carentes, facile tibi persuadeas. Ita inter *Beneventi* laudes est Ep. I, 4. *et vrbs cum sit maxima, singuli optimates mihi visi sunt vrbe maiores, amantes sui* (an vrbis?) *litterarum morumque mirabiles.*

miano Marcellino XXVII, 3. "*inter praecipua nominandum exempla doctrinae atque modestiae.*" Est eius epistola ad filium, in qua aliquot ab eo composita poematia inserta leguntur. Si tempora computamus, horum virorum pueritia et iuuenta incidit in tempora pacatiora et tranquilliora inde, a Constantini regno; vt videatur ingeniorum conflictio inter antiquorum et nouorum sacrorum adsectatores, quamdiu non omnino vi publica oppressa erat opinandi libertas, litteris et disciplinis studiose prosequendis profuisse. Ipse Symmachus cum Ausonio, etsi Christiano, vixit coniunctissime *d*). Atque in hac sententia saniore persistere debuerant inde a Constantino omnes, et sibi persuasum habere, veritatem tanto faciliorem victoriam habituram, quo patientius errori venia daretur; et audiendus erat Symmachus: "*diis patriis, diis indigetibus pacem rogamus. Eadem spectamus astra, commune caelum est, idem nos mundus inuoluit; quid interest, qua quisque prudentia verum inquirat? vno itinere non potest perueniri ad tam grande secretum; sed haec otiosorum disputatio est, nos preces, non certamina offerimus.*" (Ep. X, 54.)

Epistolarum ad diuersos habemus libros decem post eius mortem a filio in lucem editos; an patris vltima voluntate, non constat; nec magis illud, an a filio collectae fuerint; librorum numerum, et vltimo loco epistolas ad Imperatorem in

d) Lectitauit Symmachus eius Mosellam et laudat eximie Epp. I, 14. gratulatur ei Consuli, I, 20. quo loco: "*iter*, inquit, *ad capessendos magistratus saepe litteris promouetur.*"

in vnum librum collectas, aemulationem Plinii iunioris prodere in aperto eſt; pro cuius imitatore Symmachum habuere et cum iſto comparavere aequales; quod ferendum erat, ſi Symmachus forte acumine ſententiarum et verborum ornamentis, non autem ſermonis elegantia proprietate et nitore cum eo certare voluiſſet. Vtinam ad temporum ordinem epiſtolae diſpoſitae eſſent, aut aliquis ſaltem vir doctus exiſteret, qui noua recenſione facta temporum notationes, quoties ipſa res deſiderat, et hominum notitias adiungeret; nae multas ille moleſtias legentibus eximeret! Symmachum autem ipſum vellemus grauiora ſuis epiſtolis argumenta ſubieciſſe; maxima enim pars rebus vulgaribus, tenuibus et nihil prorſus memorabile habentibus, abſoluitur; vt pigeat, orationis cultum ac ſtudium tam vana et inani opera eſſe effuſum. Magnus eſt numerus litterarum commendatitiarum, varietate quidem formularum haud indocta. Sunt aliae officii cauſſa ſcriptae, aliae in vitae priuatae negotiis, aliae ad amicos, pauciſſimae in cauſſa aliqua grauiore; itaque ad temporum hiſtorias pauca ex iis erui potuere, quibus Tillemontius ſatis diligenter eſt vſus; alia nonnulla ad leges et conſtitutiones, aut ad officia domus auguſtae illuſtranda, quae, pleraque a Iureto animaduerſa, in Commentarios ad Cod. Theodoſ. intulere viri doctiſſimi, Iac. Gothofredus et Io. Dan. Ritter. viri eruditionis antiquae, nunc fere obſoletae. Studium ſtili fingendi mirum eluceſcit in omnibus, vt mireris, illa aetate, in tanta corruptela eloquentiae omnisque orationis, laudem tamen et

 famam

famam ex scriptionis elegantia quaeri potuisse. A sententiarum veritate et naturali enuntiatione sermonisque proprietate, perspicuitate et, si res ita ferret, venustate ex verborum dilectu, collocatione et numeris, aberratum erat ad verborum fucos, cincinnos et calamistrum, sententia aut neglecta aut obscurata *e*); dumque acumen nimium, etiam in vulgaribus, venantur homines, inepta et frigida in medium afferunt *f*). Non itaque mirum est, ea, quae hanc aetatem exceperunt, tempora ad horridam et squalidam orationem prorsus desciuisse; nihil enim est, quod, semel spreta simplicitate et elegantia, celerius properet ad barbariem, quam tragico et lyrico tumore ad vulgaria et per se tenuia translato pro-

e) Quale hominum iudicium fuerit de eloquentia discas ex Epp. I, 89. *praeter loquendi phaleras quibus te ornauit natura, senile quiddam — sonuisti — At illi quos cothurnus altior vehit, et structurarum pegmata delectant, neque tristem soliditatem atque lasciuum leporem consona laude celebrarunt.*

f) Sunt tamen in his acute dictis, nonnulla, quae veritate et pondere placere possunt; vt X, 25. "*paria non sunt, quae dispari arte quaeruntur;*" (vt honores, laudes, fama, *gloria, virtute an adulantium vocibus*, parta). VII, 60. "*omne, quod in cursu est, viget; continuatio experientiae vires suas renouat.*" II, 36. "*inusitatum exemplum vitandum esse rescripsi, ne res iusto orta principio breui ad indignos per ambitum perueniret.*" Est hoc illud Sallustianum per se verissimum, Cat. 51, 17. *Omnia mala exempla* (in rep.) *a bonis orta sunt.* I, 31. *Cum semel a te carmen profectum* (vulgatum) *est, ius omne perdidisti; oratio publicata res libera est.* I, 18. "*sed maximas ingenii tui vires fortuna magna non onerat.*" Fuit eiusdem dictum: *vt vera laus ornat, ita falsa castigat.*

progreſſa oratio. Hoc erat, quare nuper tantopere metuebamus hiſtoriis tragico dramate compoſitis. Orationem in Senatu habitam *g*), et mirum in modum cum aſſenſu auditam, memorat optimus Senator noſter. Eſt tamen ſuperſtes vnum eloquentiae Symmachianae ſpecimen, quod argumentorum grauitate, copiis haud vulgaribus in breuitate, et ſumma arte, ad praeſtantiſſimorum oratorum opera accedit, Epiſtola (X, 54.) ad DDD. Valentinianum, Theodoſium et Arcadium ſemper Augg. pro Ara Victoriae in Curiam reponenda; dicetis, in cauſſa haud probanda eum ingenium exeruiſſe; at enim ex eius ſenſu et iudicio diiudicatio facienda eſt. Argumentorum dilectu, vi, pondere, aculeis, non minus admirabilis illa eſt, quam prudentia, cautione, ac verecundia; quam tanto magis ſentias, ſi verboſam et inanem, interdum calumnioſam et veteratoriam, declamationem Ambroſii compares *h*). Ex reliquis libri decimi epiſto-

g) Ante annum 379 forte ad gratias agendas propter patrem ex agro in Senatum reuocatum lib. I, 44. (ex Lectii editione, qua vtimur, in Iureti editione, in qua primi libri numeri variant, ep. 38.) Idem ambitiose captat amicorum iudicia et gratulationes, nam orationem editam a se ad eos miserat, I, 52. 28. 105. V, 41. duas orationes praeterea ad Mineruium, Protadii patrem, miserat, IV, 29. Si vera sunt, quae ap. Cassiodorium memorantur hist. tripart. IX, 23. orationem in laudem Maximi quoque scripserat.

h) Saepius tentata res primo 382, vt ex *Ambros.* Ep. colligas (Tillem. p. 170.), iterum 384. (p. 244.) cum Praefectus vrbis esset (Ambros. ibid.) 388 et 392. *Lardner Heathen Testim.* Vol. IV. p. 372. vbi et nonnulla de vita eius p. 397. Nec tamen successum

epiſtolis, qui in fronte haec habet: "*liber X. continens epiſtolas familiares ad Impp., ſententias Senatorias et opuſcula, editus poſt eius obitum a Q. Flauio Memmio Symmacho V. C.*" poſſunt nonnulla enotari ad Praefecti vrbis officium, cauſſas, cognitiones ceteraque negotia ab eo curanda, formulamque libellorum ad Imp mittendarum; nos relationes, et memorias, appellare ſolemus. Verum haec iam occupata ſunt a viris doctis, qui ad Codicem vtrumque iuris illuſtrandum eruditionis copias attulerunt, imprimisque ii, qui de officio Praefecti vrbis diſerte egerunt. Sunt quoque nonnulla in hoc libro, quae ad iuris ciuilis capita ſpectant, quae tamen accurata expoſitione indigent, a loco noſtro forte aliena, nec multis lectoribus grata futura *i*).

Ex iis, quae ad temporum quidem euenta et conditionem ſpectant, vnum ſaltem commemorare iuuat: Submota Gratiani iuſſu ara Victoriae e Curia, a. 382. paullo poſt premebatur vrbs graui fame; quod Symmachus ad ſacrilegam impietatem refert locis pluribus, inprimis in nobiliſſima Epiſtola X, 54. ſupra memorata. Orta erat fames ex ſterilitate anni maxime in Africa; delata eſt annonae cura in Symmachum Praefectum vrbis ab Impp. dictum, claſſes aliis ex locis aduehi frumentum iuſſae;

cessum res habuit; quid quod et in centesimo lapide ab Vrbe abesse a Theodosio iussus est Symmachus, vt Prosper Aquit. memorat; parum probabiliter, nisi alio tempore similis casus incidit.

i) V. lib. X, 32. 41 sqq. 63. spectans ad illustrandum L. 14: Cod. Theod. de accusat. add. lib, V, 52. et II, 13. quae L. 2. Cod. Th. de testam. respicit.

iussae; ita Africae damna Macedonicis maxime commeatibus sunt compensata *k*).

Quantopere, dominationis deprauatae artibus, exhaustae fuerint prouinciae, tributis et vectigalibus restincta hominum industria, inprimisque fisci auaritia et calliditate pessundata libertas, inter insanas imperatorum et aulicorum prodigalitates et profusiones, docent temporum historiae. Nec vero modo plebs exactionibus oppressa, verum etiam grassatum est in diuitum patrimonia: quae ex LL. Cod. Theodos. et Annott. ad eas cognosci possunt. Memorat in his Symmachus indictiones tironum, etiam e seruis, et iumentorum, deteriorum temporum inuenta: VI, 62. 64. 58. IX, 10. v. Iuret ad VI, 63. Vt vnum commemoremus: magistratuum munia continebantur fere impensis in res non modo inutiles, verum etiam damnosas faciendis, inque his inprimis in ludos edendos. Incredibile est, quantae, in summa prouinciarum, vrbium et agrorum, egestate, impensis in spectacula aulica factis, fuerint erogationum publicarum profusiones, et ipsorum magistratuum patrimoniorum impendia, malis mox artibus, vt fit, reparanda. Quaestoria et praetoria dignitas ludorum editione absoluebatur, in quos ingentes sumtus erant expendendi *l*). Pro exemplo esse possunt ea, quae in magno Epistolarum numero occurrunt de apparatu ludorum, quos Symmachus filio quae-

k) Epp. III, 82. coll. II, 6. 7. 52. III, 55. IV, 21. 75. VI, 26. VII, 68. erat quoque olei penuria IV, 18.

l) Fuit quoque editio in Consulatu IX, 24. etiam Sacerdotum: v. Iuret. ad IV, 62.

quaeſtori et poſtea praeturam adepto inſtruxit, modice quidem, vt ipſe profitetur, ſatis tamen laute vt bis mille aureos in praeturam filii expendiſſe narretur ap. Photium Cod. LXXX. p. 198. Eſſet res ſingularis libelli, ſi omnia accurate perſequi vellemus. Narrantur a Symmacho ludorum cauſſa aduecti gladiatores, equi ex Hiſpania, quadrigae, circi et ſcenae artifices, veſtes holoſericae, quae pro praemiis diſtributae eſſe videntur (VI, 39), vrſi, leopardi, crocodili, Libycae ferae, addaces, ſtrepſicerotes alii appellant, et pygargi, IX, 119. de quibus Plinius eſt videndus *m*). Itaque narratum legimus, preces ad Impp. eſſe perlatas, vt ludos edituris magiſtratibus ſubueniretur, gladiatoribus, etiam equis, mittendis et Libycis feris *n*). Erant porro a magiſtratibus nouis mittendae ad alios ſportulae, ſeu munera, in quibus, vt notum eſt, diptychorum vſus erat praecipuus: (etiam a Symmacho memoratus II, 81); erant aliae liberalitates, in his miſſilia. Mittebantur a Senatoribus ſtrenae Principi, vti a Principe miſſae Kalendis Ianuariis: (Ep. X. 20. 28). Conferebant Senatores pecunias ad decennalia celebranda (X, 26). Simili modo

m) Collegimus haec ex locis Epp. II, 46, 76. 77. IV, 6. 8. 12. 56. 59. 60 – 64. V, 19. 54. 60. 63. 81. VI, 33. 34. 38. 40. 42. 43. VII, 1. 48. 82. 104. 5. 6. 110. 121. 122. IX, 12. 15. 16. 18. 20 – 25. 27. 111. 119. 126. X, 9. 14. 48. In Ep. V, 63. conqueritur quadrageſimae portorium pro equis miſſis exactum per publicanos.

n) Lib X, 22. IV, 12. cf. Iuret. ad X, 4. et ad II, 46. in qua memorabile exemplum occurrit Saxonum captiuorum ad depugnandum in ludis miſſorum, qui, vt ſe probro ſubducerent, pridie ludos ſine laqueo (*ſpiritu intercluſo*) gulas fregerant numero XXIX.

modo corporibus Vrbis imperabantur collationes, v. c. equorum; vnde inter priuilegia corporibus Romae conceſſa erat immunitas a tali quoque praeſtatione: (X, 27. v. viros doctos ad C. Th. de priuilegiis corporatorum lib. XIV. tit. II. p. 164. Tom. V. cf. eosdem ad XI, tit. 17. 18). Praedicatur itaque Symmachi Praefecti vrbis 384 opera, cum ad leuandam quaeſtoriam et praetoriam dignitatem, liberandasque Senatorias functiones a grauibus impenſis, Patrum decretum ad Impp. detulit (X, 21), quod et confirmatum legimus Conſtitutione Theodoſii et Arcadii; C. Th. XV. 9. ad quam a viris doctis res illuſtrata eſt *o*) inprimis ex ipſo Symmacho; vt haec illuſtrare velle, actum agere ſit.

Subiungemus his nonnulla, quae ad ipſum Symmachum ſpectant. Senatorem grauiſſimum, Magiſtratum ſanctiſſimum, Ciuem ad bonum commune natum recte diceres, vocabulo iſtis temporibus frequentato *p*); cuius integritatem, probitatem, conſtantiam cum prudentia, multis in locis admiramur; facile enim intelligi poteſt, quam lubricum ac periculoſum eſſet, inter temporum, dominationis, et aulae corruptelas, ſeruare rectum. Senatoriam auctoritatem et dignitatem tuitus eſt egregie *q*); in hoc enim ordine quicquid ſupererat auxilii

o) Etiam de sportula, vno solido. ad IX, 128. item III, 59. 61. VII, 77. 8. Tillemont. Tom. V. p. 244 sqq. de spectaculorum licentia Muller. de genio aeui Theodos. cf. Montefalcon. *des moeurs et des usages du Siecle de Theodose* in Mem. de l'Acad. d. Inscr. XIII. p. 484.

p) Epp. I, 49. cf. Iuret. ad I, 43. p. 53.

q) V. c. X, 62. II, 75. (al. 74.) ait quoque Praefecturae munus esse tueri Senatum X, 62. Obiter notabi-

auxilii aduersus dominationis iniuriam et libidinem, continebatur; itaque Senatum appellat "*partem humani generis meliorem*," (Epp I, 52. al. 46. vbi cf. Iureti notam). Quod superstitio animo eius tam alte insederat *r*), excusandum erat in viro patriarum legum et institutorum seruantissimo, eodemque Pontifice maximo: venia enim debetur ei, qui ad fidem suam et religionem refert antiqui instituti auctoritatem et sanctitatem, si videt noua, etsi forte per se bona, meliora quoque, non bonis artibus et consiliis inferri et obtrudi. Quod Orationi Imp. Gratiani in Senatu Kal. Ianuar. ab ipso Imperatore iussus erat, eximie exultat *s*); quod ne vanitatem optimi viri arguere putetur, de temporum more hominumque sensu sub dominatione est cogitandum: de quo vel ex hoc licet statuere, quod iam tum vsitata erant appellandi Impe-

tabimus ex lib. X, 37. acta Senatus et populi per vices singulorum mensium ad Impp. missa.

r) Vestigia superstitionis, praeter Epistolam pro Ara Victoriae, ad curam sacrorum et sollennium, I, 46. ad procuranda ostenta I, 49. alias curas v. I, 47. 51. 69. II, 34. 36. spectant. Aegerrime tulerat, fundos, praedia et agros, e quibus Virgines Vestales alebantur, cum priuilegiis et stipendiis Constitutione Gratiani ademtos: (v. Ep. X, 54. med.) de qua lege v. docte disputata ad Cod. Theod. XVI, 10, 7. p 299. Vol. VI. quid eum sensurum fuisse putabimus, si nostra aetate eum vivere fors tulisset! De Virginis Vestalis incestu actionem instituit IX, 122. 123. non Pontificis loco, sed Praefecti Vrbis vice, ad quem omne criminum genus intra et extra vrbem pertinebat.

s) Epp. I, 13. X, 2. I, 95. Quaestoris Principis illud munus erat.

Imperatoris verba: *Clementia veſtra; numen veſtrum; aeternitas veſtra*, et ſimilia alia.

Litterarum illum ſtudiis omne otium conſecraſſe ex multis locis apparet, maxime cum ruri viueret. Solebat enim opportunitates ſeceſſus in praediis anxie aucupari. Habuit autem praedia plura, ad Baulos, quos verſibus celebrauit, I. 1. et ad Lucrinum lacum I, 1. quibus adiungit Baias et Puteolos I, 8. II. 26. Memorat praetorium Capuanum, h. e. villam, domum, I, 10. vt VI, 11. praetorium Baianum, VI, 9. hinc intra Campaniae terminos ſe vitam agitare ait: II, 32. cf. III, 16. V, 91. 95. VII, 31. 37. 24. Aliud praedium habuit Laurentinum IV, 44. VII. 15. idem appellat agrum Lauiniatem, VII, 26. Aliud Vaticanum VI, 58. 61. VII, 21. aliud Oſtienſe I. 6. VI, 72. ſuburbanum viae Oſtienſis VI, 66. aliud Praeneſtinum VII, 35. et ſuburbanum, cui Arabianae nomen erat II, 57. VI, 60. Habitationem habuit in Coelio VII. 18. 19. agros poſſedit in Caeſarienſi Mauretania VII. 66. alios in Sicilia IX, 51. Sane ii, qui tot ſeceſſus ad otiandum habent, non facile in otio de litterarum ſtudiis et Muſarum contubernio cogitare ſolent; ſunt ſcilicet oblectationum alia genera, quibus ſe addicunt; tanto maior eſt Symmachi admiratio, qui in ſummis honoribus adminiſtrandi imperii et fortunarum copiis in agros ruſticatum itabat, vt litteraris occupationibus ſe recrearet.

Graeca ſe cum filio didiciſſe, in grauiore aetate, ipſe narrat IV, 20. Memorat Varronianas Hebdomades I, 2, 3. quas ea aetate (Saec. IV.) ſuperfuiſſe inde patet, et laudat ex iis Elogia Platonis, Ariſto-

telis, Curii, Catonum, Fabiorum, Scipionum, totiusque triumphalis Senatus: vnde argumenta libri quae fuerint cognoſcimus. Exemplum Plinii hiſtoriae naturalis a librario exaratum ad Auſonium miſſum memorat Ep. I, 24. cum autem voce *libellorum* vtatur (*en tibi libellos*) credas partes tantum libri fuiſſe. Terentii verbis vtitur I, 23. (ex Adelphis IV, 1, 16. *quam vellem etiam noctu amicis operam mos ſit dari!*) IX, 82. Salluſtii V, 66. IV, 24. (at I, 24. *Salluſtiani teſtimonii caſtigatio* eſt pro breuitate Salluſtio ſimili). Liuianum opus integrum adhuc ſuperſtes tractauit; nam IX, 13. ad Valerianum ſcribit: *munus totius Liuiani operis, quod ſpopondi, etiam nunc diligentia emendatoris moratur*, et IV, 18. ad Protadium: *Priſcas Gallorum memorias deferri in manus tuas poſtulas, reuolue Patauini ſcriptoris extrema, quibus res C. Caeſaris explicantur; aut, ſi impar eſt deſiderio tuo Liuius, ſume ephemeridem C. Caeſaris decerptam bibliothecnlae meae, vt tibi muneri mitteretur. — Erit, ſi ſors votum iuuet, etiam Plinii Secundi Germanica bella conquirere.* Ergo et illa etiamnum ſupererant. add. IV, 36.

Et in his quidem ſubſiſtimus, cum ſatis a nobis effectum eſſe videatur, vt viri praeſtantiſſimi, quodque multo memorabilius eſt, ex iniquiſſimis temporibus, effigiem aliquam habeamus ante oculos poſitam, ingeniique ac virtutis ſpecimina aliqua contemplanda. Quod ſupereſt, Commilitones, vt ſollennibus craſtinis frequentes adſitis et ad dicendum prodeuntibus faueatis, rogatu noſtro et auctoritate vos adductos eſſe volumus. PP. in Georgia Auguſta pridie Kal. Septemb. cIↃIↃcccI.

II.

II.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. FRIDERICVS GMELIN D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
IO. TOBIAM MAYER D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS MARTIAS cIↃIↃCCCII.

Cenſura ingenii et morum D. Magni Auſonii cum memorabilibus ex eius ſcriptis.

Rara eſt in Annalibus memoratio eorum, qui in petendis honoribus alter alteri ſponte ceſſerint; nuntianda erant auſpicia, conſulendi Pontifices, adeundi libri Sibyllini, edocendum vitio eſſe creatos, vt creati iam cònſules magiſtratum deponerent; et erant forte quae excuſare poſſent reluctantes candidatorum voluntates; tanto tamen maior laus habenda eorum, qui reipublicae vtilitatibus ſuam dignitatem, domus ſplendorem, gentis ſuae imaginem ac titulum, poſtponerent.

B 2 Licebit

Licebit itaque nobis, cum honorifica memoratione commendare exemplum praeclarae moderationis et aequitatis inter Collegas noftros. Cum enim fafces academicos fufcipiendi munus ad Ordinem Philofophorum rediiffet, conftaretque de lege codicis noftri academici, magiftratum academicum mandari non poffe nifi ei, qui iam Decani locum tenuiffet: *Mayeri* noftri, Collegae aeftumatiffimi, rationem non haberi ex lege poffe vifum erat; mox tamen, defignato iam alio Collega, ii, quorum curae et ftudio legum et iurium notitia et cuftodia mandata eft, nuntiarunt, extare Refcriptum regium anni XLVII. fuperioris faeculi, quo declaratum fit, lege modo memorata folutum effe eum, qui iam antea alia in academia munere Prorectoris feu Rectoris functus fuerit. Qua de re certior factus Senatus Academiae extemplo defignauit Prorectorem fuum Te, Vir illuftris, Collega coniunctiffime,

IOANNES TOBIAS MAYER,

Teque expertus facilem et beneuolum non minus in recipiendo, quam antea aequum et verecundum in cedendo magiftratu, exiftimationem et iudicium fuum de animi Tui candore, morum fimplicitate, vitae integritate et innocentia, fide ac religione in tuendo officio, infigniter confirmatum vidit; eoque ipfo praeiuit vobis, Ciues, praeiudicio tanquam fuo, vt virum raris his virtutibus commendatum vos et ipfi omni debita reverentia Prorectorem futuri femeftris falutetis, fidem et obfequium ei praeftetis, eiusque in vos fidei, amori et beneuolentiae, ita confidatis, vt in eius tanquam

tanquam parentis indulgentia et aequitate, veſtrarumque vtilitatum et commodorum ſtudio ardentiſſimo, portum et refugium tutiſſimum, in legum ſanctitate et cuſtodia praeſidium firmiſſimum poſitum eſſe, perſuaſum vobis habeatis. Ita ſane ſi animati et affecti fueritis, operam dabimus ſedulo vtrinque, vt futuri ſemeſtris tranquillitate, ſtatu publico quieto et imperturbato, ſtudiorum priuatorum aſſiduitate, morum ſanctitate et recti ac decori ſeruandi ſtudio, deleantur omnia veſtigia, cumque iis memoria extinguatur omnis, et ipſa recordatio eorum tollatur, quae ſemeſtri nunc exeunte priſtinam laudem, cum Collegarum inter ſe neceſſitudinis, tum Commilitonum ſtudii ſummi in obſeruandis bonae diſciplinae legibus, iuſti ac decori praeſcriptis, obſcurare viſa ſunt. Excuſabunt iudices aequi fragilitatem naturae humanae rerumque humanarum multiplices caſus, quibus interdum fit, vt nolentes nec animaduertentes a tramite recto deuertamus; eluitur labes et error ignoſcitur, facilitate ac promta voluntate, qua ad officium reditum eſt.

Et haec quidem erant illa, ad quae et officium noſtrum, lex ac mos, et dies craſtinus ineundo magiſtratui deſtinatus, nos vocabant faciendo publico praeconio. Nunc his miſſis ad alterum accedimus, quod patrum inſtituto peragendum eſt, vt ſubiiciatur praeconio, tanquam auſpicii cauſſa, exſpatiatio in diſciplinarum et eruditionis campum, cum in ciuitate litteraria par et aequum ſit, vt nihil non fiat, quod non cum aliquo litterarum ſeu commodo ſeu reſpectu ad

eas, ſeu contactu ac vinculo aliquo, copulatum ſit. Virorum ſerioris aetatis, ſaeculi quarti et quinti, inde a C. N., illuſtrium aliquot vitas et ſcripta, vulgo nunc fere neglecta, excutere conſtitueramus, non vt inde ſpecioſae alicuius eruditionis laudem ferremus, ſed vt ea, quae ad ſaeculi mores et inſtituta, hominumque virtutes ac vitia, declaranda facerent, tanquam cognitu vtilia et, ad vitam ſaeculique indolem cognoſcendam, memorabilia enotaremus. Vtilia quaerimus; notitias rerum obſcurarum, multoque magis ſubtilitates criticas aliis ſeu temporibus ſeu ſtudiis ſeponimus.

Symmachi, de quo ſuperiore ſemeſtri proluſum eſt, aequalis et familiaris fuit *Auſonius*, de quo etſi pauciora, pro conſilii noſtri ratione, dicenda ſunt, non tamen eius memoratio praeteriri poteſt. *Decimus Magnus Auſonius*, Burdigalenſis, cuius ſcripta fortuna ad noſtras aetates pertulit, ea, qua viuebat, aetate inter viros clariſſimos habitus, nomine primum Grammatici, tum Rhetoris inclaruerat, a Valentiniano ſeniore ad docendos filios, Gratianum et Valentinianum, euocatus, ſtudio in ſe principum, quaeſturam primo, tum praefecturam praetorii Italiae, mox Galliarum, tandem a. N. C. 379. Conſulatum conſequutus, poſt imperatorum mortem miſſione a Theodoſio impetrata in patria conſenuit. Cum ille inter doctiſſimos ſuae aetatis viros numeratus ſit: ex eius ſcriptis intelligi poteſt, quale de doctrina litterarum iudicium iſtorum hominum fuerit. Ad grammaticam, rhetoricam et poeticam omne hoc nomen erat reuocatum; et inſtitutio pueritiae et iuuen-

iuuentutis omnino occupata in grammaticae et rhetorices ſtudiis; alia omnia extra hunc diſciplinarum orbem habita; nulla cathedra hiſtoriarum, philoſophiae, mathematum, aut alius diſciplinae: iudicio non meliore, quam ſi litterarum bonarum ſtudia ad vnam matheſin aut cognatas diſciplinas reuocarentur; nam ad excolenda mortalium ingenia ſcientiae ſeueriores per ſe non ſufficiunt, niſi et litterarum et diſciplinarum ſtudia coniuncta fuerint. Ita enim ad humanitatem, recti, boni, pulchrique ſenſum vitaeque honeſtatem et dignitatem, bonis litteris effingimur, ſi ad ſcientiarum vtilitates hiſtorica, philosophica artiumque ſtudia acceſſerint, cum bona vitae diſciplina et inſtitutione. Gallia litterarum ſtudiis florere tum eſt dicta, maxime Burdigala; laudes Profeſſorum ea aetate clarorum Auſonius verſibus condidit; ſunt ii ſeu rhetores ſeu grammatici, hi quidem inferiore loco habiti, nec, comparatione noſtrarum litterarum facta, niſi in grammatiſtarum numero habendi, qui litterarum elementa pueros docerent *a*). Adeo

 iam

a) In Protreptico ad nepotem (Idyll. IV.) res diserte exponitur. Apud grammaticum, *In flexu, ait, et acumine vocis innumeros numeros doctis accentibus effer, affectusque impone legens, distinctio sensum auget et ignauis dant interualla vigorem.* Quae autem tum fuerit disciplina scholastica, discat aliquis ex vers. Protreptici eiusdem de studio puerili ad nepotem: *Tu quoque ne metuas, quamuis schola verbere multo increpet, et trueulenta senex gerat ora magister. Degeneres animos timor arguit. At tibi consta intrepidus, nec te clamor plagaeque sonantes nec matutinis agitet formido sub horis, quod sceptrum vibrat ferulae, quod multa*

iam tum defloruerant Gallorum litterarum studia, vt in virorum doctorum recensu non essent qui memorari possent, quam ludorum magistri in litterarum elementis occupati. Fuere in his quoque grammatici Graeci, quorum nomina ignota memorat Carm. VIII. XIII. XXI. Pauci omnino inter hos Professores sunt, quorum memoratio valde sit honorifica; nonnulli propter mores notati potius quam laudati. Constitutae erant annonae publice seu stipendia professoribus in frequentissimis ciuitatibus, seu in metropolibus Galliarum, antea lubitu et arbitrio ciuitatum, nunc Gratiani iussu e fisco, certo fixo ac stato modo, Constitutione anni 376 Cod. Theod. XIII. tit 3. l. 11. Memorantur non nisi *rhetores* et *grammatici*, et hi quidem *Atticae*. h. e. Graecae, *Romanaeque doctrinae;* "*istis XXIV annonarum e fisco emolumenta donentur; his XII annonarum deductior paullo numerus ex more* (h. e. quo grammaticorum ordo, ideoque et commoda, haberi solebat) *praestetur.*" v. Gothofr. ad e. l. Simili modo salaria professorum Romae constituta ap. Symmach. Epp. I. 73. V, 35. Treuiris, vtpote clarissima tum Galliae ciuitate, Rhetori XXX. Grammaticis XII. annonae praebebantur. Annonam constat fuisse diarium vnius hominis victum, ad certam rationem constitutum; quae tamen etiam pecunia seu pretio redimi potuisse videtur; itaque bis, ter, duodecies, et sic porro decerni potuit. v. Lamprid. in Alex. Sev.

multa supellex virgea, quod fallax scuticam praetexit aluta, quod ferunt trepido subsellia vestra tumultu.

Sev. 44. Trebell. Claud. 14. Vopiſc. Aurelian. 12. Memoratur ab Auſonio aliquo in loco (Carm. XXII.), vbi de cathedra Grammatices agitur, Victorius *Subdoctor ſeu Proſcholus*, h. e. Prorector ſcholae: qui in antiquitatis obſcurae ſtudio aetatem continuerat: habentur in eius ſtudiis "Ius pontificum, foedera, Curium origines, Caſtor, Rhodope *b*), Plebiſcita et Senatusconſulta, leges Draconis, Solonis, Zaleuci." Studium itaque ſuum ille grammaticus in quaeſtionibus grammaticis et criticis poſuerat; nam plebiſcita et ſenatusconſulta exquirere et leges interpretari non niſi cum magna eius laude memorari poſſet; Caſtor tamen, Rhodope et Cures ſatis declarant, res antiquas obſcuras notari, ad quas ſtudium eius deflexerat; de vtilitate autem ad hiſtorias, antiquitates, iura, inſtituta, vix ille cogitabat: quod pro explorato fere habere licet, quandoquidem ſaeculi

b) Castor videri potest esse is, cuius liber *χρονικῶν ἀγνοημάτων* multas vtilitates chronologiae emendandae habuit: *epochae imperiorum maritimorum antiquissimarum aetatum* illustratae sunt in nouis Commentariis Soc. R. Sc. Gott. Vol. I. *Rhodope* esse potest mulier Pythagoricam philosophiam professa, ad quam Theanus Epistola fictitia superest, a Luca Holstenio ad Porphyr. Vit. Pythag.; nisi cum epistola et ipsa Rhodope fictitium nomen est. Mirum tamen est, nomen hoc Ausonio aut eius aetati notum fuisse. Nihil enim alibi de ea proditum nec ap. Holstenium aut Wolfium fragm. mulier. ill. aut Fabricium. Itaque procliuior sum in eam partem, vt credam Dioscuros et Orpheum Thracem declarari a grammatico iactare eruditionem suam ita solito: nam et *Curium origines* ad Numam refero.

iſtius litterae a melioribus, quae modo commemorauimus, ad exilia et parum publice priuatimque vtilia et ſalubria ſtudia migrauerant. Fuere quidem inter rhetores nonnulli vltra vulgares litteras ſapere dicti, ita (Nr. XX.) Staphylius "*hiſtoriam callens Liuii et Herodoti; omnis doctrinae ratio cui cognita, quantum condit ſexcentis Varro voluminibus.*" Licebitne ex his colligere, Varronis opera iſta adhuc aetate ſuperfuiſſe? aut ex alio loco (Idyll. IV, 46.), vbi in ſchola grammatici puer docetur: *Conditor Iliados et amabilis orſa Menandri euoluenda tibi* — cum Homero Menandrum in ſcholis praelectum eſſe? Et eſt inter grammaticos vnus et alter: cui *ſchola et auditor multus, praetextaque pubes, grammatici nomen diuitiasque dedit c*).

Videtis, Commilitones, quae iſta aetate litterarum ſtudia fuerint, quam exilia, tenuia, et anguſta *d*). Ex his tamen ſcholis prodibant vrbium imperiique rectores, ſenatores, magiſtratus *e*), et quic-

c) Dices multum hic referre, quomodo interpungere placeat, si: *grammatici nomen, diuitiasque dedit;* bene res se habet. Sin: *grammatici nomen diuitiasque* iunxeris, non magna vtique fortunarum aestumatio hinc fieri poterit, eruntque, si de grammatico praedicantur, *grammatici diuitiae* ac fortunae non magis lautae, quam si viri, de schola quamuis meritissimi, *hereditatem opimam* memores, quae ad aliquem peruenisse narretur. Verius tamen prius.

d) Hoc vnum constat, eos, qui Ius Romanum discere vellent, Romam profectos esse; docent hoc ex Rutil. Itin. I, 209. 210.

e) Professor. I. Burdegalae cathedra: *mille foro dedit haec iuuenes: bis mille Senatus adiecit numero purpureisque togis* (h. e. praetextis).

quicquid hominum erat officiis negotiisque vitae publicae deſtinatorum! Fingebatur ſcilicet ingenium legendis in ſchola praeclaris auctoribus Romanis Graecisque, quae res non tantam tum doctrinae copiam poſcebat ac nunc, quandoquidem illi patrio ſermone ſcriptos libros praelegebant, eoque verſus ac ſententiae mentibus tanto altius infigebantur. Ex Cicerone, ex Liuii, Salluſtii Tacitique lectione, quis neget ad vitae publicae priuataeque negotia viros idoneos prodire potuiſſe? Quid? quod ipſi principes non in alia diſciplina enutriebantur. Nam ex his Profeſſoribus grammatices et rhetorices vnus erudiendis Gratiano et Valentiniano delectus fuit noſter Auſonius. Nec eius diſciplinae laus ſua et honos defuit; nam vterque, et Gratianus et Valentinianus, inter optimos principes locum ſuum occuparunt, ſummumque ſui deſiderium reliquerunt, cum ille anno aetatis vigeſimo quarto, hic vigeſimo primo fraude et inſidiis ſuorum e medio ſublati eſſent. Nec modo ex panegyrico Auſonii Gratiano dicto hoc conſtat, in quo copioſa eſt laudum enumeratio, nec ex Ambroſii ſimiliumque praedicatione pietatis Imperatorum et obſequioſae voluntatis, verum, quod grauius teſtimonium eſt, Ammiani loco, quo eum a Valentiniano patre renuntiatum Auguſtum memorat: (lib. XXVII, 6.) praedicatur Gratiani *vultus et reliqui corporis iucundiſſimus nitor et egregia pectoris indoles, quae Imperatorem impleſſet* (h. e. Imperatoris perfecti virtutes, partes, exemplum, exhibuiſſet) *cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximosque licuiſſet.* —

Nec

Nec vero inter minima virtutum argumenta Gratiani est ea ipsa grati animi testificatio erga iuuentutis suae rectorem, quod, statim ex quo post patris mortem imperium solus tenuit, Ausonium, tum Treviris agentem *f*), Consulem, et primo loco, designauit a. C. 379. Pro hoc beneficio orationem ille ad eum misit, quae Gratiarum actio pro Consulatu est inscripta, prorsus ad exemplum Panegyrici Plinii ad Traianum elaborata; e qua tamen elucescit, quantum inter tempora et ingenia discrimen esset. Etsi enim vtraque rhetoricam potius sapit quam eloquentiam veram: in hac tamen Ausonii multo magis rhetoricum studium, seruili fere imitandi anxietate, eminet. Pro magnis sensibus animique affectibus vibrantur acutae sententiolae, per antitheses et paradoxa, et ad miraculum facta, per se probabilia, amplificantur *g*). Facit in Plinio satietatem nimis effusa laus,

f) Inibatur tunc consulatus etiam in prouincia: Imperator consulem renuntiabat in palatio; in auditorio tamen sacro, concione conuocata, vt vmbra aliqua esset comitiorum consularium. *Te*, scribit Gratianus ad Ausonium, *consulem designaui, et declaraui et nuncupaui.* Miserat ei quoque *vestem palmatam*, h. trabeam, qui tunc vestitus consularis fuit, et quidem eam, *in qua D. Constantius parens intextus* erat.

g) Nec vero nihil profecit discipulus in tali disciplina, Gratianus. In Rescripto enim, quo nouum honorem in magistrum conferebat, vsus erat his verbis: *soluo tibi quod debebam, et adhuc debeo quod solui.* Extollit hoc, vt par erat, Ausonius multa praedicatione, et ex similibus argute dictis amplificatione: in his est, quod ei, qui quaereret, quibus

laus, etsi in magnis ac grauibus rebus, et virtutibus optimi Principis; in Ausonio ea, rerum pondere destituta, mouet fastidium. Non fortunarum magis est damnosa profusio quam laudum; nec magno vitae vsu opus est ad obseruandum, eam et audientibus esse molestam et ei, qui laudatur, verti in fraudem et malum. Hoc est malum illud, regni assidua comes, quod ciues legibus legumque custodi parentes ab obsequio sensim prolabuntur ad seruilem adulationem, qua ipse princeps corrumpitur. Bene tamen nobiscum agitur, quod eiusmodi adulationes paullo post in meras formulas cancellariae abeunt, quibus tantum quisque sensus tribuit quantum ipse habet.

Gratus in praeceptorem animus Imperatori non minus honori cessit quam Ausonium illustravit; etsi enim tantum non merus titulus ea aetate esset Consulatus, summa tamen et, si meritis ille debitus

quibus meritis hunc honorem consecutus sit, respondet: *Rationem felicitatis nemo reddit.* Hoc est globulos mellitos spargere. Reuocant haec in animum aliud dictum, istis admodum dissimile, et alti sensus, ab Ausonio memoratum, nec alibi, quod meminimus, lectum: *Alexandri M. Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus* (Iliad. VII. 179. 180.) *quibus, Hectore prouocante, e nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum eligi placeret, sortis euentu, vbi Iouem totus precatur exercitus, vt Aiacem vel Tydei filium, aut ipsum regem Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem:* Occiderem, *inquit*, illum, qui me tertium nominasset! Videtis vel hoc exemplo, quantum discrimen sit inter acute dictum ingenii arguta captantis, et animi magna aut cogitantis aut sentientis.

debitus fuerat, praecipua erat dignitate. Mirari licet, quod tam rara ſit memoratio eorum, qui pueritiam et iuuentutem formarunt principum, ſiue antiquas ſiue recentes hiſtorias perluſtraueris. Quot enim ſunt reges et imperatores, quorum iuuentutis magiſtros ſaltem nomine nouimus? multo pauciores ſunt, qui aut ipſi ingenii dotibus eximiis, litterarum laude aliqua memorabili, virtutibus inſignibus conſpicui, aut a ſuis nutritiis ſingulari aliquo in ſtudio habiti fuerunt. Fortunatus Auſonius, qui Conſulatu ſe a nutritio ornatum vidit, nec non aliis honoribus. At Lactantius, quod in Euſebiano Chronico memoratur, idem rhetor, qui Criſpum, Conſtantini M. filium, Latinis litteris erudiuit, "*adeo pauper in hac vita fuit, vt plerumque etiam neceſſariis indiguerit.*" Liberalior in Senecam Nero: a quo tamen diuitias, quas in eum cumulauerat cum vitae auctario repetiit diſcipulus. Amplectenda eſt fortuna Frontonis, qui Marci et Veri praeceptor fuit, cui Marcus Antoninus Imp. tantum detulit, vt ei ſtatuam in Senatu petierit; omni tamen ſtatuae honore iucundius Frontoni eſſe debuit elogium, quod in egregiis ſuis Commentariis Imperator propoſuit (in princ.); verum omnino ille gratus et pius fuit erga omnes ſuos magiſtros, quorum recenſum (eod. loco) facit, vna cum eorum, quae vniuscuiusque diſciplinae accepta debeat, memoratione (cf. Iul. Capitol. c. 2. 3). Quantopere diſſimilis fuit eius filius; habuit et ille magiſtros (ap. Lamprid. pr.) "*ſed tot diſciplinarum magiſtri ei nihil profuerunt; tantum valet aut ingenii vis, aut eorum*

qui

qui in aula institutores habentur!" Multa sunt quae de his disputari possent, si modo cum fructu ad vitam ipsam!

Praeter adhuc dicta Ausonius nomen habet ex carminibus, quae ad nos peruenerunt: quae quidem viro a grauioribus curis animum remittenti et his lusibus otium fallenti haud indecora esse concedimus, multo magis ex iudicio et conditione istorum temporum; nam quisquis ex vulgari disciplina studium legendorum antiquorum scriptorum contraxerat, ad poeticen animum appulisse videtur. Poetices tamen veram notionem non habebant; poeticum tantum sermonem ad quoduis adhibebant, etiam quod cum maxime in pedestri oratione reddendum erat. Quis putet sensum poeseos habuisse eum, qui Suetonii libros de regibus in epitomen redegerat carmine? Atqui hoc fecerat Pontius Paullinus, cuius opus summis laudibus prosequitur Ausonius Epist. XIX. Ita quoque Ausonii carmina a poetica vi, ingenii aliqua felicitate, sententiarum nouitate, multum absunt. Versificatoris nomen ei concesseris, non poetae. Sunt omnino parua poematia, effusa verius, quam elaborata, sub variis nominibus, de quibus quidem sigillatim agere, aut ad seuerum iudicium ea reuocare velle, alienum est a consilio huius scriptionis. Mirari tamen liceat, vanitati tantum indulsisse virum meritis et annis grauissimum, vt nonnulla, quae delere, saltem intra arcae claustra seruare debuerat, in vulganda opera referret, inque his Centonem, in Valentiniani senioris, Imp. gratiam compositum. Verum facilius esse aiunt repe-

reperire mulierem taciturnam, quam poetam ſuos verſus ſilentio prementem; nec facile vnquam fuit poeta, in cuius demortui pulpito carmina reperta ſint inedita, incrudeſcitque illud incontinentiae, ſeu pruriginis, malum multo magis in malis poetis Fertur Choerilus poeta, qui Alexandri expeditioni interfuit, hoc ſibi ſumſiſſe, vt res ab eo geſtas carmine ad poſteritatem proderet; et narratur rex cum eo pepigiſſe, vt pro quouis bono verſu aureum, pro malo colaphum acciperet; hominem, quamuis malis contuſis tumentem, non tamen a verſibus faciendis deſtitiſſe. Noſtra aetate res inuerſo ſe more habere dicitur: numerantur pro malis verſibus aurei a redemtoribus; altera pactionis Choerileae pars plerumque omittitur, nec eam magnopere eſſe aiunt neceſſariam, quandoquidem bonorum verſuum in noſtris carminibus raro tanta ſit copia, vt de iis ſeorſum ſtipulari neceſſe ſit. Verum de his pro ſuo quisque ingenio ac lubitu ſtatuet; nos de Auſonii verſibus agimus. Mirati ſumus, multa ex his eſſe e Graecis verſa *h*), cum tamen Auſonius ipſe profiteatur, ſe puerum male refugiſſe a Graecis addiſcendis. (Profeſſ. Burdigal. VIII. *obſtitit noſtrae quia, credo, mentis tardior ſenſus, neque diſciplinis appulit Graecis puerilis aeui noxius error!*) lamenta a multis, credo, poſt Auſonium iterata! ſaltem iteranda! ille tamen, quod multi non faciunt, ſerioribus annis graeca addidicit, ὀψιμαθής, quod colligas ex

h) Sunt in his Epitaphia heroum, qui bello Troiano interfuerunt, ex Aristotelis Peplo: quem tamen Philosophi fuisse nondum persuasere viri docti.

ex Epiſtolis XII. XIII. Omnino in his, et in aliis nonnullis ex prouecta aetate, oratio magis poetica, recta et ornata, obſeruari poteſt. Ex Epiſt. XVI. compertum eſt, *Nepotis Cornelii Chronica* iſta aetate adhuc ſuperfuiſſe, librum multae laudis inter veteres, et *Titiani Apologos:* vtrumque enim librum a librariis, antiquarios appellat, deſcriptum ad Probum praef. praet. mittit. Titianus fabulas Aeſopias, Iambicis trimetris a Graeco aliquo redditas, latine verterat oratione pedeſtri, vt patet ex carmine huic Epiſtolae adiecto v. 73 ſqq. *i*).

Ab aſtrologiae ſtudio, cuius ſuperſtitionibus illa aetas contacta erat, eum non alienum fuiſſe, docet Eclogarium. Chriſtianum fuiſſe dubitare vix licet; etſi multa occurrunt, quae antiquam redolent, non meliorem ſapientiam. Verum in his eum poetica libertate vti et ſenſus poeticos reddere dices. Miraberis forte, in iſta temporum Orthodoxiae ſeueritate, propter *ethnica* illa effata et alia *haereticis propiora* non adductum eum eſſe in malignas calumniationes et accuſationes; at enim duo ſunt, quae in ſcriptoribus iſtarum aetatum obſeruare licet: primo eos, qui a patriis religionibus ad Chriſtiana ſacra transierant, plerumque ſummis tantum labiis doctrinas recens receptas delibaſſe; ſecundo, non valde quaeſitum eſſe de notitiis, quas quisque ſibi paraſſet, placitorum Chriſtiano-

i) De hoc homine eiusque Apologis v. Wernsdorf Poet. Lat. min. Tom. V. p. 664 ſq. Maximini Caeſaris magiſter fuit in rhetorica.

ſtianorum, dummodo in nullam quaeſtionem impingeret, quae illa aetate proſcripta erat tanquam haereſis; fere vt noſtra aetate fuere tempora, in quibus deſipere licebat, quantum cuique liberet, dummodo non de certis placitis ac decretis aliter ſe ſentire teſtatum faceret; altera tamen ex parte id ipſum vanitatem hominum ſtimulabat, vt in his, quae pro grauiſſimis habebantur, ipſi prae aliis rectius ſapere videri vellent.

Nunc Auſonio, eiusque ſeu laude ſeu cenſura, miſſa facta, ad officium redimus, quod indicere iubet ſollennia noui magiſtratus capeſſendi in diem craſtinum, ſimulque ſignificare, propter anni inclementiam decretum eſſe, vt concio habeatur in auditorio aeſtiuo intra aedes, quae conciliis profeſſorum habendis dictae ſunt. Vos, Commilitones, frequentes adeſte et noui obſequii in nouum Prorectorem auſpicia fauſta edite, fauentes oratoribus, vota publice pro ſalute academiae veſtraque felicitate facientibus.

P. P. pridie Kal. Mart. cIↃIↃcccII.

III.

III.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

PRORECTOR

IOANNES TOBIAS MAYER D.

CVM SENATV

ANNIVERSARIA INAVGVRATIONIS SACRA

LXV.

IN KALENDAS SEPT. cIↃIↃCCCII.

CELEBRANDA,

INDICIT

SIMVLQVE

SVCCESSOREM

IN

MAGISTRATV ACADEMICO

CAROL. FRIDER. STAEVDLIN D.

CIVIBVS SVIS

HONORIS ET OFFICII CAVSSA

COMMENDAT.

Cenſura ingenii et hiſtoriarum Ammiani Marcellini, nonnullaque ex iis memorabilia.

Ammianus Marcellinus, ſi non arte, fide tamen et auctoritate grauiſſimus ſcriptor eorum temporum, quae cognitu vtiliſſima videri poſſunt ſcire cupientibus, quae, poſt ſacra chriſtiana ab ipſis principibus publice ſuſcepta, rerum mutatio, quaeque melioris doctrinae vis ad hominum vitam,

 mores,

mores, et imperii administrationem fuerit. Quis enim non expectet, in vita, cum priuata tum publica, post abolitas superstitiones et receptas doctrinas, quae in vita sancte pieque agenda rerum summam ponant, magnam quoque in melius mutationem esse factam. Enimuero historiarum monimentis ingenuo studio excussis mala et vitia pristina malis et vitiis nouis aucta non meliorem, sed deteriorem vitae publicae priuataeque conditionem intulisse, ipsis rerum euentis docti non sine dolore et indignatione discimus. Iniquum tamen esset, omnia ea ad nouas religiones earumque ministros referre, qui a praeceptis saluberrimis mortalium studia ad doctrinarum spinas ac sentes opinionumque ludibria auocare malebant; dominationis enim male constitutae ea erant mala, principum ignauiae et imperitiae, fastusque pessimo exemplo ex oriente illati, eunuchis et spadonibus in aulas receptis, assentatorum artibus principem tanquam reti circumdatum vndique vrgentibus, et ab omnium bonorum et prudentum virorum alloquio prohibentibus; munerum ciuilium et militarium partibus male confusis, ex aulicorum iudicio et optione, prout auaritia et dominandi cupiditas suadebat, mandatis, et ex eorum voluntate administratis. Certe, inquis, ad homines aulicos et administrationi imperii admotos Christiana doctrina aut non peruenit aut intimis sensibus haud inhaesit! Inter haec omni luxus et libidinis genere ab aulicis et potentibus in vulgus manante, sensus et mores hominum ad bona vera et recta studia occalluerant; ingeniis

ingeniis partim ad leuia et friuola abiectis, partim per calamitates publicas efferatis, et ad liberalium litterarum studia obtusis. Ita euenit, vt ii quoque, qui diuiniore ingenio et generosiore indole instructi bonis litteris operam dedissent, ex saeculi faecibus non minus in iudiciis et opinionibus, quam in moribus, multa contraherent, quibus ingenia, quamuis praeclara, foedarentur; nihil enim est, quod difficilius animis euellitur, quam errores ex puerili institutione et publico communique saeculi exemplo suscepti; alioqui enim, res nisi ipsa probaret, quomodo putabimus fieri potuisse, vt ii quoque, qui optimis litteris imbuti erant, auguriis, ominibus portentisque fidem haberent aut magicarum artium efficaciam aliquam esse sibi persuaderent? Huic perniciosae persuasioni, tantum abest vt funditus tollendae profuerit, vt potius ei firmandae et per ratiuncularum commenta fundandae inseruierit, philosophia subtilior et sanctior Christianorum doctrina.

Vtinam seruati essent integri Ammiani Marcellini libri XXXI. rerum gestarum inde a principatu Neruae *a*) vsque ad excessum Valentis, per decursum annorum 282. ab a. C. 96. vsque ad a. 378. Quae eorum restat pars a libro XIV. ad extr. XXXI. complectitur Constantii acta inde ab

C 3 anno

a) Quid eum adduxerit, vt ab hoc tempore initium scribendi faceret, non constat; potest videri Suetonii vitas continuare voluisse: cuius tamen in his, quae supersunt, nulla fit memoratio, vt nec Taciti; neque vllum aut lecti aut imitatione expressi vestigium occurrit; memorat Sallustium; Ciceronem et Maronem laudat saepius.

anno Imperii XVII. Galli, Iuliani, Ioviani, Valentiniani, Valentis; qui sunt anni fere XXV. ab a. C. 353. ad a. 378. quo Valens Gothos bello adortus in fuga periit; vnde apparet, fortuna aliqua propitia partem operis potiorem esse seruatam; nam in libris XIII. prioribus, qui interiere, non nisi strictim expositae esse potuere res superiorum temporum ex aliorum memoratione; in iis autem, quae seruata sunt, historici Ammianus vere et proprie nomen ac personam sustinet partesque explet, narratis iis quae ipse vidit aut ab iis qui interfuerant comperit. Militauit *b*) in cohorte Vrsicini, Magistri militum, summi eorum temporum viri, cum eodem ad opprimendum Silvanum in Gallias profectus, (Lib. XV, 5. p. 49. p. 50. ed. Lips.) et in Mesopotamiam aduersus Persas (XVIII, 6. p. 143 et al.), mox Iuliani quoque in Persas expeditioni interfuit (XXIV. pr.). Ad acta publica prouocat, lib. XVI. extr. Narrat autem eo cum candore, vt facile agnoscas virum probum et prudentem, rerum vsu versatum nec litterarum expertem *c*); nec narrat nisi ea, quorum

b) Eum inter Protectores domesticos adscriptum fuisse, aiunt. De his ac reliquis quae de Ammiani vita disputantur v. in Chiffletii libello de Ammiani Marcellini vita.

c) Memoratu digna sunt, quae ipse de se professus est in fine libri XXXI. qui et operis finis est: *Haec vt miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Neruae exorsus, ad vsque Valentis interitum pro virium explicaui mensura; opus, veritatem professum, nunquam, vt arbitror, sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua*

quorum notitiam iuſtam habuerat, non autem omnia eorum temporum acta; vt, ſi vere rem aeſtimare velis, in multis commentarios potius quam hiſtoriam ſcripſiſſe dicendus ſit; ita de ſe nonnulla interponit, inprimis in rebus Perſicis, et Amida oppugnata et capta, quae in magno hiſtoriae corpore locum vix haberent. Si quid eſt, quod magnopere deſiderandum eſſe putemus, eſt, quod non meliore ſaeculo vixit et ſcripſit Ammianus, quo liberalior inſtitutio, exemplorum, quae ſequeretur, prudentior delectus, oratio purior et ſtili maior ſimplicitas, cum dignitatis hiſtoriae ſubtiliore iudicio, ſuppetiiſſet. At iſta aetate bona latinitas a natiua ſimplicitate et elegantia deſciuerat in orationem turgidam et faſtu inflatam, mixta poeticorum troporum audacia, lyricaque inſolentia cum pedeſtri ſermone; nec rerum narrandarum ſeuerius iudicium et delectus ſuppetebat, aut in iis, quae vulgaris ſuperſtitio iactabat, ſubtilior indagatio. Bonorum ſcriptorum exemplo paſſim digreſſionibus vtitur, ſed ambitioſe quaeſitis, partim alienis, ex interpretatione eorum, quae in naturae

C 4 euentis

reliqua potiores, aetate doctrinaque florentes; quos id, si libuerit, aggressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos: Scilicet elegantiam et dignitatem orationis quaerebant tum in stili tumore. Iam senem se haec scripsisse aperte declarat, et docet idem memoratio seriorum euentuum passim iniecta. Intra Iuliani Imp. res et tempora continere se ab initio voluisse significat, lib. XXVI. pr. ne notiora apponeret; partim quoque ne periculosum esset vera scribere, partim, si propositum teneret et potiora tantum apponeret, ne videretur multa praeteriisse.

euentis inſolitis occurrunt, parum opportune, plerumque infeliciter, arceſſitis. Sanum tamen iudicium et felix ingenii ſagacitas, quoties nec docta rerum ſcientia deſtituitur, nec falſa faeculi perſuaſione corrumpitur. Itaque in rerum geſtarum conſiliis, modis, cauſſis, nec acumen nec prudentiam deſideres; in moribus, (nos characteres appellamus) deſignandis eximius paſſim artifex; vt Conſtantii (lib. XXI, 16.) Iuliani (XXII, 14. et XXV. 4.); nonnulla interdum vrbane et ſalſe perſtringens; vt Conſtantium *imperatoriae auctoritatis cothurnum vbique cuſtodientem*, et oris maieſtatem ſtatu corporis immobili affectantem; cum itaque ille curru Romam inueheretur: — *talem ſe tamque immobilem, qualis in prouinciis ſuis viſebatur, oſtendens; nam et corpus perhumile curuabat, portas ingrediens celſas, et velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum nec laeua flectebat; tanquam figmentum hominis; non, cum rota concuteret, nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens vel fricans, manumue agitans, viſus eſt vnquam;* (lib. XVI, 10. p. 81.) aut vt magiſtrum armorum Lupicinum exhibet, *ſupercilia erigentem vt cornua, et de tragico, quod aiunt, cothurno ſtrepentem:* (lib. XX, 2. p. 180.) Nec illepidum eſt, quod de Conſtantio dicit: *doctrinarum diligens affectator; ſed cum a rhetorica per ingenium deſereretur obtuſum, ad verſificandum transgreſſus, nihil operae pretium fecit.* Dignus omnino ſcriptor, cui meliore apparatu inſtructa recenſio obtingat; ſed obſtitit ſuperiorum aetatum ſtudium ex critica magis et verbis gloriam quaerens, quam ex rebus illuſtrandis. Multa ille habet non

aliunde

aliunde nota, alia praeclara et cognitu vtilia, aut cum aliis vtiliter comparanda, inprimis, quae ad aetatum dominationis luxu corruptarum morem et vſum cognoſcendum ſunt opportuna. Ea quae ad hiſtoriam temporum ſpectant, expoſuere cum alii enarratores hiſtoriarum, tum Tillemont, Lebeau, et Gibbon, cuius narratio grauitatis, qua celebratur, multum ex Ammiano mutuata eſt, minus conſpicua in ſequentibus. Alia ad Codicem Theodoſianum ſunt illuſtrata a doctis commentatoribus. Nos pro conſilii noſtri ratione enotabimus pauca, quae temporum hominumque ingenia et mores declarare poſſint; adiiciemus alia quae ſingulari aliqua de cauſſa notabilia eſſe viſa ſunt.

Omnino ſi quis corruptelas omnis generis, quae aulas et palatia potentum obſident, cognoſcere voluerit, ſi artes adulantium, tortuoſos in gratiam principis irrepentium meatus et cuniculos, imminentium in mutua exitia aulicorum ſtudia, blanditiarum vafra commenta, quibus princeps a palatina cohorte circumueniri ſolet, ſi quis, adſpectu vani faſtus, tetrarum curarum, et anxietatis inuidentium metuentiumque, contemtum et miſerationem animo vult concipere cum indignatione ex cogitatione infinitarum calamitatum, quae ex his paucorum prauis ſtudiis in omnem publicam rem promanant, ita vt tributis et vectigalibus exhauſta regna et prouinciae opibus viriſque ſpoliatae in ſolitudines vertantur: ſi quis, inquam, haec voluerit tanquam in tabula propoſita cognoſcere, is adeat Ammiani libros, quibus Conſtantii principis res expoſitae ſunt. Nutu ſuo omnem

se terrarum orbem quassare putans, et subinde se lege solutum dominum, ex arbitrio suo ius constituentem, ostentans; seruiliter obnoxius erat assentatorum voluntatibus; in summo rerum fastigio constitutus puerili tamen vanitate leuissimis decoribus superbiens, plaudentium, immodicarum quamuis et mentitarum laudum, auidissimus, alienarum muliebriter impatiens, in *d*) suspiciones et formidines misere pronus; ita malignis susurris patulas aures praebens, bonis viris obstruens; quos a principis occursu arcere, alienatam ab iis mentem odio et ira inflammare, offensas comminisci, inter aulicorum artes habetur. Ita quoque Iulianum Caesarem in suspiciones et periculum vitae adduxerant, vt saluti suae consulere se aliter non posse videret, quam vt periculo ipse obuiam iret, et ex confesso se inimicum monstraret. Hisce obtrectationibus criminantium et accusationibus, cupide admissis, tandem ad incredibilem saeuitiam prolapsus, delatorum malitiae et auiditati optimi cuiusque salutem vitamque praedae paratae loco, in quam inuolarent, permisit. In Galli Caesaris palatio, stimulante vxore, ad muliebres simultates et odia procliui, aulicorum artes occultius grassabantur, clandestinos rumores deferendo, comminiscendo falsa aut in deterius versa et interpretata, etiam ea, quae clam in penetrali secreto a patrefamilias vxori in aures essent susurrata. At Valenti-

d) Lib. XIX, 12. *vt erat angusti pectoris, obsurdescens in aliis — in hoc titulo* (rerum genere) *ima, quod aiunt, auricula mollior, et suspicax, et minutus, acri felle concaluit.*

lentiniani Augusti animus veneficiorum et artium magicarum terroribus percussus ad aliud suspicionum genus conuersus per delatorum fraudes suppliciis tormentorumque cruciatibus saeuiebat promiscue. In Constantii palatio paria optimus quisque, verum ne a viris quidem patiebatur; spadonum enim et eunuchorum praeualens erat potentia; quibus semel in aulam inductis, quicquid rectum iustumque habetur, exclusum expulsumque esse, recte dixeris; cum muliebri impotentia dominandi cupiditas et auaritia horum hominum animis insidebat; iidem inter ministeria vitae secretioris per arcanos rumores principis auribus nutrimenta omnis suspicionis instillare poterant. Plura horum hominum, et in his Eusebii, cubiculo praepositi, scelera commemorat, et in hoc portentorum genus inuehit, Ammianus multis locis (vt XIV, 11. XVIII, 5. add. Aelium Lamprid. in Alex. Seuero c. 66.) vnde prodigii instar visus erat honesta sequens Eutherius cubiculi praepositus (de quo multis agit lib. XVI, 7.); et monstri instar apparuit ipse Iulianus Imp., qui si qua alia re, fastu principali e palatio eiecto, magna illa in se hominum odia concitauit: turbam enim inutilem in ministerio imperatorio repererat incredibilem adito imperio, coquos quidem, memorante Libanio, mille, totidem tonsores, pincernas autem plures, ministrorum omnis generis examina, quae Ammianus (XXII, 4.) *vitiorum omnium seminarium* appellat; *pasti enim ex his quidam*, Christiani scilicet, quos Libanius disertius declarat, *templorum spoliis, et lucra ex omni odorantes occasione, ab egestate infima* ad

ad ſaltum ſublati diuitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi, tenuere aliquem modum, aliena inuadere ſemper adſueti, vnde fluxioris vitae initia pullularunt, et periuria, et nullus exiſtimationis reſpectus etc. Celebratum eſt, quod de Iuliano Imp. narratur: *euenerat iisdem diebus, vt ad demendum imperatoris capillum tonſor venire praeceptus, introiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo Iulianus obſtupuit; ego, inquit, non rationalem* (procuratorem, credere licet, etſi varia huius nominis fuere miniſteria) *interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii*, ſtipendium memorat longe lautiſſimum. *Vnde motus, omnes huiusmodi cum coquis* ſimilibusque aliis — *data quo velint eundi poteſtate proiecit.*

Alia res quae Ammiani lectione attentiore animum aduertit, eſt mira ſuperſtitionum vis ad mentes humanas, pro cuiusuis ſaeculi indole ad certa genera procliuiores. Veriore enim chriſtianae doctrinae luce omnes tum imperii Romani terras colluſtrante, occaecati tamen hominum animi praedictionum, ominum, prodigiorum, magicarum artium ludibriis non minus tenebantur, quam antea patriis religionibus antiquae perſuaſionis auctoritate has ſuperſtitiones firmantibus; quid? quod ipſa philoſophia, vano ſuperſtitionum principio, quod omnino inficiandum erat, imprudenter admiſſo, tantum rationes et cauſſas commentitias circumſpiciebat, quibus doctrinae vanitas ſtabiliretur. Adeoque ii, qui in ceteris omnibus inter ſe acerrimis diſſidiis odiisque diſtinebantur, pagani, Chriſtiani et philoſophi, in vna eaque vaniſſima re

inter

inter se conspirabant, vt prodigiis et miraculis fidem haberent. Cuius erroris memorabile exemplum vna cum Iuliano Imp. noster est Ammianus: iste quidem philosophiae fanaticae a Maximo propinatis poculis inebriatus, hic autem, ipsius principis anilem superstitionem ridens, non tamen dubitat vulgarem famam de rerum futurarum praedictionibus et per omina ac prodigia significationibus grauissimarum rerum narrationi vbique inserere. Nisi experientia doceret, vix fidem inueniret haec in eiusdem hominis animo iudiciorum discordia in rerum paritate. In consiliorum euentorumque caussis et rationibus acute videns, quid que per intercedentes casus varietur bene intelligens, ab inutili tamen praedictione, (nam si casus infelices praedicti auerti nequeunt, quorsum praeuisos esse iactas?) euenta repetit; haud dubie pleraque ex euento ipso aut ficta aut in memoriam reuocata. Nihil saltem est, in vtramque fortunam vel paullulum memorabile, cuius non omen aliquod antegressum etsi leuissimum memoretur. In eadem superstitione mirationem facit hoc, quod etiam illi, qui, ante rerum incepta, auspicia captabant, sinistris tamen haud deterriti coepta peragebant, aut iterum alia aliaque captabant, donec incideret aliquid quod pro omine exoptato haberi posset. Verum in toto hoc genere nihil est quod cum ratione vlla idonea factum esse dici possit, multo minus in ipsa ominum interpretatione. Quis a viro prudente expectet adscripta lib. XIX, 12. extr. *tunc apud Daphnen — visu relatuque horrendum natum est monstrum, infans ore gemino, cum dentibus binis et barba,*

barba, quatuorque oculis et breuissimis duabus auriculis; qui partus ita distortus praemonebat rempublicam in statum verti deformem. Nascuntur huiusmodi saepe portenta, indicantia rerum variarum euentus: quae, quoniam non expiantur, vt apud veteres, publice inaudita praetereunt et incognita. Philosophia hoc ipso in perniciem hominum vertebat, quod vanarum superstitionum firmamenta noua ex suarum opinionum commentis suppeditabat. Videre refert subtiles et argutas ratiunculas, quibus euincere se credit Ammianus, (lib. XXI. pr.) sapienti viro contingere vtique posse arcanam futura praenoscendi artem; quod si semel admiseris, nihil est in hoc genere quod refellas. Eodem modo numinum religiones antiquas tuebantur philosophi, et miris argutiis veteres mythos interpretabantur: cuius studii quoque vestigia aliquot in Ammiano occurrunt, vt *de Adrastea dea* (lib. XIV, 11. p. 34.) *de Genio vnicuique nascenti assignato* XXI, 14. et *Mercurium*, ait, *mundi velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicae prodidere doctrinae* (lib. XVI, 5. p. 72).

Curiose quaesitum est, vt de aliis, ita quoque de Ammiano, fueritne professione Christianus nec ne. Est tamen obuia res in lectione scriptorum istius temporis, e prudentioribus plerosque nec patrias religiones abiecisse nec nouas damnasse, sed in his quidem pro suorum ingeniorum facultate probanda probasse. Ita Ammianus, vt Iuliani superstitiones, ex philosophia temporum et obtrectandi cupiditate susceptas, improbat (XXII, 12. et XXV, 4.), et, Georgium Alexandrinum antistitem

ſtitem Chriſtianum, *profeſſionis ſuae oblitum, quae nihil niſi iuſtum ſuadet et lene, ad delatorum auſa feralia deſciuiſſe* (lib. XXII, 11. p. 260.). Idem Conſtantium ait *Chriſtianam religionem abſolutam* (planam, diſerte enuntiatam) *et ſimplicem anili ſuperſtitione confudiſſe, in qua ſcrutanda perplexius, quam componenda grauius, excitauit diſcidia plurima; quae, progreſſa fuſius, aluit concertatione verborum: vt cateruis antiſtitum, iumentis publicis vltro citroque diſcurrentibus per ſynodos, quas appellant, dum ritum omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariae ſuccideret neruos* (XXI, extr. p. 236.). Neminem meminimus de mala Imperatoris ſedulitate verius cenſentem.

Supereſt nunc vt enotemus nonnulla memorabilia, in ſcriptore a paucis lecto tanquam latentia; et in his quidem primo ea, quae per *digreſſiones* ſunt inſerta; quas Ammianum nonnunquam intempeſtiue affectaſſe iam ſupra monitum eſt. Sunt eae ſane diuerſi generis, aliae enim terrarum populorumque deſcriptiones continent; quas inter geographicas et hiſtoricas exercitationes referre poſſis; aliae ad phyſicas, cum rerum naturas et cauſſas exponit; in his quidem ſcientiae ſubtilitate parum plerumque inſtructus. Ex hoc genere, vt ab his ordiamur, ſunt loca ſequentia: lib. XVII, 7. p. 113 ſq. vbi Nicomediae clades narrata eſt, de motibus terrae eorumque cauſſis: lib. XIX, 4. de lue in Amida obſeſſa orta et de peſtilentiae cauſſis; lib. XX, 3. de defectu ſolis diuturniore in Orientalibus plagis a. 360. omninoque de defectuum ſolis cauſſis: XX, 11. de arcu caeleſti, XXV, 10.

de

de cometis; XXIV, 3. p. 315. de palmarum maritandarum arte. Cereuisiae genus, *sabaiae* nomine, in Illyrico habitum XXVI, 8. *Est autem sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conuersis paupertinus in Illyrico potus.* XXVI, 2. de anno Romano. Vtiliora sunt prioris generis disputata; in quibus sunt loca: lib. XIV, 4. de Saracenorum moribus (h. e. Arabum nomadum: cf. XXII, 15.) lib. XV, 19. Galliae tractus et situs ex Timagenis fide, rhetoris et historici aetatis Augusteae. XVII, 2. de Sarmatarum moribus, simillima iis, quae de nomadibus Asiae nostra aetate narrantur; et hoc quoque, quod de Scythis et Sarmatis Strabo memorat (VII. p. 480.), equis eos vti castratis. XXXI, 2. de Hunnis et Alanis, nota inter historicos loca. Lib. XXXII, 8. de situ Pontici sinus: h. e. Ponti Euxini inde ab Hellesponto periplus. XXVII, 4. regionum Thraciae recensus. XXII, 14. 15. 16. de Aegypto et Nilo, belluisque et ceteris animantibus: vbi significat, se res Aegyptiacas iam ante in rebus Adriani exposuisse. Quibus addit quaedam de Aegyptiorum ingeniis lib. XXII, 6. et c. 16 extr. Tum XXIII, 6. de regno Persarum, multis insertis, quae audita acceperat. Vtinam in ipsa Iuliani expeditione geographicas rationes subtilius exegisset! Antiquitatis militaris curiosis accepta esse potest XXIII, 4. expositio machinarum obsidionalium; balliftae, scorpionis, helepolis, malleolorum. Luculentissima sunt loca de Romanorum vita et moribus XIV, 6. et XXVIII, 4. in hoc quidem Senatorum primum tum plebis; in isto luxus omnino diuitum, in cuius

cuius apparatu multa occurrunt notabilia. Ita in carrucis altioribus et ambitioſo veſtium cultu ſummum decus ab iis poſitum videmus, *lacernis pluribus, tenuiſſimo filo textis*, corpori circumdatis, animalium figuras intextas exhibentibus; (*varietate liciorum effigiatae in ſpecies animalium multiformes*). Potentium patrocinia et ſtudia aliis praeripiunt ii, qui curruum et equorum agitationes, aut artem teſſerariam profitentur, aut ſecretiores artes ſe noſſe fingunt: *homines autem eruditos et ſobrios, vt infauſtos et inutiles, vitant.* Ita corruptelarum ſimilitudinem videas per omnium temporum hiſtorias, virtutum perraro. Adde lib. XXX, 4. de cauſſidicorum prauis artibus; etſi deſultorie narrata. Inter alia locus de iis eſt: "*e quibus ita rudes ſunt nonnulli, vt nunquam codices ſe habuiſſe meminerint; et, ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur.*"

Subiiciemus his pauca memorabilia e diuerſis locis notata: Antiochiam *lucernis per vias diſpoſitis* noctu lucentibus inſtructam legimus lib. XIV, 1. *in vrbe, vbi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem.* Ad *commerciorum ex India* notitias, quas numero pauciſſimas habemus, accedito locus XIV, 3. *Batne, municipium in Anthemuſia* (Meſopotamiae) *conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine breui ſpatio diſparatur* (disiungitur): *refertum mercatoribus opulentis; vbi annua ſollennitate prope Septembris initium menſis, ad nundinas magna promiſcuae fortunae conuenit multitudo, ad commercanda quae Indi mittunt et Seres,*

aliaque plurima vehi terra marique consueta. Sunt haec Palmyrae calamitate seriora. De *obelisco Constantii cura Romam adducto* et in Circo Maximo posito (XVII, 4.) memorare, tanquam de re nota, nihil attinet. Ex lib. XXI. extr. patet, *Constantium triumphales arcus ex clade prouinciarum, sumtibus magnis erexisse in Galliis et Pannoniis, titulis gestorum affixis.* Lib. XVI, 10. in ingressu Constantii in vrbem memorantur aedificia et ornamenta publica, quae tum adhuc superfuisse ex his constat. Memorabile est, quod XV, 8. de more militari narratur: cum Iulianum Caesarem a Constantio dictum audissent, *militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes: quod est prosperitatis* (assensus) *indicium plenum; nam contra cum hastis clipei feriuntur, irae documentum est et doloris; immane, quo quantoque gaudio, praeter paucos, Augusti probauere iudicium:* videmus diuersitatem pulsorum clipeorum parum notam. Nouum exemplum arcani nuntii missi, membranae scriptae notarum figuris, in vaginae internis absconditae XVIII, 6. p. 145. In motu terrae per Bithyniam, quo euersa est Nicomedia, notabilis erat ingens fragor ventorum et procellarum incumbentium (cf. XXVI, extr. p. 385.); cum alias aere sine motu librato metus anxietatem iniiciat. Ad naturas animantium spectant haec XVIII, 3. linquentes orientem anseres ob calorem, *plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare coeperint Taurum aquilis abundantem, timentes, fortissimas volucres rostra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel necessitas extrema clangorem; iisdemque collibus agiliore volatu transcursis proiiciunt calculos,*

atque

atque ita securius agunt; et lib. XVIII, 7. de leonibus Mesopotamiae excaecari solitis, cum culices palpebris insidentes amoliturи oculos vnguibus effodiunt. Ad ea, quae de craniorum diuersa duritie inter Persas et Aegyptios in Herodoto III, 12. legimus, addi possunt sequentia ex lib. XIX, 9. extr. pugna facta cum Persis numerus vtrinque caesorum paullo post ita initus est, *quod* Romanorum *cadavera mox fatiscunt et defluunt, adeo vt nullius mortui facies post quatriduum agnoscatur; interfectorum vero Persarum inarescunt in modum stipitum corpora, vt nec liquentibus membris, nec sanie perfusa madescant, quod vita parcior facit et, vbi nascuntur, exustae caloribus terrae.* Verum reuocandus est calamus currens de similibus enotandis, ne videamur *pro sportula coenam rectam praebuisse.*

Restat enim, vt mandata exsequamur, quae publice iniuncta sunt, vt pronuntiemus noua magistratus academici in semestre insequens auspicia; faciet illa vir Venerandus,

CAROL. FRID. STAEVDLIN D.

vtque fausta ac felicia sint, ex animo precamur, vosque, commilitones, rogamus et hortamur, vt, quicquid obsequio legum, officii religione, animorum pietate, ingeniorum morumque liberalitate, ad faustum muneris semestris decursum conferri potest, ingenue et studiose ad testandam viri non titulis magis quam integritate et virtute venerandi caritatem ac reuerentiam exseratis.

P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Septembres cIↃIↃcccII.

IV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
CAROL. FRIDER. STAEVDLIN D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
GEORG. FRIDER. DE MARTENS D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS MARTIAS cIↄIↄcccIII.

Cenſura ſex ſcriptorum hiſtoriae Auguſtae.

Mirationem vulgo facit, Commilitones, hiſtoriae ſcribendae et ſtudium et artem inter Romanos cum Tacito et Suetonio ita defeciſſe, vt ab eo inde tempore nullus extet ſcriptor, qui operae pretium ea in re fecerit. Cuius rei cauſſas accuratius inquirenti offerunt ſe plura; etſi et ipſum illud enuntiatum, nullos poſt Tacitum fuiſſe hiſtoriarum ſcriptores, admodum eſt circumſcribendum. Fuere multi hiſtoriae Auguſtae ſcriptores inde ab Auguſto cum ante tum poſt Tacitum, et in his aliquot grauiſſimi; quorum labores temporum

porum iniuria nobis inuidit, aut librariorum, qui deſcriberent, induſtria defuit. Tantum itaque abeſt, vt poſt Tacitum repente omne ſcribendi hiſtorias ſtudium exoleuerit, vt ingens potius numerus ſcriptorum laudetur paſſim ab iis, qui eos in manibus habuerunt; Caſaubonus, qui in his diligentiam collocauit, fere L. ſe memorare poſſe ait Latinos hiſtoriae Auguſtae ſcriptores; cum quibus fuere alii, qui graece ſcripſere *a*). Fuerat inter eos ſcriptores Seuerus Imp. qui vitam priuatam perſcripſerat (Spartian. c. 3.). Quo minus tamen hi ſcriptores aſſequerentur laudes Taciti aut Suetonii, cauſſae altius repetendae ſunt, partim ex ipſorum temporum calamitatibus, ſublata cum libertate veritate, partim ex materiae idoneae tenuitate. Quae enim domi agebantur, ad ſollennem ea morem et formulam peragi ſolita, nullo ipſis agentibus iudicio, ex prudentia ciuili meliore, relicto, taedium feciſſent legentibus et ſcribentibus; vnde et regnorum hiſtoriae, pacis diuturnae temporibus, plerumque rerum memorabilium inopia laborare ſolent; bella autem ſeu externa ſeu interna ſcriptores idoneos non habebant, quia perpetua militia et aut in caſtris aut intra caſtella in finibus excubatio ab omni ſtudiorum aſſiduitate et ingeniorum cultu, poſt Antoninos vtique, alienauerat militares viros; iam tum in ipſo more et vſu belli gerendi a ſenioribus accepto acquieſcentibus iunioribus. Ita enim fere eueniſſe videmus per omnes magnorum imperiorum aeta-

 tes,

a) Vide v. c. Lamprid. Alex. Sev. 48. Latinorum nomina partim videre licet in Vossio de hist. Lat.

tes, (Persas, Parthos, Mogolos, aliosque barbaros, in memoriam reuocare satis est,) vt inter ipsam bellorum perpetuitatem militaris scientia cum virtute languesceret tandemque exolesceret. Adeo, post cetera ingeniorum studia sublata, bellandi scientia et ars ipsa extinguitur: vt pernicies omnium bonarum rerum vertat tandem et ipsa in sui exitium. Fuit quoque publicarum rerum gerendarum et administrandarum ratio ea, vt perpaucis illae innotescerent; intra palatium principis et cubiculum agebantur pleraque, veris rerum notitiis raro et ad paucos et de paucis emanantibus. Etiam boni principes, si Traianum, Adrianum et Antoninos exceperis, ea quae ad se relata erant, non ipsi cognoscere et rescribere; aut in consistorio adesse, audire et decernere; verum publica negotia amicis tractanda mandare et ab his ad se relata firmare *b*). Iam ipsa res ita

b) Ita de Alexandro Seuero Aelius Lamprid. 29. de vita eius quotidiana et domestica: *vsus vitae eidem hic fuit: Primum — rem diuinam faciebat; si id non poterat, pro loci qualitate, vel vectabatur vel piscabatur, vel deambulabat vel venabatur, dehinc, si hora permitteret, actibus publicis post multam horam operam dabat.* Locus est impeditus, *post multam* horam bene se haberet, nisi antecessisset: *si hora permitteret;* voc. *horam* Casaub. ex suo cod. receperat, a Codd. melioribus id aberat: voce exclusa sententia sic decurrit: *actibus publicis post* (pro, postea) *multam operam dabat.* Repugnant tamen sequentia, in quibus contrarium ponitur, cum necesse ei non fuisse dicitur, vt multam operam adhiberet, quia *per amicos sanctos et fideles* omnia curabantur. Salmas. itaque *non* pro *post* scribere malebat. Meliore putamus iudicio verba *post multam*

ita fert, vt ii, qui in rebus administrandis versantur, nec satis otii nec voluntatis habeant ad ea memoriae mandanda quae a se curata sunt. Itaque Praefecti praetorio et vrbis, in quorum fere manu summa erat rerum administratio, aut Quaestores principis, vix ad scribendum accessere; Senatorii autem Ordinis viri, etsi consulares, ne ipsi quidem rerum locupletem notionem habuere; nec vero animus iis esse potuit, vt Commentarios scriberent rerum publice gestarum et curatarum, quandoquidem nec merito nec gratiae ex tali opera locus erat, periculi contra et metus plurimum. Rediit itaque omne hoc euentorum scripto notandorum studium ad homines priuatos, qui rumores et notitias vulgares, exceptas a se, litteris mandabant; neque euentorum caussae et rationes,

 neque

tam horam esse eiicienda; totus enim locus ita se habet: *dehinc, si hora permitteret, actibus publicis operam dabat; idcirco, quod et res bellicae et res ciuiles per amicos tractabantur, — et tractatae firmabantur, nisi quid noui etiam ipsi placeret. Saue si necessitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat et in longam horam producebat*, et sequ. Fatendum tamen, otiosum ita esse voc. *idcirco;* ideo melius feceris, si *post* mutes in *per:* vt, per multum temporis eum consistorio adfuisse narretur, *idcirco*, quia *et res ciuiles et bellicae* in his consessibus, referentibus amicis, tractabantur; qua re consessus in plures horas protractos fuisse necesse est. Meminimus etiam Gibbonum, prudentissimum scriptorem, verbis haud satis expeditis laudem Alexandro, etsi dignissimo principi, haud veram ex his impertiisse, cum eum *maiorem matutini temporis partem in consilio exegisse, actus publicos ipsum peregisse, caussas priuatas cognouisse* memorat. *Gibbon Hist.* T. I. ch. 6. p. 155.

neque gerendarum rerum ſeu ciuilium ſeu bellicarum modi exponi potuere; ſatis eſſe debuit, ſummam euentorum vniuerſe narrari. Ita omne ſtudium hiſtoricum ad ſimilem morem reuocatum eſt, quem in monachorum annalibus et chronicis ſuperiorum ſaeculorum regnare videmus, vt per ſummam tantum recitentur euenta.

Quod autem, grauius quoque, eſt ferendum, inſtitui coepit iſta nuda expoſitio euentorum nullo explorandae veritatis ſtudio, nullo dilectus iudicio, nullo dignitatis ac perſonae, quam ſibi ſcriptor imponeret, ſenſu. Quisquis enim ad hiſtorias ſcribendas, multo magis ad res ſui temporis annalibus condendas, acceſſerit, eo loco ſe conſtitutum eſſe meminiſſe debet, quo probitatis ſuae et ſanctitatis cum veritatis ſtudio experimenta ad omnem poſteritatem proponit, dum et teſtis et iudicis integritatem ac fidem pollicetur. Ad ſenſus tales et laudes prorſus occalluerant haec tempora, per morum, ingeniorum et ſtudiorum, corruptelas. Ex quo enim dominationis mala, cum foeda ditiorum luxuria et pauperum contumelioſa inopia, militari etiam ferocia et lubidine cumulari coeperat omnium ingenia, partim ſeruili adulatione corrupta, partim metu torpentia, ab omni rerum actu refugere; otio inhoneſto, turpi quoque, ſe dedere; ii autem, qui ſe litterarum ſtudiis addixerant, in grammaticis et rhetoricis ſubſiſtere, ſaltem non vltra cauſidicorum clamores forenſes progredi; ita litterarum liberalium flos et decus euaneſcere, omnis ſcribendi ars et hiſtoriae vera notio exoleſcere, prauo rhetorum omnia infucandi ſtudio

studio, pro simplicitate stili historici, fucata et calamistrata quisque sectari, pro rerum et sententiarum pondere et grauitate probare aniles fabellas, mira prodigia venditare, portentosas principum libidines et luxus euulgare. Quis enim poterat esse sensus boni, honesti, pulchri, in litteris, inter eos homines, quibus, seruili obsequio mutuo obnoxiis, ad adulationem potentum prolapsis, ad aliorum iudicia se componere, vera animi iudicia eierare, coactis, quibus, inquam, ad sensum liberalem veri ac decori, et ad laudis bonae cupiditatem, assurgere, studiis honestis, vix licuit! Mira enim res est, vnum quodque saeculum fingere suos sensus ad eorum, inter quos adoleuerat, exemplum, corruptelas eorum tenaciter retinere, aliis nouis corruptelis cumulare, ad meliora antiquiorum exempla proposita caecutire aut aspectum refugere. Itaque nec lectio veterum scriptorum ad talia ingenia excolenda vim habuit; extinxerat sensum simplicitatis et elegantiae meliorem morbus saeculi rhetorico tumore et ambitioso verborum fuco sententias inconditas aut vulgares obducendi, ita vt ad classicorum suorum scriptorum bona obtusas afferrent mentes. Ita enati sunt libelli historiarum, singulorum principum vitas enarrantes. Successere, qui ex iisdem seriem plurium principum, tandem qui omnium inde a Caesare, vel a Nerua, vitas vno aut pluribus voluminibus complecterentur. Ergo vanis et inertibus scriptoribus successerunt alii inertiores, qui ex iis sua deteriore stilo conflarent, et sic ad meras epitomas et breuiaria tandem omne studium historicum

D 5 rediit.

rediit. Acceſſit, quod, cum in tantis ac continuis temporum calamitatibus rara omnino eſſent litterarum ſtudia, multo magis in prouinciis, vt multa opera litteraria vix vno aut altero exemplari repetita in paucorum notitiam et vſum venirent, ideoque maturius interirent, paucis caſu ſeruatis, iisque fere leuiſſimis, et breuitate ſe commendantibus aut tuentibus *c*). Vnum eſt quod belle factum inter haec pronunties, quod principibus nulla vera laude dignis nec meliores obtigere ſcriptores.

Certe ii, qui ſuperſunt, appellati vulgo *Scriptores hiſtoriae auguſtae*, tanti nominis laude indigni nec pro hiſtoriarum ſcriptoribus habendi ſunt; epitomatores ſunt et compilatores eorum, qui tamen nec ipſi hiſtorias ſcripſiſſe dicendi ſunt; non enim niſi rumores vulgares in litteras redegerant. Nec vixere illi niſi ſaeculo tertio exeunte et ineunte quarto; cum ad vltimam iam barbariem prolapſae eſſent

c) Fuit in his *Marius Maximus*, saepe ab aliis in partes vocatus, ex quo Spartianus plurima repetiit. Est tamen ille Vopisco in Firmo I. *homo omnium verbosissimus*, *qui et mythhistoricis se voluminibus implicauit:* h. e. commentis et sermunculis anilibus. Cui similis fuit *Iunius Cordus*, qui innumera memoratu indigna apposuerat, testante Iulio Capitolino in Macrino c. 1. *quae ille*, inquit, *omnia exsequendo libros mythhistoriis repleuit talia scribendo.* Idem in Clodio Albino 5. *haec atque alia signa imperii fuere*, *quae qui volet nosse*, *Aelium Cordum adeat*, *qui friuola super huiusmodi omnibus* (ominibus) *cuncta persequitur*, et in Maximino iun. 5. *Longum est omnia persequi; quae qui scire desiderat*, *is*, *velim*, *vt saepe dixi*, *legat Cordum*, *qui haec omnia vsque ad fabellam scripsit.*

essent prouinciae, ipsa Italia rueret; inscripsere libellos suos Diocletiano, Constantio et Constantino; quos principes, si Romanorum rerum notitias non meliores habuere, quam quas ex his libellis addiscere iis contigit, admodum indoctos et rudes fuisse credere licet; neque assequaris, qualem ex iis scriptoribus vtilitatem et fructum ad imperii administrationem ceperint; itaque nec mirandum est, si tales libros, et cum iis omnes litteras in contemtu habuere. Ita enim euenire necesse est, vt, quandocunque litterarum studia ad inutilia et parum fructuosa deflexerint, tanto magis ea negligantur et contemnantur a prudentioribus, qui, ipsi parum imbuti melioribus litteris, ipso rerum vsu vulgarique sagacitate pleraque assequuti, nihil vulgaribus studiis inesse vident quod suis vsibus inseruire possit. Inde quoque fit, vt doctis litteris vix locum aliquem relinquant, tantum abest, vt perspiciant, opum imperii et dignitatis gloriaeque fundum in iis litteris tamquam radicitus inhaerere; sin eae, (vt interdum fit, vt in agro sterili et inculto stipulae passim appareant) fortuito obstacula perruperint, nec satis conualescere nec vigorem habere. Quod per barbariei saecula multis exemplis manifestum fit; vt etiam nullus studiis honos nisi ex superstitione seu religionum seu magiae cognatarumque vanitatum astrologiae et diuinationis, haberetur; ex his enim fructus aliquis ad vitam publicam exspectari poterat aut posse videbatur; nec minus eadem rerum conditio apparuit postea quam ad dialecticas aut criticas subtilitates summa omnis doctrinae redacta

redacta erat; atque etiamnum veremur, ne ſimili experientia, quam vere haec dicta ſint, pateſcat, niſi mature a metaphyſicis tricis et ſalebris ad liberiorem philoſophiae, rationi ſanae conſentaneae, campum remeauerimus.

Vitarum quidem ſcribendarum ratio ſuum ſibi genus inter ceteros res geſtas tradendi modos conſtituit, nec hiſtoriarum aut annalium ſtadium latius capit; ſi iuſtos laudis numeros conſequi volet; dilectum deſiderat prudentem primo ipſius viri, in cuius rebus exponendis operam ponas; ſin nullum eſt arbitrium, ſed plurium ſeriem et ordinem perſequi neceſſe eſt, vt in imperatoribus, vniuscuiusque ſaltem propria indoles, virtutes, ſtudia, conſilia, diligenter explorata, ſunt apponenda; rerum quoque publice geſtarum; etſi ea euentorum expoſitio locum ſibi in illis vindicat, quae cum eorum opera et conſilio, ductu et imperio, aut fortuna, coniuncta eſt; latius tamen euagandi licentiam habet in iis, quae ceteris lucem afferunt. Nec vita priuata, niſi quatenus ad mores aut ad ingenia fingenda aut ad fortunae caſus vim habuit, enarranda eſt. At iſti homines in his tenuiſſimis nullo conſilio et vſu enarrandis omnem operam poſuere, quae, etſi interdum nobis vtilitatem afferre poſſunt in doctis ſtudiis antiquitatis verſantibus, tamen iudicio et perſonae biographi nullo modo conueniunt. Quam parum autem homines illi de vitarum perſcribendarum rationibus deliberauerint, multo magis ex eo perſpicias, quod ne iuſtum quidem rerum enarrandarum ordinem ſibi praefixerunt; habebant tamen Suetonii exem-

exemplum, quod sequi possent; poterat ab origine et natalibus per aetatis gradus procedere narratio ad principatus primordia; tunc publice gesta siue per annos siue per rerum capita, ciuilium et militarium, persequi; inde ad vitam privatam, per certa rerum genera digestam; nihil horum isti homines animo complexi promiscue omnia effundunt, perturbant, repetunt et iterant, alieno quaeque loco. Multo itaque minus ab iis expectari poterat, vt, quae a singulis principibus in imperii administratione mutata, quid in rerum actu singulis praecipue propositum, et quae caussarum series ad imperii res inclinatas fractas et euersas, aut ad eas restituendas et inde a Diocletiani temporibus in nouum, diuersum tamen, statum et locum collocandas, vim habuerit. Itaque ex summa rerum narratarum haec, pro suo quisque ingenio, diuinamus et colligimus; et Gibboni quoque de his iudicia lubricis passim vestigiis nituntur.

Scriptores historiae Augustae, vulgo *sex* numerati, nec integri supersunt, nec de omnibus libellis satis constat ad quemnam quisque auctorem referendus sit; variant enim in codicibus nec magnam fidem habent inscripta aut praefixa singulis scriptis auctorum nomina; nec ex stili indole comparata tuto iudicium ferri potest, quoniam nullus sibi propriam indolem habet, sed omnes omni historici virtute carent, et compilarunt alios, modo eosdem. Nihil enim, nisi forte Vopiscum exceperis, habent a se et opera sua exploratum aut cognitum, nihil, cuius ipsi testes fuerint aut a testi-

teſtibus idoneis auditum acceperint, ſed exſcribunt ſuperiorum ſcriptorum libellos, id tantum agentes, vt plurium principum vitas vna ſerie iunctas exhibeant. Itaque incidimus interdum in partes minus inepte et tolerabili ſtilo ſcriptas, excipientibus eas aliis, quae deterioris aut deterrimae fabricae ſunt; multa iterantur bis terue, ea quidem plerumque per ſe leuia et memoratu parum digna; pro diuerſitate commentariorum, quos hi ſcriptores manibus terebant. Ita auctor Adriani priori parte ſatis bonos commentarios habuit; attexuit his alia aliunde ſumta; tolerabilis quoque vita Antonini Pii; at in Marci vita multa ſunt temere cumulata, iterata, inter ſe abhorrentia et ſibi contraria, aut male iuncta. Imp. Veri vita ex meris laciniis eſt conſuta; Auidii Caſſii vita tam ieiuna eſt, vt ne quidem, in qua prouincia imperio occupato perierit, ſatis aſſequi poſſis. Sunt multae vitae tam ieiunae, exiles et extenuatae, vt nomine vix dignae ſint, ſic Commodi, Caracalli, Getae, omnino eae, quae Iulii Capitolini nomen prae ſe ferunt. Melius explet partes breuis vita Didii Iuliani. In Maximinis et Gordianis ſcriptorem balbutire et nugari dixeris, non narrare.

Quo tempore et ordine hi ſcriptores vixerint ac ſcripſerint, quae que vitae auctoribus ſingulis ſint aſſignandae, diſſidia ſunt iudiciorum, ſeu potius opinionum, quarum ſaltem loco habendae ſunt Dodwelli rationes in Lect. Cambdenianis propoſitae. Aliam itaque ineamus viam, et relicto codicum diſſenſu et opinionum leuitate, videamus,

primo

primo loco quid ipsorum scriptorum fide traditum in ipsis libellis inuestigatum erui possit. Certiorem reliquorum fidem praebet *Flauius Vopiscus*, qui, tanquam auctores, qui ante se vixissent, *Trebellium Pollionem* memorat, *Iulium Capitolinum* et *Aelium Lampridium d*). Idem *Flauius Vopiscus* inde ab *Aureliano* orsus quinis libellis persequutus est vitas *Taciti* et *Floriani; Probi; quatuor tyrannorum, Firmi, Saturnini, Proculi* et *Bonosi;* tandem trium imperatorum, *Cari, Numeriani* et *Carini;* ad Diocletianum substitit: nam *Diocletianus, ait, et qui sequuntur, maiore stilo dicendi sunt* (in Bonosi extr. add. Probi vitam c. 1. extr.). *Aureliani* vitam vt scribe-

d) In Aurel. c. 2. *Trebellium Pollionem memorat, qui a duobus Philippis vsque ad diuum Claudium, et eius fratrem Quintillum, imperatores tam claros quam obscuros memoriae prodidit.* in Firmo c. 1. *Trebellius Pollio ea fuit diligentia eaque cura in edendis bonis malisque principibus, vt etiam XXX tyrannos non breuiter libro concluderet.* in Probo c. 2. *et mihi quidem id animi fuit, non vt Sallustios, Liuios, Tacitos, Trogos, atque omnes disertissimos imitarer viros, in vita principum et temporibus disserendis; sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargillium Martialem,* Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium, *ceterosque qui haec et talia, non tam diserte quam vere, memoriae tradiderunt.* Adscripsimus locum, quoniam vel ex eo apparet, quam perturbata doctorum hominum iudicia de historiarum studio et de historicorum officio et dignitate fuerint; Suetonio ille adiungit Marium Maximum, leuissimum graui scriptori, quos ipse imitatus sit, eosque ait vere scripsisse. *Spartianum* non laudat, probabiliter tamen sub *Lampridii* nomine latentem, vt Salmasius acute coniicit, cum nomen esset *Aelius Lampridius Spartianus.*

ſcriberet, adductus erat hortatu Iunii Tiberiani praefecti vrbi, (ſub a. C. 291.) qui *ephemeridum Aureliani* vſum, *etiam bella charactere hiſtorico digeſta*, ei obtulerat, cum *libris linteis in bibliotheca Vlpia* ſeruatis *e*). Coniunxerat cum his *libros graecos;* ex quibus Vopiſcus ea, *quae digna erant memoratu, in vnum libellum ſe contuliſſe* ait *f*). Nec diffitendum eſt, melioris frugis plura ineſſe libello; inprimis de bello Palmyreno; verum mole rudi et indigeſta, neque vllo delectu: laudem vnam habet inſertis epiſtolis imperatorum, cuius generis pauca in reliquis vitis occurrunt. *Probus* Celſo amico eſt inſcriptus, cui inſeruit quoque acta Senatus. Ipſe de ſe profitetur c. 2. *Vſus autem ſum praecipue libris ex bibliotheca Vlpia, aetate mea thermis* *Diocle-*

e) Aurelian. pr. et c. 8. *inueni nuper in Vlpia bibliotheca inter libros linteos epistolam D. Valeriani de Aureliano principe scriptam* etc. c. 24. cum Apollonius Tyaneus Aureliano per visum vrbis Tyanae euersionem exprobrasse narratus esset, *haec ego a grauibus viris comperi, et in Vlpiae bibliothecae libris relegi* — in Tacito c. 9. *ac ne quis me Graecorum alicui vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum* (eburneum) *in quo hoc SC. perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit.* In Caro c. 4. *in ephemeride quadam legisse me memini.*

f) Fuere ergo libri graeci, in quibus vita Aureliani erat perscripta; verum nulla *latine* exarata *vita;* erant tamen *ephemerides* et *bellorum* Aureliani *historiae*, latine scriptae, quas tamen Vopiscus nondum legerat. Ita concilianda sunt cum his superius dicta: *neminem a me latinorum, graecorum aliquos lectitatos.* Non autem hinc rite colligas, *nullas omnino vitas Aureliani extitisse.*

Diocletianis; item ex domo Tiberiana; (Gellius XIII, 19.) *vſus etiam ex regeſtis ſcribarum porticus porphyreticae, actis etiam Senatus ac populi.* Memorat quoque ephemeridem Turduli Gallicani. Notamus haec eo conſilio, vt, quos auctores melior haec, quam aliae horum temporum, hiſtoria habeat. Ipſe quo tempore vixerit, in Carino c. 18. declarat: *Hic trium principum finis fuit, Cari, Numeriani et Carini; poſt quos Diocletianum et Maximianum principes dii dederunt, iungentes talibus viris Galerium atque Conſtantium:* (ergo poſt a. 292.) — *quatuor ſane principes mundi fortes, ſapientes, benigni et admodum liberales, vnum in remp. ſentientes — quorum vitam ſingulis libris Claudius Euſthenius, qui Diocletiano ab epiſtolis fuit, ſcripſit: quod idcirco dixi, ne quis a me tantam rem quaereret; maxime, quum vel viuorum principum vita non ſine reprehenſione dicatur.*

Proximus aetate ante Vopiſcum fuit *Trebellius Pollio*, quem ille loco ſupra adſcripto *a duobus Philippis vsque ad D. Claudium et eius fratrem Quintillum imperatores tam claros quam obſcuros memoriae prodidiſſe ait;* et alio loco, *XXX tyrannos eum vno libros complexum eſſe*, teſtatus eſt: conuenit ipſa res inſpecto libello de XXX tyrannis pr. cf. Salonin. c. 1. et 3. At enim huius ſcriptoris *priores libelli* periere, *a Philippis inde vsque ad Valerianum;* de quo ſupereſt non niſi particula; poſt quem ille *nouum volumen* orditur de *Gallienis.* Lacuna haec haud dubie repetenda eſt a lacero hac parte codice, cui reliqua ſervata debentur. *D. Claudio* librum ſingularem conſecrauit, a quo originem ducebat Conſtantius Caeſar; ergo de eo accurate adulatoria

ambitione ſcribit. Ipſe de ſe haud magna profitetur, nam in XXX tyrannis extr. *neque ego eloquentiam videor pollicitus eſſe, ſed rem, qui hos libellos, quos de vita principum edidi, non ſcribo ſed dicto; et dicto cum ea feſtinatione, quam, ſi quid vel ipſe promiſero, vel tu petieris, ſic perurges,* (ad quem haec ſcripta ſint, non conſtat) *vt reſpirandi non habeam facultatem.* Hoc quoque ipſa res teſtatur, ſocordius et indiligenter conſuit potius, quam disponit, temere arrepta quaeque. Recte adeo ille apud Vopiſcum (Aureliano l. c. c. 2.) *multa incurioſe, multa breuiter prodidiſſe* dictus eſt.

Licebit nunc *a certioribus* progredi *ad incertiora,* ad ſuperiores, inquam, aetate et loco priores, *Aelium Spartianum,* et *Iulium Capitolinum.* Et *Spartianus* quidem in prooemio Aelii Veri ad Diocletianum Aug. et iterum in extr. eiusdem vitae, ipſe teſtatur *omnium Imperatorum* (addit: *vt vsque ad diuum Adrianum feci*) *Vitas* ſcribere ſe conſtitutum habere, *illorum etiam, qui vel Caeſarum nomine appellati ſunt, nec principes aut Auguſti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam aut in ſpem principatus venerunt:* quod ſuum conſilium ad faſtidium iterat in extr. Aelii Veri; Peſcenn. 9. Macrin. pr. Vopiſc. in Firmo pr. Ergo inde a Iulio Caeſare omnium principum vitas perſcripſiſſe videtur: nec tamen ex iis quidquam ante Adrianum ſupereſt, a quo volumen Scriptorum hiſt. Aug. exordium facit.

Quaeri poteſt alterum, an, quod ſibi propoſuerat, Aelius Spartianus vere ſit exſequutus, quandoquidem Vopiſcus in D. Aureliano pr. cum quaeſiuiſſet

ſuiſſet praefectus vrbi: *quis vitam Aureliani in litteras retuliſſet?* reſpondit, *neminem a ſe Latinorum, Graecorum aliquos lectitatos eſſe;* probabile tamen foret, ſi Spartiani vita talis extitiſſet, Vopiſco eam innotuiſſe. Nec tamen ſatis tuto ita colligas; nam potuit hoc volumen ei non in manus venire, etſi extaret; nimium itaque ei concluſioni tribuit Caſaubonus in praefat. p. XXXVII. ed. Lipſ. incautius quoque Voſſius de hiſt. Lat. Quae *Spartiani* ſine controuerſia eſſe creduntur Vitae, ſunt *Adriani, Aelii Veri, Didii Iuliani, Seueri, Peſcennii Nigri;* hae quidem omnes inſcriptae: *ad Diocletianum Aug.* Vita *Caracalli* inſcriptionem non habet, habet vita *Getae*, in qua tamen *Conſtantinum Aug.* alloquitur auctor: contra morem reliquorum; ita vt hanc alterius ſcriptoris eſſe cenſendum ſit, etſi inuito Salmaſio.

Simile conſilium ſequutus erat *Iulius Capitolinus*, quem iam vidimus a Vopiſco (in Probo 2.) memoratum inter eos, qui ante ſe imperatorum vitas ſcripſiſſent: "*Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium.*" Inſcripſit ille eas *Conſtantino Aug.* eumque alloquitur in Maximinis duobus pr. vbi ſe teſtatur in eius gratiam *ſingulos quosque principes vel principum liberos per libros ſingulos* diſpeſcere. Sunt ergo plures vitae ab eo ſcriptae. Quaenam vero eae fuerint, diſerte expoſitum non eſt. Quae enim ei vulgo tribuuntur, magnam faciunt dubitationem, cum titulorum codicibus praefixorum neque magna auctoritas ſit, magna etiam varietas; temere enim grammatici in iis apponendis et omittendis, tum omiſſis alia nomina ſubſtituendo, ſunt verſati.

Par eſt dubitatio de *Vulcatio Gallicano*, cuius nomen Auidio Caſſio praeſcriptum eſt, et de *Aelio Lampridio*, cuius nomen prae ſe ferunt *quatuor vitae: Commodi, Antonini Diadumeni, Elagabali*, et *Alexandri Seueri.* Salmaſius in Codice Palatino omnes Vitas vsque ad Alexandrum Seuerum *Spartiano* tribui conſpicatus, ad opinionem, quam ante attigimus, admodum probabilem adductus eſt, vt diceret: *Aelium Lampridium* nullum alium eſſe quam *Aelium Spartianum*, cuius nomen *Aelius Lampridius Spartianus* fuerat; vtque ita a *Spartiano* profectae ſint *omnes vitae ab Adriano vsque ad Alexandrum Seuerum; vnde a Maximinis vsque ad Philippos ſuccedant Vitae a Iulio Capitolino perſcriptae.* (v. Salmaſ. ad Valerianos pr.) Sunt nonnulla quae ſatis conueniunt; repugnant alia. *Commodi* quidem vita manifeſte prodit eundem auctorem, quem *Marcus Antoninus* habuit, is autem *Iulii Capitolini* nomen habet praefixum; et c. 19. ſacratiſſimum Imperatorem *Diocletianum* appellat. *Diadumeniani* vita *Lampridio* adſcripta vix videtur alium auctorem habere poſſe quam *Macrini patris* vita; ſane quidem *Iulium Capitolinum* auctorem ea praefert ad *Diocletianum Aug.* itaque et hanc vitam *Spartiani* verius eſſe dixeris. *Elagabalus* male prae ſe fert inſcriptionem: *ad Diocletianum Aug.* Nam c. 2. de Antoninorum nomine, leguntur verba: "*quod tu, Conſtantine ſacratiſſime, ita veneraris, vt Marcum et Pium inter Conſtantios Claudiosque velut maiores tuos aureos formaueris.*" Idem auctor ſub f. c. 34. vbi in Antonino Elagabalo definit, *Scribere autem ordiar*, inquit, *qui mox ſequentur: quorum Alexan-*

Alexander optimus — Aurelianus praecipuus, et horum omnium decus, auctor tui generis, Claudius, de quo vereor — ne maleuolis adulatus videar eſſe; — his iungendi ſunt Diocletianus, aurei parens ſaeculi et Maximiani, vt vulgo dicitur, ferrei, ceterique ad pietatem tuam. Nouas haec dicta tenebras obiiciunt. Apparet ſcriptorem opus per plures vitas detexuiſſe; *Alexander* ſane *Seuerus, Aelii Lampridii* nomen in fronte habens, ſubſequitur, adſcriptis verbis: ad *Conſtantinum Aug.* (pro quibus perperam ed. Lipſ. exhibet *Diocletianum Aug.*) extremis c. 65 ſqq. *Conſtantinum maximum* appellans multis agit de Alexandri laudibus ac virtutibus earumque cauſſis, in quibus memorat quoque hoc, *quod eunuchos nec in conſiliis nec in miniſteriis habuit, qui ſoli principes perdunt.* — Poſt multa addit: *Scio, imperator Conſtantine, quo periculo iſta dicantur, apud imperatorem qui talibus* (eunuchis) *ſeruit; ſed ſalua republica: poſteaquam intellexiſti, quid mali clades iſtae habeant et quemadmodum* (ſcil. illi) *principes circumueniant; et tu eos eo loci habes, vt nec chlamyde vti iuſſeris,* (quod iſto tempore honeſtiorum veſtimentum erat) *ſed neceſſitatibus domeſticis delegaris.* Vnum hunc in omnibus his vitis meminimus locum occurrere dignum hiſtorici grauitate et libertate Romana; nam, quomodo eunuchos aut ab imperatoribus admitti in palatium, aut ferri ab aliis potuerint, haud aſſequaris. Vix alia origo rei, a moribus Romanis et a religionibus chriſtianis abhorrentis, eſſe potuit, quam ſtolida aemulatio palatii ac faſtus regis Perſarum, quae imperatores, multo magis Orientis Byzantinos, tenuit,

vt sui fastigii, ad quod erant euecti, immemores, vanitate incredibili, ad pudendam humilitatem se demitterent, exterorum regum fastum et luxum ipsi assumerent, ac si nunc demum pares aliis regibus habendi essent, si eos, quos tamen dignitate et potentia superare videri volebant, externo fastu aequarent. Cum semel pestis ista eunuchorum aulam inuasisset, tolli nequiit. Iam antea Elagabalus eos ex Syria adduxerat; at Alexander Seuerus eos *de ministerio suo abiecit, et vxori, vt seruos, seruire iussit* sqq. nam locus est videndus in eius vita c. 23. *Aureliani* Vita, quam in hac farragine habemus, auctorem praefert *Vopiscum, D. Claudii Trebellium Pollionem ad Constantinum Aug.* Aut igitur istius, qui *Elagabali* et *Alexandri Vitas* scripsit, periere reliqua, substitutis aliis in eorum locum: aut *Elagabalum* et *Seuerum Trebellii Pollionis* esse dicendum est; ad quae miramur, Salmasium nec alios attendisse. Certe in aperto esse videtur, Alexandri Seueri vitam meliore habitu cultuque se commendare inter veteres. Facit quoque auctor tanquam epilogum c. 64. *hactenus imperium P. R. eum principem habuit, qui diutius imperaret — vsque ad eos principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico et deinceps, de quibus si vita suppeditauerit, ea, quae comperta fuerint, publicabimus.*

Ex *Iulii Capitolini* nouem libellis *trini* sunt *ad Constantinum Aug.* de quibus nec ipse Salmasius controuersiam mouet, *Maximini duo, Gordiani tres, Maximus et Balbinus.* Eiusdem Vitas *Pii, Marci Antonini, Veri, Pertinacis, Clodii Albini et*

Opilii

Opilii Macrini, *Spartiano* vt assignaret, Salmasius habebat auctoritatem codicis Palatini; et *Pius*, *Verus*, *Macrinus*, *Albinus*, *Diocletiano Aug.* inscripti sunt. In *Marco* autem c. 19. *Diocletianum* appellat auctor. Nec de ceteris intercedimus, nisi quod de *Clodio Albino* non habemus, quod statuendum sit; in ipso enim opere c. 4. *Constantinum maximum* alloquitur; vnde probabile fit fundum esse *Spartiani*, eum fecisse suum et adiecisse alia de suo *Capitolinum*.

Superest *Auidius Cassius*, cuius auctor *Vulcatius Gallicanus*, ignoti nominis homo, inscriptus est; itaque et hanc vitam *Spartiano* tribuere malebat Salmasius cod. Palatino tantum tribuens, quantum vix satis tuto statueris.

Secundum haec, quae adhuc dicta sunt, etiam *de annis* quibus hi scriptores vixere, non nisi probabiliter statui potest. *Spartianum* Diocletiani, *Iulium Capitolinum*, Constantini M. *Trebellium Pollionem* Constantii Imp. tempore, et *Vopiscum* iisdem temporibus, etsi illis iuniorem, vixisse, ipsi testatum fecere.

Numerus horum *libellorum* est XXXIV, qui tempora inde ab Adriano vsque ad Cari mortem, cui Diocletianus successit, hoc est ab a. C. 117. ad 282, eoque numerum annorum 165 complectuntur; vt Vitas Suetonii si non re, saltem specie aliqua continuare videri forte possint; desunt tamen Vitae *Neruae* et *Traiani*, interciderunt quoque post *Gordianos*, et *Maximum cum Balbino*, vsque ad *Valerianum*, *XV Imperatores*, qui annos circiter nouem aut decem de imperio inter se de-

certarunt, in his *Philippi*, *Decius*, *Gallus*, *Hostilianus*, *Volusianus* et *Aemilianus*. Probabile fit, fuiſſe aliquem, qui ex ſcriptoribus diuerſis, qui ea aetate, qua vixit, ſupererant, ſeriem vitarum ſiue inde a Caeſare, ſiue a Nerua et Traiano, ſiue demum ab Adriano, contexere voluit, forte vsque ad Conſtantini tempora; Ex eo codice poſt aliquod tempus foede lacero et corrupto fuit, qui *eum codicem* conficeret, ex quo *noſtri codices*, pauci numero, in his quidem princeps Palatinus, antiquiſſimus, quo Salmaſius vſus eſt, fluxere *g*).

Perplexe ſatis diximus multa de re impedita nec ſatis diluenda, ad quemnam vita quaeque auctorem referenda ſit; eſt tamen in hiſtoriarum fide haud leuis momenti res, auctoritatem teſtis, hoc eſt ſcriptoris, certe tenere. Grauiora itaque et fide digniora ſunt, quae ex Dione Caſſio et ex Hero-

g) Ex cod. Palat. expressa esse videtur ed. princeps Mediolanensis 1475 Salmasio testante; Casaubonus tertiam editionem Venet. 1490 pro principe habuerat; idem cod. Parisino et Puteani vsus erat. Verum litteraria huius generis haud attingimus, ex libris notis petenda; etiam ex Puttmanni praef. ad ed. Lips. et edit. Bipont. Ceterum desideramus, si quam aliam, horum vtique scriptorum recensionem, mole commentariorum liberatam, instructam tamen iis, quae vnicuique liberaliter instituto scitu necessaria sunt ad eam lectionem; mirum fuit iudicium eorum, qui editionem Lipsiensem curarunt, quod putarunt, ita se rem egregie perfecisse, si indicem Latinitatis adiecissent; quasi hoc illud esset, quod in lectione eiusmodi librorum paullo prudentior aliquis, nisi otio abundans, quaesiturus sit. Res ipsae, et quae ex more, habitu et vsu horum saeculorum illustranda sunt, apponere curabit editor.

Herodiano petita legimus. Verum ex his scriptoribus, nisi forte Vopiscum exceperis, nullus alterum fide et auctoritate antecedit; nam nec ea scripsere, quae ipsi viderant aut ab iis, qui interfuerunt, acceperant; rumores, vt iam dictum est, vulgi exceptos ab aliis ac perscriptos iterum recoxerunt. Insunt tamen his ipsis vestigia luculenter et signate expressa temporum et principum; quae si persequaris industrie, facile agnoscas, qualis reip. administratio, palatii formula et disciplina, praua hominum studia, seruientium adulatio, dominorum fastus et superbia, inde luxus et mollities, fuerint: etsi ad haec assequenda, non magno acumine opus est, et in omni aetate, omnibus regnis et palatiis, Persarum et Parthorum, Orientis et Occidentis, occurrunt paria. Nihil tamen est, quod aliunde tam plane ac perspicue intelligas, quam sunt extremae calamitates, ad quas *imperium militare* necessitate, omni prudentia maiore, ducit, mox praeceps ruit, enerue et debilitatum malis internis, corruens et protritum, si externa vis, vigor et virtus, labantes vires percussit. Effrenis praetorianorum, tum legionum, licentiae, ad quam aliquando illae prolapsae sunt, exempla vix fidem reperiunt; tum largitiones, stipendia, donatiua iis facta, omnem fidem superant; ita vt his solis expensis aerarium exhauriri, prouincias atteri, necesse fuerit. Omnino non nisi attristati ab historiarum lectione recedimus, maxime tamen ab historia principum Romanorum, quod manifestum fit, magna imperia perbreui flore iuuenili viguisse, longo vero senio, tabe et torpore, vsque ad

decrepitam aetatem defeciſſe; confecta eſſe ea ſuis viribus, ad ſe tutandum conuerſis; opes ciuium priuatas attritas eſſe et abſumtas ad opes publicas ſuſtentandas; ita ſine vi, ſine metu, regi imperia non potuiſſe; metum autem, legionum numero et diſciplina contineri; imperium militare ipſa re ducente verti in dominationem, diſciplina militari in ciuilem migrante. Iam, ſi mali principes, ſeu praua inſtitutione, ſeu ignauia et luxurie, corrupti ſuccedunt, meliorem rerum reſtituendarum praeciſa eſt ſpes et expectatio omnis, quia fons et ſcaturigo omnium malorum, palatium ipſum et aula, nec ab optimo principe, emendari potuit; militaris autem licentia omnem coercitionem reſpuebat; ſuſtinebantur quidem res aliquamdiu rei militaris cura diligentiore, ad quam Romanos imperatores inuitos trahebant barbarorum incurſationes; mox tamen, neruis rei militaris exciſis, aerario exhauſto diſciplinaque laxata, corruere ipſum imperium neceſſe fuit.

Ad haec atque ſimilia ſi quis in ſcriptorum Hiſtoriae Auguſtae lectione animum aduerterit: non ſine omni vtilitate ab ea recedet; multa alia ad imperii Romani adminiſtrationem, officiorum, inſtitutorumque ſub Impp. deſcriptionem, maximeque innumera ad iuris hiſtoriam ſpectantia, quod iam viri docti ſatis declaratum dedere *h*), reperire licebit: ita vt ICtis, qui legum cauſſas et rationes ab inſtitutis fortunisque temporum repetere

h) In his Gottfr. Mascov. nota Oratione a Puttmanno repetita in ed. Lips.

tere didicerunt, hos ſcriptores familiari lectione frequentare neceſſe ſit. Multa occurrunt alia, iis notabilia, qui ad temporum iudicia, ad populorumque opiniones et ſenſus, hoc eſt, ad modos de rebus quibusque ſentiendi et cenſendi cuiusque aetatis, aut ad artes et litteras, ad ſuperſtitiones et mores, animos attendunt. Modos acclamandi in Senatu non alibi tam diſerte expreſſos vidimus, quam in his ſcriptoribus: in Commodo 18. in Alex. Sev. 6. 7. 56. etiam in exercitu v. c. Diadum. 1. et ſaepe. Abierat res tandem ad ineptias, quas interdum intolerabiles dixeris, vt in Tacito 5. Claudio 4. Quod tamen notabile viſum eſt, vt in acclamationibus, ita in Senatus decretis, in orationibus et aliis actis publicis: affectatum eſt iſto tempore, quo cum vera libertate verus quoque recti ſenſus dudum euanuerat, *genus loquendi per mera inciſa, abrupta et hiantia.* Exemplum apponere placet ex D. Claudio c. 18. *Claudi, dux fortiſſime, aueas; virtutibus tuis, deuotioni tuae* (ſcil. bene ſit!) *Claudio ſtatuam omnes dicamus. Claudium conſulem omnes cupimus. Qui amat remp., ſic agit. Qui amat principes, ſic agit. Antiqui milites ſic egerunt. Felicem te, Claudi, iudicio principum,* et ſic porro. Putes Gallo-Francum aliquem exercitum vel multitudinem alloquentem audire; credas eos funem ex arena torquere! tam parum cohaerent ſententiae ac verba. Placuere tamen ſibi in hoc homines; inuenti quoque ſunt nuper inter Germanos, qui exemplum egregium ſequerentur. Alio modo memorabile eſt, quod Marcum Antoninum legimus vnum quemque ciuium

ciuium iussisse apud aerarii praefectos intra trigesimum diem, in prouinciis apud tabularios publicos, liberos natos profiteri: (Marc. 9.) reuocato sic antiquo more, quem a Seruii instituto ductum esse voluit Dionys. Hal. IV, 18. auctore Pisone; seruatus ille, certe repetitus est aliquoties *i*). Non diu tamen post iterum neglectum esse morem vtilissimum credere licet; quandoquidem ea, quae publice vtilia sint, raro durationem habent parem *malis publicis*, quae cum aliqua *priuatorum vtilitate* coniuncta sunt. Nouum inuentum fabricae miramur in Pertinace c. 8. vbi in auctione rerum Commodi multa luxus instrumenta noua memorantur, tum quoque *vehicula arte fabricae noua, perplexis diuersisque (flexuosis) rotarum orbibus, et exquisitis sedilibus, nunc ad solem declinandum, nunc ad spiritus opportunitatem, per vertiginem; et alia iter metientia, horasque monstrantia, et cetera vitiis eius conuenientia.* Verbo: fuere currus rotis versatilibus, vt in contrarias partes verti possit cursus, adiuncto hodometro et chronometro. Vidimus in loco aliquo Lampridii c. 27. (al. 26.) Alexandrum Imp. voluisse *omnibus officiis genus vestium proprium dare et omnibus dignitatibus, vt a vestitu dignoscerentur. — Sed hoc Vlpiano Paulloque displicuit dicentibus plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad iniurias:* scil. quia sic dignosci facile posset quisque cuius ordinis esset. Nostrae aetati Vlpianus Paullusque hoc

i) Mentio moris vtique fit in Suetonii Nerone 39. An *acta publica* de eo accipi possint in Tiber. 5. Calig. 8. dubitare licet. v. de his Arnzen. Actis Societ. Traiect. p. 146.

hoc idem persuadere haud potuere. Aliud memorabile visum in Alexandri vita 43. quem in Christianos aequum fuisse satis constat, non aeque alterum vulgo notum esse putamus: iam Adrianum voluisse Christum inter deos recipere, "*qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulacris iusserat fieri, quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani; quae ille ad hoc parasse dicebatur; sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, repererant, omnes Christianos futuros, si id optate euenisset, et templa reliqua deserenda.* Habet haec pro commentitiis, quibus scriptor sibi a Christiano aliquo homine imponi passus sit Gibbon (c. XVI. nota 115.) nec tamen omnino abhorret ab ingenio Adriani, qui, si quis alius imperator, multarum litterarum notitiis, ex peragratione prouinciarum auctis, instructus, nec philosophiae rudis, facile eo adduci potuit, vt de Christianorum religionibus prudentius statueret.

Vtiliter dicta et sententiose occurrunt pauca, etsi etiam ab aliis frequentata. Placet Pius c. 7. *nihil esse sordidius, immo crudelius, quam si remp. ii arroderent, qui nihil in eam suo labore conferrent.* Grauiora his sunt, quae dixit fecitque Alexander imp. cuius vita videnda est cap. 15. 41. 45. 49. al. 14. 40. 44. 48. *qui nec quenquam passus est esse in palatinis* (aulicis) *nisi necessarium hominem;* quid diceremus, si principem nostri aeui ad haec devenire videremus! *Iureiurando deinde se adstrinxit, ne quem adscriptum, hoc est, vacantium,* (sine — cure) *haberet; ne annonis* (gratuitis stipendiis seu salariis bene-

beneficiariis) *remp. grauaret; dicens, malum populi villicum eſſe imperatorem, qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios nec reip. vtiles, paſceret.* Ita quoque in aulicos, qui *fumum venderent*, hoc eſt, acceptis muneribus promitterent et falſo iactarent ſe aliorum preces ad imperatorem retuliſſe, acerbiſſime vindicauit. (c. 35. 36. al. 34. 35.) Inter ciuilitatis exempla quae in Pio fuit, eſt cap. 11. hoc: *quum domum Omelli viſens, miransque columnas porphyreticas, requiſiſſet, vnde eas haberet, atque Omollus ei dixiſſet:* Quum in domum alienam veneris, et mutus et ſurdus eſto; *patienter tulit.* Sed ſunt in ea vita, quae ex melioribus eſt, alia plura huius generis notabilia. In Seuero 20. autem: *Et reputanti mihi, neminem prope magnorum virorum optimum et vtilem filium reliquiſſe, ſatis claret.* Triſte effatum! Idem Seuerus c. 18. *ex humili* (loco), *per litterarum et militiae officia ad imperium pluribus gradibus a fortuna ductus*, poſtquam per omnia ſaeuitiae genera imperii habenas manu valida retniuiſſet, dixiſſe fertur: *omnia fui, et nihil expedit.* Vides rerum omnium vanitatem barbare quidem, nouo tamen modo, declaratam.

Conſtitutum erat, vt adiiceremus non nulla de ceteris hiſtoricis minoribus, ſeu puſillis verius, qui per epitomas Caeſarum vitas in aciem eduxerunt: Abiiciendum tamen hoc videmus, ne quis nobis acclamet ſollenne illud: *hoc age!* Praeconis itaque academici vicibus ſuſceptis agimus hoc, vt pronuntiemus, depoſito magiſtratu per ſemeſtre elapſum feliciter geſto, Senatus academici acclamatione,

matione, ex principali sanctione, successorem nunc esse datum Virum Illustrem,

GEORGIVM FRIDER. DE MARTENS Dr.

doctrina, meritis, vitae grauitate et dignitate, conspicuum, iisque ingenii dotibus animique virtutibus insignem, quae vestris animis, Commilitones, reverentiam insinuet, inuitis quoque obsequium extorqueat. Habemus itaque, cur optima quaeque de rep. nostra ominemur; vos autem, Ciues, auguramur, cum paucorum, qui ex clandestinis sodalitiis et nefariis sicariorum armis licentiam facinorum sibi quaerunt, proteruia calcata sit et protrita, legum sanctitatem iuriumque aequalitatem, cum modestiae et verecundiae laude, diligenter et religiose esse seruaturos.

P. P. pridie Kal. Mart. cIɔIɔcccIII.

V.

V.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GEORG. FRIDER. DE MARTENS
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
HENR. AVGVSTVM WRISBERG D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS MARTIAS cIɔIɔcccv.

Cenſura XII. Panegyricorum veterum.
Commentatio prior.

Etſi bene nouimus, Ciues, in praeſenti rerum conditione, nulla cum hominum offenſione intermitti poſſe morem indicendi nouos magiſtratus academici faſces; non tamen hac veniae facilitate abutimur, vt, non ſine calliditatis aliqua ſuſpicione, ſubducamus nos officio noſtro, et deſeramus inſtitutum Academiae noſtrae, legum auctoritate ſancitum, maioribus noſtris probatum, et vtilitatibus ſuis commendatum. Abrogato enim ſemel hoc, Academiae nomine, publice agendi et commen-

commentandi officio: cum nulla alia fit opportunitas, qua corpus academicum memorationem fui publice faciat, rerumque fuarum vices fortunasque edoceat: fi prorfus obmutefcimus, nomini et famae Academiae aliquantum erit detractum, nec rerum academicarum nótitiae per vulgares libellos litterarios cum pari dignatione edentur. Sublata porro, poft alia, neceffitate hac latine, hoc eft, fermone litteris eruditis confecrato, fcribendi, quid obftabit, quo minus fenfim tantum non omnem litterarum latinarum vfum, et cum vfu facultatem, amittamus? qui fi prorfus exoleuerit, quot et quanta ipfis difciplinis fuperuentura fint detrimenta, et ante fenfimus, et in pofterum fentiemus multo magis. Praeterea rerum experimentis fatis edocti fumus, quam periculofa res fit, vetera inftituta ritus moresque ab incautis relaxari: initio fcilicet ab iis facto, quae, fi omiffa fuerint, aut pro tempore nullum, aut non magnum fui defiderium mouent, progreffus eft procliuis ad alia grauiora, cum officii fide et religione coniuncta, et falubria, molefta tamen et negotiofa, vt ea pari iure omittantur. Ita tandem euenit, vt optima quaeque inftituta neglecta euilefcant, confenefcant, intermoriantur. Sero tum paratur medicina malis iam praeualefcentibus; priftinae difciplinae, legum, inftitutorum, fanctitas fruftra defideratur; et munimentis, quae eluuiei obftare poffent, prorutis fero de ftruendo nouo legum aggere cogitatur. Hisce fimilibusque cogitationibus adducti, quantum pro noftris partibus fieri poteft, ne deferta officia incaute omittendo pofte-

ris iuftam de nobis conquerendi cauffam praebeamus, fed fpartam religiofe tuendo aliis exemplo et auctoritate praeeamus, veterem morem etiam iniuffi feruare e re noftra effe duximus.

Itaque nunc quoque, Viro Illuftri,

HENRICO AVGVSTO WRISBERG Dr.

in Prorectoris vices fuccedente, officio noftro fatisfaciendum effe arbitrati fumus, vt ciuibus noftris indicta in Kal. Martias faufta magiftratus aufpicia publice nuncuparemus. De *magiftratu* quidem, per quatuor femeftria continuato, cum *Eius, qui eum geffit*, nomen huic paginae praefcriptum fit, intercedente modeftiae lege, nihil memoramus; *memorabilis ille in faftis academicis per omnem pofteritatem habebitur;* quantopere autem reip. noftrae incolumitas et falus viri fummi prudentia et vigilantia fuftentata fit, tacentibus nobis melius intelligitur quam noftra oratione nunc quidem declaratur.

Mirari licet, inter Romanos fcholas rhetoricás tum maxime increbuiffe, cum eloquentiae flos et honos dudum defluxiffet, nutrimentis ex ipfo rerum actu fubductis, cum eius vfus in rebus gerendis vix effet vllus; quandoquidem nec cum populo agebatur, in Senatu fententiae caute ac timide, non libere et diferte, dicebantur, in foro autem cauffidicorum mercenariae voces fonabant. Nunc tamen rhetorum exercitationibus, fuaforiis, deliberationibus, accufationibus, perftrepebant pergulae et difcipulorum cathedrae: non aliter ac fi mimum agerent priftinae vitae et dignitatis ii, quibus

quibus erepta erat veritas: etsi nondum eo deuenerat res, quo in nostris academiis, in quibus omni iam eloquentiae vsu abrogato Professores eloquentiae constitui solent, vt artis memoriam nomen saltem retineat. Si tamen iis, non tam vmbraticas et scholasticas litteras docendo quam certis temporibus pro concione dicendo, exercendi muneris facultas publice daretur: possit forte aliqua eloquentiae vis esse ad iuueniles animos, modo suadendo et hortando, modo conciones funebres habendo; cum nunc ne Collegarum quidem Elogia desiderentur. Nunc vero, pro rhetorica atque pro ipsa eloquentia, habentur scriptiones et recitationes, in quibus nec perspicuitatem sermonisque proprietatem, multo minus elegantiam et venustatem requirimus; satis habentes verba compendiorum et systematum effundere; ita vt ne quidem subtiliter cogitata sermone populari reddere et repraesentare aliis, quam scientiae et artis vocabulis, didicerimus. Posteaquam autem disciplina philosophica in tot sectas inter se diffidentes diremta est, schola quaeuis non nisi verbis suis sollennibus sensus suos et cogitata declarare valet, ita vt si, alius sermo substituendus est, obmutescendum ipsis sit: si modo philosophus suas opiniones tuendo vnquam obmutuit. Adeo recessum est ab vsu veterum, qui eloquendi artem ad publicas orationes fere solas retulerunt, de scriptione et stilo ne quidem in scholis praecipiendo; nos contra, scriptionem in chartis tantum non pro ipsa eloquendi arte habemus. Verum istis, de quibus agimus, aetatibus, omissis disciplinis ceteris, omnis

fere litterarum doctrina continebatur ſcholis grammaticis et rhetoricis, quibus iuuenes aſſequerentur facultatem qualemcunque dicendi ac ſcribendi: qua ſi inſtructi erant, ad munera obeunda et petendos palatii honores ſatis praeſidii ex litterarum ſtudiis habere credebantur: quemadmodum noſtra aetate, ſi iuris prudentiae qualemcunque notitiam imbibiſſent iuuenes, ad omne munerum publicorum genus egregie inſtructi eſſe exiſtimati ſunt. Sane quidem in reipublicae libertate nullae erant ſcientiarum ſcholae publice conſtitutae, niſi quod ex Graecorum diſciplina proficiebat iuuentus Romana: verum exemplis dicendi et agendi quotidie in conſpectu poſitis fingebantur ingenia iuuenilia, moxque ipſo rerum actu acuebantur, progreſſu ab alia ad aliam reipublicae partem, eiusque adminiſtrationem et curationem, facto.

Inter haec tamen, cum omnis alia oratoria laus ſilentio obſcurata iaceret, vnum perorandi genus ad laudem publicam emerſit, quod *panegyricum* appellant: de quo cum varie ac parum accurate plerumque pronuntietur, nonnulla a nobis praefanda ſunt. Scilicet iam antiquis Graecarum litterarum aetatibus celebratum eſt dicendi genus *ἐπιδεικτικὸν* dictum, ſeu *demonſtratiuum*, cum haberentur orationes, *ἐπιδείξεις*, *demonſtrandae*, hoc eſt oſtentandae, *artis* cauſſa, indictis *auditionibus a)*. Iam, cum eius qui ad dicendum prodiret animus haud magnopere commotus et affectu percuſſus eſſet, ſed in ingenii et artis meditatione eſſet occupatus:

a) ἀκροάσεις dixere, erantque eae plerumque ἐρανικαὶ et ἔμμισθοι.

cupatus: huius dicendi generis vanitas, cum ex ſententiarum ſpecioſarum praeſtigiis, ex ſcita vocum coaſſatione, et verborum numeroſe cadentium ſuauitate, ingenii et orationis laus quaereretur, quantas verae eloquentiae corruptelas afferret, mature intellectum eſt; id quod ex philoſophorum contra ſophiſtas diſputationibus conſtat. Argumenti quidem dignitate aliquantum ſuſtentari potuit id vmbraticum eloquentiae genus, vt in Epitaphiis orationibus, in Iſocratis Panathenaico et Panegyrico. Cum iſti rhetores in hominum non modo circulis, ſed conuentibus, interdum in ludorum, vt Olympiorum, celebritate, verba facerent: ipſi coetus, πανηγύρεις, nomen fecere *panegyrico;* vt proprie eo nomine dicerentur orationes omnis generis in ſollenni coetu habitae a ſophiſtis Graeciae et Aſiae vrbes peragrantibus, oſtentandae artis et quaeſtus faciendi cauſſa: magis forte opimi, quam noſtrorum hominum, qui nuper declamationes et recitationes oppidatim in circulis facere inſtituerunt. Orationum iſtarum argumenta, inde a Gorgia, Hippia et Prodico, ſaepe erant petita a laudatione modo deorum et heroum, modo vrbium et ciuium; qualis eſt Iſocratis panegyricus, etſi cum hortatione ad bellum cum Perſis ſuſcipiendum adiuncta; interdum quoque factorum illuſtrium ac virtutum: in quibus locum communem fere conſtituebant Athenis laudes maiorum, et in iis Marathon, Salamis et alia, quorum recordatione ii, qui tum erant, pudore potius ſuffundi debebant, quam vt aliena gloria ſe iactarent; vt ſolent maiorum nomen ac famam ii oſten-

tare, qui ex se nihil habent quo superbiant. Per haec euenit, vt nomen, quod genus aliquod publice dicendi omnino declarauerat, ad certam aliquam partem τὴν ἐγκωμιαστικὴν reuocaretur, dicereturque *panegyrica* oratio proprio aliquo vsu *laudatio;* inualuitque adeo, vt omnis fere eloquentiae vsus intra laudationes subsisteret *b*).

Recte ac cum laude facta satis est memorare; si quid praeterea desideres, est, vt caussas, a quibus profecta sint, consilia, prudentiam, omnem animi virtutem, qua ad euentum ea adducta sint, in luce collocari, et consentanea oratione ornari velis. Atqui eae partes sunt histo- riae,

b) Horum, quae dicta sunt, illustatio petenda est ex Cresollii Theatro rhetorum III, 7. vbi et de hoc genere encomiastico per rhetorum ineptias ad res ludicras, interdum et viles turpesque elapso loca adscripta sunt. Inter antiquiores locus fere communis erant laudes Herculis: e quibus multa in fabulas veteres migrarunt: v. de Hercule Musageta in Commentationum Soc. R. G. Vol. VIII. Sane ii ipsi, qui artis praecepta tradidere, Aristoteles, et Theophrastus, seiunxerant encomiasticum genus a pragmatico, quod in caussarum veritate versatur, ita vt illud vellent in ostentatione ingenii se continere. Videat aliquis vulgatum ab Heerenio Menandri rhetoris libellum, vt cognoscat tenuitatem argumentorum, quae ille tractare iubet. Valde ieiunum est caput in quo de eo agit Quinctil. III, 7. et de laudum fontibus ac caussis in Aristot. arte rhet. I, 9. Res inter se diuersissimas vno *Elogiorum* nomine complexus est eloquentissimus scriptor Thomas *sur les Eloges.* nuper prodiit *spicilège de Litterature ancienne et moderne* — p. *J. L. Coupé,* ancien Professeur de l'Université de Paris. *Panegyriques.* deux Parties. 8. 1803. de toto genere panegyr. tum verss. et excerpta Panegyricorum vet. et rec. verbose, sed docte collecta.

riae, habentque fundum veritatem. Sane quidem, si intra narrationis ad rerum veritatem factae fines se contineret oratio laudatoria, posset illa magnam vim et vtilitatem cum ad eum, qui vere laudatur, tum ad audientes, quibus in rebus vera laus spectetur, edocendos. Enimuero omnis oratio, in mera laude occupata, per se est suspecta et aleae plena. Laudatio enim flagitat virtutem non quamlibet, non vulgarem, sed magnam, per se illustrem, generosam, per res magna animi vi, prudentia, constantia, non suae, sed vtilitatis publicae caussa, molestiis, laboribus, periculis superatis, forte cum ipso patrimonii dispendio, vitae discrimine, gestas et curatas, declaratam; quae enim, vt officio tuo satisfaceres, peregeris, ea probantur, non laudantur; vt laudentur, requiritur aliquid, quod vltra officium cumulatum sit. Haec sunt illa, quae audientium animos admiratione percutiunt, simili gloriae studio aemulantium pectora inflammant, quibusque efficitur, *vt panegyricus cum laude oratoris, et cum fructu ad alios, audiatur.* Iam talis virtus vt est perrara, ita eam quilibet affectat et simulat, ideoque lubenter audit facta ac merita sua ab aliis tanquam ab haud vulgari virtute profecta amplificari. En insidias laudanti oratori structas, laqueos tecte positos; dum odium studet effugere, gratiam captare, adulatoris partes ignarus sui agit. Ipsum illud studium molliendi duriora et cauendi offensiones obtundit dicendi impetum; cui grauiores stimulos subiecturum esset contrarium argumentum, accusandi improbos: in quo facile ad pathos euectura esset ingenium ipsa actio. Rara

 itaque

itaque sunt tempora, rarae conciones, rarae caussae, quibus ingenium dicentis et audientium studia possint excitari et teneri. Panegyricus requirit affectum, qui et inflammatus sit et inflammet. Materiam idoneam et fomitem raro vita ciuilis suppeditat; mirationem faciunt, sensusque animosque percellunt ea, quae, cum per se sint praeclara, vtilia, salutem publicam continentia, magno animo, magna et rara virtute, constantia, qua vulgo humana ingenia haud facile eminent, sunt effecta. Etiam is, qui irae, etsi iusta in caussa, imperauit, iniurias et odia remisit, vlciscendi opportunitates praetermisit, mirationem faciet; sic Iulius Caesar ignoscendo Marcello, Ligario, Deiotaro.

Dicat aliquis: ita melius esse, vt ab isto laudum et rerum fastigio deducta oratio se contineat in ea laudatione, quae mitiores et molliores affectus mouet memoratione et exornatione virtutum ciuilium; laudationes esse habendas virorum bene de republica meritorum, grata factorum memoria, vitae priuatim publiceque exactae commendatione: egregiam e philosophicis praeceptis materiam, sententiarum vtilium copiam, huic generi propositam esse, vnde magna vtilitas ad audientes manare possit. Recte haec, modo aetas nostra alienas laudes patienter ferret, nec, de sua tantum gloriola quisque sollicitus, mallet detrahere aliis quam bonorum merita ante oculos ponere. Etsi nec multi de iustitiae, honestatis, moderationis laude magnopere laborant; ingeniosi, docti, esse volumus, et vel pudoris impendio, cum bonorum

infecta-

infectatione, litterariam laudem venamur. Inde fit, vt meritiffimorum virorum memoriam cum funere elato videamus effe extinctam et fepultam; nam nec hoc fatis certo ac tuto pronuntiatum effe cenfemus, inter viuos regnare liuorem, poft fata quiefcere, aut, inuidiam fupremo fine domari, et eundem, qui fulgore fuo vrebat, et artes infra fe pofitas praegauabat, extinctum amari. Immo vero arrodunt offa, qui carnes viuis detraxerant.

At enim repones, non omnem laudationem panegyrico eloquio contineri; nullum dicendi genus, nullam formam effe, in qua laudatio locum non habere poffit, eoque illam modo affurgere, modo ad fimplicitatem et fuauitatem, difputando quoque, fe remittere, vt in Platonis Phaedro de amore *c*). Vere ac recte haec; haberi quoque poffunt orationes, quae non in ipfa laude nec vnice fint occupatae, etfi cum laudibus coniunctae; folent quoque illae panegyricorum nomine comprehendi: vt fi gratiarum agendarum cauffa, cum gratulandi officio, ad confolandum, ad cohortandum, habentur: hae vtique, fi res ipfae laudem mereantur, laudes quoque fibi pro parte vindicant; eft enim harum rerum magna cum laude cognatio; nam laudantur ea quae fuadentur, quae defideramus, ad quae hortamur et impellimus.

Nefcio tamen, quo fato fiat, vt, cum fenfus et affectus animi ex eo, quod feu gratulandi ac laetandi feu gratias agendi cauffa fufceptum erat, lar-

c) τὸν πανηγυρικὸν Πλατωνικὸν λόγον appellat Hermogenes de formis orat. lib. II. p. 477 sq. ed. Colon. 1614.

gam materiam orandi haberet, hae tamen orationes totae fere conſumantur laudibus, et ab eo quod principe loco propoſitum erat, recedant *d*). Quid enim Plinius? cum gratias agere vellet Traiano in conſulatus auſpiciis, quid aliud egit, quam vt totus eſſet in Principis laudibus, iuſtis quidem, ſed vltra propoſiti cancellos euagantibus? Eo minus mirabimur, ſeriores panegyricorum auctores, etiam meliores, dum ſe ad Plinii fere exemplum compoſuere, in Imperatorum laudibus ſummam orationis poſitam eſſe putaſſe. In republica quidem libera laudationum vnum genus memoratur funebrium, non omnino illud improbandum; niſi et ipſum vanis falſisque laudibus maiorum fuiſſet corruptum. Atque hoc vnum eſt ex iis, quae ex maiorum inſtitutis vel maxime deſideramus; ſermones funebres, qui ad tumulum vel feretrum virorum meritis inſignium haberi ſolebant. Quid? quod praeclaram amiſimus opportunitatem mouendi affectus et excitandi ſenſus in iuuenilibus animis ad defunctorum corpora in dormitorium demittenda! Ex quo vero ſumma poteſtas in vnius manu fuit conſtituta, laudum quoque immodicarum illecebras inter argumenta ſuaſoria relatas videmus ab ſummo oratore Cicerone in deprecationibus pro M. Marcello et pro Ligario. Sub Imperatoribus vero nemini cum populo agere licuiſſe facile expectes, cum rerum ſumma apud Principem eſſet, pericu-

loſa

d) Ipſe Plinius teſtis c. 4. *Sed parendum est SCto., quo ex vtilitate publica placuit, vt Conſulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, boni principes quae facerent, recognoscerent, mali, quae facere deberent.*

losa autem esset licentia priuatis concessa publice de republica dicendi; nec locus fuit eloquii sollennis nisi in Senatu, siue sententiis ad Principis voluntatem dicendis, siue in iudiciis capitis in Senatu habitis, gratia forte Principi agenda, si discrimen reus effugisset, tum inprimis a Consulibus creatis sub ipsa magistratus auspicia: quas orationes praesente Principe dictas prorsus ad adulationem compositas fuisse vel ex Plinii panegyrico discimus, cum *nihil ante tam vulgare, tam paruum in senatu actum esse dicat, vt non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset; — patiebantur illi, et, quasi meruissent, laetabantur* (c. LIV.). Ita adulationibus assuescere Principes necesse fuit, inprimis si sollenni more, per singulos annos idem officium perageretur, alio post alium, idem argumentum retractante, variante, certatim ornante; audiret autem idem ille, cui non modo placendum erat, verum etiam adulandum: quomodo enim is, qui nullius virtutis, nullius verae laudis sibi conscius est, non sibi placeat ac plaudat, si socordiam in leuibus et nugacibus rebus occupatam industriae pro salute publica exsertae nomine commendari audiat!

Ad seruilem prorsus adulationem processum est deinceps a rhetoribus, quos Sophistas appellabant, cum in panegyricis, quibus eloquii ostentationem faciebant, Imperatorum quoque laudes pro argumento adhibuerunt; tum ex iis delecti legati vrbium Asiae ac Graeciae, ad Principem missi ad impetranda, quae vellent, beneficia, eius laudes oratoria copia amplificabant. Ita subnatus tandem est

eſt mos inprimis ab vrbibus Galliae, quae tum rhetoricis ſtudiis florebat, frequentatus ſub Diocletiani et Maximiani, tum Conſtantii et Conſtantini tempora, vt mitterentur ad Principem rhetores ad gratulandum de fauſtis euentis aut ad gratias agendas pro beneficiis acceptis. Atque ex hoc genere peruenere ad nos XII. Panegyrici, de quibus hac ſcriptione paucis agere conſtitutum habemus.

Quod antequam recte fieri poſſit, de toto genere horum panegyricorum dicendum eſt. Omnino in locum iniquiſſimum deducta erat oratoris fortuna. Vt enim laudare poſſis, vt antea diximus, eſſe debent, quae laudem mereantur, virtus vera, magna, non vulgaris, non fucata, non affectata, non ſimulata; res animo magno excelſo, generoſo, geſtae, in publicum fructuoſae; iam, dicentis partes non minus arduae ſunt habendae: inſideat, neceſſe eſt, eius pectori mens magnarum rerum, ſententiarum, iudiciorum rectorum capax, a qua nihil tenue et ieiunum proficiſcatur, nihil non cum dignitate et grauitate dictum, nulla laudis vanitas, nihil quod adulandi ſtudium redoleat. Contactus rerum magnitudine orator ex ſua ipſius mente ſenſa eius, cuius virtutes celebrat, facti cauſſas euoluit, ex animi receſſibus elicit, quae in iis praeclara, magna, generoſa ſunt, verborum claritate et dignitate in apertum profert, docet, illuſtrat. Hae tamen animorum dotes ac virtutes per iſtas aetates a neutra parte poterant expectari. Imperium ab hominibus tenebatur, ſi qua forte, non tamen niſi militari, virtute inſtructis; virtutum ciuilium nulla, aut vix aliqua, erat dignatio; ſeruien-

seruientium ingenia, dominatione ipsa, per tot aetates tolerata et laudata, non ad obsequium inflexa, sed ad adulationem foedissimam proiecta. Iam aut his ipsis Principibus audientibus orationem habebantur, aut praesentibus iis qui ad summas dignitates imperii erant euecti, in coetu hominum seruilis adulationis iugo colla submittentium: quid in his potuisset a dicente proferri, nisi quod et ipsum esset adulatorium? Quam indigni laude vera essent isti Principes, vel ex hoc intelligas, quod tales laudes coram se pronuntiatas auditu tolerabiles censuere! Omnis iam tum sublata erat veritas et dignitas laudum, cum praesente Principe orator prodiret; exclusa erat tanquam per satellitium libertas, fides, veritas *e*). Ita omne hoc orationis genus prorsus adulatorium habitum induerat. Non, facta praeclara ornare, illustrare, quid in iis admiratione dignum sit exponere, saltem ea ampliora et magnificentiora reddere, fuit propositum; sed communia quaeuis et vulgaria in maius extollere, hyperbolice exaggerare, fuco commentitio incrustare. Quid vero, si oratorem videas

e) Plinii panegyricus, qualem habemus, coram Traiano recitatus non est; vt nec Dionis Prusaei, etsi hic effutiit magis philosophica praecepta, quam orationem habuit in dissertationibus de Regno. Recte itaque celebratum est a multis Imp. Pescennii Nigri dictum (Spartian. c. 17.) *cum Imperatori facto quidam panegyricum recitare vellet, dixit ei: Scribe laudes Marii vel Hannibalis vel alicuius ducis optimi vita functi, et dic quid ille fecerit, vt eum nos imitemur.* Eius exemplum aemulatus est Alexander Seuerus, narrante Lampridio c. 35. an plures alii, ignoramus.

videas factis iniustis, crudelibus, impiis, modo excusationem, modo consilium reipublicae fructuosum ac gloriosum subiicere? et haec in magno coetu! et sollenni die. Hisce orationibus, deterrimo hoc laudationis genere, vel bonus princeps veneno adulationis infici, malus ad vecordiam extremam agi debuit. Ab audientibus autem quo animo, quo sensu, excepta esse putabimus! prudentiores, qui mendacium et vanitatem laudum bene tenebant, quique rerum, consiliorum, factorum, caussas et rationes norant, gemitum et spiritum ipsum pectore presserunt; obtusioris ingenii et seruile vulgus per acclamantium plausus multo magis quam ante stupore obtorpuit.

Per hoc amplificandi et exaggerandi studium vt sententiarum, ita verborum quoque corruptela nata est. Iam ab initio a sensus et affectus veritate, (quis enim ei in ementitiis et falsis his laudibus locus esse potuit?) ad ingenii lusum et inanes verborum sonos oratorem abripi necesse fuit, vt captaret acute dicta, scite opposita, inuicem pugnantia in speciosum consensum adducta, cumularetque aculeos, figuras, tropos alios ex aliis aptos; corrupta per haec audientium ingenia, vt hos orationis cincinnos, hunc fucum probarent. Ita oratores multo magis placendi cupiditate incensi nouos calamistros et phaleras circumspicere, ad tumores et ampullas prolabi, hyperbolicis lusibus et antithetis indulgere. Per has ipsas orationis fastidiosas delicias oratorem credere licet tenuisse audientium animos, et ipsum Principem: cuius patientia audiendi per plures horas

hominis

hominis ineptias mirabilis fuisset, nisi, quanta cum voluptate adulantium voces audiri soleant, memineris. Animi magni est, laudatione sui erubescere.

Inter XII. Panegyricos, quos fortuna ad nostram aetatem seruauit, argumento et eloquio praestat, et studia nostra ad se conuertit, *Oratio Eumenis pro instaurandis scholis.* Argumentum enim habet, quod per se viris prudentibus se commendare potest, quodque sententiarum grauitatem et copiam suppeditat, oratoris autem ingenium excitare, et orationis vim concitare potuit. Eumenius Augustoduni Aeduorum in Gallia natus et nutritus, a rhetorica cathedra in palatium ad munus magistri sacrae memoriae erat vocatus a Constantio Chloro Caesare. Superioribus annis, multis Gallia calamitatibus fuerat afflicta, tributorum acerbis exactionibus, vexationibus magistratuum, eorum qui rerum summa potiti erant mutuis certaminibus, tum vero barbararum gentium incursationibus, tandem intestinis seditionibus. Inter haec iam a Claudii II. inde temporibus (a. C. 268-270.) Bagaudarum tumultus accesserat, agrestium hominum, qui salute desperata armis sumtis igni ferroque omnia infestabant. Ductis a Carino aduersus Domitianum copiis, Gallia inermis (a. 284. 285.) eo audaciae progressos vidit Bagaudas, vt Aelianum et Amandum Caesares nuncuparent: qui tamen paullo post (a. 286.) a Maximiano cum copiis aduolante sunt oppressi. Ab his Bagaudis Claudii II. tempore Augustodunum obsessum, suppetiis frustra ab Imperatore petitis, tolerata per septem menses obsidione, de-

ditionem

ditionem fecerat *f*). Vastities terrarum per haec tempora facta incredibilis *g*), vrbs autem ruinis foedata. Eam itaque Constantius recreare constituit, maximis pecuniis in eam rem sepositis *h*). Cum autem artium liberalium officina illa vrbs antea fuisset, non satis habuit ille aedes reficere, et prospicere necessitatibus; verum, cum bene intelligeret, principum consilia effectu carere, nisi strenuus consiliorum exsequendorum adsit exactor, circumspexit virum, qui conatibus vires adderet. Itaque Eumenium, quem iam tum ad otium et quietem se contulisse apparet, ex secessu euocatum scholae Augustodunensi praefecit, vt locus, quem ex antiqua dignitate in Palatio seruabat, nouo muneri dignitatem adstrueret *i*); ne autem nouo professoris munere pristinae dignitati derogatum esse videretur, eius ipsius salarium muneri rhetoris

f) Orat. VII, 4, 2.

g) Orat. VII, 6 et 7. v. *Salvian.* V. p. 91. (De Bagaudis repetierunt ea, quae de iis in scriptoribus huius aeui dicta sunt, quotquot de iis agunt; etiam in libris periodicis de iis memorata videre licet, et nuper in *Magazin encyclop.* Août 1805. p. 308. in *Lettre sur la Colonne de Cussy*, quae columna in Maximiani honorem posita esse creditur. Add. *Prunelle* ap. *Millin* V. C. Voyage Tom. I. 298.)

h) Orat. III, 4.

i) C. 14. in Epistola Principis: *Saluo igitur priuilegio dignitatis tuae, hortamur, vt professionem rhetoricam repetas, atque in supra dicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitae melioris studium adolescentium excolas mentes; nec putes hoc munere ante partis aliquid tuis honoribus derogari; cum honesta professio ornat potius omnem, quam destruat, dignitatem.*

rhetoris assignauit, simulque illud duplicauit, vt pro trecenis sexcena millia numum *k*) numerarentur; quo quidem salario ita vsus est Eumenius, vt dimdiam partem scholae instaurandae seponeret; nam aedes docendis litteris destinatae, Maeniana appellat, per temporum calamitates euersae erant. In ipso igitur muneris aditu, vt principis liberalitatem et animum suum generosum declararet, publice coram Galliae Lugdunensis primae praeside a. 296. orationem habuit, quae inter Panegyricos tertia est, inscripta *pro instaurandis scholis*. Excusato insolito hoc publice dicendi consilio, quid curandum et exsequendum sit exponit, tum qua ratione id fieri possit nullo publico sumtu, salarii dimidia parte ei operi addicta, docet. Lenis et moderata, nec tamen grauitate caret oratio: inter praestantiora est locus, in quo auditorium in praecipua vrbis parte, in ipsa ciuitatis fronte, inter duo Apollinis et Herculis templa, situm praedicat: etsi hoc eum ad rhetoricum acumen deducit, vt aedes Musarum dedicata esse videatur inter Herculis Musagetae et Apollinis aedes (c. 7. 8. 9.). Rhetoricum quoque est, quod de tabulis geographicis in porticu pictis monet (c. 20.) ex iis iuuentutem discere oculis et *spectare quotidie omnes terras et cuncta maria et quicquid inuictissimi principes vrbium, gentium, nationum, aut pietate restituunt, aut virtute conficiunt, aut terrore deuinciunt.* Praeclarum est (c. 8.) quod ait principes sensisse, *litteras*

k) III, 11. ingens stipendium: nostra aetate 10,000 aurei ducati.

litteras omnium fundamenta eſſe virtutum, quae — cum in conſuetudinem in tenera aetate venerunt, ad omnia deinceps officia vitae, et ad ipſa, quae diuerſiſſima videntur, militiae atque caſtrorum munia conualeſcunt. Appellat mox easdem ſcholas *omnis induſtriae atque omnis laudis nutrices aut, vt verius loquatur, matres.* Recitat quoque (c. 14.) Conſtantii Caeſaris reſcriptum lectu dignum; quod ſubſcriptum eſt: *vale Eumeni cariſſime nobis.* Memorabilis admodum eſt Conſtantii Caeſaris prudentia, cuius exemplum aliud non meminimus, quod inſtaurandis ſcholis virum ex palatio eximiae dignitatis praefecit, eumque litteras, quarum ſtudia reſuſcitare volebat, docere iuſſit, viditque conatus generoſos etiam generoſis mentibus ad exſequendum mandandos eſſe.

Admonet nos haerens iam in ora extrema littera, vt reliqua ad aliam commentationem ſeponamus; ſubiectis in fine bonis votis pro republica et vniuerſa et academica; quae facimus ad deum O. M. cui intimi quique mentis humanae receſſus patent. Vtinam pace terris reddita panegyrici omnium optatiſſimi indicendi facultas votis noſtris publicis priuatisque obtingat! Fauſtum habebitur ſemeſtre, fauſtus magiſtratus, qui illam votorum ſummam impertierit optantibus.

P. P. pridie Kal. Mart. cIↄIↄcccv.

VI.

VI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
HENR. AVGVSTVS WRISBERG D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
CHRISTOPHORVM MEINERS
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS SEPT. cIↄIↄcccv.

Cenſura XII. Panegyricorum veterum.
Commentatio poſterior.

Panegyricorum veterum XII. cenſuram ſuperiore ſemeſtri peracturi, cum praefandum eſſet praeconio, quo noui Prorectoris auſpicia ſunt indicenda, de ipſa panegyricae orationis natura, de toto hoc orationis genere, de laude et laudatione, a quibus ea principiis ſit petenda, agebamus; tum vnius ex iſtis Panegyricis, *Eumenii de inſtaurandis ſcholis*, notitiam breuem appoſuimus: eſt illa oratio ex genere medio, non nimis exili, argumenti ad humanitatem et inſtitutionem publicam ſpectan-

tis vtilitate ſe commendans. Properandum nunc eſt ad reliquos Panegyricos, breui cenſura perſtringendos: breuitatis enim ſtudium eo magis ſequendum eſſe putabimus, quo ipſa res, de qua agimus, voluptatis et iucunditatis commendatione caret; noſtra inprimis aetate, in qua haud facile aliqua lectio niſi otii fallendi aut oblectationis capiendae cauſſa inſtituitur; ipſius vero generis huius eloquentiae, quod in panegyricis ſe iactat, vſus noſtra aetate, aut auditionis ex ſuggeſtu fructus, omnino eſt nullus; quae enim poteſt eſſe voluptas recitationis ex charta factae maior, quam ex lectione tacita?

Sunt autem hae orationes, vix vna et altera excepta, gratulatoriae: orationes vero funebres omnino vix ſuperſunt vllae; cuius tamen generis ingens ad animos mouendos vis eſſe poteſt per ea, quae cum pietatis officio ſunt coniuncta. Laudationum funebrirum apud Graecos praeclara extant exempla, Periclis apud Thucydidem, Platonis in Menexeno, et aliorum. Romae in rep. libera legimus in principum funere ſollenni habitas eſſe laudationes ex more: (cf. Polyb. VI, 54.) ſub Imperatoribus vix memorantur aliae quam ab ipſis principibus habitae; Auguſtus laudauit pro roſtris Marcellum, et Druſum, et Octauiam ſororem; Auguſtum Tiberius, hunc Caius; Claudium Nero; idem Poppaeam vxorem; Titum Domitianus, Pium M. Aurelius; Pertinacem Seuerus; Priuatorum laudationes raro, vt Paeti Thraſeae et Heluidii. Miramur diuinos Auguſtis decretos honores cum oratione funebri coniunctos haud memo-

memorari. Priuatorum hominum laudationes a Sophiſtis extant nonnullae graece ſcriptae, in his Ariſtidis in Eleonei et Alexandri funere, fuco ſophiſtico ita oneratae, vt meretriciam artis, non honeſtam faciem agnoſcas. Ergo Panegyricorum, quos habemus, *primus* eſt, qui et tempore prior eſt, *Claudii Mamertini* ad Maximianum Herculium a. 289. XI. Kal. Maii die Vrbis natali Treuiris aut alia Galliae vrbe habitus. Caruſius cum claſſe in Britanniam e Gallia miſſus, purpuram ſumſerat. Ad claſſem aduerſus eum parandam Maximianus Imp. tum in iis locis commorabatur; eius tamen conatibus euentus haud reſpondit; adortus enim Caruſium, re infecta pepigit cum eo vt Britanniam ei cederet. Rhetor de Romae incunabulis memoraturus adulatorie nomine Herculiani arrepto Herculem celebrat Euandri hoſpitem in Pallantio ſeu Palatio, pariterque Maximiani, ne Romani quidem, ſed exteri e Pannonia, natales et inſtitutionem laudibus effert, res ab eo in Galliis aduerſus barbaros incurſantes geſtas *a*), Bagaudarum

G 3 inpri-

a) Memorantur in his barbaris inprimis Franci, c. 11. vbi ductu ducum Maximiani, *cum felicissimis eius auspiciis vterentur, lubrica illa fallaxque gens barbarorum, vt merebatur, affecta* (h. e. afflicta, male habita) *est.* Hac notatione, vt solent inimici mutuis inter se probris grassari, designantur Franci: vt ap. Saluian. de prouid. dei VII. p. 172. c. v. *gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, et Hunnorum impudica:* cf. Paneg. VI, 11. Vopisc. in Proculo, Procop. b. Goth. II, 25. Erant tamen Franci ex populis germanicis collecti, quorum fides a Romanis quoque laudatur. Ad mores emendandos adducti esse creduntur, ex quo sacris christianis fuere imbuti.

inprimis motus ab eo compressos, tum expeditionis maritimae apparatum narrat. Si qua laus huius, vti earum quoque, quae eam excipiunt, orationum esse potest, posita ea est in rerum et temporum memoria ex hoc potissimum rhetore petenda: cum tam pauca alia aeui huius monumenta extent; abstergendus tamen narratis est fucus et tumor rhetoricus, ne eorum auctoritas nimium eleuetur a morosioribus.

II. *Genethliacus Maximiani:* dictus in eius natalibus XXI. Iulii a. 291. Auctor panegyrici habetur idem *Mamertinus;* facit auctoritatem opinioni color et tumor orationis, etiam lusus in *nomine Herculis* et in voce *numinis*, qua Imperatores vulgari vsu tum appellabantur: vt c. 2, 4. *si quidem vos diis esse genitos, et nominibus quidem vestris, sed multo magis virtutibus, approbatis, quarum infatigabiles motus et impetus vis diuinitatis exercet* etc. vsus vocis saeculo isti facile condonandus, cum a multo inde tempore mos vocabulum hoc pro maiestatis nomine substituisset; nec est quod in principum honoribus vulgo vsurpatis nimium tricemur: habet aetas nostra alia, quae facile possint comparari; Etiam c. 3, 2. cum naturae diuinae perpetuo motu comparatur imperatoris celeritas in itineribus. Omissis bellis et victoriis praedicat rhetor pietatem Maximiani in deos et felicitatem, tum pietatem inter Maximianum et Diocletianum mutuam, hoc est concordiam: quam quidem partem bene exsequitur c. 6, 5. 6. c. 7. et 8.: in cuius fine: *Etenim,* inquit, *eum nihil sit animo velocius, vos, quorum igneae immortalesque mentes minime sentiunt corporis*

moras,

moras, pernecti estis ad vos mutua desiderii celeritate; scilicet conuentu Mediolani facto, hieme anni 291. Iter hoc c. 9. inepto acumine ornatur; vbi haec quoque: *ceteris hominibus atque regionibus vi frigorum adstrictis et oppressis, vos solos aurae lenes vernique flatus et, diductis nubibus, ad itinera vestra directi solis radii sequebantur.* Felicitatem inter imperatorum merita refert *b*); qui communis laudum locus est, etiam in pessimis principibus; vnde et vulgata illa comparatio imperii cum aureo saeculo, passim obuia, etiam in numis. Eumenius c. 3, 1. Paneg. VI. Constantini auribus ingerit verba: *imperium nascendo meruisti.* Ergo nascendi casus pro merito habetur; scilicet pari iure quam fortuna et casus.

IV. *Eumenii panegyricus Constantio Caesari* dictus, Britannia recepta, Allecto, qui Carausio successerat, victo, sub finem anni 296 aut sub anni 297 initia, forte Kalendis Martiis, quibus ante aliquot annos (291) Caesar renuntiatus fuerat *c*). Nam priore anno

G 4

b) II, 18, 1. *iam, inquam, fortunatissimi Imperatores felicitatem vincitis soli* (f. *felicitate*). De pietate in deos c. 6, 1. locus occurrit, qui arguit artibus architecturae et sculpturae materiem, quod vix credideris, ea aetate haud defuisse: *quanta est vestra erga deos pietas! quos aris, simulacris, templis, donariis, vestris denique nominibus adscriptis, adiunctis imaginibus, ornastis, sanctioresque fecistis exemplo vestrae venerationis:* non, quod aiunt viri docti ad e. l. nominibus Augustorum diis additis, sed titulis ex more subscriptis, quibus aras et statuas diis dedicarunt, et suis imaginibus iuxta positis, quasi in deorum tutelam traditis.

c) Itaque paullo ante alteram orationem eodem anno 297. ab Eumenio habitam Augustoduni pro instaurandis Aeduensibus scholis, de qua superiore commentione fuit actum.

anno Conftantii claffis a Gefforiacenfi littore in altum eue&a, cum per nebulae caliginem latuiffet aduerfam claffem apud Vectam infulam in fpeculis et infidiis collocatam, Britanniae littus inuaferat, et pugna facta Allectum occiderat (c. 14. 15.). Habita oratio Treuiris coram Conftantio Caefare (c. 4. *ftante Caefare, cum loquimur*). Modeftior quidem eft Eumenius in celebrandis laudibus Mamertino: faftidiofe tamen (1. 2. 3.) dignitatis Caefareae Conftantis aufpicia ornat praedicando veris, quo facta erant, magnam amenitatem et folis eius diei ferenitatem c. 2. 3.. ipfos Auguftos comparat cum fole omnia profpiciente et fouente c. 4. Difertus eft in memoranda expeditione Conftantii in Britanniam c. 13 fqq. dilectu earum rerum facto, quae propriam aliquam Conftantio laudem habere poffunt.

V. *Incerti Panegyricus Maximiano et Conftantino* Treuiris in Conftantini nuptiis cum Faufta, Maximiani filia, celebratis a. 307. poft quas ille a Maximiano Auguftus eft dictus. Procedit rhetor a laudibus Conftantini virtutibusque quibus patris exemplum expreffit; reliqua adulatorie funt contexta in laudes Maximiani, qui imperium depofitum iterum receperat. Habita oratio coram Auguftis, quos vix credas rifum continuiffe audientes rhetoris putidi ineptias, cum is nec fentiret, quam iniquo animo Conftantinus ferret, fenem Auguftum ad recipiendas imperii habenas profiluiffe, a quo infidiae in generum ftruebantur. Locus eft c. 11. quo rhetor Romam inducit cum Maximiano expoftulantem, quod fui curam depofuerat;

fuerat; ſtolidus homo meliorum oratorum exempla ſequendo nihil apponere potuiſſet quod magis a rerum veritate abhorreret. Perniciofiſſimae ſunt tales laudes vel propterea, quod Principes ita ſibi perſuadere ſolent, ad artium ſuarum calliditatem omne caecutire vulgus *d*).

d) Occurrit in huius orationis c. 6. locus, quo imago picta et in coenaculo posita memoratur miro cum iudicio de arte: futurum Constantini cum Fausta connubium fuisse, quasi praesagio, adumbratum imagine *in Aquileiensi palatio ad ipsum conuiuii* (h. e. conuiuantium) *posita adspectum*, qua ea puellaribus adhuc annis puero ei offerebat *galeam auro gemmisque radiantem et pennis pulcrae alitis* (an pauonis?) *eminentem*. Addit ille *quanquam ipsi* (pictores) *ferant, difficillimam esse praecipuae cuiusque formae imitationem; quia certis sui notis cito deformitas exprimatur, similitudo tamen pulcritudinis tam sit ardua, quam rara est pulcritudo; non tantum tamen ille* (pictor) *cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum voluptatis hausit cominus vos inspiciendo, intuendo sollicite, et curiose ab hilaritate illius aetatis vultus immobiles et serios exigendo*, (in puerili vultu dignitatem exprimendo, reddendo: nam quae perficiuntur, efficiuntur, *exigi* dicimus; ait igitur: omnino facilius reddi posse faciem deformem, quam pulcram: scilicet quatenus similitudo oris spectatur; verum in formosis istis imaginibus maiorem *voluptatem* pictorem cepisse ex intuitu formosi pueri et puellae quam laboris in iis reddendis. Quasi vero in picturae admiratione ratio habeatur pictoris, quo cum iucunditatis sensu eum, cuius imaginem pingit, adspexerit. Doctior est altera lectio: *quantum diuinitatis hausit* pictor *cominus vos inspiciendo*; ita vt numen futuri imperatoris aensisse et expressisse dicatur;) *promendo denique amoris vestri tacita praesagia:* quo factum esse ait lepidus homo, *vt, quod vobis verecundia negabat, libere vos in imagine cerneretis.*

VI. Qui inscriptus est *Eumenii Panegyricus Constantino Augusto dictus* vix est Eumenii, certe eo est indignus, ab eiusque ingenio liberali animoque ingenuo abhorrens; neque est satis graue ad firmandam opinionem, quod auctor se Augustodunensem praedicat, c. 22. et senem §. 7. et quod liberos suos commendat c. 23. *praecipueque illum iam summa fisci patrocinia tractantem*, (aduocatum fisci) *in quem me totum transtulit pietas*, (quem summo paterno amore amplector) *cuius felix seruitus*, (munus quo fungitur ille in aula; nam qui in aula versantur, *seruire* et *serui imperatoris* esse dicuntur) *si quando respexeris* (eius inter ceteros rationem habueris) *maxime tuae conueniet aetati*, Constantino tum inueni viro XXXVIII annorum; dictus enim est Panegyricus a. 310. Treuiris, die vrbis eius natali, Constantino audiente. Prior pars laudibus Constantii patris consumitur, multo cum verborum tumore, vt, cum eum ad extrema insulae Britanniae exploranda profectum esse dicere vellet, c. 7. eum neque Hiberniam nec Thulen visere, *sed, quod eloqui nemo voluit*, iturus ad deos *genitorem illum deorum, ignea caeli astra refouentem prospexit Oceanum, vt, fruiturus inde luce perpetua, iam videret illic diem paene continuum.* Ait igitur, voluisse eum quasi aeternae, qua aliquando fruiturus erat, lucis aliquem sensum gustumque capere et experimentum facere, ex adspectu Oceani, e quo sidera oriuntur, et in extremo septentrione, in quo sol vix ex conspectu decedit, nocte in breue spatium contracta. Ineptiora sunt cap. 8, 4. 5. de recusata purpura, c. 9, 4. de Constantino, quem Britan-

Britannia prima Caesarem vidit. Inde Constantini res gestae enarrantur: quarum quidem memoria, miro aliquo fato, non nisi per panegyricos, episcopos et abbreuiatores, adulatorie aut parum explorate perscripta ad nos peruenit. Ideo noster rhetor palpat Constantino tam impudenter, vt eius immanitatem in Francos, quorum reges bestiis obiecit, multa laude commendet c. 10. 11. quodque Rheno traiecto Bructeris inopinato oppressis omnia late fero ignique vastauerat, *puberes omnes ad poenas spectaculo dati, saeuientes bestiae multitudine sua fatigarunt:* c. 12. Inde de oppressis Maximiani bellum renouantis consiliis multa memorat c. 14. 15. in quo merito mireris rhetoris imprudentiam coram genero narrantis infaustos soceri conatus et fata. Quod, dum ad Galliae res constituendas a limite, Rheno, discesserat, barbaris nouas res molientibus, ipsoque, nuntio accepto, confestim ad eos opprimendos properante, *audito eius reditu, velut attoniti barbari conciderant:* hic, acumine nescias quo, ad Apollinem faustum rerum successum refert *e*). Ceterum in hac oratione locus est insignior de laudibus Britanniae c. 9. lectu dignus.

VII.

e) C. 21. Versari tum debuit in vrbe aliqua Galliae, pulcherrimo Apollinis templo celebri, quod etiam donariis ipse locupletauit; Lugdunum, Viennam, Tolosam, (hanc satis probabiliter), memorant viri docti. Videtur in eo templo signum Apollinis Victoris positum fuisse, adstante Victoria; cum ille manu coronas laureas prae se ferret, in omen rhetor illud vertit, noua sed obscura interpretatione ex Sibyllinis oraculis, si recte suspicamur, petita de saeculo tribus aetatibus, et aetate (γενεᾶς) huma-

VII. *Eumenii gratiarum actio Constantino Augusto Flauiensium nomine*, etiam Treuiris habita a. 311. Hanc quidem orationem non sine voluptate legimus ex ipso argumento profecta. Vastatis per Bagaudarum incursationes Aeduorum agris, et vrbe eorum Augustoduno misere direpta, mox autem tributis et exactionibus praesidum acerbissime vexata, tandem Constantini in vrbem aduentu Augustodunenses fuerant recreati, cum aliis beneficiis, tum abolitis reliquis lustri, hoc est quinque annorum tributis, et porro in annum septem millia capitum tributo exemta sunt numero viginti quin-

humana tricenis annis computari solita, quam laurea adumbrari credidisse videtur. Verba sunt: *vidisti enim, credo, Apollinem tuum, comitante Victoria, coronas tibi laureas offerentem, quae* (sc. coronae) *tricenum singulae ferunt omen annorum: hic est humanarum numerus aetatum, quae tibi vtique debentur vltra Pyliam senectutem. — vidisti, teque in illius specie recognouisti, cui* (de Constantino accipe, non de Apolline) *totius mundi regna deberi vatum carmina diuina cecinerunt* (agnoscimus verba Virgilii: *tuus iam regnat Apollo:* ad Constantinum translata; nam pergit): *quod ego nunc demum arbitror contigisse, cum tu sis, vt ille, iuuenis et laetus et salutifer et pulcerrimus imperator.* Obseruandum est haec memorari sub ipsa tempora illa, quibus sacris Christianis iam se publice addicturus erat; fitque e toto loco probabile, carmen illud Sibyllinum (de quo ad Eclogam IV. Virgilii disputatum est) de Iesu Christo a Christianis acceptum, a nonnullis eo tempore ad ipsum Constantinum interpretando fuisse translatum. Adulatio enim a lubentibus semel suscepta diu vagata non inuenit, vbi subsistat. Aliud est Apollinis templum quod paullo post commemorat, in luco calidis aquis nobili, in vicinia, vt apparet, Augustoduni §. 7. c. 21, 1 sq.

quinque millium, quae censebantur: c. 12. 13. Hac Imperatoris liberalitate ad effectum adducta, vrbs, nomine Flauiae adsumto, Eumenium ad gratias agendas Treuiros miserat *f*).

VIII. *Incerti Panegyricus. Constantino Augusto dictus:* Nazarii esse, ex IX, 30, 2. colligitur; Treviris habitus a. 313. post Maxentium sublatum, ob quam victoriam Constantino gratulatur rhetor. Narratio solitis panegyricorum ampullis et verborum bombis amplificata; vt mireris Imperatorem durare potuisse ad audiendam hanc rerum suarum, factorum ac consiliorum, ab homine ex turba scholastica et vmbratica factam enarrationem. Negari tamen nequit, primis imperii annis magnam fuisse in Constantino virtutem, prudentiam, moderationem. Argumenti magna est similitudo inter hanc et nonam orationem. Peroratio nouo exemplo fit precibus ad deum, nec tamen christianae disciplinae, sed philosophiae formulis.

IX.

f) Ceterum ad res et fortunam Aeduorum, qui fratres populi R. fuere olim appellati, discendam oratio haec nonnullas notitias suppeditat. Est in his c. 3, 2. Missus Romam *princeps* Aeduorum *in senatum venit, rem docuit; cum quidem, oblato consessu, minus sibi vindicauit quam dabatur, scuto innixus perorauit.* Ibidem §. 3. Idem Aeduus *Romanum exercitum Caesaremque cis Rhodanum primus induxit. Semita enim Galliae vsque ad id temporis Transalpina Gallia nominabatur:* aliena a vero narrantur. Delendae voces *Transalpina Gallia:* nam de *Rhodano* haec sunt accipienda, per quem antea Provincia adiri solebat. Paullo post c. 4, 4. beneficia Constantii in Augustodunum memorantur: mirari licet, nullam fieri mentionem *scholae a Constante restitutae:* vt suspicio suboriatur, liberalitatem imperatoris effectum haud diuturnum habuisse.

IX. *Nazarii Panegyricus Conftantino dictus*, a. 321. Kal. Martiis, die natali Caefarum Crifpi et Conftantini, votis quinquennalibus faciendis. Habita oratio non praefente fed abfente Conftantino; quo tolerabiliorem cenfeas laudationem; dubites forte, an omnino fit habita; fi tamen habita eft, Romae habitam effe fufpiceris. Maiorem operae partem orator confumit in Conftantini patris laudibus, eumque filiis proponit exemplum virtutum, quod exprimant. Eft in his c. 5. quod ille vitam priuatam haud occultat g); inde c. 6 fqq. narrantur ea, quae Romae in Maxentio opprimendo fuere peracta; a. 312. Exercitum in Germania cisrhenana coactum tanta celeritate Conftantinus in Italiam duxerat, vt caelo delapsus effe videretur: quod in miraculum vertitur c. 14. 15. cf. VIII, 2. etfi de labaro nil memoratur; ita vt omnino et Chriftianorum et profanorum mentes rerum miraculis, nefcias quibus, contactas tum fuiffe appareat. Introitus in Vrbem c. 31 fq. oratorie, fatis probabiliter, defcribitur.

X.

g) C. 5. *Existimare quidem de principibus nemini fas est:* (scil. excepta posteritate et occulto hominum proborum inter viuentes iudicio) *nam et in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, et, si qui propius adierunt, quod oculis in solem se contendentibus euenit, praestricta acie, videndi facultate caruerunt* (homo vtique dignus, qui luce priuatus caecutiret, tam adulatorie haec effutiens!) *Verum tu facis, principum maxime, vt patere videantur, quae prius obstructa fuerant, qui tam optas totus videri, quam ceteri recusabant.* Ex seqq. tamen apparet, omnem laudem eo redire, quod princeps aditu facilis fuit.

X. *Mamertini pro consulatu gratiarum actio Iuliano Augusto:* primo eius imperii anno, et a. C. N. 362. Mamertino et Neuita Coss. (Ammian. XXII, 7.) Diuersus Mamertinus haud dubie a Claudio Mamertino Panegyricorum primi, forte et secundi, auctore; consul factus, cum iam praefectura aerarii et praefectura Illyrici ornatus esset, agit gratias Imperatori Constantinopoli agenti, et, progressus ab eius laudibus, de suo honore agit; homo vtique disertus et pro ea aetate artibus oratoriis imbutus; vis tamen eius dicendi non minus inquinata vitiis eloquentiae corruptae, non in rerum grauitate et affectus veritate, sed in vanis ornamentis, verborum fuco, et acute dictis per antitheta, praesidia sua petentis. Et de his quidem vt primo loco dicamus, habent sane acute dicta stimulos suos, quibus pungant, altius quoque penetrent animum, si ex ipsis rebus inter se cognatis et aptis sunt petita; non ab inani ingenii vel verborum lusu aut difficili ad assequendum subtilitate *h*). Comparatione modo diuersorum inter se, modo similium, magnitudo aut praestantia magis elucescit: delectu tamen rerum et iudicio plurimum in his proficitur. Ita bene comparantur imperia Iuliani et Constantii; consulatus

h) Ita c. 10, 1. bene ista se habent: *Si quis mortalium — profecto mirabitur tam breui cuncta mutata;* at quod subiicitur, nimium ineptit: *desiliet e nubibus et viciniam caeli cupide derelinquet, vt Iuis, imperator, terris fruatur.* Placent haec c. 27, 3. *videte, num secundis rebus elatus aliquid de prioris vitae mansuetudine et moderatione mutauerit. Mutauit plane, mutauit. Nam ciuilior factus prosperorum infregit inuidiam.* Adde c. 17. 18, 5. 6.

latus populifuffragiis et Caefaris iudicio acceptus *i*). Laudum fons eſt ab arte petitus, fi ea, quae vulgo aut more fiunt, aut impetu, aut alio confilio et iudicio, ad animi affectum referuntur *k*). Ornamentis inanibus et otiofis paffim onerat rhetor ea, quae per fe magna et praeclara maiorem vim habebant, fi fimpliciter enuntiaffet *l*).

XI. *Latini Pacati Drepanii Panegyricus Theodofio Augufto m*); Pacatus Gallus Theodofio gratulatur, Maximo victo, Romam reduci a. 391. praefente principe. Rhetorem agnofcimus in fchola

i) C. 19. v. c. *nunc non petuntur honores, sed deferuntur.* add. c. 21. c. 22. at vltra modum protracta c. 23. excepta §. 4.

k) v. c. si custodia corporis mandata armatis repetitur a fide militum, inuito principe c. 24, 7. si ingentes labores et curas suscipit princeps non suis sed aliorum commodis vnice studens c. 10. 11. 12. 13. at inepta est c. 13. §. 4. affecta fictio personae loquentis, virorum ex inferis reuocatorum. Parum caute Mamertinus honores in se cumulatos ait nondum meritum, c. 31 et alibi; detrabit enim sic principis iudicio; subsistere debebat in promittenda fide, industria, constantia. At hoc bene c. 15, 5. quod consulem creatum se esse ait *sine impendio.*

l) Vt post illa de comitate principis c. 28, 3. 4. dum §. 5. pergit: *Poetae ferunt altissimum illum* etc. Ceterum notabilia attingere liceat alius generis. c. 9. leuati equorum pretiis enormibus dicuntur Dalmatae ibid. reparata Nicopolis, Athenae, Eleusis, cum aliis Graeciae vrbibus.

m) Sequimur numerum editionis Norimbergensis Iaegeri. Diuersus numerus est aliorum, qui modo XI. memorant Panegyricos, modo XII. relato in numerum Panegyrico Plinii. Omisso Pacato tantum denos edidit Arnzenius.

fchola ad artis formulam et antiquorum imitationem informatum; itaque laudes Theodofii perfequitur a parente, a genere, a corporis fpecie, aetate integra et rebus agendis matura, ab animi virtutibus, et fic porro; ita vt ftatum ponat: cum imperator effet quaerendus, quibus virtutibus ille inftructus effe debuerit, iis omnibus Theodofium, nec quenquam alium, inftructum fuiffe. Inter virtutes memorat frugalitatem c. 13. 14. qua aliena vitia corrigere voluerit: *a te voluifti incipere cenfuram et impendia palatina minuendo, nec folum abundantem recidendo fumtum, fed vix neceffarium vfurpando dimenfum, quod natura difficillimum eft, emendafti volentes.* Praeclarum ac diuinum hoc Theodofii fub imperii primordia iudicium. Haec regni aufpicia, facile dixeris fuiffe fauftiffima, vnicum vtique fatisque efficax malorum remedium ex fuperiorum temporum calamitatibus, vitiis et fraudibus, contractorum. Sunt huius generis multa, quae de nouo principe praedicari lubenter audias: in his eft, quod amicitiam coluit et priftinos vitae priuatae amicos eodem quo antea modo habuit c. 16. fi modo illi digni fuere, quos coleret, non fcurrae, plani et affentatoria turba ad nouam praedam aduolantium. At promifforum fidem et facilitatem c. 17. 18. 19. ambiguam et dubiam dixeris laudem! Ab eadem profecta eft illa, quae fub Theodofio increbuit, facilitas largiendi dignitatum infignia, et immodice augendi aulae officia, c. 20. In enarrandis rebus ab eo geftis inde ab c. 23. in Maximo tyranno a Theodofio profligato vela pandit et oratorias artes

 exferit

exserit *n*): in quibus displicet, quod Maximum, haud multo aliis principibus deteriorem, omni opprobriorum genere acerbissime exagitat, summa cum Theodosii adulatione; quod adulandi genus iniquissimum est. Falsi acuminis exempla in his occurrunt multa *o*).

Memorandus adhuc est paucis, qui XII. loco adiectus est nouissime, *Fl. Cresconius Corippus Africanus de laudibus Iustini Augusti minoris libris V. p*). Insi-

n) Sunt in his loci qui δεινότητα habent, vt c. 25. oppressis per exactiones ciuitatibus: *quid ego referam vacuatas municipibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines?* et sqq. — *et senes fortunarum superstites, et infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem* sqq.

o) Vt c. 39, 3 sq. de celeritate qua milites ad tyrannum opprimendum aduolauerint: *negant se suis vectos esse corporibus, sed, tanquam aliquas imagines somniorum ferrentur absentes, praebuisse gestantibus ventis otiosorum ministeria membrorum* etc. Multa huius generis c. 41. vt §. 5. *quis vnquam vltra spem timuit?* etc. cum tantum hoc verum sit, quando nihil vltra sit sperandum, mortem vltro esse expetendam. Meliora sunt c. 40, 2. Virtutes et Fortunam contendere inter se, quantum sibi cuique debeatur a Theodosio; etsi fortuna praedicanda landem virtutis minui dicas. At clementia bene laudatur c. 46. Locus de clade Maxentii c. 36. oratorius est; vbi tamen: *illi mutilis excisisque membris reliqua sui parte fugiebant, hi dolorem vulnerum sequebantur:* quo sensu dicta putabimus? forte, pro: dolori cedebant, succumbebant. Doctum est quod c. 18, 3. ex Euripide Parcas memorat cum tabulis deo adstantes. Vim vocabuli *superbus* bene declarat in Tarquinio superbo dicto c. 20, 4.

p) E codice vno, qui nec superstes nunc est, a Mich. Ruizio Hispano editus Antwerpiae 1581. inde aliquoties repetitus, etiam a Iaegero, nuper iterum a P. Franc. Fogginio in Noua App. hist. Byzant. Ro. 1777.

Infimae adulationis famelici hominis opus mere rhetoricum, metrice redditum, nulla dote se commendans, nisi quod multa ex vita eorum temporum descripta ante oculos ponit, inprimis in sollennibus imperatoris funebribus, in imperii auspiciis, in consulatu adeundo. Nuntiata a Senatu a. 565. Iustiniani morte, heres regni Iustinus cum Sophia, ex aurea domo (I, 97.) multa nocte prodit ad palatium occupandum; pro augurio est gallorum cantus I, 197. Inuidiosae sunt Iustiniani senis laudes; cuius innocentiam adhuc in ore mortui spectabilem fuisse ait (v. 244.). Conuenit populus sub primam lucem in hippodromo. Interea funebris pompae apparatus adornatur. Antequam Iustinus cum Sophia procederet, factae ab iis recitantur preces; (II, 5 sq.) a Iustino quidem in templo Angelico II, 8. (forte archangelorum in Stiro: nam ab Interpretibus nihil de his ac similibus monetur) a Sophia in templo matris deiparae, Θεοτοκου, II, 47 sq., ad quam ipsam illa preces facit, tum *placuere Parenti orantis pia vota viri, Genitusque precanti annuit, et sanctus, Regnato, Spiritus inquit.* Nunc in palatium redux, indutus habitu imperatorio, prodit Iustinus; impositus clipeo in sublime attollitur (137.) a Ioanne Patriarcha consecratur; cum coniuge Sophia sedet in solio et verba facit, Corippo poeta digniora quam principe; inde ad hippodromum progressus populum alloquitur; interpellant loquentem qui fisco pecunias crediderant, ostentantes syngrapha, (nouum spectaculi genus; siue funebri illud dixeris siue auspiciorum regni!) obtinentque vt cre-

ditae pecuniae soluantur. Reditu in palatium facto effertur funus (lib. III.) inde sollenne conuiuium (v. 85 sq. enumeratione vinorum ista aetate praestantiorum).

Sunt omnino in hoc carmine multa ad antiquitatem Byzantinam notabilia I, 276. memoratur vestis purpurea mortuo Iustiniano iniecta, *auro gemmisque intextis eius bellis.* Locus de hippodromo et factionibus I, 314 sqq. de Imperatorio habitu II, 84-136. In eo *fibula* est chlamydis, *gemmis* ornata *e spoliis Gothicis et Vandalicis* II, 123-126. vt intelligas, artis antiquae opera barbarorum manibus tractata iterum Byzantium rediisse, paullo post aliis barbaris praedae futura, inde in Italiam et nuper ad Gallofrancos migratura. En compendium historiae artium et operum! Fiscum Iustiniani incuria et socordia esse expilatum ipse fatetur Iustinus v. 261. Quantum in Iustiniano stolidi fastus et ostentationis studium fuerit, ex hoc discas, quod *vasis in mensa appositis victoriae et triumphi expressi erant* III, 111-125. *aurea purpureis apponunt fercula mensis pondere gemmarum grauia plus: pictus vbique* (leg. grauia: illis pictus vbique) *Iustinianus erat*, etc. Officia domus augustae splendide comparantur cum Olympo 179-190. Descriptio atrii, cum solio, cui insidens Augustus legatos Auarum admittit, 191 sq. cum antiquis diptychis est comparanda. Stultam plebem ore et oculis in haec inhiasse facile credas; at quod praeterea adiicit, stuporem verius seu hominum seu poetae declarant. Attoniti enim hoc adspectu barbari comparantur cum *tigribus in caueam amphitheatri immissis,* *quae*

quae conſpecta tanta hominum multitudine *expauescunt:* vt intelligas ſaeuiſſimas belluas metu corripi multitudine hominum incluſas: *non ſolita feritate fremunt; ſed margine toto* (caueae), *intrantes, plenum, populorum millia, circum ſuſpiciunt magnoque metu miteſcere diſcunt, deponunt rabiem, gaudent fera vincla ſubire* etc. III, 246 ſq. At tamen iſti barbari non fuere deterriti quo minus inuaderent, diriperent et vaſtarent prouincias et ipſi vrbi terrorem immitterent. Sedes in hippodromo principi poſita IV, 114 ſqq. gemmis — ex parte opere teſſellato, ornata: *miſcentur teretes quadris, viridantibus albae; chryſolithi mireque micant, flammasque pyropos afflans, et propria depellens luce tenebras.* — Inde die ſeptimo inſtructa domo augusta legati Auarum admiſſi 151 ſq. Tandem (lib. IV.) conſulatus a Iuſtino initus; munus populo datum per miſſilia in hippodromo; exſtructo ingenti tabulato ligneo; diſtributione munerum ſeu ſportula prius inter Senatores facta, recitatis de albo nominibus. Sportularum diſtributione peracta IV, 154 ſq. in munificentiam Principis oratores in hippodromo panegyricos habuiſſe videmus: *tot laudatorum numerus! — quanto conamine niſi tunc phaleris phaleras et laudibus addere laudes!* Beatos homines dixeris obtuſis adeo ingeniis, vt miſeriam ſuam ipſi laudibus praedicarent. Verum ab his diſertius enarrandis conſilio harum paginarum excludimur. Feſtinandum enim nobis eſt ad peragendum aliud praeconium Noui Magiſtratus academici, translatis faſcibus ad Virum Illuſtrem

CHRISTOPHORVM MEINERS

quem si bonis votis prosequimini, Ciues, facitis vtique, quod et pietas suadet et gratus in virum animus, qui vestris commodis assidue inuigilat et incolumitati reip. academicae consulit: De qua publica vota facimus vniuersi, numen summum adorantes, vt calamitatum finem ac modum statuat, malorum solatia submittat, et, si mutari nequeunt, ad ea ferenda animum fortem, prouidentiae fidentem, pia et salubri constantia obfirmet, certa meliorum spe recreet.

P. P. in Georgia Augusta pridie Kal. Septembres cIↄIↄcccv.

VII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
CHRISTOPHOR. MEINERS
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
THEOPH. IACOBVM PLANCK D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS MARTIAS cIɔIɔcccvI.

Cenſura ingenii et doctrinae Saluiani Maſſilienſis, librique de gubernatione dei, poſt ſimiles Auguſtini in volumine de ciuitate dei, Oroſiique in hiſtoriarum libris conatus, ſcripti.

Sacris Chriſtianis in Imperio Romano publice receptis, patriisque Romanorum religionibus primo coercitis mox abolitis, contigit, vt in eadem tempora imperii Romani ruentis fata inciderent. Exorti ſunt clamores paganorum, qui exercituum clades, vaſtationes prouinciarum, et barbarorum victorias, a patriarum religionum contemtu, tanquam cauſſa, repeterent, et florentes imperii res per ea tempora, quibus religionibus

patriis honos suus constiterat, iactarent. Mutua inde conuicia, accusationes, imputationes, etsi caussa vtrinque parum explorata et male constituta.

Mala quidem publica ac priuata a religionibus seu violatis seu neglectis repeti, sollenne esse humanae imbecillitati, omnium gentium docet historia; sunt quoque rationes obuiae in notionibus numinis ex sensu affectuque humano plerumque adumbratis, vt illud, contemtum aequo animo haud ferre, maiestate laesa exardescere, iniuriam poenis suppliciisque vindicare, calamitatesque omnis generis immittendo saeuire, credant. Nec desunt alia, quibus permoti, prudentiores quoque, res aduersas ad deorum iras retulerunt, interuenientibus partim naturae fortuitis, tanquam diuinitus immissis; calamitosa autem et exitiosa quomodo humana infirmitas non credat a numine irato et infesto sibi infligi? casibus quoque improvisis luctuosis consilia prudentissima euertentibus; interdum etiam malorum caussas ex disciplinae publicae priuataeque corruptelis, quae cum religionum neglectu admodum coniunctae sunt, fluxisse videbant; Ita euenit, vt praetermissis ceteris caussis in postremum hoc toto animo incumberent, et caerimoniarum, quamuis superstitiosarum, neglectum pro fonte omnium calamitatum haberent. Quae opinio Romanorum maxime animis insederat, quorum respublica religionibus ita implicita et illigata erat, vt religionum contemtus ipsam quoque legum institutorumque auctoritatem infringeret, etsi earum vanitatem prudentissimus quisque facile perspectam haberet. Rebus itaque laban-

labantibus, compage imperii soluta, prouinciis à barbaris occupatis, exercitibus deletis, cum in caussas malorum inquirerent, nulla grauior occurrebat, quam patriae religiones per noua sacra sublatae, deorum irae et poenae: quippe cum ante ista tempora, quibus noua sacra recepta fuerant, nullae prouinciae Romanae a barbaris in ditionem essent redactae, nec tanta malorum nubes vnquam ingruisset.

Imposita est per haec Christianis necessitas, vt hanc calumniam a sacris suis auerterent: quod non vno modo factum est. Increbuerant atroces istae Christianorum insectationes per tempora maxime vexationum, iam inde a Traiani Marcique annis, multo magis sub Maximino (cuius edictum v. ap. Euseb. H. E. IX, 7.) circa a. 238. dum odio suo pagani praetexebant mala publica per Christianorum impietatem inflicta *a*). Nunc tamen obseruasse satis esto, has inter paganos et Christianos contentiones saeculo maxime quarto exeunte nobilitatas esse, caussa pro patria religione a Symmacho acta, vt ara Victoriae in Curia Senatus reponeretur. Sublata illa erat Gratiani iussu a. 382. Flagitauit Senatus vt reponeretur, nec tamen preces admisit Imperator; post eius mortem iteratae preces a. 384. misso a Senatu ad Valentinianum III. Symmacho, tum Praefecto Vrbis; nihil tamen impetratum; nec magis res post haec

H 5 iterum

a) Sunt de his loca Tertulliani Apologet. 40. ad Nationes I, 9. 10. Arnob. adv. gent. lib. I. pr. Ambros. Epp. II, 12. iam a Kortholto in Pagano obtrectatore notata: lib. III, 15. p. 618.

iterum tentata anno 388 et 392. successum habuit *b*). Oratio in illa legatione a Symmacho 384. habita in eius Epistolis legitur *c*): in qua inter alia: *Romam nunc*, inquit, *putemus adsistere atque his vobiscum agere sermonibus: Optimi Principes, Patres Patriae, reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, vt vtar caerimoniis auitis: neque enim poenitet: viuam more meo, quia libera sum; hic cultus in leges meas orbem redegit; haec sacra Annibalem a moenibus, a Capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo seruata sum, vt longaeua reprehendar?* Sine mora Ambrosius, Episcopus Mediolanensis, ad Imperatorem scripsit, mox et libellum misit, quo eius voluntatem a Senatus postulatis auerteret, argumentis quidem pluribus vsus, in refellendo autem et conuellendo isto Symmachi loco argutiis verius et sycophantiis. Si quis enim candide et vere ad ista respondere volet: disparia et diuersa dicet

b) De anno 388. in Ambrosii Epist. ad Eugenium 57. et Orat. funebri in Valentin. III. tradi putant; itidem ex Prospero de Promiss. lib. III, c. 38. Iure meritoque Theodosium Aram e Curia remouisse contendunt scriptores nostri. Nescio an aequius fuisset aram relinquere Patribus, qui antiqua sacra retinebant, et iubere liberum esse iis, qui noua sacra amplexi erant, sub ingressum Curiae aram nec adire nec curare. At prouidendum erat hoc, vt, qui Curiam ingrediebantur, essent iusti et sancti viri, ingeniis, animis, moribus bene informatis, rerumque agendarum scientia et studio satis instructi.

c) Epistolarum lib. X, Ep. 54. De ara autem Victoriae submota et Senatus precibus negata post alios diserte egit *Lardner Testimonies to the Chr. Relig.* Vol. IV. p. 372 sq. Ex eo *Gibbon* c. 28. et vterque ex *Tillemont*. Add. *Montesquieu Grandeur et Decadence de l'Empire Romain* ch. 19.

dicet ista esse quae tanquam paria et communia memorantur; Florentes imperii res et victorias non religionibus et caerimoniis obtineri, sed pacis et belli artibus, prudentia ciuili et militari; religionum autem curam et obseruantiam partem disciplinae publicae constituere; quod si, hac disciplina labefactata et soluta, morum corruptelae omnis generis grassantur, laborat vtique ipsa quoque religionum auctoritas, et, vt disciplina publica restitui possit, eadem ipsa restituenda est; nisi tamen reliqua quoque accesserint, administratio imperii prudenter et prouide constituta, opum publicarum dispensatrix frugalis et diligens; si e contrario imperium male administratur, luxu fastuque aulae et palatii, prauisque dispendiis, publica priuataque patrimonia prodiguntur, si plebs tributis et vectigalibus oppressa, si aerarium exhaustum, si, copiis idoneis haud prouisis, exercitus temere conscripti nullis ducibus idoneis praefectis mittuntur: sola religionum sanctitate et pietate nec reipublicae felicitas nec bellica virtus, nec vtriusque effectus salubres restitui possunt. Iam autem dudum plebs diuitum et potentum iniuriis, auaritia et luxuria, ad summam inopiam et seruilem metum abiecta ad omnem virtutem ciuilem et militarem occalluerat; nullus erat honoris, patriae, iusti aequique sensus et respectus, nulla spes melioris fortunae ex ipsa victoria; eorum autem qui eunuchorum et palatinorum beneficio ordines ducebant, Tribunorum et Ducum, imperitia rei militaris, par auaritia et inertia. Frustra adeo exercituum victorias et prolatos imperii fines a cultus religiosi

vera

vera an falſa indole expectabimus: etſi ad virtutem excitandam et inflammandam religioſi ardoris magna interdum vis fuit. Verum ea, quae iſtorum temporum fuit doctrina et diſciplina, animos multo magis ad inertiam, iniuriarum patientiam, ſubmiſſam ad humilitatem mentem, inclinabat.

Prodiit mox in arenam *Prudentius* carmine, ſeu verius declamatione verſibus conſcripta, libris duobus *contra Symmachum*, ita vt priore libro religionum antiquarum hiſtoriam contexeret vsque ad Theodoſium patrem, qui ſuperſtitiones ex Vrbe Roma a. 394. ſuſtulerat *d*); in libro ſecundo ipſa Symma-

d) Lib. I, 410 sq. *Cum princeps gemini bis victor caede tyranni* etc. est is Theodosius victor Maximi (388. a.) et Eugenii (394). Quae de sublatis a Theodosio sacris paganis memorat (interpositis, tanquam a Theodosio narratis vers. 467-496. de Constantino Imp.) ea vulgo ad a. 389. referunt, Tillemontio praceunte ad h. a. Rationes tamen rerum et temporum ita perturbari, aliquoties sensimus: donec animaduertimus, ad a. 394. haec spectare: ducit eo ipse poeta, cum Theodosium *gemini tyranni victorem* appellat, atqui alter Eugenius non nisi a. 394. victus est: etsi verum est, iam ante anno 389. post Maximum tyrannum deuictum Theodosium vna cum Valentiniano iuniore et Honorio filio Romae fuisse, id quod multi scriptores testantur: v. Chronol. Cod. Theodos. h. a. Verum diserte ad a. 394. ea, quae Prudentius memorat, Zosimus adscripsit IV, 59. Theodosium in Senatum venisse, et Patrum peruicaciam increpuisse. v. 507. *Talibus edictis Vrbs informata refugit errores veteres* — ex quo, vt ille vs. 524. profitetur, Roma inque *fidem Christi pleno transfertur amore* et 545-578. *Exultare Patres videas* — e quibus nobiliſſimas familias ad sacra Christiana se conuertisse ait; paucis ex iis in pristina superstitione persistentibus vs. 592. Itaque

Symmachi verba impugnat, quae etiam in Prudentii editionibus inserta reperiuntur e); sub finem Honorium hortatur, vt ludos quoque gladiatorios tollat: quod cum factum esse constet a. 404. necesse est ante hunc annum ista Prudentii carmina esse scripta, et quidem anno superiore 403. quandoquidem Gothos victos et pugnam ad Pollentiam (ad Taenarum in Pedemontio) factam commemorat vs. 689-719.

Nec tamen barbari ab inuadendis prouinciis ipsaque Italia deterriti sunt, etsi paullo post a. 405. Radagaiso ad Florentiam ingenti clade victo et mox caeso; quo tempore, cum trepidaretur Romae, hoste pagano vrbis arcibus imminente, pagani in vrbe continuo de repetendis celebrandisque sacris multis cum clamoribus egere, nomenque Christi, tanquam lues aliqua praesentium temporum, opprobriis est grauatum (Oros. VII, 37.). Altera ex parte, partim vecordia sua, partim Stiliconis

Itaque *SCto ex Theodosii sententia facto abrogata sunt sacra patria.* Faustinum Areualum in Prolegom. Prudent. p. 48. cum Tillemontio Tom. V. p. 349. ex Ambrosii Epp. II, 15. et Concione in obitu Valentiniani (Tom. V. Opp. Par. p. 108.) videas omnia ad a. 392. reuocare, quia Constitutio eius anni extat (Cod. Theodos. XV, 12.) qua sacrificia idolorum prohibentur; non tamen et reliqua a Prudentio memorata cum eo anno conueniunt. Omnino in his annis, dum similia edicta et facta sunt, in nostris libris multum turbari videas.

e) In his quoque superiora: *Romam nunc putemus assistere* sq. Romam, post vs. 947. ait, potius nunc gratias agere Imperatoribus, quod per eos senectam exuerit, Christianis sacris inductis et priscis superstitionibus expulsis.

liconis conſilio et virtute, deletis barbaris, tam peruicaces in detrahenda virtutibus ciuilibus laude et vindicandis religioſo cultui fauſtis euentibus erant Chriſtiani, vt, non virtute, ſed miraculo diuinitus edito hoſtes proſtratos eſſe contenderent: ac ſi maior laus eſſet, miraculo aliunde ſeu caſu ſeu diuinitus oblato viciſſe, quam virtute innata et conſiliorum prudentia. Itaque Auguſtinus quoque pronuntiare haud erubuit, (de Civ. Dei V, 23.) *vno die tanta celeritate Radagaiſum victum eſſe, vt ne vno quidem, non dicam extincto, ſed nec vulnerato, Romanorum, multo amplius quam centum millium proſterneretur eius exercitus f).* Enimuero cum aliquot annis poſt (a. 408. et iterum 409.) Alaricus non niſi magnis muneribus placatus ab vrbe receſſiſſet, tandem autem a. 410. eam captam expilaſſet: tum vero perculit animos res inopinata, vrbs inter ſacra patria inuicta, nunc, iis per Chriſtiana ſacra expulſis, barbarorum armis capta et direpta; multoque magis ſequentium annorum calamitates, clades et vaſtationes Italiae, prouinciis iam in ditione barbarorum habitis; iis enim malis ſimilia nulla antea aetas viderat g). Nunc vero bona cauſſa patrono indigere viſa eſt ſagacitatis et eloquentiae ſpectatae; ſuſcepit eam *Auguſtinus*, et tum alia, et in his nonnulla ſatis ſpecioſa dictu perorauit *h*), tum vero inprimis, Chriſtianae pieta-

f) Bilem mouebat narratio etiam acuto scriptori Gibbon Vol. III. c. 30.

g) Grauissimus hanc in rem est locus Zosimi IV, 59. §. 4 sq.

h) Est in his vnum, quo intelligas, quantopere se premi rerum argumentis senserit, dum vim Christianae

pietatis felicitatem non hac in vita esse expectandam, sed futurae vitae sepositam esse; magnitudinem autem priscam imperii Romani, rem per se vanam, praemium fuisse a numine constitutum virtutibus nonnullis Romanorum vanis et inanibus *i*). Dedit res, profitente ipso Augustino Retractat. II, 13. locum disputationibus, ad innumera alia a re aliena deductis, quibus Libri XXII. *de Civitate dei* sunt referti; opus inchoatum statim post a. 410.

stianae religionis ad Gothorum mitigandos animos tantam fuisse praedicat, vt vrbis calamitas non tanta fuisse censenda sit, quanta, antiquis sacris vrbi illudentibus, a Gallis vel a Nerone illata fuerit: Augustin. C. D. I, 7. Oros. VII, 39.

i) Tam soluta, tumultuaria et incondita opera Augustinus librum hunc condidit, vt omnino difficile sit ad explicandum, quomodo non senserit, nullum rerum sententiarum, argumenti, esse consensum, ordinem, nexum; neque vllo modo consilio scriptoris tam operose ac verbose simulque tam perturbate dicta respondere. Libris enim decem prioribus religiones Romanas, vna cum philosophorum placitis, exagitat; nec Romanos inter religiones suas felices fuisse, nec religionibus amplitudinem ac diuturnitatem imperii Romani esse debitam (qui illi fuerint, lib. VI, c. 1 sq. dixerint, deos a se coli non propter vitam praesentem, sed futuram, haud dixerit quispiam). Repente tum libro XI. duas civitates constituit, alteram caelestem, alteram terrenam; sacrasque historias persequendo ad hanc refert res humanas ac profanas, ad illam res diuinas, quae ad pios homines, eorum dicta, facta et fata spectant, eademque ad Christum et ecclesiam refert; haecce est denique illa Ciuitas caelestis, in qua vita beata et praesens et futura sit expectanda. Pro his malimus, ex hoc libro a viro docto chrestomathiam condi eorum, quae ad antiquitatis antiquarumque litterarum illustrationem vtilia et memorabilia esse possint.

a. 410. libris primo tribus, tum aliis editis, et per diuerſa temporum interualla continuatum, nec niſi ſub extrema vitae, quae in annum 429. inciderunt, abſolutum. Deflexit inde quaeſtio ad ſubtiliora, de origine malorum, de liberando numine a malorum culpa, de prouidentia et iuſtitia dei, de libero hominum arbitrio: et quantopere in his per ſubtiles argutias conſtituendis laborauerit Auguſtinus et poſt eum alii, non neceſſe eſt dicere. Satius erat acquieſcere in liberali profeſſione, iuſtam harum quaeſtionum enodationem vltra humanae imbecillitatis limites eſſe poſitam, nosque ſubtiliſſima quamuis explicatione in nouas impingere offenſas inexplicabiles; ſufficere, hoc vniuerſum ita eſſe conſtitutum, vt, cauſſis effectisque deinceps ſe excipientibus, noſtrum terrarum orbem et phyſicis et ethicis malis laborare iam ab origine neceſſe eſſet; omnino, an, quando et quomodo, numen effectibus intercedat et praeter ordinem ſe interponat, mortalia ingenia nec aſſequi nec aſſequi poſſe; appellare autem nos mala, quae elementis et materiae naturaeque humanae, (ita, vt eſt, conſtitutae) ſunt tam propria, vt abeſſe nequeant, ſed naturae legibus cauſſisque eueniant; pro bonis autem malisue ea haberi ſecundum vires et effecta in nos resque noſtras; eſſe itaque ea, quae in damnum vertunt, aut ingenii ſollertia conſilioque emendanda, aut forti conſtantique animo ferenda, neceſſitate, ex naturae noſtrae fragilitate et imbecillitate, ſemel conſtituta; poſſe vtique fieri ac ſolere, vt prudenti conſilio auxilioue ab iis, qui remedia parare debebant, haud occurratur, quin

noua

noua quoque mala parentur; nec tamen hoc semper et vbique deprauatione voluntatis, scelere, flagitio, parari, sed plerumque iudicii errore, imperitia, leuitate, vanitate euenire; quicquid fit, mala inde orta ferenda esse; ita status socialis legem et necessitatem in inchoata hac, nec absoluta, rerum constitutione, per naturae humanae imbecillitatem, ferre; bella, clades, victorias, exactiones, contingere ciuilibus de caussis; ad religiones, cultusque diuini modos ac formulas ea haud esse referenda. Ferre ferenda, et aequo animo carere negatis, summam esse omnis humanae sapientiae, confidendumque numini sapientissimo, optimo, maximo, et habendum persuasum, fieri ea suis de caussis recte nec temere. His aliisque quae forte dici poterant, homines isti, qui sibi sapere et religiones colere videbantur, substituerunt crassiora illa de ingenita humanae naturae malitia, daemonum consortium prauitate et sic porro; tum vero deum in caelo sedere, orbem hunc terrarum inspicere, actis gestisque hominum modo laetari modo irasci, tum punire vel remunerari seu pro certis rationibus seu pro lubidine et arbitrio: pro poenis autem esse mala vitae, modo ex naturae necessitate, aeris corruptelis, terrae motibus, tempestatibus, aquarum eluuie, et aliis, quae pestes et febres gignunt, quas illi parari extemplo a numine naturae turbato ordine et temere immitti putabant; modo ex generis humani, societatis vitaeque vitiosa constitutione et informatione, a cuius perfecto aliquo exemplo multum adhuc absumus, nata. Premuntur tum ii qui ita disputant,

ea animaduersione, quod iisdem malis et bonos et malos, noxios et insontes, pari poena affici fatendum est. Ita in nouas difficultates et dubitationes implicitos se esse sentiebant.

Excitauerat Augustini vibrantis arma exemplum *Orosium*, discipulum, vt et ipse arma sumeret *k*) etsi imbellibus manibus; sollenni tamen more adolescentium, in controuersiis litterariis incalescentes feruore aut vecordia magistros suos stipantium, iis acclamantium, sibi ipsis plaudentium, et ex suffragatione aut adulatione partem aliquam famae sibi aucupantium. Arripuit ille potissimum hoc, quod pagani "*praesentia tantum tempora, veluti malis extra solitum infestissima, ob hoc solum, quod creditur Christus, et colitur deus, idola autem minus coluntur, infamant*"; congessit igitur ex omnium saeculorum historiis quicquid malorum bello, peste, fame, terrarum motibus, aquarum eluuie, ignium eruptionibus, vel etiam hominum parricidiis flagitiisque, euenisse narratum est; non satis reputans, ita quidem ad vulgare solatium, quae mala nunc sint aut nobis eueniant, aliis quoque iam olim euenisse, rem esse deductam; non autem ita constare, quidnam boni per abrogata patria sacra Romani sint consequuti, aut quibusnam in rebus ostentata ex nouo cultu humani generis felicitas manifestata et vere repraesentata fuerit; etiamsi fatendum sit, per haec quoque recentia, pristinis paria mala, Christianorum animos ad pietatis praemia in altera vita expectanda esse erectos. Hominem nec ad histo-

rias

k) v. Gennadii verba edd. Orosii praefixa et ipsius Orosii praefationem.

rias condendas ingenio aut arte felicem nec iudicio acrem facile agnofcas; quod tamen e libris deperditis nonnulla inferta legimus, ei in laudem cedit. Detexuit operam fuam Hiftoriarum aduerfus paganos *l*) libris VII. vsque ad fua tempora poft captam Romam, finemque impofuit a. 417. decem libris Auguftini de Ciuitate dei iam tum euulgatis.

Inter haec Imperatorum focordia, ducum imperitia et perfidia, exactionum acerbitate, potentum auaritia et luxuria, imperii res multo magis profligari, barbarorum incurfationibus vaftari prouinciae. Nunc vero non modo pagani incufare religionum fuarum contemtum, verum et Chriftiani conqueri calamitates, pietati fuae parum refpondentes; *deum negligere res humanas, bonorum et malorum parem effe curam, parem fortunam.* His occurrendum erat nouorum argumentorum acie; eaque circumfpexit *Saluianus, Epifcopus Maffilienfis*, opere circa 440. fcripto imperante Valentiniano III. cum iam Vandali Africam occupaffent regni fede

l) Optime de Orosio egit Schönemann olim noster in Biblioth. PP. Tom. II. p. 481. Quod librum doctissime scriptum admodum paucorum manibus teri aiunt, pro argumento est, totum hoc eruditarum litterarum genus inter nostrates euiluisse: quem quidem doctioris huius studii contemtum grauiter in se vindicari sentiet posteritas. Ceterum variis modis inscriptum librum Orosii reperiri, veram inscriptionem ignorari, constat: mirum vocabulum *Ormesta* s. *Ormesia mundi* videtur resolui posse in *Or. mesta*, h. e. *Orosii moesta*, s. tristia *mundi*. Nec tamen displicet Schönemanni acumen, codicem fuisse inscriptum *Or. m. ista*, h. e. *Orosii mundi historia.*

a Genserico Carthagine constituta. Facit enim (Lib. VII, p. 141.) mentionem Litorii, Romani ducis, Hunnis auxiliaribus praefecti, Theudericum regem Gothorum apud Tolosam temere adorti, ab eo victi et caesi a. 439. Tum non modo Africam memorat a Vandalis occupatam, (428.) verum et Carthaginem captam regnique sedem factam (439.): libri sunt VIII. ad S. Salonium Episcopum *de gubernatione dei:* addunt alii, *de iusto dei praesentique iudicio.* Primo et altero libro de prouidentia diuina disputat, inficiantes refellere, dubitantes redarguere sibi visus; vt tamen verbosa potius loquacitate obtundat, quam argumentorum delectu, vi, pondere et diserta expositione vincat et persuadeat; pleraque testimoniis et locis communibus verbisque similibus librorum sacrorum memoratis exsequitur.

Incuriosus, inquit, in ipso libri exordio, *a quibusdam et quasi negligens humanorum deus dicitur, vtpote nec bonos custodiens, nec coercens malos, et ideo in hoc saeculo bonos plerumque miseros, malos beatos esse.* Expectes igitur probatum iri, aut, hoc ita se non habere, aut, si ita se habeat, alio modo eoque fere exemplo, quod paullo ante proposueramus, de his esse iudicandum; boni et mali notiones perperam a nobis constitui, et temere ea, quae ex naturae legibus procedunt, et vniuersi rationibus a nobis ignoratis respondent, pro bonis malisue haberi; nos, quicquid de diuina natura philosophamur, ad naturae humanae modulum effingere et adumbrare, mentique diuinae tribuere modos prouidendi, puniendi, remunerandi, a nostra imbecillita-

cillitate translatos; ipsa iudicia nostra, ex notione perfectae naturae petita, tamen pro fundo habere naturam finitam. Pro his Saluianus haec subiicit: "*sufficere quidem ad refellenda haec, quia cum Christianis agimus, solus deberet sermo diuinus:* (bene hoc, si argumenta in eo recondita eruantur rite, enucleentur, et illustrentur) *sed, quia multi incredulitatis paganicae aliquid in se habent, etiam paganorum forsitan electorum atque sapientum* testimoniis *delectentur:* (Enimuero testimoniis talis demonstratio non efficitur, sed argumentis eorumque idonea prolatione) *probamus igitur, ne illos quidem de incuriositate ac negligentia ita sensisse.* — Commemoratis nunc philosophis, qui deum ediderunt esse animum per omnes partes mundi diffusum, quo ipso constet, etiam naturae curam ei esse debere, contra Epicureos disputat, nec tamen eorum rationes conuellit, sed statim ad vulgaria transit: "*quod meliorum status in hoc saeculo deterior est*" et respondet: "*sanctos non esse miseros, nec aliud esse posse quam beatos.*" Excurrit nunc in locum hunc communem declamationibus haud incommodum; delabitur quoque ad monachica placita. — Nec vere dici posse *deum omnia iudicio futuro seruare*: immo vero deum etiam in hoc saeculo iudicare, quia gubernat; nam gubernationem ipsam esse iudicium; — nisi hoc esset, quorsum deo supplicaremus? Nunc, vt probet deum regere et iudicare, res a Moyse narratas pro exemplis commemorat: quibus appareat deum curare homines, praemiis poenisque afficere.

His probationibus ille satis defunctum se esse arbitratus, quarum vim excutere necesse non est,

libro *tertio* ad quaeſtionem procedit: "*cur melior multo ſit barbarorum conditio quam Chriſtianorum; cur inter hos ipſos quoque ſors bonorum durior quam malorum; — poſſum quidem*, inquit, *rationabiliter et ſatis conſtanter dicere: neſcio. — homo ſum, non intelligo ſecreta dei, inueſtigare non audeo.*" Vtinam in his ſubſiſtere maluiſſet! Mox tamen de paganis quidem quicquam proferre recuſat; quod autem ad Chriſtianos attinet, primo, eos ait eſſe miſeriis tolerandis deſtinatos: ita apparere, an ſint vere fideles, et an legibus Euangelii ſatis faciant; ſecundo, tantum abeſſe vt Chriſtianos deus miſeriis calamitatibus que colluctantes haud reſpiciat, vt potius iis has ipſas calamitates iure meritoque pro poena infligere dicendus ſit. Tum vero medio fere libro (p. 49.) hanc refellendi erroris viam ingreſſus, Chriſtianos docet omni vitiorum, criminum et flagitiorum genere iram et vltionem diuinam prouocaſſe, patientiam et clementiam eius expugnaſſe, nunc itaque iſta mala pro poena infligi, etſi pro meritis multo mitiore, et cum paterno animo, vt corrigantur et emendentur. Ab his pinguium olim ingeniorum, et ad miſerationem calloſorum praecordiorum, de deo optimo maximo iudiciis, profectus, et ab his exorſus, Chriſtianorum mores ita exagitare pergit, vt nihil cogitari poſſit flagitioſius, nihil corruptius ac probroſius, vita Chriſtianorum eius temporis *m*). Atque in his flagi-

m) Multa huius generis denuo decantantur in libro *contra auaritiam*, nec tamen consilio satis laudabili, dum id agit vt persuadeat Christianis, liberalitate in pauperes esse redimenda peccata, inter paupe-

flagitiis et corruptelis Chriſtianorum decantandis ille et hunc librum et ſequentem quintum porroque reliquos conſumit; in hac tamen operis parte lectori prudenti melius ea ſuppeditat, quae ad quaeſtionem propoſitam reſponderi poſſint, quam per argumentationes parum plerumque idoneas et ſubtiles, interdum quoque ſophiſticas et callidas verius, quam validas: quas quidem vlterius perſequi operae pretium haud foret. Enimuero corruptae iſtorum hominum vitae et diſciplinae Chriſtianae exempla nonnulla commemorare, conſentaneum eſt, e quibus melius, quam vllo alio modo fieri poteſt, apparebit: *cur tot tantisque malis et calamitatibus oppreſſum fuerit genus humanum.* Nam imperii, principum fatuitate et inertia, aulicorumque prauis artibus, aut imperite aut ſocorditer per multos annos adminiſtrati, vires fractas et exhauſtas, populos tributis, exactionibus, dominatione acerbiſſima, ad ſeruilem ſtuporem proiectos, omittimus: at, quam diſcors a doctrina chriſtiana et a diſciplina omni publica priuataque vita Romanorum fuerit, oſtendamus, vt inde intelligatur, nulla elementa vitae bene et feliciter agendae illa aetate ſuperfuiſſe; ſed omnia publice priuatimque ad infamem mollitiem et atrocem in-

I 4 huma-

pauperes referens clericos et monachos; maxime autem sub exitum vitae memorem esse oportere legandae partis ex hereditate ad pios vsus: h. e. ad augendas ecclesiae et monasteriorum opes. cf. Ernesti Prolus. de auaritia eccles. in Opusc. theol. p. 250. inpr. p. 560 sq. et Oelrichs Commentarios de Scriptoribus ecclesiae Latinae priorum sex saeculorum p. 300.

humanitatem diuitum ac potentum, et ad dedecora miseriasque plebis fuisse comparata; tantum abfuit, vt disciplinae Christianae sanae ac verae seu vsus et vis seu vestigium aliquod superesset.

Saepe et identidem iterat scriptor, non modo non meliores esse Christianos barbaris, sed multo deteriores; et barbaros prouincias ingressos flagitiosam Christianorum vitam obstupescere, horrore et contemtu correptos. Intelligit autem per Christianos Romanos; nam et Gothi et Vandali erant Christiani, etsi haeretici, quippe Ariani, meliore morum disciplina instructi; erant quidem etiam Romani haeretici, eorumque magna multitudo; hos *infidelitate* ait *esse Romanis deteriores, et foeditate vitae barbaris turpiores* (lib. V. p. 98.): quae, superioribus parum consentientia, odium Salviano expressisse patet. *Inter haec*, pergit Saluianus (p. 90.) "*vastantur pauperes, viduae gemunt, orphani proculcantur in tantum vt multi eorum, et non obscuris natalibus editi, et liberaliter instituti, ad hostes fugiant, ne persequutionis publicae afflictione moriantur; quaerentes scilicet apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non possunt, — itaque passim vel ad Gothos vel ad Bagaudas vel ad alios vbique dominantes barbaros migrant* n)*; et migrasse non poenitet; malunt enim*

n) De Bagaudis, quorum in Censura XVII. Panegyr. vet. Comment. pr. mentio facta erat, et de misera eorum conditione per vexationes, similes iis quibus aliquando rustici Germaniae exagitati ad simi-lia

enim sub specie captiuitatis viuere liberi, quam sub specie libertatis esse captiui." (p 93.) "*illud indignius, quod omnium onus non omnes sustinent, immo quod pauperculos homines tributa diuitum premunt, et infirmiores ferunt sarcinas fortiorum. — Adiectiones tributarias ipsi interdum diuites faciunt, pro quibus pauperes soluunt — decernunt potentes quod soluant pauperes..*" An, si haec legeris, vlterius tibi putes quaerendum esse de malis vitae eorumque caussis et auctoribus? Quis a miseris tam indigna passis mores Christiana disciplina dignos exigat aut exquirat! quis de vita flagitiosa conqueratur, aut potentibus Christianas virtutes cordi fuisse expectet, qui onera publica in egenos, iam tributorum mole defetiscentes, a se amouent, "*cum a paucis potentibus decernitur, quod a multis miseris dependatur*" qui porro, "*cum ad subleuandam prouinciam remissiones tributorum aut alia fortunae remedia a summis potestatibus*, hoc est a magistratibus, *decernuntur, ipsi ea egenis praeripiunt et inter se partiuntur.*" — *Vbi, nisi in Romanis, tanta sunt mala? Franci hoc scelus nesciunt; Chunni ab his sceleribus immunes sunt. Nihil horum est apud Vandalos, nihil horum apud Gothos. — Et miramur, si non vincuntur a nostris partibus Gothi,* cum

I 5

lia consilia proruperunt, locus classicus est Salviani lib. V. p. 91 sq. vbi inter alia: *per malos iudices et eruentos spoliati, afflicti, necati, postquam ius Romanae libertatis amiserunt, etiam honorem Romani nominis amiserunt:* (videntur ergo ad servilem conditionem esse detrusi) et *imputatur his infelicitas sua, — et vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos* etc. Nam sunt multa lectu digna.

cum malint apud eos esse, quam apud nos, Romani! Itaque fratres nostri ad eos non transfugiunt, nos relinquunt. — Narrat porro eos, qui suum agellum familiamque deserere nequeunt, dedititios se diuitum facere et in ius eorum ditionemque transire: iam istos suum patrocinium ita vendere, vt pauperes omnia sua bona iis addicant; ita, vt patres habeant defensionem, filios perdere hereditatem. Iam porro *iidem pauperculi, exterminati agris suis, cum rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa patiuntur, cum possessio ab iis recesserit, capitatio non recedit; proprietatibus carent, vectigalibus obruuntur;* — itaque *nonnulli, qui quorsum fugiant non habent, fundos potentum expetunt et coloni diuitum fiunt,* — *iugoque se inquilinae abiectionis addicunt* — *ita domini incipiunt eos habere quasi proprios, et, quos constat esse ingenuos, vertuntur in seruos.*

Bonum Episcopum haec indignari tanquam Christianae doctrinae repugnantia facile expectes, nec mireris; verum hoc miraberis, eum haud assequi, ab iis, qui summam imperii administrant resque inspiciunt, solis remedia malorum, non a doctrinae formula, fuisse expectanda, nec a disciplina, quam vocant, ecclesiastica. Nam eam facile veniam dabimus pio homini, quod non intellexit, mala a calamitatibus per bella illatis orta insequuta pace prudentibus consiliis posse reparari; enim vero, profusione et prodigalitate opum publicarum continuata, in summa hominum egestate, pacem bello non vtiliorem sed etiam exitiosiorem esse.

Non

Non licet haec vlterius perſequi: ſunt innumera, quae de noſtrorum temporum moribus, flagitiis, luxurie, inſolentia, narrata eſſe putes; ſunt tamen alia, quae ſaeculi noſtri vitia excedunt, vt mores noſtrorum hominum mitiores et humanitatis ſenſu emollitos agnoſcas; inprimis quod ad hominum, religioſis ritibus doctrinaeque Chriſtianae docendae conſecratorum, ingenia moresque ſpectat. Exagitantur libro ſexto ſpectaculorum flagitia, ad noſtrum ſenſum incredibilia, amphitheatra, circi, theatra (p. 105 ſq) etiam die dominica celebrari ſolita, in multis locis propter populi egeſtatem intermiſſa, at Rauennae et Romae ſummo cum furore expetita. Deficeret charta apponendis iis quae de Treueris, de prouinciis, de Gallia, narrat, "In Aquitanis et Nouem Populis: (lib. VII. p. 132 ſq.) pene vnus gurges, omnium gula; pene vnum lupanar omnium vita — offenduntur barbari ipſi impuritatibus noſtris. Potuiſſent ne homines ſacris Chriſtianis addicti ad tanta flagitia prolabi, ſi litterarum ſtudia viguiſſent, e quibus omnium bonarum rerum primordia procedunt, bona inſtitutio, morum humanitas, ſacrae doctrinae ſanctitas ac veritas? — De Afris vero Chriſtianis vix auditu toleranda memorat p. 145 ſq. vbi: "nam ſicut in ſentinam profundae nauis conluuiones omnium ſordium, ſic in mores eorum quaſi ex omni mundo vitia fluxerunt; — omnes denique gentes habent ſicut peculiaria mala, ita etiam quaedam bona; in Afris pene omnibus neſcio quid non malum; — impuritate autem

etiam

etiam vitia ſua vicerunt." — Omnem tandem modum excedit, vbi omne ſcelerum et flagitiorum exſecrationisque genus in Carthaginem vrbem effuſe cumulat *o*). Vix tibi temperes quo minus credas bonum Saluianum veritatis limites in his interdum amplificandis eſſe egreſſum; eſt quoque eius oratio propior declamationi e pulpito ſacro. Habebat tamen per haec cauſſam ſuam euictam: calamitates Chriſtianorum pro poena impietatis eſſe inflictas.

Ceterum his lectis auditisque manifeſtum *ſit*, ſi tempora noſtra comparemus, nos habere quod prouido numini gratias agamus de meliore doctrinae Chriſtianae vitaeque noſtrorum temporum cultu; quamuis enim de corruptelis aetatis huius iure meritoque conqueramur: non tamen ea laborat

o) Institutionem Christianae doctrinae admodum modicam et mancam in ipsa Carthagine tum quoque fuisse, ex hoc discas, quod cum cultu Christi religio Deae Caelestis fuit publice coniuncta, VIII, p. 163. 164. Vnum est, quod tamen forte aegre feras, quod in ciuitatibus Africae et maxime intra Carthaginem adspectum monachi aut coenobitae aut anachoretae ex Aegypto haud admiserunt, conuitio et exsecratione eos insectando lib. VIII, 167. Ceterum multis Saluiani locis vsi sunt viri docti in describendis Christianorum vitae corruptelis huius saeculi; suo quisque iudicio ac consilio, vt taceamus Tillemontium ac similes, memorari possunt Montesquieu, Gibbon, Meiners noster (*Histor. Vergleichung des Mittelalters* p. 90 sq.). Pium virum *Kortholtum*, qui in Pagano obtrectatore lib. III. c. 15. p. 664 sqq. de malis et calamitatibus publicis Christianismo imputatis sedulo egit, nihil e Saluiano afferre miraberis.

borat infamibus his flagitiis et fceleribus, quibus contaminatus fuit orbis Romanus vixdum faeculo elapfo, ex quo cultus Chrifti religiofus publice fuerat receptus. Ei tamen cultui immerito teterrimam iftam luem peftemque tribueret aliquis. Imperantium focordia et imperitia, aulicorum fraude et malitia, nobiliumque, potentum ac diuitum vecordia et iniuftitia, omnis legum ac iudiciorum vis et fanctitas, ius et fas, erat fublatum, omnis difciplina publica priuataque euerfa: ad animos, partim luxurie auaritia et inhumanitate efferatos, partim nulla inftitutione imbutos, potentum iniuriis foediffimis obnoxios, quam quaefo vim habere potuit doctrinae Chriftianae fanctitas, cuius ne notio quidem aliqua iis inftillata fuerat? vnde ad intelligendum in promtu eft, ab inftitutionis et adminiftrationis rei publicae, quaecunque illa fit, prudentia et conftantia, a iudiciorum fanctitate, morum cura, litterarum bonarum cultu, procedere imperiorum falutem; atque ita quoque, melioris difciplinae Chriftianae bona fi accefferint, altiores eam in animis radices agere, et reliqua falutis publicae praefidia firmare ac ftabilire; iftis autem praefidiis orbatam, inermem et imbellem effe.

Actae funt partes praefantis; fumendae funt alterae praeconis, vt pronuntiemus praeconio noftro ac promulgemus fuccedentem in vices magiftratus academici per inftans femeftre virum fumme reuerendum

THEOPHILVM IACOBVM PLANCK D.

follicita falutis publicae cura, prudentia et conftantia, veftrique caritate, Ciues, eodem iam olim magi-

magiſtratu geſto, ſpectatum. Contracta ex nupera nonnullorum fraude, et adſperſa academiae noſtrae, labes eluetur obſequio veſtro, modeſtia et tranquillitate. Cumque ea vtinam confeſtim coniuncta ſit, Georgio III. rege ac patre patriae rebus noſtris prouidente, reddita tranquillitas publica, quies et pax, integro et incolumi rerum ſtatu, cum felicitate publica priuataque. Illuceſcat tandem aliquando illa lux, omnium quae fuere, feſtiſſima et fauſtiſſima! *o Sol pulcher! o laudande!*

P. P. in Georgia Auguſta pridie Kal. Martias cIↄIↄcccvi.

VIII.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
THEOPH. IAC. PLANCK D.
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
IOANN. PETRVM WALDECK D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS SEPT. clↄlↄcccvi.

Cenſura Boethii de conſolatione philoſophica.

Etiam libellos ſua fata habere, notum eſt dictum, Commilitones, ſaepe quidem cauſſis fortuitis, interdum tamen merito ſuo, raro praeſtantia ſingulari; interiere opera ab aequalibus immortalitatis laude conſecrata, ſeruata ſunt plura, quorum iactura vel vnum ex altero genere redimi poſſe velles. Quae quidem res nec minus ad retundendam confidentiam eorum vim habere debet, qui ingenii ſeu doctrinae ſuae fetibus aeternitatem tam

prolixe

prolixe promittunt; vt intelligant, durationem famae, quae per fe eft fluxa et incerta, vt meritis faepe negatam, ita faepius effe indebitam: vti nec fola ac nuda nominis celebritas habet quod defideres; quod enim nomen eft vulgatius, inter pueros quoque, quam Prifciani aut Donati? Inter libros celebratiffimos eft *Boethii* de *confolatione philofophica*, per tot faecula lectione et vfu doctiffimorum hominum commendatus. Qui quidem libellus quo tandem merito fuo tantam celebritatem obtinuerit, facile quaeratis. Et habet vtique ille laudes fuas, quibus fe commendet; multo magis, fi, quo tempore ille fcriptus fit, memineritis; profuit nec minus pofita ab eius auctore Boethio opera in libris Ariftotelicis latine vertendis et illuftrandis, opera, inquam, inter homines doctos per fuperiora faecula fumma in laude habita; maxima tamen ex parte celebritas libelli *de confolatione philofophica* debita eft miferiae humani generis, quod per omnia faecula, multoque magis Boethii aetate, et multis inde temporibus, calamitatibus aerumnisque omnis generis vexatum, folatia malorum circumfpexit cupideque arripuit oblatum fibi munus, ad leuandas aegritudines, idque ab homine, probitatis et integritatis laude fpectato, fortunae lufibus iactato et per inuidorum calumnias in vinculis necato. Lectus itaque eft libellus a multis millibus; mitigati, quod credere licet, multorum animi, dolore exulcerati; cepit quoque aliquos carminum dulcedo; conuerfus eft libellus in multarum gentium fermonem, ab Rege Alfredo etiam in linguam Anglofaxonicam; editiones

nes curatae complures, et conscripti commentarii. Iam autem vita nostra iis oppressa est calamitatibus, tot obsepta terroribus, vt facile aliquis tantarum aerumnarum et malorum medelam anquirens incidat in recordationem libelli tot hominum manibus triti, vtque, eo in manus sumto, videat, quid ex ista consolatione in se medicinae loco ipse adhibere possit. Quo magis nobis in praesentibus ad Boethium deuertere licebit, cum superioribus annis nonnullorum scriptorum Romanorum censuram egerimus ex iis aetatibus, quae in vulgarium studiorum cursu raro tractari solent, magnam tamen habere possunt vtilitatem ad ipsas temporum notitias, hominum, morum, studiorumque rationes; vt nuper in Salviano haud poenituit caussas cognoscere malorum faeculi, in quo Christiana doctrina in imperio Romano primas partes occupauerat, nullo aut exiguo ad felicitatem publicam fructu, imperio Romano contra multis magnisque calamitatibus afflicto. Videamus itaque et nos, an ex Boethio noua moeroris fomenta propinare aequalibus nostris possimus; sequuti illa Ennii apud Ciceronem: *O Tite, si quid ego adiuero curamque leuasso, quae nunc te coquit et versat in pectore fixa, ecquid erit pretii?*

Multi sunt libri, quorum caussas et consilia ab auctorum fortuna repetere necesse est, nec nostra modo aetate, qua venter summus est litteraturae arbiter. Liber de consolatione scriptus est a viro de summa dignitate et fortuna per aulicorum hominum malas artes deiecto et in carcere detento. *Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius*

thius a), vir conſularis, auctoritate et gratia apud Theodoricum, Oſtrogothorum in Italia regem, pollens, Conſulatu tertio cum Symmacho ſocero geſto anno 522. improbiſſimorum hominum flagitioſae malitiae, auaritiae et libidini, in opprimenda exactionibus rapinisque Italia, fortiter reſtiterat, nec pro republica ac ciuium fortuna potentiorum inimicitias ſuſcipere refugerat; quorum calumniis anno ſequente in regis odium adductus, tandem, cum a Senatu falſae delationis periculum depuliſſet, in ſuſpicionem ipſe venit, cum Senatu conſilia agitaſſe de reſtituenda re Romana in priſtinum ſtatum, Italiaque in libertatem vindicanda *b*). Erant tamen alia quoque quae regis animum ab eo alienauerant; etenim iſtis temporibus contentiones inter Arianos et Catholicos cum maxime agitabantur; quibus Boethius ſe interpoſuerat, quippe qui cum alia, quibus orthodoxorum dogmata defenderat, tum libellum de Sancta Trinitate ſcripſerat, opera ingrata Arianis, qui ſua decreta

a) *Boethium*, non Boetium, scribimus, ex Diptychi Consularis, (quod ad patrem Boethii nostri referendum esse, post tot virorum doctorum disputationes de diptycho Brixiano, in Gorii Thesauro vet. diptychor. Vol. I. p. 154. 202. probabile fit,) auctoritate er sermonis ratione, vocabulo a *βοηθὸς* ducto; etsi vulgaris scriptura codicum et monumentorum, quodque mireris, etiam Procopii est, in cuius edd. Βοέτιος est exaratum.

b) Ipse haec exposuit in Consolatione lib. I. prosa IV. p. 24 sqq. (cf. quae post ista a me scripta disertius exposita sunt a Collega Ge. Sartorio V. C. in libro varia eruditione instructo et ab Instituto Franc. Imp. praemio ornato, *über die Regierung der Ostgothen*. p. 134.)

decreta refelli videbant; rex Arianis partibus addictus, et Catholicorum erga se odiis exacerbatus, partim de tranquillitate publica sollicitus, cum eos consilia cum Iustino Imp. Orientis communicasse comperisset, qui edixerat, vt omnes Arianorum aedes sacrae orthodoxis redderentur, tandem aures expugnatas accusatorum Boethii clamoribus praebuit. Ita Boethius caussa indicta Ticinum, Papiam dixere seriores, anno 524. est relegatus, exutus dignitatibus, bonisque publicatis, damnatione, quod ipse ait, infamatus, quandoquidem "ita fit, *vt existimatio bona prima omnium deserat infelices*," carceri inclusus, in quo paullo post anno 526. gladio est percussus; idem supplicium de Symmacho socero est sumtum.

In carcere illo Ticinensi libros de consolutione philosophica ad suum ipsius dolorem leniendum composuit: librorum copiis destitutus *c*), fortunae suae solatia moerorisque remedia sedulo conquirens. Ipse philosophiae Peripateticae innutritus, lectione Platonica eximie imbutus, (Eleatica, hoc est Dialecticam, et Academica studia ipse commemorat, (lib. I, 1.) ad philosophica potissimum fomenta recurrit, prudenterque eam studii rationem amplectitur, vt non modo ista sapientiae placita meditatione prosequatur, verum etiam stylo expressa ante oculos sibi ponat: quod quidem consolandi genus, quoniam eo animus detinetur, facile pro-

K 2 bes.

c) Lib. I. Prosa V. vbi bibliotheca ei olim fuisse narratur, quae *comtos ebore ac vitro parietes* haberet. *Vitrum* accipimus de opere musiuo ea aetate frequentato; ebore ornati loculi et scrinia.

bes. Ingenium ſuum litterarum varietate ornatum ipſe approbat in deſcriptione operis; dum et dialogi formam amplectitur, et Philoſophiam ſe in carcere inuiſentem et de ſua fortuna conquerenti ſolatia impertientem fingit, et, quod ſcribendi ardorem excitare et ſcripti auſteritatem diſputionisque exilitatem ſuauitate aliqua perfundere poterat, carmina breuia lyrica, ſententia modo ex antecedentibus ducta, modo ad ſequentia ducente, interponit, multa cum arte et vi poetica: inſunt certe placitorum ſubtiliorum per ornamenta poetica animum demulcentium praeclara ſpecimina *d*).

Videamus iam, quaenam ſolatia et vnde ducta Torquatus noſter adhibuerit. Omnino omnem conſolationem, tanquam ex fonte, ducit a perſuaſione prouidentiae diuinae *e*); ſcilicet a deo regi mundum, et quidem certo propoſita fine, nec caſuum temeritati, ſed diuinae rationi ſubditum. Tollitur (lib. II, 1.) falſa opinio de bonis et de fortuna; exſpatiatur inter haec rhetorica copia in fortunae inſtabilitatem; fortunae ſuperioris recordationem, et in falſa iudicia hominum de nobilitate, de dignitatibus, de gloria. Promittit inde (lib. III, 2.) veram felicitatem, *cui nihil deſit*, (quae tamen

d) Carmina pedestri oratione interponere, nisi fallimur, Ennii exemplo in Satira ausi sunt Lucilius, tum Varro, scriptionis genere, quo varietatem vitae, fortunae vicissitudines et mores hominum ipso actu, sermone et mimo exprimere instituerant; aemulatione forte mimorum Sophronis, qui soluta quidem oratione, per *κῶλα* tamen et *ῥυθμοὺς* scripti erant.

e) Lib. I. Prosa VI. vti enim licebat distinctionibus his edd. e codd. receptis.

tamen omnem humanam sortem exsuperat, nec in hac vita cuipiam contigit, nec contingere aut locum habere potest). Veterum philosophorum, Platonis maxime, placitis appositis, promittit se docere velle, quae sit vera felicitas, quid reddat vere beatum: scilicet bonum summum, quod omnia in se contineat bona; deum enim esse bonum summum, summam beatitudinem. Obscuratur tota disputatio confusa notione boni, quod ipsi est deus, quodque nemo nisi tropico et mystico sensu suum facere potest, et boni, ea notione dicti, vt sit, quod homo appetit quodque in naturam humanam cadere, et quo illa potiri, eoque frui potest. Ducunt haec (lib. IV, 1.) ad disputationem, per omnia saecula et a tot praestantissimis ingeniis agitatam, si deus bonum est et a bono ac per bonum omnia reguntur, cur mala bonis, et bona malis obtingunt? Reponit Philosophia illa vulgata: non esse malos felices, nec bonos infelices, tricasque sophisticas sollennes persequitur, in quibus quidem insunt multa vere ac recte dicta; haud dubie enim boni multa in se habent infortunii fortiter tolerandi ac leuandi praesidia; mali contra bonorum fructu et vsu sperato multis modis excidunt; nec tamen vel sic, nisi vocabulorum lusu ac Stoicorum more, alter absolute et perfecte felix, alter absolute infelix dici potest. *Infelicior est, qui facit iniuriam quam qui patitur;* recte, si animi mores spectes, at qui patitur corporis iniurias seu fortunarum iacturam, in eo non est felix. Ambigue adeo et duplici sensu voces, mores ac sententiae iactantur plures,

vt illud: *Malos ait, eſſe miſerandos, non odio habendos;* etiam hoc ſpecioſe, non vere, dictum: miſerari licet, etſi cum contemtu et indignatione, coditionem hominis a ratione et virtute ad vitam flagitioſam proiecti miſerabilem, at odio habenda praua indoles, praua actio. Poſt haec omnia reſtat quaeſtio; cur tamen deus admittit hoc, "vt ſcelerum ſupplicia bonos premant, praemia virtutum mali capiant; quaeque tam iniuſtae confuſionis ratio videatur" (lib. IV. proſa V.). Reſpondet Philoſophia: "Sed tu, quamuis cauſſam tantae diſpoſitionis ignores, tamen, quoniam bonus mundum rector temperat, recte fieri cuncta ne dubites." Sapienter vtique, pro ingenii humani tenuitate et imbecillitate; et in hoc ſatius erat acquieſcere et ſubſiſtere; non enim ſapientiae mortalium tanta caligine obſeptae, vt in tenebris micare videamur, licet vlterias progredi in cauſſis fatorum enucleandis. Atqui ea *ad animum confirmandum* vim habere poſſunt, vt fortiter feras mala, non vero *ad conſolandum;* ſunt haec inter ſe diuerſa, per totam tamen diſputationem confuſa et ad eandem notionem retracta et coarctata. Subiungit Philoſophia ſubtilitates alias, primum de *fato*, "quod idem eſſe ait cum *prouidentia*, ſcilicet reſpectu rerum, quae ex diuinae mentis ſtabilitate cauſſas, ordinem, formas, ſortiuntur. Nam *prouidentiam* eſſe ipſam diuinam rationem, in ſummo omnium principe conſtitutam, quae cuncta diſponit; *fatum* vero inhaerentem rebus mobilibus diſpoſitionem, per quam prouidentia ſuis quaeque nectit ordinibus." Tandem (libro V, 1.) adiicit diſputationem, de

de quaestione, quid sit *casus?* quae multis cassa cogitationis imago aut sonus vocis inanis est; porro annon, si fatum et casus sit, *libertas arbitrii* nostri tollatur? an ne tum quidem, si numen *praenoscit futura?* Expediuntur haec, confusis passim diuersis notionibus mali physici, metaphysici, et ethici, per vulgata philosophiae decreta, quae satis arguunt, frustra de his, quae ingenii humani facultates exsuperant, nos argutari; diuinae autem menti esse omnia praesentia, quae nobis praeterita aut futura; nil nisi optima quaeque eam velle, perficere autem, quae velit, omnia.

Suspicati sunt viri docti opus a Boethio non esse absolutum; forte etiam eum alium librum subiecturum fuisse de Consolatione Christiana. Satis tamen apparet, non de vniuersa quaestione eum agere voluisse, nec nisi quatenus ad suum ipsius infortunium ea se referret: quae essent *solatia eius qui, bona consilia sequutus, malorum hominum scelere fortuna meliore exciderit.* Atqui innumera sunt alia infortunii genera, quae consolationem sui generis requirere videri possunt. Omnino de ipsa *consolatione* multa quaeri possunt, cum vniuerse de eius caussis, natura ac vi ad animum humanum, tum de diuersis consolandi modis ac generibus, et de prudentia in consolatione adhibenda. Conueniunt ita in hanc quaestionem multa, quae, nostro loquendi more, ex psychologia, anthropologia et ethica, sunt petenda. Vagatur ita temere omnis disputatio, nisi antea de re, tum de ipsa voce, accuratius constitutum fuerit. Si miseris mortalibus succurrere volumus, est sane

 quod

quod primo loco in votis habet humanitatis sensus ingenuus, vt a malis, quibus premuntur, eos liberemus, bonorum autem, quibus priuatus aliquis est, compotem eum reddamus; vt eo modo pristina conditio, in qua acquiescebat, ei restituatur. Cum porro inter vitae humanae bona et mala etiam spes metusque habeantur: te optatis potiri et malis liberari, pro optima consolatione habendum esset. Nec tamen ne vsus quidem loquendi vocem *consolandi*, nisi improprie, ita constituit; sed subest vbique aliud quid, votis expetitum, studio et opera allaboratum, etsi manente malo aut bono sublato, *vt dolor inde manans*, si tolli nequit, saltem *minuatur;* reditque, si dolor animi est, omne solatium *ad sensum et opinionem:* vt quae tolli nequeunt mala, leuentur, quae bona, erepta aut negata, si restitui nequeunt, *vt sensus vel opinio et dolor inde perceptus minuatur ac diluatur.*

Si itaque vniuerse de *consolatione* quaeritur, vsu hominum notionem eius modo latius modo angustius constitui apparet. Omnino enim, vsu vulgari, *consolari* est, aliquem in malo versantem compellare, aut eius malum quocunque modo leuare, aut a sensu mali eum abducere, tum vero etiam argumentis idoneis animum ab opinione mali liberare. Postrema haec ratio ea est, quae a philosophia vel sanctiore doctrina petitur: quae vt locum habeat, quatenus non res sed *opinio* curam gignit, in promtu est videre, *hominem requiri, iam antea adsuetum rationibus philosophicis, assequendis, expendendis et assensu suo admittendis, tum vero sensu et affectu ita recipiendis,*

dis,

dis, vt iis animus seu voluntas aduersus dolorem obfirmetur, moeror dissipetur, et affectus animi ad moderationem componatur. Non enim perspicientia veri recti que per se, et sola, aestum animi comprimit, nisi accesserit animi vis excitata ad actionem, et voluntatis constantia ad eam vim exserendam; itaque nec solatia admota per se eximere sollicitudinem ac metum, retundere cupiditatem, leuare aegritudinem possunt, nisi intelligentiae adiunctum sit robur animi ac virtus diuinitus insita ad agendum quod volueris et exsequendum. Propterea est pro potissimo consolationis genere habendum, si animum circumferre audeas obfirmatum ad dispiciendum, quaenam mali remedia exputari aut vnde peti possint. Ita forte ipsa spe alicunde elucente animus recreatur: quod et ipsum pro consolatione facile habeas. Qua in re iam illud magnam vim habet, quod est efficacissimum in omni consolatione, vt cogitatio auocetur a reputatione mali praesentis ac doloris, in quo mens esse solet vnice occupata, vtque transferatur ea ad aliud quid, in quod sit defixa; ita enim aestus animi componi solet; quod ita fit cum maxime, quoties in contemplatione caussarum et rationum, et consideratione argumentorum, occupata mens vires colligit et intendit; ita vt *non tam ipsarum rationum vis*, (nam non vbique haec, si rem subtiliter excusseris, tanta est, quanta esse creditur.) *quam mentis intentio, qua a* caussis doloris et a sensu aegritudinis *auocatur ac distinetur*, ad minuendum molestiarum sensum valeat. Ita quoque Boethii disputationis subtilitatem, si vere ea solatium bono

viro attulit, non per ſe, ſed per adiuncta profuiſſe putabimus; mens ſcilicet a miſeriae reputatione ad ſcriptionis curam, carminum fingendorum iucunditatem, ad tot alia, inter haec animo obuerſantia, deducta impetum doloris fregit, inſidentem animo mali ſpeciem tanquam lumine ſubducto obumbravit, eorumque, quae vere aliquam vim ad roborandum animum habere poterant, vim liberiorem et efficaciorem reddidit, quam argutiae metaphyſicae, per ſe ſpectatae, debilitabant potius, quam firmabant. Hactenus probare non potui eorum operam, quos inter *ſolatiorum* cenſum referre vidi ſpem melioris aeui, et poſteritatis fortunae bonis affluentis, aut commodorum ex praeſentis temporis calamitate, qua tu ipſe premaris, ad alios populos ac terras promantium; bene eſſe aliis, proſperis rebus aliquando vſuros eſſe poſteros, lubenter audias; at tu vrgeris malis praeſentibus. Non haec ad conſolationem ſpectant, ſed ad iudicium de vita humana et conditione, qua nati ſumus *f*), rectum, ad firmitatem animi et conſtantiam, ad moderationem et fiduciam in ſummi arbitri noſtrarum reum ſapientia et bonitate poſitam, vim habere poſſunt; atque hoc ipſo praeparare pectus humanum ad ſolatia vera admittenda. Simili modo notiones diuerſas confundere exiſtimamus eos, qui in progreſſu generis humani ad perfectionem et felicitatem fontem ſolatiorum aperuiſſe putarunt iis qui aut deterioribus aetatibus vixerunt aut etiamnum omnibus humanitatis iuribus

f) Γνόντα τὸ πὰρ ποδός· οἵας εἰμὲν αἴσας. Pindar. P. III, 148.

bus bonisque orbati sub immanium dominorum imperio et nutu pecudum more degunt. Quantopere praestat mentis humanae imbecillitatem in his recte constituendis peruidere et mentis aeternae melioribus rationibus permittere! Longe alia et meliora solatia posita sunt in spe meliorum rerum certa, eaque post hanc vitam: quandoquidem incerta quoque spes illa, qua in hac vita duci solemus, tantam vim ad animos nostros habet. *Credula enim vitam spes fouet, et melius cras fore, semper ait!* Omnino maiorem ad animum erigendum et recreandum vim habent *petitae a sensu communi rerumque vsu et experientia rationes*, obuiae quidem ac vulgo notae, ab animo facile arreptae, sensu interiore probatae, et ad res, in quibus versamur, applicatae; multoque magis, si iam antea notae ac familiares fuerint; maxime si superioribus vitae temporibus meditatione et consideratione expensae, ita vt etiam nunc vestigia pristina in animo supersint. *Omnis* scilicet *consolatio proficiscatur necesse est ab impulsu sensus, specie alicunde menti obiecta, qua aestuantis animi impetu fracto, subsidente tumore, mollito et lenito mentis affectu, persuasioni meliori via et ingressus paretur:* quibus omnibus efficitur, vt sensus mali minuatur, speciesque animo insidens saltem obscuretur, si, non sublato sed durante malo, omnino extingui non potest. Atque haec ita se habere, ex iis facile colligitur quae in consolandi via et ratione intentiori contemplationi se offerunt.

Et primo quidem *omnium vsitatissimum et ad plerosque efficacissimum consolandi genus* esse videmus, assidere dolenti, condolere, confabulari; confessionem

fionem mali elicere et difertae morbi, quo animus laborat, enarrationis tanquam fcatebras et alueum aperire; quae vtique non nifi fenfus et affectus mouent, quibus impulfa mens a torpore fuo recreatur; excitatur alloquio affectio erga compellantem, propenfio voluntatis, iucunditas ex amici beneuolentia; diluitur dolor, antequam alia folatia adhibita fuerint, quorum faepe multo minor grauitas et pondus effe folet, quam ipfius affectus et beneuolentiae, a qua illa folatia fuerant admota. Quae vtique omnia ad impulfum fenfus et phantafiae referenda effe nemo dubitet. Itaque muficae tanta vis eft ad dolorem fopiendum; ita quoque poefeos, cuius fuauitas ipfis rationibus confolatoriis viam expeditiorem facit; id quod in ipfius Boethii carminibus fermoni interiectis fentire licet; funt enim pleraque dulciffima; ita vt miremur Boethium in hoc fibi aduerfantem, quod in ipfo exordio Mufas abigit Philofophia, mox tamen divino earum munere ipfe, praeclaro aliquo cum fructu, vtitur: Eft hoc idem agere, quod doctos viros faepe egiffe vidimus, vt dicta aliorum exploderent, vt ipfi, tanquam a fe inuenta, eadem mox faftidiofe reponerent; nifi ille forte Platonica in his aemulatur, quibus poetae e ciuitate educuntur, quia fictis rebus, commentisque blandis fenfus mulcentibus, in errores inducunt; (vt quoque Cicero Tufc. Qu. III, 1.). Ipforum argumentorum confolandi, fi rhetorice illa tractentur, cur tanta vis eft ad animos? vix enim ea addunt aliquid ponderis per fe, interdum etiam debilitant; verum tenet oratio ftudiofe compofita ornando, variando,

variando, amplificando, animos, et delinitos ab aegritudine abducit; multoque magis poetarum, inprimis tragicorum, exempla et sententiae id efficiunt. Ita ipsa miseriarum humanarum apud poetas enumeratio, et rhetorum declamatio *g*), dum delectat ornamentis suis, audientium animos tanquam magico carmine defixos sopore opprimit, curas soluit; vnde fit, vt vulgo quoque in consolationis numerum et locum ea res referatur. Hac etiam ratione, grauiore sensuum appulsu accedente, tragicorum dramatum ad spectatores fortitudine et virtute imbuendos mirifica est vis, per exempla et per sententias *h*). Quae cum ita sint, difficile interdum dictu est, quidnam inter cetera solatia illud fuerit, quod maxime animum aut mouerit aut delinierit. Cum ipsis solatiis influit saepe in animum aliud quid, quod eum afficit iucunde; ita vt haud raro naturae imbecillitatem seu miserari seu mirari liceat, quod leuissimas res pro solatio admittit. Quid quod et ipsi sensus recreati et suauiter affecti curas leuant, aegritudinem depellunt, ita vt et potu ac venere, poetarum monitu, saltem ad

g) Vt vitae miseriae, per omnes aetatis gradus, luxuriante fere ingenio, ante oculos positae in Axiocho, in Teletis fragmento praeclaro ap. Stobaeum XCVI. p. 533. et in nostro lib. II. prosa IV. p. 72. Sic loci de vitae fuga ac breuitate, de rerum humanarum mortisque contemtu: contra, quae sint bona senectutis, paupertatis, et alia. (Conferri ad haec possunt ea, quae a Collega nostro *Meiners* sunt disputata in *kleinen Schriften* Vol. II. p. 166 sq. 265.)

h) Praeclari versus Timoclis comici ap. Stobaeum, Grotium, Brunckium quoque: τοὺς γὰρ τραγῳδοὺς etc.

ad tempus id effectum esse videamus, quod philosophia perficere haud valuerat. Sunt alia quae ex simili fonte fluunt; ita si ei, quod aegre nos habet, alia succedit aegritudo maior ac praesentior; si luctum nostrum deponimus solando alios *i*), si vlciscendi cupiditate extenuatur iniuriae sensus et aegrimonia. Sed sunt duae res quae ad consolationem omnium sunt efficacissimae, *spes* et *tempus*: hoc quidem, quandoquidem, natura ita ferente, vsu et duratione assuescimus. ipsoque vsu asperitas et vis mali minuitur, multaque succedunt aut interueniunt, quae sensus et animos ad diuersa auocent, nec cogitationem in malis fouendis subsistere patiantur. *Spes* autem in eo quoque salutaris, quod animum erigit ad remedia fortunae exquirenda et admouenda; specie quoque fortunae melioris obuersante firmatur animus ad tolerandum ac perdurandum; ita vtrumque obtingit, vt, quod vetere dicto habetur, aut facias fortunam aut feras. Consuluit natura humanae fragilitati etiam in hoc, quod *spes* temere concepta similem saepe vim ad animos leues habet, quamuis grauior interdum dolor elusa spe succedat. *Tempus* autem quis non expertus est potentissimum esse malorum lenimen, medicumque felicissimum: de quo notissimi sunt versus *k*); remissione scilicet doloris animi et corporis, et ipsa assuetudine laboris et aerumnae.

i) Timocles ap. Stobaeum Serm. 123. *ὁ γὰρ νοῦς τῶν ἰδίων λήθην λαβὼν πρὸς ἀλλοτρίῳ τε ψυχαγωγηθεὶς πάθει, μεθ' ἡδονῆς ἀπῆλθε παιδευθεὶς ἅμα.*

k) *Λύπης δὲ πάσης γίνετ' ἰατρὸς σοφός*, et similia alia plura.

aerumnae. Videtis, quam multa, diuersi generis et naturae, complectatur vulgaris vsus et notatio *solatii;* nec tam ad malum ipsum, quam ad sensum mali et opinionem imminuendam, vim vocis cum ipsa re esse referendam. Opinione autem vel maxime *consolationem* contineri, dummodo ea ad sensum aliquem et affectum animi commouendum vim habeat, quo auocetur mens ab intentiore mali sensu et consideratione, vel ex hoc patet, quod etiam vana et falsa persuasiio inter solatia locum habere potest et solet. Cui enim fundo idoneo superstructum esse putabimus vulgare dictum: *Solamen miseris, socios habuisse malorum?* quod ab haud vna ratione ductum esse potest: veluti ab vniuersa conditionis mortalium lege: qua ad ferenda, quae obtingunt, fatali necessitate adstricti sumus: id quod aliorum exemplis quoque constare videmus; fortiter itaque et animose esse subeunda quae mutari nequeunt: quod quidem consolandi notione admodum improprie comprehenditur; potest etiam ad veritatem sensus inesse aliquid in ipsa humana natura ex sensu vitae socialis, affectuque, quo ferimur in alios, necessitudine, officio, vitae genere, vsu et consuetudine nobiscum coniunctos. Nec minus tamen prauitas ingenii et affectus ad solaminis genus ducere potest, inuidentia melioris aliorum sortis et vacuitatis malorum, quibus ipsi premimur; vt contra generosae mentis est, gaudere alienis bonis, quibus ipse careas, multo magis, si merentibus ea obtigerunt.

Est quoque diuersa consolandi ratio et solatii adhibiti vis pro *diuersitate hominum,* alia pro *diuersitate*

ſitate malorum, quibus quis mederi vult. Hominum enim ingenia, mores, vitae vſus, corpora et animi, tempora quoque et anni, modo ſolatio vim addunt, modo adimunt aliudque requirunt: quod idem in morborum medicina occurrere ſolet. Alius naturae beneficio fortior ad labores ferendos et ad moleſtias tolerandas facilius conſolationem admittit, alius molliore corpore et animo facilius mouetur ſolatiis mitioribus, ſi amanter compellatur, cum miſeratione fortunae et cum beneuolentia amici, promtaque ad ſuccurrendum voluntate: Pro habitu et conſuetudine leuant alterius curas ea, quae alterius aegritudinem augent, dum auditis ſimilium fortunae caſuum iniuriarum exemplis multo magis exaſperatur. Ipſi ſenſus affectusque, mobilitate ac duratione quam varii! alius flet, alius ridet, alius iraſcitur, ſaeuit, furit, ſimili in cauſſa. Adeo in ipſo homine ſunt multa, quae conſolationis vim et effectum variare poſſunt. *Malorum* autem ipſorum, quibus conſolationis medela adhibenda eſt, quanta eſt diuerſitas! vt ſatis appareat, fruſtra hoc conſolationis officium, ſiue artem et ſollertiam, ad vnam aliquam certamue formulam reuocari. Sunt alia corporis mala, alia animi. Reſtituere valetudinem, aut dolorem tollere, eſſet vtique optatiſſimum; ſatis tamen felix medici opera habetur, dummodo dolorem mitiget, corpus leuet. Ad dolorem ſi non fortiter, tamen patienter tolerandum omne plerumque conſolandi officium reuocatur: quod quam variis modis ac rationibus praeſtari poſſit, iam ſupra expoſuimus. In malis animi ſunt plurima quae ab ipſo corpore

male

male affecto orta aut cum eo sunt coniuncta, veluti ipsa animi aegritudo: ita vt animi medela ab ipsa corporis sanitate sit expectanda, consolatio autem animi sine hac vix magnam vim habere possit. Alia mala aut affectus animi excitant aut ab affectibus et perturbationibus animi proficiscuntur; quis non videat, omnem medelam malorum cum remediis affectuum esse coniunctam! Quandoquidem autem alii affectus animi in intentione facultatum nimia, alii in remissione spectantur, alii in appetendo vel auersando, quidam in rerum praeteritarum memoria vel praesentium sensu vsuque immoderato, vel futurarum praesumtione, alii spe alii metu, alii desiderio amissorum, quae recuperari nequeunt, et desperatione: ipsa consolandi genera, rationes ac modi, quantopere varient, quid opus est commemorare aut repetere ex Cicerone (Tusc. Disp. IV, 27 sq. et III, 31 sq.). Quo ipso intelligitur, multa prudentia, circumspectione ac cura, officium hoc consolandi indigere, vt solatia recte et iusto tempore ac modo, et pro cuiusque ingenio ac sensu adhibeantur. Qua in re vulgaris quoque prudentia perhibetur, quae monet, primos doloris impetus nolle increpare, amica compellatione ei indulgere, dolorem communicare; adde nunc etiam illa, vt sensus et phantasiam affectumque animi primo loco ad alia conuertas, aliis rerum visis phantasmatibusque occupatum teneas; a mali sensu abstractum iam ad rationes cogitatione expendendas adducas, persuasionem arte circumspecta elicias, expugnes, temporisque, optimi medici, medelam sic anteuertas; qua in re interdum ipsi affectus vtilitatem habent; iracundia,

 animi

animi excelfitas, vel elatio, audacia, contumacia, fi prudenter in auxilium vocatae fuerint, ad vires animi colligendas vim habere poffunt.

His expofitis, vel ipfa confolationis notione accuratius enucleata, elucefcit, valde anguftam effe Boethii noftri operam confolationis, quippe inclufam vno tantum malorum genere, eiusque medela ex conclufiunculis philofophicis petita: quae et ipfae habere vtique poffunt vim fuam in animis ad fubtilitatem cogitandi adfuefactis, tanto tamen minorem vim habent, quo magis eae vacant ab iis, quae animum humanum impellere, afficere, mouere, poffunt. Exofculemur propitiam prouidentiam in hoc quoque, quod ea, cum nullus hominum ordo, inde ab indocta rudique plebe ad meliores, a miferiis vacet, validiffima vitae humanae folatia tam expedita, facilia et perfpicua, effe iuffit, vt indoctiffimus quisque ea facile arripiat, perfpecta et probata habeat; multoque magis hoc in Chriftianae doctrinae laudibus eft praedicandum, quod miferis inprimis et egenis paratiffima folatia et fpes ac praemia ante oculos pofuit *l*). In Graecia fimilis fpes melior non nifi initiis Eleufiniis propofita memoratur. Praeferamus faltem ea philofophiae

l) Sunt tamen in iis quoque multa rationibus philosophicis superstructa: vt clare patebit imprimis ex scriptore recentissimo de aerumnis vitae humanae *Io. Sam. Fest*, cuius libelli commendationem habemus in Recensibus nostris litterariis Gottingens. a. 1784. p. 1091. admodum memorabilem, quippe a Collega olim nostro Hissmanno scriptam iam tum in stadio luis phthisicae ad extrema properante, quamque sine viri optimi desiderio et miseratione sortis humanae vix legeris.

sophiae placita, quae in animis ad virtutem fortitudinemque in agendo ac tolerando erigendis versantur. Habent itaque Stoicorum praecepta hanc maxime laudem, quod hominem ad dignitatem ac praestantiam naturae suae tuendam, ad fortitudinem, constantiam, magnanimitatem, erigunt et excitant. Contra spinosae istae quaestiones de bono et malo, eorumque fine, vix vllum aliquem hominem reddiderunt fortiorem, aut ad virtutem melius exserendam incitarunt: Stoicorum autem placita animi neruos roborant, fortunae impetus retundunt. Haec eadem philosophandi ratio pulcherrimas sententias peperit, quarum lectio et meditatio animum vltra fortis humanae modulum eleuare videtur. Vnus Epicteti libellus, si ita pronuntiare licet, ad veram humanitatem, quae in malis recte aestimandis et fortiter tolerandis cernitur, fructus maiores afferre potest, quam omnis argutantium et opinantium philosophorum subtilitas. Verum haec ipsa, quae efficacissima ad consolandum sunt, iam ante Stoicos, in ipsa natura humana, vi sensus hominum communis fuerant obseruata. Vbi enim omnia, quae a summis philosophis disputata, quae a Cicerone et Seneca tam diserte sunt exposita, edidiceris: iuuabit comparare ea solatia, quae ab Homero, a sapientissimis viris, Pindaro et Tragicis, tum ab iis quos gnomicos appellamus, aliisque fuere proposita, et intelligere, ea, quae ad animorum motus componendos sunt efficacissima, esse a sensu communi inventa, eaque numero paucissima; redeunt enim omnia fere ad haec: esse nos homines, et esse

 adeo

adeo aequo animo ferenda; quae in naturam humanam cadant nec euitari possint; habere nos, si viri esse volumus, robur aliquod animi et corporis, quod si exserimus, mala fortiter tolerando minuimus, et remedia circumspiciendo, aut reperimus consilium salubre, aut sensum molestum obtundimus, tandem superamus; — esse bona malis mixta; (meministis duo dolia Iouis;) esse naturae imperio parendum, ita vt lugeas et doleas: modum tamen et satietatem lugendi esse adhibendam, lamenta esse muliebria et indecora; grauiora quoque mala acciri; moerore animum incassum angi, corpus confici; reluctando et recalcitrando stimulos altius infigi; bene ferendo onus leuari; necessitatis legi esse parendum, siue fati aut fortunae siue alio nomine eam designaueris; virtute animi et fortitudine omnia mala superari, eam igitur esse firmandam omni virili robore ac vi excitata; meditatione quoque et consideratione, in meliore rerum conditione in antecessum facta, malis ingruentibus *m*). Contra autem in ipso malo, quod superuenerit, aut in bono erepto, auocandum esse animum ab omni eius cogitatione, et eiiciendum desiderium, conuerso ad grauiora et meliora studio *n*); nunquam animo esse dimittendam spem melio-

m) Quid aliud est: diuturna praemeditatione frangi aduenientes malorum impetus: de quo Tusc. III, 14 sqq. quam, animum, mali, quod serius euenturum sit, reputandi consuetudine, esse praeparatum ad accipienda quaeuis alia solatia; hactenus opinionis quoque ac spei bonae aliqua vis est.

n) Auocanda est mens a recoquenda molestia: hoc est summum in consolatione: si cum reuocatione animi

ieliorem, ea vero vt ad euentum bonum nos deucat, annitendum esse rebus agendis, consilio, rudentia, audacia. Haec vulgaria quae videntur se, ornarunt multis modis et orationis copia uplificarunt cum antiquiores poetae et scriptores, im sequiores; isti quidem, dum ipsam deorum aturam fato esse obnoxiam narrant, dum heroum bores, potentium casus, enumerant, alios graora passos o), aut similia fortiter ferentes ante culos ponunt: sequiores, dum philosophica iodo rhetorice tractant, modo rhetorica philosoiicis admiscent: quo in genere cum in Consolaonum libellis tum in Epistolis (v. c. Ep. XCIX.) neca mirabilis est artifex. Sunt alia, quae temorum, vitae, morumque nouae rationes extorunt; vt solatia, quae maleuolorum obtrectaunibus, calumniantium malitiae, immodico sui iori et natae hinc cupiditati omnia communia is, publica et priuata, ad se rapiendi, et aerumnis de capiendis, medentur. Nullum itaque est latii genus, quod non in antiquioribus memoum videas. Sane id, quod ad nostros animos

L 3 salu-

animi ad contemplandas iucunditates vitae peractae, aut ad spem meliorem, aut quiduis aliud, nihil attinet, dummodo aliquatenus cum eius, quem solamur, habitu animi et more conuenit. Quicquid enim egeris, non malum tollitur, sed sensus mali minuitur. Haec eadem moneri forte possunt in iis quae a Cicerone loco laud. Tusc. Qu. disputantur.

o) Quis non Virgilianum illud meminerit: *O passi grauiora*, — aut Homericum Vlyssis: τολμήεις μοι θυμός, ἐπεὶ κακὰ πολλὰ πέπονθα κύμασι καὶ πολέμῳ· μετὰ καὶ τόδε τοῖσι γενέσθω.

ſalubertimum eſt, et eſſe debet, eſſe numen quod noſtris rebus prouideat, bona ac mala moderetur, et praemia virtutis in alio rerum ordine iam nunc praeſtituta habeat, in iſtis facile deſideres; nec tamen omnino ea ab iſtis abeſſe dixeris. Refert enim ad deum auctorem bona ac mala iam Homerus, vt in notiſſimis Achillis verbis ad Priamum orantem Hectoris corpus ſibi reddendum; quoties alii euentum rerum a diis et deorum voluntate vel interuentu repetunt! enim vero diuina natura, ad humanam rudiore iudicio adumbrata, nondum aditum parauerat ad philoſophiae placita, quibus meliora iudicia ſubnata ſunt, cum quibus conſtitit, mentem diuinam omnia complecti, hominibus providere, eorum vtilitatibus conſulere. Nunc tandem emendatior ſapientia viam ad meliora placita ſtruxit. Adeo ipſa natura prouidiſſe videtur, vt, quo maior malorum copia cum vitae cultu maiore ingruiſſet, eo maior ſolatiorum copia miſeris mortalibus ſuppeteret. Inde quoque ſolatia ethica meliore modo elaborata ſunt, et conſtare coepit omnis fortitudinis ac virtutis fundum eſſe, ſi a teneris animum bonis praeceptis munitum habeas, et frenandis cupiditatibus et affectibus mature curam vſumque adhibueris.

Et in his acquieſcendum eſt et vobis, Commilitones. Omnis enim vitae ſapientia non tam ex doctrina varia, quam quis memoriae tradiderit, quam ex matura veri rectique perſpicientia, virtutis praeceptis menti infixis et habitu animi inde formato, affectibusque et motibus animi ad ea compoſitis, procedit. Quae ipſa cum ab antiquioribus

ribus tam praeclare, et verbis et fententiis *p*), et intelligenter prudenterque ad ipfum vitae vfum, fint expofita, eo ipfo ftudium antiquarum litterarum quam maxime commendant.

Inter haec, confolationis naturis modis et effectibus expendendis, ipfa rei dulcedine, grauitate et vtilitate, (qua enim re his temporibus magis indigemus quam confolatione?) abducti fumus ab eo. cuius cauffa hanc fcriptionem fufceperamus. Indicendae funt, Commilitones, nouae inde a Kalendis Septembribus magiftratus academici vices translatae, ex academiae lege ac more, ad ordinem iura docentium, et in his ad Virum iuris aequitatisque doctiffimum, Veftri, Commilitones amantiffimum, publicae difciplinae ftudiofiffimum,

IOANNEM PETRVM WALDECK D.

quem vt obfequio, voluntate et ftudio veftro, demereamini, eiusque prouida cura, beneuolentia et caritate, dignos vos monftretis, et rogamus enixe et amanter hortamur. Nolite ex animo dimittere, ipfam temporum rationem fatis fuadere, vt omni morum licentia depofita legibus et inftitutis obfequium praeftetur, cauendumque effe, ne commodis veftris deeffe, temere in pericula ruere, fortunas ac vitae fpes euertere, in fegetem veftram falcem malam ipfi immittere videamini; contra vero operam effe dandam, vt,

 in

p) Magna earum est copia a Stobaeo enotata in Sermonibus CXIV. et sqq. adde Grotii Excerpta Tragicorum.

in tanta rerum viciſſitudine, malorum impendentium metu, euentu rerum incerto, dum fortunae veſtrae tanquam fundamenta nunc cum maxime ponitis, animos et mores et ingenia habeatis ad omnes caſus inſtructa, expolita, rebus agendis apta et habilia. Cetera *fluminis ritu ferri putate:* nihil eſſe tutum, nihil certum, ac vere proprium, nihil in veſtro peculio haberi, niſi quod ex doctrina bonaque diſciplina mentibus reconditum hinc in diſceſſu abſtuleritis.

P. P. in Georgia Auguſta pridie Kalendas Septembres cIↄIↄcccvi.

IX.

IX.

VNIVERSITATIS GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. GODOF. EICHHORN
CVM SENATV
SVCCESSOREM
IN
MAGISTRATV ACADEMICO
CAROL. FRIDER. STAEVDLIN D.
CIVIBVS SVIS
HONORIS ET OFFICII CAVSSA
COMMENDAT
INDICTIS AVSPICIIS
IN KALENDAS MARTIAS CIↃIↃCCCIX.

Alexandri Seueri Imp., religiones miscellas probantis, iudicium illustratum et ad caussas suas reuocatum.

Pars prior.

Alexander Seuerus Imp. ingenio, virtute, litterarum, hominumque litteratorum amore, vitaque actuosa mirabilis, contaminatissimi saeculi moribus intactus *a*), propter Christianorum amorem

a) Anno aetatis XIV. ad imperium euectus (V. C. 975. a C. 222.), et annos fere XXX. natus, concitatis a Maximino seditiosis militibus occisus (V. C. 988. a. C. 235.). Virtutes eius fuere tanto magis insignes, quod principem in prima adolescentia constitutum serui-

rem et ſtudium paſſim a noſtris hominibus celebratur; quod, ſi iure meritoque fieri dixeris, facit

seruilia deprauatissimi aeui ingenia, aulicorum non modo, sed et senatorum et principum virorum, assentando et adulando haud corruperunt. Quid enim magnificentius esse potest, quam quod de eo praedicatum legimus (c. 41. Lamprid.) "*prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit; imitati sunt eum magni viri; et vxorem eius matronae peruobiles. Aulicum ministerium in id contraxit, vt essent tot homines in singulis officiis, quot necessitas postularet.* Cum autem flagitiosissimum regnum Elagabali praecessisset, docuit suo exemplo, perditissimas quoque res iis artibus, quibus vsus est princeps praestantissimus, intra paucos annos restitui posse. Cum tamen longioris temporis vsu et seueritatis constantia opus sit, ad mores hominum non modo reprimendos, verum etiam in melius refingendos, elusit consilii successum fatum, morte Alexandri, per scelestos homines maturata. Non est res consilii nostri, optanda tamen, vt ex ea vita enotet aliquis tanquam *chrestomathiam*, vero nomine dicendam, praeclare institutorum ab hoc principe. Litteras et viros litteratos incredibili studio et amore prosequutus est; verum iam tum *litterati quidem erant, nullae tamen litterae*, hoc est litterae bonae, ad ingenia fingenda, et ad vitam publicam priuatamque fructuosae. Legebat Platonem, Ciceronem de officiis, Virgilium (ibid. c. 30. 31. 34. 35.) *adhibebat maxime eos, qui historiam norant, requirens, quid in talibus caussis, quales in disputatione versabantur* (h. e. de quibus agebatur), *veteres imperatores, vel Romani vel exterarum gentium, fecissent.* Est autem omnino principum virorum vnica haec institutio conueniens et fructuosa, vt *ex auditione* doctorum virorum et ex historiarum cognitione proficiant; ad legenda volumina male reuocantur principum ingenia. Mater Mamaea a pueritia bonis artibus eum imbuerat, et adolescentem iam Principem monitis consiliisque regebat; vtinam

cit tamen mirationem, imperatorem Romanum patriarum, quibus imperii lege obſtrictus erat, religionum tam parum obſeruantem fuiſſe, vt religioſum peregre allatum cultum publice probaret; neque tamen ea re Senatus populique Romani offenſiones concitaſſe. Haec miratio cum, vt fieri ſolet, partim a cauſſarum ignoratione, partim a rei ipſius factiue non ſatis accurate exacta ratione proficiſcatur: agite, Commilitones, exigite noſtro ductu et explorate tum rem ipſam tum cauſſas, et primo loco narrationem ipſam, auctoritatem et verba. Ante omnia enim de ipſis verbis ſententiisque ſcriptorum videndum eſt, a quibus aliqua res ſeu traditur ſeu tradita eſſe putatur.

Vtinam ſcriptor melior obtigiſſet optimo principi quam Lampridius iique ex quibus ille, aliquot aetates poſt Alexandrum, centonem ſuum vitae, non vitam, conſarcinauit, et Conſtantino Imp. obtulit; nimium fortaſſe procliuis ad laudes Alexan-

vtinam muliebre ingenium, imperiosum et dominandi cupiditate flagrans, comprimere! aut ipsa, aut filius, potuisset! Cum semel in huius principis laude et vituperio versemur, liceat apponere singularia haec: quod *agros in limitibus donauit ducibus* c. 58. adeoque *domania* quae nos dicimus constituisse videtur; vnde paullo post prosilnere XXX illi imperatores, quos tyrannos appellarunt historici, de imperii summa contendentes et bella ciuilia stragesque mutuas miscentes. Notabile est hoc quoque, quod *omnibus officiis et omnibus dignitatibus genus vestium proprium dare voluit, vt a vestitu dignoscerentur. — Sed hoc Vlpiano Paulloque displicuit, dicentibus, plurimum rixarum fore, si faciles essent homines ad iniurias.* Haec tamen in vitam et vsum inducta esse vidimus aetate nostra.

Alexandri. Contra alter ſcriptor grauior, Herodianus, paullo iniquior in eum fuiſſe videtur. Nactus tamen eſt noſtra aetate Alexander ſcriptorem ſagacitate et grauitate clariſſimum *Edmundum Gibbon*, qui aequiore lance et laudes et repreheníiones expendiſſe cenſendus eſt. Loca quae ad rem noſtram ſpectant, ſunt apud Aelium Lampridium; qui dum Alexandri vſum viuendi exponit, (c. 29.) matutinis horis narrat Imperatorem in lario ſuo rem diuinam feciſſe; *in eo* autem *lario et diuos principes, ſed optimos electos, et animas ſanctiores, in queis et Apollonium, et, quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum, Abraham et Orpheum, et huiusmodi ceteros, habebat, ac maiorum effigies b).*

Nimis

b) In extremis verbis: *et huiusmodi ceteros habebat,* laborat lectio: vulgata erat, *et huiuscemodi deos habebat,* Cod. Reg. apud Casaub. *et huiusmodi ceteros habebat.* Palat. primus, *et huius ceteros habebat.* Sicque alter a m. sec. Poteſt res non vno modo constitui; nec tamen vt controuersia nulla relicta sit. Potest videri scriptum esse *et huiuscemodi*, nec amplius, vt suppleatur *alias animas sanctiores*, pro quo male suppletum fuit, modo *deos*, modo *ceteros*. h. e. alios. Quicquid malis, hoc solum tenendum est, interpungendum esse ante *habebat:* quoniam iungendum est cum superioribus: *in eo larario et diuos principes — et animas sanctiores — habebat.* Nec necesse est de larariis in atriis principum ac priuatorum ad priuata sacra peragenda monere: nota res est ex antiquitate Romana. Memoratur Alexandri nostri lararium secundum c. 31. "*Virgilium autem Platonem poetarum vocabat, eiusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, vbi et Achillis et magnorum virorum:* scilicet, quorum adspectu,

Nimis magnifice de Alexandri pietate ſenſiſſe cenſendi ſunt, qui ex his verbis pronuntiarunt, "procliuem fuiſſe imperatorem in ſacra Chriſtianorum, parumque abfuiſſe, quin nomen ſuum inter eos profiteretur." Studium aliquod procliuius in viros fama inſigniore claros Alexandri animo inſediſſe, ex narratis facile credideris. Sunt quoque alia, e quibus videri poteſt proniore animo et voluntate in Chriſtianos fuiſſe: quae tamen ſi diligentius perpendantur, ſpecioſa quidem, nec tamen firma ſatis eſſe perſpicias, vt nobis perſuadeamus, amplexum quoque eum eſſe ſacra Chriſtianorum adeo, vt iis tradere ſe mallet initiandum. Narratur enim (c. 43.) "*Capitolium ſeptimo die, quum in vrbe eſſet, aſcendiſſe, templa frequentaſſe;* (Puta eum Iudaeorum ſabbatha aemulantem *ſeptimo quoque die* ſacra feciſſe;) *Chriſto templum facere voluiſſe eumque inter deos recipere: quod et Adrianus cogitaſſe fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus ſine ſimulacris iuſſerat fieri, quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, quae ille ad hoc paraſſe dicebatur; ſed prohibitus eſt ab iis, qui, conſulentes ſacra* c), *repererant,*

adspectu, et dictorum factorumque memoria, generosa mens et recreari et in praeclaris curis actibusque prosequendis haud parum obfirmari debuit. Quid enim est, quod animum seu labantem seu curis fessum magis sustentet quam posita ante oculos imago viri magni, aut sententia a sapiente graviter seu feliciter enuntiata!

c) Parum commode dictum! *sacra consulere*, est, seu oracula deorum adire, seu extispicio alioue diuinandi genere futura praenoscere, tum *repererant* esset dictum pro *compererant*. Videtur ideo accipiendum

rant, omnes Christianos futuros, si id optato euenisset, et templa reliqua deserenda." Vtinam narratorum horum grauiorem haberemus auctorem! saltem disertiorem et sagaciorem! Eum vtique, qui haec tradiderat, Christianum fuisse, facile suspiceris. Varium omnino hominum istarum aetatum fuisse intelligitur studium, aliorum, saeua et atrocia Imperatorum Romanorum imperia et edicta in Christianos omni acerbitate infamantium, aliorum qui imperatorum consilia non modo mitiora, verum etiam voluntates in Christianos admodum propitias ac procliues iactarent: vtrumque in maius auctum forte, quam pro modo ac veritate; quod facile assequaris, si in ipsam rerum conditionem, hominumque tum viuentium sensum, te mente et cogitatione insinuare, statumque et habitum publicarum priuatarumque rerum, qui tum fuit, animo intueri volueris. Studia hominum omnino multis de caussis erant varia ac diuersa, odia mutua, religiones patriae partim neglectae ac contemtae, partim nouis superstitionibus peregre inuectis posthabitae; et in hoc opinionum et sectarum diuortio nouae odiorum caussae; aliis philosophorum, aliis indoctorum placita et ritus sectantibus; Imperatores vix in alterutras partes procliuiores, nisi consilia et vtilitates imperii, aut adulan-

piendum esse de iis, qui ad inspicienda sacra missi fuerant; qui inuisentes ea et infrequentiam templorum animaduertentes, monuerunt, verendum esse, ne sacra omnino deserantur: erat nimirum religiosorum coetuum christianorum iam tum magna frequentia. Ad h. l. conf. supra Comment. IV. p. 36. 37. adscripta.

adulantium et amicorum artes ſubdolae, alia ſuaderent. Alexander ſuperſtitiones omnis generis auidius videri poteſt amplexus eſſe. Ita non minus deſideramus fidem certam eorum quae de Adriano commentitiis ſimiliora ſupra allata ſunt, ex iis probabiliter conficta, quae paſſim de eius ſuperſtitionibus narrantur, cum imbutus eſſet Aegyptiis Syriisque religionibus, dum eas regiones peragrabat. Verum, cum ea a nemine alio ſcriptore, ne a patribus quidem Chriſtianis, qui ſimilia commenta de Tiberio referunt, de Adriano ſint narrata, probare praeſtat Caſauboni acumen, qui templa paſſim in vrbibus Aſiae in Adriani honorem exſtructa, Adrianea vulgo dicta, ſed eius morte interueniente haud abſoluta, cenſet locum famae dediſſe, quam Lampridius temere ſequutus eſt, cum ſimulacrum in iis conſecrandum nondum repoſitum eſſet: id quod de conſilio eius, templa, Chriſtianorum et Iudaeorum more, absque deorum ſignis poſitis condendi, interpretati ſunt. Iudaeorum tamen ſeditio templum Hieroſolymis inſtaurare volentium Adrianum mouere vix potuit, vt eorum ſacra, templis ſine ſimulacro exſtructis, probaret. Verum, vt ad Alexandrum redeat commentatio, ſunt alia praeterea loca, quibus ſaltem apparet, eum omnino aequa et iuſta de Chriſtianis ac Iudaeis ſtatuiſſe *d*); ſcilicet inualuerat iam tum

d) Inprimis quod c. 51. traditur: *clamabatque saepius, quod a quibusdam siue Iudaeis siue Christianis audierat et tenebat, idque per praeconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat:* quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris; *quam sententiam vsque adeo dilige-*

tum inter homines liberaliter inſtitutos doctrina e philoſophorum ſcholis in vulgus progreſſa, numen eſſe *mentem inuiſibilem*, non corpus, multo minus ſaxum arte effictum; a plurimis itaque probabatur Iudaeorum et Chriſtianorum religio: asſumtis tamen aut daemonibus aut heroibus magnisque animabus in cultum religioſum. De religionibus itaque ipſis earumque auctoribus quid Alexander iudicauerit, ex ſuperioribus commemoratis colligendum eſt, ſcilicet *inter animas ſanctiores* retuliſſe *Chriſtum*, *Abrahamum et Orpheum*, et cum his *Apollonium*, hominem illa aetate inter philoſophos theurgicos valde celebrem; vnde colligas Alexandrum iisdem in Syria diſciplinis inſti-

diligebat, *vt et in palatio et in publicis operibus praeſcribi iuberet* (puta tanquam titulum et inscriptionem, ea que vtinam ipsis hominum, inprimis potentum, animis inuri poſſit! Inter Iudaeos talionis tantum praeceptum viguit in puniendo: at Christi disciplinae hoc est praecipuum, summum, et vnicum institiae fundamentum.) Porro c. 49. *Cum Christiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent, sibi eum deberi*, rescripsit, *melius esse*, *vt quomodocunque illic deus colatur*, *quam popinariis dedatur.* Idem c. 45. vbi aliquos voluisset vel rectores prouinciis dare, vel praepositos facere, vel procuratores, narratur nomina eorum praeposuisse, hortatus populum, vt, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret poenam capitis; dicebatque *graue esse, quum et Christiani et Iudaei in praedicandis sacerdotibus*, *qui ordinandi sunt*, *non fieri in prouinciarum rectoribus*, *quibus et fortunae hominum committerentur et capita.* Et c. 22. *Iudaeis priuilegia reseruauit*, *Christianos esse passus est.* Vnde et ab Antiochensibus conuicium in eum iactum est appellando eum *archisynagogum* c. 28.

inſtitutum, et litterarum ſtudiis, ſui maxime aeui, bene imbutum, miſcuiſſe et in vnum ordinem, ſeu cinnum potius, retuliſſe religionum et diſciplinarum arcanarum auctores, et in iis celebratos, Iudaeorum quidem ſtirpis Abrahamum, Chriſtianorum Chriſtum, Graecarum teletarum Orpheum, recentiumque theurgorum auctorem celebratiſſimum, Apollonium Tyanenſem. Quid? quod idem (c. 26.) *Iſium et Serapium decenter ornaſſe memoratur additis ſignis et delincis et omnibus myſticis:* h. e. vaſis, menſis, ex aere Deliaco, omninoque apparatu ad myſtica celebranda facto. Videmus libertatem et liberalitatem iudicandi et ſentiendi ſaeculo iſti ſatis accommodatam, nondum notionibus et doctrinis inſtructo Chriſtianorum erga diuerſa ſentientes ſeuerioribus. Neque mirabimur ſuperſtitionibus deditum Alexandrum fuiſſe, ſi meminerimus eum inter Syros, ſuperſtitioſiſſimum hominum genus, fuiſſe educatum, Emeſae, in qua vrbe Solis erat ſacrum ſub nomine Elagabali, cuius nomen etiam adſciuerat Baſſianus, conſobrinus, dei ſacerdos, poſt Imperator, cui Alexander ſucceſſit. Viſebatur autem deus in templo ſub ſpecie columellae aut metae; antiquo more Syrorum aliorumque Aſiae populorum, Cypriorum quoque, et Solem et Naturam ea ſymbolica effigie exhibentium.

In iis, quae de Alexandri inſtitutione ductu Mammaeae narrantur (Lamprid. c. 27), ſunt, poſt alia facile probanda, tandem notata et haec: *Aruſpicinae eum fuiſſe peritiſſimum,* auſpicem *magnum*

vt et Vascones et Hispanorum et Pannoniorum augures vicerit (quos ista aetate ea arte celebratos fuisse hinc intelligas); nec diligenti dilectu eum scientias probasse, apparet inde, quod *eius iussu mathematici publice proposuerint Romae, ac sint professi, vt docerent;* tum ex eo, quod promiscue *rhetoribus grammaticis, medicis, aruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit, et auditoria decreuit, et discipulos cum annonis, pauperum filios, modo ingenuos, dari iussit* (hoc est, quod nos dicere solemus, *stipendia* studiosis litterarum constituit.) Quae quidem satis declarant, primo, ingenium Principis studiis, sui maxime saeculi, quum bene excultum, tum vero, quod multo magis obseruatu dignum, quae, eius exemplo proposito, fuerit hominum illis temporibus sentiendi, cogitandi, ac philosophandi ratio; vulgus, cuius erudiendi nulla cura erat, nunc primum coepit institutione aliqua morum ac vitae imbui, qua antea destitutum erat; honestiore loco nati et liberaliore disciplina vtentes Christianam "doctrinam tamquam philosophiae genus et sectam" amplectebantur, assuescebantque formulae alicuius doctrinae; nec absimile iudicium fuit eorum, qui "pro initiorum genere" Christianam disciplinam habuere: et id ipsum aliquando ad varias mistasque religiones, religiosasque disciplinas diuersas, fouendas, deduxit. Ceterum haec omnia ad disciplinae Christianorum sanctioris incrementa profuerunt, vt ea tam matura et laeta incrementa caperet, quae difficiliora et tardiora fuissent, nisi philosophia religiones pristinas patriasque in contemtum adduxisset, et procli-

procliuitatem animis ad amplectenda noua quaeque instillasset; etsi eadem nec minus obfuit, quo minus noua religio intemerata prodiret, sed superstitiosis passim opinionibus et ritibus mature contaminaretur, ab eo inde tempore, quo philosophia fuit partim subtilitatibus vanis, partim theurgicis aliisque commentis superstitiosis inquinata; subueniente quoque nouis commentis et fauente symbolica ratione interpretandi antiqua philosophemata, qua suis ea placitis accommodare possent: vt ex his quoque satis appareat, non minus prouidendum esse, ne sanior philosophia inanibus subtilitatibus corrumpatur, quam, ne disciplina et praecepta religionum iis onerentur et interpolentur. Tanti est, subtilitates et argutias humanae rationis subinde *ad sensum communem* reuocare et tanquam ad lapidem Lydium exigere.

His ipsis tamen insanientis philosophiae quam diximus progressibus praeluserant multae res casusque, viamque patefecerant, vt longe antea iacta semina esse intelligas quibus illae herbae steriles, spinosique frutices sunt enati, inter quos melior sanctiorque disciplina prouenit et inualuit; etsi vel sic continuo infelix lolium succreuit; manifesto documento, eam esse mortalium conditionem et proprium esse hoc naturae humanae, vt per errores, qui ad longe diuersa tendebant et abripere homines visi erant, ad veriora deferamur; vna cum solatio, premi quidem ac retardari meliora et veriora, extingui tamen et submergi non posse, sed improuiso iterum erumpere, ema-

 nare,

nare, increbefcere *e*); ita tamen, vt paullo poft ea, quae in luce aliqua conftituta erant, nouis opinionum, errorum et fuperftitionum, nubeculis, mox tenebris, obducta iterum obfcurentur; ipfa natura humana ita ferente, et vniuerfi humani generis conditione ita ab initio informata, vt nec ad veram claramque veritatis rerum lucem perveniamus, et, vbi finguli forte ad eam propius acceffèrimus, mox ipfius lucis aura perftrictis oculis feu lippientes feu caecutientes ad noua vifa feu fpectra deferamur: quandoquidem ita comparata eft mens humana, vt in exploratis gradum fiftere nequeat.

Iam primum antiquiora, quae Alexandri Seueri temporum indolem et colorem informauerant, paucis attingemus. Res publica Romana eiusque difciplina publica ac priuata patriis religionibus fuperftructa erat: quibus aut fublatis aut labefactatis ipfas quoque res Romanas ferius ocyus corruere neceffe fuit. Necdum vidimus vllum regnum,

e) Hae rerum humanarum vices, contentiones, casus, in animum reuocant illa Horatii Serm. II, 3, 268. — *haec si quis, tempestatis prope ritu mobilia, et caeca fluitantia Forte, laboret reddere certa sibi; nihilo plus explicet, ac si insanire paret certa ratione modoque.* Caussas suas habere res mortalium quis neget? qua vero sapientia prouisae eae regantur, quis ex ipso actu ante oculos habito assequatur! At hoc docent rerum euenta, ab aeterna sapientia res constitutas esse sic, vt meliora tandem obtineant, et turbatissima ordinem suum naturalem, etiam sine ope hominum, recuperent, sensu hominum communi vera ac recta, speciosis falsis cedere iussa aut etiam proscripta, probante et in locum suum restituente.

regnum, quod vitiis, quae temporum longinquitate ſubnaſci ſolent, mature ſatis ac prouide, ante extrema, ſubuenerit, aut, id quod etiam mirabilius eſt, in ipſis ſaltem primordiis, mala praeviſa praeuenerit. Graeca diſciplina cum Graecis litteris Romae increbeſcente, religiones antiquas ſuperſtitionibus ſubſtructas, cum moribus antiquis, deriſum iri, facile expectari poterat: vtrique labi et ruinae conſiliis idoneis debuerat ſuccurri. Quid Romani? alii antiqua rigide et pertinaciter tueri, alii Graecas diſciplinas litterasque cupide arripere; nemo id operae dare, vt caute ac provide antiqua emendarentur, noua peregre illata ita adhiberentur, vt ne antiquorum omnium poenitendum eſſe crederetur. Enim vero talis prudentia, moderatione et diuturnitate conſiliorumque aequabili conſtantia per longum tempus, opus habet. Malunt homines impetu ferri et vno ictu omnia exſcindere, quae improbantur, ſine delectu noua inferre; quo fit, vt quidem alia ac noua, non vero meliora ſubſtituantur, vtque bona ipſa ſaepe in mala vertantur ipſa feſtinatione et imprudentia. Omni opera et ſtudio annixi ſunt doctiores, vt philoſophorum Graecorum ſubtilitates et tricas diſputationum de rebus phyſicis ſeu diuinis in vulgus imperitum euulgarent; diſciplina publica iam tum labefactata, legibus, iuribus, inſtitutis, per luxum ex bellandi et praedandi ſtudio dilabentibus; contemtu patriarum religionum diſſeminato, cumque eo ipſa diſciplina Romana infracta, inſtitutione corrupta, vita publica ac priuata licenter effrenata. Poterant tamen vel ſic malis ſupereſſe per longum

tempus Romani, si intra fines Italiae suas opes continuissent. Enim vero successere duae res, quae populum etiam optimis artibus imbutum et legibus assuefactum corrumpére possunt: bella ciuilia et imperium multis populis prouinciisque conflatum: quae, vt legionum numeris auctis coercerentur, tributis vectigalibusque oppressae viris opibusque exhauriebantur. Confluentibus in vrbem tot populis exteris, et militibus iam armorum licentia efferatis ex diuersis terris immigrantibus, et numero viribusque praeualentibus, plebe per inopiam ad superstitiones procliui: dum, desperata salute, et ope humana ad leuandam miseriam haud suppetente, diuinam opem homines respicerent: nouae religiones, sacra fanatica, mystica, fuere illata, vt pacem deorum nouis ritibus exposcerent, cum pristinis sacris et supplicationibus calamitatem nec sublatam nec imminutam viderent. Hos enim esse superstitionum peregre assumtarum ortus et progressus, veterum populorum historiae passim docent; Israelitarum exemplum meminisse satis est. Concretis ita in vnum patriis, quae iam pene exoleuerant, tum nouis, diuersis inter se, ab ipso Romanorum sensu habituque discordibus, extitere philosophi, non de rebus ciuilibus, de iustitia, virtute ac prudentia, omninoque de iis, quae ad vitam recte instituendam ducunt, monentes, sed in vanis disputationibus de caussis rerum abditis occupati. Interea litterae meliores euilescere, languere, mox interire; studiis ciuilibus, historicis, liberalibus, cum virtutibus ciuilibus, sublatis; nec nisi rhetoricis pa-

negyri-

negyricis probatis, qui verborum pigmentis, tanquam in floridis areolis enitentibus, plausus movebant; quid mirum si opinionum commenta et superstitiones nouae ex ipsis subtilitatibus enatae indies propullularunt! aut quis miretur, eam tandem rerum hominumque conditionem extitisse, vt sacra ac profana miscerentur, et ex tam diuersorum populorum religiosis opinionibus, doctrinis, institutis, disciplina aliqua miscella prodiret; variis modis vicibusque renouata, iterumque mutata et retractata per plures sacrorum arcanorum et *disciplinae mysticae* auctores. Euenit tandem per haec, vt aditus aliquando pararetur doctrinae saniori, puriori, et naturae humanae magis consentaneae; quod ipsum ne putemus vno momento et actu esse factum; nimium faciles sumus, si id a Constantino et coeptum et profligatum esse censemus; quid quod illum ne quidem satis apparet meliore consilio id aut suscepisse aut perfecisse; nam, suis rebus ille aduersus imperii aemulos stabiliendis firmamentum circumspiciens, cum Christianos iam ad ingentes coetus excreuisse animaduertisset, adiungere eos suae caussae suisque partibus maluit. Quod si ille veram rerum rationem aut tenuisset aut cordi habuisset, melioris doctrinae asseclas non ad inanes disputationes et contentiones tricis aeui philosophicis subnixas incitasset, sed, iis aut oppressis aut coercitis, in vita moribusque ad religionis praecepta componendis, in sensu et habitu religioso, et in studiis mutuae beneuolentiae, communem vtilitatem et prosperitatem procurantis, nouae religionis asseclas continuisset: qua de re, qua nouae religionis salu-

luberrima indoles continetur, eum nequaquam cogitaſſe apparet. Ea demum veritas publicam curam ſibi poſcit, quae non tam formulis opinionum, quam potius vitae, rerum actui, moribus animi, et indoli ſeu emendandae ſeu perficiendae prodeſſe videri poteſt.

Verum haec, quae ſummatim attingere exorſus ſum, vt ex hiſtoriarum fide, comparatisque inter ſe rerum temporum viciſſitudinibus declarentur, maiorem apparatum longioremque diſputationem poſtulant. Delibabimus ea quae breuiter exponi poſſunt, ſaltem potiora, in alia commentatione; licebit forte alia ex ipſis Romanarum religionum originibus ſubiungere. Vrget nunc officium, cuius cauſſa ſcriptio haec noſtra ſuſcepta erat, vt pronuntiemus, tanquam praeconio ex auctoritate publica, munus Prorectoris vniuerſitatis academicae, vice ſemeſtri, Kalendis his Martiis transferri ad Ordinem Theologorum venerabilem, inque eo ad virum grauiſſimum,

CAR. FRIDERICVM STAEVDLIN D.

cuius de rei academicae noſtrae incolumitate conſilia ſalubria, ſtudium recti iuſtique ab omni ambitione alienum, veſtrique, Commilitones, amorem paternum cum ſatis perſpectum habeamus: veſtrum obſequium, legum obſeruantiam, morum verecundiam, fidem ac religionem officiorum veſtrorum haud defuturam, vota autem noſtra de ſalute et felicitate Regis noſtri Indulgentiſſimi, et de proſperitate rerum publica et priuata, euentum optatum habitura eſſe auguramur. Faxit Numen O. M.

P. P. in Georgia Auguſta pr. Kal. Mart. cIↄIↄcccIx.

ALEXAN-

ALEXANDRI SEVERI, IMP.
RELIGIONES MISCELLAS PROBANTIS
IVDICIVM ILLVSTRATVM
ET AD CAVSSAS SVAS REVOCATVM.

PARS ALTERA *a*).

Alexandrum Seuerum Imp. Christianas religiones et sacra, si non adoptasse, tamen probasse, etiam forte de conciliandis et consociandis religionibus peregrinis cum patriis cogitasse, vt non modo libere colerentur istae, sed eodem quoque loco cum his haberentur *b*): non tantam mirationem facere,

a) Primae huius partis *secundae* Commentationis *de Alexandro Seuero* lineae iam ductae a me et exhibitae sunt in expositione *prioris* partis in *Recensibus litterariis Gottingensibus* 1809. p. 177. 379 sqq. nec tamen prelo eunlgata est ipsa commentatio. Ne telam pertexerem, intercesserunt caussae, quas hic commemorare nihil attinet; quo factum est, vt omni hoc scriptionum academicarum officio abdicarem.

b) Scilicet *Syncretismum*, quem recentiores vulgo appellarunt, aut ἑνωτικὸν religionum omnium populorum, saltem plurium, constituere voluisse imperatorem dixeris; vt idem assequerentur, alio modo allaborarunt philosophi, plerumque placita interpretatione in consensum redigendo; dum derivationibus et propagationibus religionum aliarum ab aliis, aut etiam ab vna, incubuere; modo ritus et cerimonias sacrorum, modo doctrinas prose-

 quendo

facere, quam forte prima auditione fusceperis, in fuperiore commentatione declaratum effe arbitror: ab vna faltem parte, quatenus ex Alexandri ingenio, inftitutione et fcriptorum auctoritate et fide, quaeftio erat conftituenda; altera erat ex ipfa temporum ratione hominumque feu ftudiis feu iudiciis ducta: quae cum per libelli anguftias nondum fatis diferte fit expofita, fubiicienda nunc funt ea, quae rem idonea luce illuftrent. Fac enim fatis declaratum effe, quomodo Alexandri ingenio procliuior illa in chriftianos voluntas convenerit: aliam tum mirationem facit alterum hoc, "quod Romanorum ingenia et fenfus ftudium hoc alienarum religionum, pofthabitis facris patriis, patienter perferre maluerunt," quod fi per rerum viciffitudines rem eo deductam effe dixeris: reftat hoc ipfum, vt exquiramus, "quibus modis et cauffis ea paullatim rerum mutatio facta fit, vt imperator legibus et religionibus patriis adiungere et admifcere peregrinas, atque etiam, fe eas probare, palam profiteri, impune auderet." Nam alia rerum erat conditio, cum pofthaec Conftantinus in bellis ciuilibus partes fuas chriftianorum ftudiis firmauerat. Cum enim eorum cauffa facta ita effet fuperior, facile armorum minis ac terroribus noua, bona an mala, inftituta in imperii legem verti potuere.

In promtu vtique eft perfpicere, omnino ea tempora, in quibus Alexander Seuerus vixit, cum religio-

quendo et comparando; nec negandum est, cunctis religionibus subesse notionem aliquam sensumque communem.

religiones peregrinae omnibus ex terris Romam tanquam in ſentinam confluxiſſent, omni iam ſuperſtitionum, inprimis myſticarum, aſtrologicarum, et magicarum, labe contaminata: ea, inquam, facilius quam antiquiora, patriorum inſtitutorum ac religionum tenacia, tuliſſe et admiſiſſe hanc innouationem patrii moris, quandoquidem Romani, fractis ſemel ſeruitutis iugo ceruicibus, nulli iniuriae et libidini dominantium vllam moram aut frenum iniicerent. Ita enim res ſe tum habuiſſe videri poteſt, vt, non dicam libertatis, ſed omni humanitatis ſenſu extincto, dominationi quicquid luberet, liceret; eo enim, ſeruitutis iugo ſemel recepto, res deduci ſolent; quaeri tamen vel ſic poteſt, quomodo iam ante Alexandrum, quibus modis et progreſſibus, religionum patriarum ille neglectus, illa leuitas, mox contemtus, Romanorum animis ſe inſinuauerit. Redeundum itaque eſt altius ad ſuperiora tempora, primaque mali ſemina et incrementa per gradus et ſucceſſiones ſunt exquirenda; donec ad ea ipſa tempora, quae Alexandri Seueri fuere, temporumque rationes, peruentum erit; quas et ipſas paullo diligentius perueſtigabimus.

Religiones Romanorum antiquiſſimae nullae aliae fuere quam Latinorum, quandoquidem Roma, ſi recte cenſeas, colonia fuit ab Alba Longa ducta; Alba Longa autem metropolis Latii; et Latini Aboriginum ſeu Auſonum nomini accenſebantur: quorum numina memorantur fuiſſe agreſtia, agrorum gregumque cuſtodes, informes ſtipites, vt in aliis populis melioris cultus vitae experti-

expertibus, nomine inter nos peregrino *Fetiſſorum* vulgato. Ipſi Auſones, ſuſpicor, *Lares* eos appellarunt: quod nomen de domeſticis numinibus permanſit; idem Etruſcis vſu habitum. magiſtratus ſuos appellantibus *Lartes*, *dominos*. Per Pelasgos, ſeu antiquiores Graecos dixeris, qui mediam Italiam migratione facta inſederant, nonnullae notiones antiquarum Graeciae religionum, ſeu ſacrorum, (nam ſi religiones antiquas nominas, non niſi de ritibus et caerimoniis eſt cogitandum) ſunt illatae. Itaque dii partim domeſtici aut patrii memorantur antiquiſſimam ſimplicitatem vitae arguentes: Saturnus, Faunus, Picus, Pilumnus, Ops ſeu Maia et Maius, Ianus, cum aliis. Poſtea Romani partim eosdem deos a Pelasgis acceptos ad Hellenicas religiones informarunt, partim alia ab his acceperunt numina, Iovem, Iunonem, Mineruam et ſic porro *c*). Cum rudium aetatum religiones non niſi ritibus et caerimoniis, vt paullo ante dixi, contineantur, narrationibus, ſeu hiſtoricis mythis cum iisdem a maioribus propagatis, ſeriore tamen interpretatione ſaepe interpolatis, opinionum quoque diuerſitate obſcuratis: Italici mythi partim ad terram, agrorum cultum, frugum prouentum, ipſis nominibus teſtan-

c) Nolo his declarandis vacare, cum exposita ea a me sint in Excursibus IV. V. ad Virgilii Aen. VII. Facta est in plerisque mutatio antiqui Latii et Aboriginum religionum, partim confusio, permixtis patriis et Hellenicis, inprimis comparatione facta Opis et Vestae cum Matre deum, Saturni cum Crono, Apollinis et Dianae, Veneris, Dionysi et sic al.

testantibus, spectarunt, partim ad priscos reges et heroes. Cultus erat pari vitae antiquae simplicitate constitutus, per dies festos, tripudia, cantus, sacrificia frugum, vini, hostiarum; simili quidem, ex ipsa humani ingenii natura ducto more, qualis Graeciae erat, nec tamen origine vna eademque. Atque intra haec substitere fere veterum hominum religiones. Ceterum vita regebatur nulla religiosa praeceptione, multo minus doctrinae aliqua subtilitate; verum, quando melior *vitae* cultus se insinuauerat, moribus ac legibus; quarum sanctitatem domestica institutione, exemplo et disciplina, reuereri et colere assueuerant. Quae tamen locum habere non potuerunt, nisi vitae tranquillitate ac quiete parta; nam per vim et arma *leges* quidem possunt scribi, non autem *mores*, saltem non boni; vitae felicitatem autem hominum constituit *morum simplicitas et sanctitas*, quae leges et religiones ipsas, qualescunque sint, emendat et perficit.

Ad certum morem religiones Romanorum adegisse narratur Numa rex; ab Etruscis alia fuere Romam translata, postea etiam ex Graecia Magna. Cum deorum prouidentiam non ex notionibus et argumentationibus certis, sed ex bonorum spe, malorum metu constitutum ad incorruptae humanae mentis modulum metirentur: quandoquidem deorum nutu, voluntate, arbitrio, omnia geri statuebant; non modo consilia, successum, bona quaeuis, a diis expectabant et petebant: verum etiam, dum ad eorum iram mala et calamitates publicas referebant, iram eorum placare, ipsos placandi

placandi modos ab iis expetere, voluntates eorum explorare, miros modos excogitare per auguria, aufpicia aliasque diuinationes ac praenotiones, ex parte aliis populis minus frequentatas, affueuerant. Cumque publica negotia eodem more ac lege tractari et peragi folerent: euenit, vt totius reipublicae gerendae ratio ac fundus niteretur arufpicina, auguriis, aufpiciis, eorumque certis generibus, tempore et vfu probatis, reiectis aliis. Atque haec quidem potiffimum animo tenenda funt, quando *religio metusque deorum* in Romanis fcriptoribus memorantur; per haec feueritas morum aliqua ingeniis Romanorum infita videri poterat, ab Etrufcorum triftitia quidem ferali et a Graecorum leuitate pariter diuerfa, etfi per prodigiorum et oftentorum terrores Etrufcis propiore. Igitur, quandoquidem Romani fucceffus et euenta ex earum religionum obferuatione diligenti, tanquam a cauffis fuis, repeterent et diiudicatione aeftimarent, non miraberis, tandem eo peruentum effe, vt hae religiones, etfi temere fufceptae, opinione tamen, vfu diuturno, maiorum auctoritate firmatae tantam vim ad hominum animos haberent, vt eos metu, fpe, fiducia, virtute, audacia quoque, implerent, iisque moribus legum indolem et nomen induendo, magiftratus et populum obfequio ac fide continerent. Quo animaduerfo, non magna fagacitate res indiguit, vt intelligerent callidiores, haec aufpicia, libros Sibyllinos, et tripudia foliftima inter artes habenda effe, quibus plebs coerceri, populus regi poffit. Ciuitate femel ad hunc modum conftituta, iisdem religionibus

gionibus seruanda erat mutua fides consensio et obsequium. Auctae reipublicae opes, et prosperi successus, pro certis argumentis pacis deorum per religiones et ritus patrios expetitae habiti, religionum sanctitatem aliis vinculis firmabant. Cum itaque, patriarum religionum cur poenitendum esset, Romani haud haberent: *nulli*, vt Propertii verbis vtamur (lib. IV, 1; 17.) *cura fuit externos quaerere diuos, quum tremeret patrio pendula turba sacro;* etsi vel sic ex victis Italiae vrbibus, cum incolis, Romam traductis deos et sacra admitterent. Omnino enim in rudi et cultu ingeniorum destituto populo vix publica aliqua cura religionum habetur. Italia, Etruria, Carthago, victa adstruebant antiquas superstitiones, moris et instituti similibus exemplis. Cum autem Graecia victa feros victores subegisset: illatis in Italiam litteris, iam tum philosophiae per Graeciam luce diffusa, tenebrae superstitionum Romanarum dispelli et, perspecta diuinationum futilitate, metus deorum tolli, patriorum rituum religio labefactari, auspicia et auguria rideri coeperunt, cum his ipsis autem reipublicae fundamenta subuerti; magistratus, antiquo more contemto, auspicia negligere, aut ea ad consilia perniciosa corrumpere; nobiles et potentes ambitione et cupiditate effrenati nouas res moliri, bella ciuilia serere, rempublicam in eum locum adducere, vt de principatu plures inter se digladiarentur; donec per fortunae ludibrium vnus, qui nec virtute nec prudentia cum ceteris comparari posset, regnum casu, tanquam hereditatem oblatam, occuparet, et, quod non minus fato

euenit,

euenit, vt eam diuturna possessione retineret, et ad alios, se multo deteriores, transmitteret. Moribus autem semel per auaritiam, luxum et cupiditates nobilium et potentum corruptis, nulla seu philosophiae seu alius cuiuscunque doctrinae subtilitas mores populi restituere valet, nisi moribus optimatum emendatis, et virtute restituta et hoc exemplo inter populum reuocata et restituta.

Graecorum artibus vrbem inuadentibus, euenit id, quod aliis temporibus in simili rerum statu factum legimus et ipsi vidimus. Cum prudentiores prouidere debuissent, vt mature ac consulto nouitatis studium regeretur, vt nec nimium illud exardesceret, nec antiquiora vno impetu abolerentur, noua vnice placerent; vt tamen nec altera ex parte antiqua, rerum hominum et temporum, quae successerant, vicissitudinibus incongrua, peruicaciter retinerentur: Romae, quod superiore commentatione iam attigi, fuere quidem prudentiores, qui futuros euentus praeuiderent, nec tamen aut prudenter satis aut constanter eos praeuerterent aut praestruerent; Cato autem non consilio, sed solita acerbitate et peruicacia animos exasperare; non a studio nouarum rerum leni hortatu auocare, sed studium, quo ceteri ferebantur, iracunde obiurgando, intendere. Ita iuuentus Romana repente ad noua probanda et amplectenda prosiluit, ab omnis doctrinae subtilioris ignorantia ad subtiliores philosophorum Graecorum disputationes delata, quarum nec caussas et rationes perspicerent, nec modum ac finem nöscerent, nec viam, qua aliena et noua ad mores

et

et inſtituta Romana accommodarent, tenerent. Itaque maiorum inſtituta ridere et explodere, auguria et auſpicia comtemnere, et intellecta eorum vanitate ſibi plaudere; quibus de rebus ſatis vel ex Cicerone conſtat. Interea Italia bello ſociali vaſtata, bellis ciuilibus viris opibusque exhauſta, paucorum opibus immodice ex praeda locupletatis; bellis externis, inprimis Mithridatico, cum luxurie et praeda inferri coepere noua opinionum et religionum monſtra; inque his ſacra *Iſiaca*, Phrygia et Mithriaca, paullo poſt Iudaica. Cum enim Romani victoriis rapinisque omnem terrarum orbem peragraſſent, gentes vniuerſae vna cum ipſa vrbe Roma calamitatibus omnis generis oppreſſae, ope diuina humanaque fruſtra implorata, nouas malorum medelas vndique circumſpicientes ex ipſa Syria et Aegypto, ad foediſſimas ſuperſtitiones ſunt prolapſae, easque ipſam in vrbem intulere: nouo vlciſcendae iniuriae modo a Nemeſi inuento, vt in auctores miſerandae fortunae ſuae verteretur eadem malorum peſtis quae ex iniuriis iſtis erant ſubnata. Ita enim aeternum ius et fas ſancitum eſt, vt mala victis immerentibus illata in victorum capita ſerius ocyus redundent, vtque aut ipſi aut poſteri patratis paria experiantur. Si Romani ſaltem intra Italiae fines ſe continuiſſent et patrias religiones, ſeueras quidem et auſteras, retinuiſſent: imperium illi condere potuiſſent firmum et validum, viris fortibus, libertatem et vitae ſimplicitatem tuentibus, agrorum prouentu abundantibus. Finibus autem vltra omnem modum productis, terris populisque diuer-

fiffimis in indigeftam molem coactis, ipfi in partem feruientium infimam et contemtiffimam cefferunt.

Prima mali labes fluxiffe videtur a Bacchicis facris per Italiam diffeminatis, de quibus quaeftio habita Sp. Poftumio Albino, Q. Marcio Philippo Coff. V. C. 568. v. Liv XXXIX, 8 fqq. qui, ex Etruria morbum tanquam contagio propagatum effe, ait. Notum eft SCtum de Bacchanalibus, apud Liuium, illuftratum a viris doctis; e quibus vnum nominaffe fatis eft Bynkershoek, in Opufculis Num. IV. de religione peregrina, quae ad principum Rom. tempora maxime fpectat. Nec tamen Bacchi religio tum primum potuit effe inuecta, quippe quam multo antiquioris moris et vfus fuiffe teftantur tot monimenta, inprimisque vaforum picturae. Sed initia facrorum, antea iam conftituta, tum fuere corrupta, aut noua illata. Graeculum aduenam auctorem fuiffe Liuius monet, ignobilem, facrificum et vatem; neque ex Graecia trans Ionium mare aduenifse dixerim, forte ne ex Graecia quidem Magna aut Sicilia, fed ex Alexandria, Ptolemaei Epiphanis aut Philopatoris temporibus, nouarum fuperftitionum iam tum fecunda parente *d*). Ita etiam affequi licet, vnde in Etrufcis et Campanis, multo magis in Graecis vafis pictis, Aegyptiaci moris veftigia appareant. Foribus ita femel apertis aliarum fuperftitionum peftis agmine facto irrupiffe videtur: Ifiaca,

d) Mirari licet, etiam in Graeciam religiones Serapidis et Isidis et Harpocratis illatas memorari, nec tamen id euenisse arbitror ante Ptolemaeorum tempora, quibus et arma et auxilia ex Aegypto Atheniensibus missa et commercia Alexandriae religionibus Aegyptiis locum fecere.

Isiaca, Phrygia, Sabazia. Notabile est cum his sacris commemorari fere sortilegos, astrologos, fanaticos et agyrtas: qui inter istarum caerimoniarum nouitatem praestigiis suis vulgus tanquam fascino defixerant. Liuius quidem XXXIX, 16. iam ante Bacchanalia prolata *innumerabilia* ait extitisse *decreta pontificum, senatus consulta, aruspicum denique responsa*, et saepius magistratibus negotium esse datum, vt sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vatesque foro, circo, vrbe prohiberent, vaticinosque libros conquirerent comburerentque, omnem *disciplinam sacrificandi*, praeterquam more *Romano, abolerent*. Dicta ab eo sunt ista e persona Postumii Cos. in oratione habita de Bacchanalibus: nescio an a Liuio magis oratorie dicta, quam a Cos. Saltem ab ipso Liuio antiquiora in prioribus libris memorata haud memini, praeterquam vnum L. Papirio Crasso, L. Iulio Coss. lib. IV, 30. De peregrinis superstitionibus ex vrbe eiiciendis post haec passim decreta et acta legimus. Nam M. Popillio Laenate C. Calpurnio Coss. V. C. 615. *Chaldaeos* C. Cornelius Hispallus, praetor inter peregrinos, *edicto intra decimum diem abire Vrbe et Italia iussit* e), narrante Valerio Maximo. Adeo mature *astrologorum* fraudes vrbi ingruerant: vnde Tacitus (Hist. I, 22.) vbi de *mathematicis nouos motus et clarum Othoni annum obseruatione siderum*

e) Valer. Max. I, 3, 2. *leuibus*, adiicit, *et ineptis ingeniis fallaci siderum interpretatione*, quaestuosam suis mendaciis *caliginem iniicientes*. — Paullo post: *Idem* (C. Cornelius Hispallus) *eos, qui Sabazii Iouis cultu simulato mores Romanos inficere conati sunt, domos suas repetere coegit.*

derum affirmantibus: genus, inquit, *hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra et vetabitur semper et retinebitur.* Praeclare auguratus est Tacitus ea, quae euenire debuere, litteris bonis semel corruptis, libertate oppressa, seruilibusque hominum ingeniis ad religiones et superstitiones, firma dominationis praesidia, prolapsis. Eodem anno V. C. 615. *Sabazia*, (e sacris Thracicis et Orphicis ducta esse suspicor) ex vrbe fuere eiecta, eodem Valerio teste. Ad hunc annum refero quoque verba Tertulliani (Apologet. c. 6.) *Liberum patrem cum mysteriis suis Consules Senatus auctoritate non modo vrbe, sed vniuersa Italia eliminauerunt.* Idem post ista addit: *Serapidem et Isidem et Harpocratem cum suo Cynocephalo, Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso et Gabinius Coss.* (a. V. C. 696.) *euersis etiam aris eorum, abdicauerunt.* Apparet, noluisse Consules deos Aegyptios inter publicas religiones haberi, sed eas priuatas coli haud vetuerunt. Contrarias his leges scribit Cicero de LL. II, 8. pr. sed a se rogatas cf. c. 10. extr. Nec enim abolita omnino ea sacra esse, docent ea, quae Valerius Maximus paullo post memorat, de Isidis et Serapidis fanis e SCto dirutis *f*). V. C. 704. At Cicero volebat omnia sacra contineri intra priscas patrias religiones, nec nouas addi; quemadmodum etiam Maecenas in suasione siue vere habita

f) Valer. Max. I, 3, 3. *L. Aemilius Paullus Consul* (V. C. 704.) *cum Senatus Isidis et Serapis fana diruenda censuisset, eaque nemo opificum attingere auderet, posita praetexta, securim arripuit, templique eius foribus inflixit.*

habita ſiue ex antiquiore adumbrata auctore a Dione Lib. LII, 36. ſub a. 726. cum vterque iam ipſis euentis didiciſſent, quot et quanta mala per peregrinas religiones et ſuperſtitiones remp. inuaſerant. In *aſtrologos* autem animaduerſum eſt a M. Agrippa Aedile V. C. 721. (apud Dionem XLIX, 43.) et interdictum ab omni vaticinio et praedictione ab Auguſto V. C. 764. (ibid. LVI, 25.) cum antea iam fatidicorum librorum quicquid erat, combuſſiſſet: id quod paullo poſt Pontificis Maximi nomen adſumtum (V. C. 711.) factum eſſe ſuſpicor e Sueton. c. 31. pr. Quae quidem ille non tam veri et recti ſtudio, quam periculorum inde ſibi a callidioribus imminentium reputatione, facta eſſe facile eſt ad intelligendum. Auguria enim et auſpicia in manu ſenatus, magiſtratuum et Pontificum erant; (quemadmodum ſerioribus aetatibus religiones et ſacra a Pontifice Romano eiusque Senatu Purpuratorum tenebantur;) enimuero nunc Senatus auctoritate in ludibrium verſa, ſuperſtitionum coetus tanquam factionum fomites, cumque iis aſtrologicae caeteraeque diuinandi et vaticinandi rationes, ſollicitudinem iniicere potuere, quandoquidem promiſcuo hominum vſu habebantur.

Ingraueſcentium malorum remedia eſſe quaeſita, ex his patet; verum ea malis medendis haud ſuppetiiſſe, morbumque tanto magis increbuiſſe, docent ea, quae de ſuperſtitionibus inter haec tempora latius ſparſis, profeſſione ipſorum ſcriptorum, et monumentorum fide, ſatis conſtant: frequentata enim ſacra arcana, initia Iſiaca, Mithriaca,

Phrygia, fanaticorum furores, haud raro legimus. Per haec religionum ludibria, inter Isiacos coetus, eiulatus et cantus; antiquae virtutis Romanae quicquid supererat extinctum esse facile credas. Ne Bonae deae sacra commemorem, expendere licet, quae quantaeque morum corruptelae per sacra Isiaca propullulare debuere, inter matronas praecipue Romanas, et ad disciplinam domesticam liberorumque educationem vitiandam g). Res igitur ipsa docuit, frustra leges scribi, poenas, supplicia quoque, sanciri, dum interea morum ratio nulla habetur. Quàntopere praestat, sapientum monita tenere: leges sine moribus parum proficere, corruptelisque ciuitatis non satis occursum, esse vel seuerissima prohibitione, aut interdictis, quibus defungi se munere suo credunt forte magistratus, et propositis poenis, nisi publicae priuataeque disciplinae per optimatum exempla et vitae innocentiam satis prospectum fuerit; idque mature esse prouidendum, antequam et morum corruptela cum malis, et mala ex illis subnata, cum ipsis moribus, ita inualuerint, vt de medela desperandum sit.

Scilicet inclinatis semel ad externa et a patriis ritibus deflectentibus animis, mira Romanorum procliuitas ad probandas externas religiones, quae in Vrbem confluxerant, insequuta est; ingenii humani natura ad noua quaeque rapiente; cumque in republica libera peregrini ne admitterentur quidem

g) Inspiciat aliquis enotata a *Böttigero* nostro, ingenioso scriptore, in elegante libello *die Isisvesper*, et repetita in Gött. Gel. Anz. 1809. p. 172 – 6.

quidem ad sacra Romana, quippe quae tantum ciuium erant, nec nisi a ciuibus frequentanda; peregrina sacra non magis ad se pertinere iidem putabant, eaque ciue Romano dedecori esse statuebant; nunc noua et peregrina placere, patriis praeferri, ambitiose affectari, et honore haberi; quam rem in cuiusuis populi exitium verti, et re et annalium exemplis obuium est. Neque tamen ne tunc quidem, cum admittere placuisset, patrias religiones *abdicare*, aut cum aliis permutare animus fuit, sed *tantum iis adiungere aliena*. Seruata quoque in actis publicis negotiisque ciuilibus, omninoque in vita publica ac priuata, instituta pristina, sacrorum et caerimoniarum sanctitas per magistratus et imperatores custodita, etiam moribus iam per luxum, assiduum dominationis affeclam, inter palatii probra et turpia adulantium studia, virtute prisca, cum libertate, sublata. Quamdiu itaque inter plebis superstitiones referri solebant initia Isidis, Matris deum, et alia, tum agyrtarum et fatidicorum praestigiae: nulla magistratuum aut principum cura desiderata est; nisi clandestini et nocturni coetus sollicitudinem et suspicionem iniecissent, aut abiurationes et detestationes, inprimis sub Imperatoribus in sacramento militari, odia metumque mouissent; omninoque cum coeptum est vereri, ne Imperatorum vitae et imperii incolumitati per malas artes cum superstitionibus propagatas insidiae struerentur: tum de astrologorum fraudibus, magicis artibus, peregrinisque, per quas in vrbem illatae erant, religionibus seu superstitionibus quaerere, ad remp., et imperii consilia

pertinere visum est. Interea tamen, quod mireris, saepe videas ipsos Imperatores consuluisse mathematicos seu astrologos; in his etiam Augustum (v. Sueton. c. 94 extr.). Thrasyllum contubernio habuit Tiberius. (v. eund. Tiber. c. 14. sub f.) Dio LVII, 15. Antoninorum autem Pii et Marci religionem in consulendis Chaldaeis multo magis mirabimur.

Itaque sub Augusto, vt supra iam memoraui, in astrologos et fatidicos animaduersum est seuerius; sub Tiberio autem ap. Tacit. Annal. II, 32. V. C. 769. a. C. 16. *facta et de mathematicis magisque ex Italia pellendis Senatusconsulta: quorum e numero L. Pituanius saxo deiectus est. In P. Marcium Consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere iussissent* (ad populum conuocandum) *more prisco aduertere h*). Et paucis annis post (V. C. 772. a. C. 19.) ibid. II, 85. *Actum et de sacris Aegyptiis Iudaeisque pellendis;* deportati sunt, qui libertini generis erant (numero quatuor millia), in Sardiniam, ceteri iussi Italia cedere, *nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.* Haec sunt illa quae Suetonius innuit Tib. 36. *Externas caerimonias, Aegyptios Iudaicosque ritus compescuit; coactis, qui superstitione tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere; Expulit et mathematicos.* Ex hoc et similibus aliis locis apparere videtur, nomine Iudaeorum et Aegyptiorum declarari fanaticos et praestigiatores ex vtraque gente, superstitiones astrologicas et magicas sectantes; idem quoque

h) Cf. Lipsium Excurs. P. vbi docet alios retulisse SCtum ad annum sequentem 770. Rufo et Flacc. Coss.

que Chriſtianorum nomini fraudi fuiſſe, cum malarum artium auctores ex numero eorum Romae quaeſtum facerent; aut etiam eſſent, qui eorum nomen mentiti, malas artes exercebant. Fuere quoque in numero horum praeſtigiatorum et circulatorum philoſophi, aut philoſophorum loco et nomine habiti: vulgatae per hos omnes arcanae caerimoniae, nomina et ſigna myſtica. Iunguntur itaque, vt vidimus, Iudaici Aegyptiique ritus cum mathematicis et philoſophis, quoties de ſacris peregrinis et ritibus Roma fugandis memoratur; aſtrologos in hoc impoſtorum grege ordines duxiſſe manifeſtum fit; iisque adiunctos qui magicas artes tractarent. Tam diuerſorum generum ſuperſtitiones fuiſſe videmus, vt ſub ipſa nominum confuſione latebras facile haberent impoſtores, etiam ſceleſtiores cuiusuis generis *i*). Atque ita per impoſtorum fraudes Iudaicae et Chriſtianae religiones in ſuſpicionem prauorum ſtudiorum venerunt. Omnino enim de placitis doctrinae Chriſtianorum parum laborabant Romani, referentes eam inter ceteras ſuperſtitiones: vnde etiam dixeris, non religioſis, ſed ciuilibus aut politicis conſiliis, ab Imperatoribus in Chriſtianos ſaeuitum eſſe ante Conſtantini tempora. Vitellio principe *iterum pulſi Italia mathematici* (Tacit. hiſt. II, 62.), quippe *qui nouos motus et clarum Othoni annum obſeruatione ſiderum affirmauerant: vt iam ſupra notaui* (ibid. I, 22.). Adeo principes de ſua ſalute, non de diſciplina populi

N 5

i) Haec si sic disposueris, recte se habet quod *Mursinna* in Diss. apud *Oelrich in Germaniae litterat.* Tom. I. ab Tiberii imperio superstitiones ortum habuisse dixit.

populi Romani laborarunt; angebantur suspicione et metu, ne per astrologiam et magicas fraudes vitae suae insidiae pararentur, praedictione mortis aut successoris se dignioris. Inualuit is metus in nonnullorum animis, vt in insaniam verteretur, serioribus temporibus, Constantinorum, Valentiniani, Valentis. Erat enim inter artes aulicorum principibus adulantium, vt, cum de eorum vita solliciti et anxii videri vellent, paratas iis insidias deferrent, quas ipsi finxerant, aut etiam in maius augebant, quum intellexissent, his timoribus, hoc metu, se principis animum et voluntatem in potestate sua habere, modo metu angentes, modo terrore leuantes; habebant hoc ipso opportunitatem mouendi suspiciones de iis, quos principi inuisos reddere vellent, abalienabant principis studium ab aliis, etiam ab vniuersis hominum ordinibus, ab vrbibus et prouinciis; inde delationes, accusationes, supplicia, iam inde a Tiberio principe lege maiestatis exercita. Ita bonorum quoque principum mentibus virus malitiae suae instillarant mancipia palatina, principem obsidentia et viros probos ab aditu eius excludentia; vt plura mala ab iis manasse intelligas, quam, non modo principum, sed ipsis naturae elementorum corruptelis. Harum artium exemplis referta est inprimis historia imperii Byzantini.

Non defuere inter haec nec in republica nec sub imperatoribus illustrium virorum studia ad philosophiam conuersa; ex his ii, qui philosophia Stoica erant imbuti, antiquiorem morum seueritatem aemulabantur, corruptelas temporis sui increpabant quidem,

dem, non tollebant; reliquarum scholarum auctoritas fuit exigua aut nulla ad disciplinam vitae publicae et priuatae; studiis omnium ad subtilitates et contentiones inter se conuersis, nec coercitis. Ipsa philosophia, ad mysticas doctrinas procliuior, ad corrumpenda ingenia doctiorum, etiam optimorum principum Antoninorum aetate, properauit, plebe interea superstitionibus suis deuincta et praestigiis circulatorum, inprimis in prouinciis, Asiae maxime et Syriae, obnoxia. Reuocemus in memoriam Alexandrum Paphlagonem nouum oraculum molientem apud Lucianum; et praestigias ab eo in Philopseude enarratas, tum Apollonium Tyaneum.

Erupit post haec omnia in effrenem licentiam Commodus, qui inter fanaticos Bellonarios se inscribi iussit, et sacra Isiaca coluit, ita vt ipse iactaret caput et Anubim portaret *k*); alias corruptelas morum et religionum Romam induxere imperatores e diversis prouinciis, etiam e barbaris, oriundi, et cum comitatu et satellitio palatium Romae occupantes; in his inprimis illi, qui in oriente ab exer-

k) Lampridius in Commodo c. 9. et in Pescennio Nigro c. 6. Ministeria Palatina iussa erant sacris Isiacis operari cum imperatore; ipsum Nigrum, grauem virum, depictum in opere musico parietis porticus in hortis Commodianis se vidisse scriptor memorat, sacra Isidis ferentem inter Commodi amicissimos. Sacra Matris deum maiore quam antea apparatu idem celebrauit. v. Herodian. I, 10. 11. *Serapidem conseruatorem Augusti* in numis Commodus signauit Consul VI. a. C. 192. in aliis numis se Herculem Romanum: eo progressus dementiae, vt se ipsum deum coli iusserit. cf. Eckhel Vol. VII. p. 128.

exercitu fuerant renuntiati. Verum haec feriorum funt euenta temporum; et praeceſſerant iam alia, quae patrias religiones Romanorum alienis ritibus miſere inquinauerant, Seueri, Caracalli, tum Elagabali temporibus: per quae ad Alexandri Seueri tempora peruentum.

Prae ceteris enim *Iulia Domna*, Seueri vxor, prauis religionibus et ſuperſtitionum omni generi latam viam patefecit; illa quidem femina, parum probatis licet moribus, ingenio tamen, litterarum amore, quas illa tempora ferebant, et ſtudio in ſophiſtas ac philoſophos, clariſſima; ſed muliebre ingenium ad miracula et ſuperſtitiones pronum bonis litteris et artibus plus obfuit quam profuit. Nota res eſt, qua Apollonii Tyanei, qui iam tum e viuis exceſſerat, admiratione percuſſa fuerit, vt etiam Philoſtratum, fatentem id ipſum (lib. I, 3.) iuberet ex Damidis ſtolidi hominis, qui familiaris Apollonii fuerat, commentariis deſcribere eius dicta et facta. Confluxere ad eam, et ei placuere, qui praeſtigias et portenta narrabant. Scilicet in deſidia et luxu aulicorum inexpletum eſt deſiderium nouorum ſpectaculorum, pomparum et ſollennium. Habebantur itaque in iſta aetate praecipuo in honore et amabantur ingenia fertilia nouorum inuentorum ludicrarum rerum, ſpectaculorum iocularium, aut portentoſorum, ad otioſam vitam fallendam et ignauiae taedium mentibus eximendum. Facit inter haec mirationem *ludorum ſcenicorum* nullum vſum nec deſiderium inter homines otioſae voluptatis auidos memorari. Scilicet ludorum ſcenicorum inter Romanos fortuna fuit admo-

admodum varia; iam ſub Auguſto ad oculorum auriumque voluptates omnis fere res ſcenica abierat; Pylade et Bathyllo auctoribus: omiſſis diuerbiis *ὀρχηστικὴ* primas partes obtinuit, ſaltatio cum muſica coniuncta, Romanis *pantomimus* appellatus, Graecis, vt vel ex Luciano patet, *ὄρχησις* dicta: actione ſola ante oculos ponens res, accinente tibia vel cithara et choro, ſeu cantico; nulli igitur nec hiſtriones nec comoedi et tragici actores, aut ſcena et actio, qualis olim fuerat; ſed cantus cum ſaltatione, h. e. geſtu, actu, motuque corporis rem ipſam exhibente. Interdum et tibia vel cithara ſola vel vox canentis memoratur: vt ex Sueton. Ner. 20. 21 ſqq. diſcitur. Poſt haec tamen et muſici et thymelici exoleuerunt, cumque iis omnino ſcenici; populusque Romanus acquieuit in circenſibus, ludis gladiatoriis, et venationibus in amphitheatro. Neapolis maxime arte muſica celebrata. Interea in Aſia et Graecia, Syria quoque, *ludi muſici* celebrati ſunt alio modo et nomine, in deorum imperatorumque honorem, frequenter in numis memorati: ad hos ludos habendos operam locabant *Dionyſiaci*, ſ. *οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται*, *ſcenici* dicti: quorum collegia erant et *θίασοι*. v. Diodor. IV, 5. et Strab. XIV. p. 663. et Marmora. Itaque nec Iuliae Domnae aetate, ludorum ſcenicorum mentio fit, quamuis tam auidi homines tum eſſent nouorum ſpectaculorum. Iam dudum ſtudiorum bonorum et ingeniorum honos nullus erat, cum bonae litterae friuolis et nugacibus ſtudiis ceſſiſſent.

Innutritus his ſtudiis *Caracallus* inter vetera ſpectacula probauit vnice ludos gladiatorios et ſacra pom-

pompasque religionum exterarum; *Caracallus sacra Isidis* adeo excoluit et frequentauit, vt ea *Romam deportasse et templa vbique magnifica deae fecisse dicatur l)*, *Elagabalus* vero etiam sacra peregrina ex Asia *Matris deum* et Solis in Palatium inuexit, ad omne insaniae genus prolapsus; hunc, *vbi primum ingressus est vrbem, omissis iis quae in prouincia gerebantur, in Palatino monte iuxta aedes imperatorias consecrauit, eique templum fecit, studens et Matris typum* (διοπετὲς ἄγαλμα) *et Vestae ignem, et Palladium et Ancilia, et omnia Romanis veneranda, in illud transferre templum, et id agens, ne quis Romae deus nisi Elagabalus coleretur. Dicebat praeterea, Iudaeorum et Samaritanorum religiones, et Christianam deuotionem, illuc transferendam, vt omnium culturarum secretum Elagabali sacerdotium teneret m).* Voluit itaque Romae vere ita dictum *Pantheum*, et se omnium per terras religionum *Pontificem Maximum*, constituere. Quae qui audiuit, non amplius mirabitur, Alexandrum Seuerum similia, saniora tamen, ausum esse in vrbe nouare, neque eam, temeritatem an nouationem, mirationem aut offensionem fecisse. Atque hoc erat, quo deducenda erat nostra commentatio.

Cete-

l) Spartian. in Antonin. Carac. c. extr. Ipse tamen recte monet: *In quo quidem mirum mihi videtur, quemadmodum sacra Isidis* primum per hunc *Romam venisse dicantur, quum Antoninus Commodus ita ea celebrauerit, vt et Anubin portarit et pausas* (h. e. mansiones, stationes pompae) *ederet; nisi forte iste addidit ei celebritati, non eam primus inuexit.*

m) Lamprid. 3. Alia nefanda c. 6. 7. Moderatius extulit haec Herodian. V, 5. et Dio Cassius, qui strictim haec attigit, LXXIX, 11. Restituit ciuitatibus et templis ablata signa et sacra Alexander: ibid. I, 1.

Ceteroquin, etſi Alexander Seuerus Chriſtum inter heroes veteres adoptauit, non tamen, vt iam monui, inde tuto colligitur, voluiſſe eum patrias religiones deſerere et in Chriſtianorum caſtra transire; quid, quod ne hoc quidem pro explorato habebo, eum praecipue aliquo ſtudio ſuo in religiones Chriſtianas proniorem fuiſſe; aut omnino proprium aliquod iudicium hac in re ſequutum eſſe. Si enim illorum temporum et hominum ingenia et ſtudia recte teneo, omnino is multorum videtur animorum fuiſſe habitus: cum philoſophia ab antiqua ſeueritate et ſubtilitate nimium iam deſciuiſſet, et Pythagorea ac Platonica doctrina fines intelligentiae et rationis ſolidae ſemel transſiliiſſet: noua, mira et inſolita, ingeniis transuerſim actis, magis arridebant, quam vera et communia; ex omnibus itaque Orientis philoſophandi modis et generibus adoptabantur ea, quae nouis argutiis aut ſomniis propiora eſſent iisque velificarentur. Iam illa quoque Orientis philoſophia e pluribus fontibus aut riuulis deriuata farraginem potius opinionum et cinnum praebebat quam philoſophorum ſententias meditato excuſas. Quod tamen maiorem noxam attulit, fuit hoc, quod, in indoctorum hominum circulos ſomnia ſua diſſeminauerunt, viciſſimque ea plebis ſuperſtitionibus locupletauerunt. Hoc modo ab hominibus iſtius aetatis, philoſophica ſtudia indocte ſectantibus, ſuperſtitiones vulgi philoſophica ſubtilitate ſunt expoſitae, inprimis de rebus abditis et occultis, quarum cauſſas ignoramus, ipſam autem facti et euenti veritatem non ſatis diligenter excutimus. Pertracti ſunt in eumdem gurgitem multi e Chriſtianis parum felici-

cet

ter philosophantes; quandoquidem aut ipsi ex istis philosophicis studiis ad nouam sectam transierant, aut, imbuti doctrina Christiana, istorum studiorum vana specie decepti fuerant. Omnino enim disciplinam Christianam pro philosophandi genere habitam, et inter philosophantium sectas Christianos relatos esse apparet; vti altera parte ex Christianis ii, qui ceteris doctiores haberi volebant, philosophandi morem et disciplinam in doctrinam Christi intulere, Platonicam et Iudaicam et quamcunque aliam Orientis: hanc quidem a symbolicis effatis ductam, et eodem modo symbolice expressam, varieque acceptam et propositam: ita vt iterum multa ambiguitate et obscuritate symbolorum laborarent et corrumperentur. Inprimis confusae vtriusque miscellae doctrinae incusantur *Gnostici:* quo nomine putandum est diuersorum generum homines male philosophantes esse insignitos. Fuere inter eos manifesta opinionum dissidia, subtilitatum et superstitionum discrimina; quae res haud satis animaduersa viris doctis nubem obiecisse videtur, vt Christianos profana et profanos Christiana studia miscentes passim confunderent.

Foedissimarum superstitionum genus quod tamen latissime regnauit, fuit hoc, quod *astrologicis* et *magicis* fraudibus contextum erat, plurimorum doctorum et indoctorum persuasione propagatum de viribus naturae occultis, ad res tamen miras et prodigiosas, si modo ars aliqua arcana adhibita esset, perspiciendas valentibus; tum de daemonibus, angelis, geniis, omnino que de naturis humana natura potioribus, per sapientiae tamen

arcanae

arcanae vim et ſtudium ad rerum miracula et prodigia patranda facile pertrahendis et adigendis. Permiſtis et copulatis hunc in modum fraudibus omnis generis et ſuperſtitionibus, etiam ex corruptis iſtius aetatis initiis, ſacris et profanis, diſſeminatae ſunt artes magicae malis depellendis et bonis arceſſendis idoneae. Exercitae autem ſunt artes iſtae partim ritibus certis arcanis, partim formulis verborum ignotorumque ſeu myſticorum nominum, aut etiam ſignorum et figurarum ludibriis, pronuntiatis, ſculptis ac ſcriptis, quibus ea vis aut ineſſe aut includi poſſe credebatur, vt, ſi appenſa corpori (περίαπτα) eſſent aut ſi quis ea ſecum ferret, aut domi ſeruaret, illaeſos ac tutos homines praeſtarent; in talismanum et amuletorum numero habita. Incredibile eſt, quam late per totum terrarum orbem Romanum animos pudendis erroribus occaecatos tenuerint iſtae ſuperſtitiones, quae ex primo illo fonte diſputationum de rebus humanae rationis limites excedentibus pedetentim emanauerant, ex iisque quanta prauarum artium lues. A Chriſtianis ſcriptoribus hae ſuperſtitiones Gnoſticis fere et Carpocratianis aliisque haereticorum nomine notatis tribuuntur. Enimvero habendae illae erant inter corruptelas temporum longinquis variisque de cauſſis, tanquam morbi ſeminibus, contractas et ſparſas, certis aetatibus, inprimis in imperiorum conuerſionibus, contagio propagatas. Fuit quoque inter eas ſuperſtitiones imago Chriſti, de qua paullo poſt dicam; nunc monuiſſe de iis ſatis eſt.

Interea offert ſe obſeruatio moleſta, quoties in eam incidi, acerba et luctuoſa, quod ſuperſti-

perstitiones istae et fraudes astrologicae et magicae post Constantinorum tempora, tantum abest vt Christianae doctrinae auctoritate reprimerentur, vt etiam multo magis, quam antea, increbuerint et effreni licentia grassatae sint: maxime si Valentinianorum, Valentis et Theodosii tempora memineris. Coniuratione quasi facta philosophiae sacrae et profanae, nihil de veritate et auctoritate praestigiarum et praestigiatorum Christiani dubitare aut suspicari, sed in id tantum acumen mentis intendere, vt narrata de rebus et euentis, naturae legem egressis, pro certis et euidentibus haberent, nec veritatem narratorum explorarent, sed ratiunculis subtilibus incerta commenta firmare et probare studerent. Adeo ad miracula et prodigia procliues omnium erant animi, vt ea, quae naturae aeternas leges excedunt, etiamsi leuissima vel fide nulla digna, auide tamen amplecterentur, ea autem, quae naturae more et ordine procedunt, adspernarentur. Tantum refert, saniorem cum bona mente philosophiam retinere, intra fines eorum, quae, ex intelligentia rerum naturalium, indagatione sedula explorata, habemus, se continentem; cetera autem, quae nostrae cognitionis angustiam et tenuitatem exsuperant, aeternae menti seruata et consecrata seponentem; saltem non nisi modeste, dubitanter et cunctanter, ariolantem; nihil de tripode pronuntiantem; tantum abest, vt mundum hunc sensibus subiectum, legibus naturae notae spretis, ex legibus commentitiis, vltra fines rerum quae vere sunt euagati, constituere nos posse arbitremur.

AD COMMENTATIONEM

DE

ALEXANDRO SEVERO IMP.

RELIGIONES MISCELLAS PROBANTE

EPIMETRA VI.

212

EPIMETRVM I.

De Christi effigie in Alexandri Seueri larario habita a).

Antequam Alexandrum Seuerum et omne hoc nouarum religionum et superstitionum genus, quod vsque ad Theodosiana tempora prosequi constitueram, manibus dimitto, pauca adhuc subiungam: I. *de Christi effigie in Alexandri Seueri larario habita.* Quaeritur enim, *vnde Alexander istam imaginem acceperit? vnde expressa illa fuerit? quo exemplo? qua veritatis auctoritate?* Vix enim sibi persuadeat aliquis, veram Christi imaginem, dum in viuis fuit, a pictore aliquo delineatam et pictam fuisse. Nec magis probabile sit, primis ab eius morte annis et aetatibus imaginem eius pictam a quopiam fuisse, si Iudaeorum omnes imagines abhorrentium sensum, altera ex parte disciplinae Christianae originum tenuitatem vitaeque simplicitatem et paupertatem, reputes; post haec autem, cum de Christi imagine quaeri coeptum esset, defuisse verum eius formae exemplum. Adoptata tamen est in artium operibus Christi effigies, quae etiamnum vsu habetur; multa quoque de ea a viris doctis rerum disciplinae Christianae antiquioris studio-

a) Delineata erant haec et informata animo sub idem tempus quo scripta fuit Commentatio de Alexandro Seuero.

ftudiofis difputata funt: e quibus quidem comperta habemus haec: quarto demum faeculo increbuiffe curam imaginum, vt Chrifti, ita Apoftolorum Petri et Paulli; quod etiam traditur ab Eufebio (H. E. VII, 18.) Ab eo tempore prodiere commenta de ftatua Chrifti Paneadenfi, de imagine Edeffena ad Abgarum miffa, et ferius de imagine Chrifti precibus Veronicae impertita. Quae quidem commenta nunc recoquere aut refellere ineptum effet, cum a viris doctis res iam fatis fit diluta; religiofae inprimis fraudis aut fuperftitionis refpectu, a Dallaeo potiffimum et Io. Reiskio *b*).

Si tamen *Alexander Seuerus Chrifti imaginem in larario* habuit, iam faeculo III. aliquam Chrifti picturam circumferri folitam fuiffe neceffe eft. Narrantur quoque Carpocratiani iam faeculo II. imaginem Chrifti oftentaffe e domo Pilati Iudaeae procuratoris ad fe perlatam. Conftat porro, cum primum de Chrifti effigie actum effet, non vnam de ea fuiffe opinionem, aliis Chriftum mortalium pulcherrimum fuiffe contendentibus, aliis deformem et miferabilem: neutrum ex veritatis et narrationis fide, fed iudicio ex vaticiniis de Meffiae forma et habitu facto, vanaque adeo opinione affeuerantium. Ex dictis patet, nec Alexandri aetate aliam extitiffe

b) *Io. Dallaeus de imaginibus libri IV.* L. B. 1642. praeter ea quae *de credulitate in cauſſa hac imaginum* idem Dallaeus scripsit; inprimis *Io. Reiskii* memorandae sunt *Exercitationes historicae de imaginibus Iesu Christi, quotquot vulgo circumferuntur*, 1685. De *Iablonskio*, qui post scriptionem meam prodiit, paullo post memorabitur.

tisse effigiem, quam seu fama seu opinione seu artificis ingenio adumbratam, eodem more quo Mosis, Abrami, et Orphei imago in eodem lárario extabat, et quo more omnino heroum illustriumque virorum imagines ab artificibus expressae sunt. Quo modo variatam, tandemque ad certam aliquam in operibus artium receptam et frequentatam formam deuentum fuerit: ad liquidum forte perduci poterit, exploratis narratis et delineatis Christianis antiquitatibus sculpturae et picturae ex coemeteriis et sarcophagis apud Aringhium. Spes tamen certior facta est ex opere ab illustri viro *d'Agincourt* Romae euulgando, qui doctam et assiduam multorum annorum operam posuit in exponenda antiquitate Christianae omninoque vniuersae historiae artium per saecula sequiora inde ab artium deflorescentium temporibus *c*).

Vulgata virorum doctorum opinio imaginum Christi, quotquot memorantur, commentum et

 vsum

c) Prodiere posthaec *operis Agincourtii* aliquot fasciculi; sunt quoque, *inter picturas* capita Christi: III. Tab. 22. in Musiuis tab. 16. Verum expositionem pleniorem expectamus in ipsa picturae serioris historia. Factum quoque est periculum persequendae historiae effigiei Christi a viro docto et ingenioso *Sickler* in *Almanach aus Rom für Künstler*, 1810. p. 173 sq. Sunt etiam *ibid.* ex antiquis sarcophagis sex capita Christi delineata iuuenilis et virilis aetatis. Fuit autem, si recte indico, exemplarium diuersitas Graecorum et Romanorum, hoc est Byzantinorum et Italorum; quod etiam numis Byzantinis comparatis apparet; nam falsariorum fraudes, hebraicis quoque litteris inscriptis, ne verbo quidem sunt memorandae; de iis v. *Exercitationes historicas Ioh. Reiske* tabb. p. 183. p. 178 sq.

vſum ſuperſtitioſum Gnoſticis tribuit, quos omnino aiunt auctores fuiſſe moris et inuenti imagines antiquorum heroum, philoſophorum et illuſtrium virorum comminiſcendi, easque cultu religioſo proſequendi promiſcue cum Chriſti et apoſtolorum imaginibus: tanta et infeſta enim virorum doctorum in Gnoſticos fuere ſtudia, vt cupide arriperent et in eorum accuſationes verterent, quicquid vsquam ſuperſtitioſae credulitatis vel fraudis in ſaeculis primis a C. N. narraretur. Habebant quoque viri docti auctoritates quas ſequerentur, Irenaei maxime (adv. haereſes I, 25. 6.) et Epiphanii, quorum ille Gnoſticos narrat *habuiſſe imagines quaſdam, alias ex alia materia fabricatas, (dicentes formam Chriſti adumbratam fuiſſe a Pilato) easque propoſuiſſe cum imaginibus philoſophorum, vt Pythagorae, Platonis et Ariſtotelis et aliorum, easque coronare ac colere profanis ritibus.* Epiphanius autem haereſi XXVII, 6. *Carpocratem et eius ſectatores arguit effigies pictas et ex auro, argento aliaue materia fabrefactas habuiſſe, quas pro Pilati opere et Chriſti imagine venditarint et iuxta eum Pythagorae, Platonis, Ariſtotelis pluriumque reuerenter habuerint.* Idem Auguſtinus de Carpocrate tradit ſimulque *fabricatas imagines a Simone mago*, primo hoc haereticorum patre, arceſſit *d*).

Imaginum tamen virorum magnorum *cultum* non a Gnoſticis Chriſtianis, ſed verius *a philoſophorum ſcholis* eſſe repetendum arbitror, magiſtrorum ſuorum et ſectarum auctorum principumque philoſophorum memoriam honore proſequentium; quo factum

d) V. Reiske p. 151.

factum est, vt eorum imagines secum haberent, in bibliothecis, cubiculis et secretis proponerent, dies eorum natales et emortuales conuentibus et epulis celebrarent. Huic mori acceptas debemus tot imagines, thoraces, capita philosophorum ex marmore ad nostra tempora seruata, nonnulla etiam ex aere; paucae tamen, et serioris aetatis, picturae ad nos peruenerunt. Nec minus hoc scholarum studium tantam gemmarum copiam produxit, capitibus philosophorum scalptis, inprimis Socratis, Platonis, Chrysippi et aliorum; idque studium iam ante haec tempora efferbuisse, ex locis Ciceronis et Plinii *e*) de Epicuro satis constat. Haec autem religio facile in religiosi cultus genus abiit aut pro eo haberi potuit, quandoquidem in istis epulis et coetibus ante imagines tus accendebant; etsi hoc nondum pro supplicatione et adoratione aut honore diuino haberi potuit, nisi forte ex quo tempore animae magnorum virorum pro Geniis ac Daemonibus coli coepere. Iam hunc morem Christianos adoptasse quid miremur aut accusemus? et cum in primis aetatibus Christianorum sacra et profana promiscue bona fide ac persuasione perinde haberentur, non mirabimur, cum Christo Orpheum, Abrahamum, Pythagoram, pari

e) De Finib. V, 1. *nec tamen Epicuri licet obliuisci, cuius imaginem non modo in tabulis nostri familiares sed etiam in poculis et anulis habent.* Plinius H. N. XXXV, 2, 2. §. 5. *Iidem* (de sui temporis hominibus agens) *vultus Epicuri per cubicula gestant ac circumferunt secum* (puta, in anulis) *natali eius vicesima luna* (XX. cuiusque mensis die) *sacrificant, feriasque omni mense custodiunt, quas icadas vocant.*

loco, honore et cultu habitos esse. Adeo refert plurimum, ad aetatis cuiusque morem sentiendi et opinandi narrata quaeuis exigere et inde constituere.

* * *

Haec cum iam tertio abhinc anno scripta essent, prodiere interea (quod in hoc litterarum antiquitatis doctae et studii earum ad tabem festinantium languore, vix expectassem) eruditorum virorum curae de arte et antiquitate, quibus non nulla iam in meliore luce constituta vidimus. Praeclare de *Pauli Ernestii Iablonskii* memoria meritus est vir doctissimus *Ionas Guilielmus te Water* Opusculis eius collectis, aliisque, nondum vulgatis, in lucem editis; in quorum To. III. (Lugd. Bat. 1809.) extat Dissertatio *de origine imaginum Christi domini in ecclesia Christiana*, docta et diserta, et maiore iudicii subtilitate scripta, quam eiusdem argumenti Exercitatio est, quae a *Io. Reiskio* iam a. 1685, erat vulgata *f*). Ex iis, quae a Iablonskio exposita sunt, video confirmata esse ea, quae in superioribus probabili ratione disputaueram, Alexandrum Seuerum Imp. ex notitiis saeculi sui opiniones de Christo inter claros viros aut heroes referendo hausisse. Video tamen eum aliorum iudicium in hoc sequi, quod contendit Gnosticos inprimis auctores harum Christi imaginum fuisse quandoquidem ipsas religiones Christianas profanis illi admixtis et confusis contaminasse feruntur. Praeter nota Irenaei et Epiphanii loca (p. 394

f) Cf. de Iablonskiana Diss. *Gött. Gel. Anz.* 1810. p. 1087. 88.

(p. 394 sq.) ex Augustino de haeresibus c. 7. verba laudat, in quibus is, cum Carpocratem potissimum et Carpocratianos auctores superstitionis edidisset, hoc quoque memorat: *Carpocratis etiam traditur fuisse socia quaedam, Marcellina, quae colebat imagines Iesu et Paulli, et Homeri et Pythagorae, adorando incensumque ponendo.* Me quidem minus procliuem esse ad damnandos Gnosticos vniuersim, vt nec ceteros omnino, nullo discrimine facto, haereticos, seu diuersa de rebus sacris et religiosis sentientes, ex iis patet quae superiore commentatione a me exposita sunt. A Gnosticis tamen Alexandro Seuero, qui in Syria primae aetatis institutionem acceperat, mature instillatas esse statuit vir doctissimus variarum superstitionum notiones et propensiones in peregrinas et arcanas doctrinas, cumque his amorem imaginum studiumque promiscuum virorum memorabilium, philosophorum, iudaeorum et Christianorum cum cultu quoque eorum religioso. Hanc suam sententiam expositam disertius et communitam aliquando videre licebit in commentatione post mortem ab eo relicta *de Alexandro Seuero Imp. Christianorum sacris per Gnosticos initiato*, quae in Vol. IV. Opusculorum vulgabitur, ex promisso viri laudati *te Water* Tom. III. Opusc. p. 401.

EPIME-

Epimetrvm II.

De ſuperſtitionibus aetatis Alexandri Seueri Imp.

Superſtitiones multas variasque Imperatorum Romanorum temporibus, iam ante Alexandri Seueri tempora, in philoſophiam et Chriſtianorum diſciplinam ſeſe inſinuaſſe, inter viros doctos ſatis conſtat, qui ad haec ſtudia, inprimis hiſtoriae philoſophicae et rerum Chriſtianarum, curas ſuas admouerunt. De his quoque doctrinae ſanioris corruptelis ab iisdem viris doctis abunde eſt diſputatum. Mihi de certo ſuperſtitionum genere agere conſtitutum eſt, quod artium opera inuaſit. Magna ſcilicet eſt in Muſeis copia gemmarum, quae vulgo *Gnoſticae*, *Baſilidianae*, aliisque nominibus appellantur, ductis a ſectis Chriſtianorum, quos haereticos vulgata voce diſignant: vnde fit, vt in libris *a)* rem antiquariam tradentibus, ſupe-

a) *Basilidianarum gemmarum* nomen iam a *Macario* et *Chifletio* veri erat receptum. *Magicas* appellare maluit *Passerius* Tom. II. Gorii gemmar. astriferarum; hunc refellere allaborauit et a Christianis omne hoc opprobrium transferre in ethnicos quos vocant, Dominicus *Schiauo* (in *Dissertazioni dell' Accademia Palermitana* Tom. I. *Magicarum gemmarum* nomen idem praetulit; quod tamen ad partem earum tantum referri recte potest. Basilidem omninoque Christianos ab opprobrio liberat quoque *Beausobre du manicheisme* Tom. II. lib. IV. c. 4. p. 50. omne hoc lapidum genus ad ethnicos referens, et a Solis cultu deriuandum esse contendens; quod de gemmarum parte recte affirmes, at improbes

ſuperiorum aetatum diuerſa ſint hominum doctorum iudicia aut opiniones de earum gemmarum argumentis, aetate et auctoritate. Diligentiore tamen ſtudio adhibito, apparet male ei opinioni tanquam ſcopulo adhaeſiſſe viros doctos; eſſe potius ad antiquiora tempora, ad religiones philoſophorum, placita et doctrinas redeundum, e quibus iſtae ſuperſtitiones ad Chriſtianos quoque aliquando, et cum iis ipſae quoque gemmae peruenere. Scilicet inde a primoribus aetatibus ex diuerſis Aſiae partibus et ex Aegypto deriuata confluxerat aliqua *philoſophiae miſcellae* eluuies, quae inter Iudaeos quoque, mox et inter Chriſtianos, late ſparſa, nouisque interpretationibus et opinionibus cumulata, ſuperſtitiones eas, quas gnoſticas vulgo appellarunt, peperit. Cum autem recentiores ab antiquitate Chriſtiana ſtudiorum ſuorum exordia duxiſſent: Patrum lectione imbuti, viri docti conſueuerant ex haereticorum, quos vocant, erroribus omnem ſuperſtitionem repetere; Id quod tamen ſecus ſe habere compertum eſt. Iam ante rem Chriſtianam, ſuperſtitiones iſtae tenebant populorum animos, partim per philoſophorum opiniones omnis generis, etiam inter vulgus, ſeu inter eos, qui liberaliore inſtitutione vſi erant, diſſe-

bes alterum, quod vnice ille probat, philosophos Graecos formulas et nomina gemmarum figuris Aegyptiis addidisse, inuidiae, ludibrii et contumeliae caussa, odio in Christianos et malitia adductos. Ex quo tamen nostra aetate viri docti res Orientis diligentius peruestigarunt, inprimis Indorum et Persarum, praeeunte d'Anquetil et eius commentatore Kleukero, ad antiquitatem Orientis reditum est.

disseminatas; quarum aliae in religiones Christianas fuere illatae, aliae, ab iis adoptatae, et variis modis ornatae, a philosophis fuere probatae et in Graecorum philosophorum placita receptae. Eadem sors et ratio fuit Iudaicarum superstitionum ab exteris populis petitarum, receptarum, et variis modis confusarum, mox et in Christianas opiniones immigrantium. Ita euenisse existimandum est, vt antiquissimas Orientis opiniones, per omnem aetatem propagatas, temporum hominumque vicissitudinibus interpolatas aut commixtas, videamus in philosophorum seriorum scholas et Christianorum doctrinas sese insinuasse. Inter superstitiones has sunt quoque habendae *magicae*; et cum his quoque *gemmae*, quarum pars aliqua etiam ad magicas superstitiones et praestigias adhibita est, a Christianis quoque, nec tamen ab his solis. Sane inter saeculi tertii maxime superstitiones memorari solent *amuleta*, eorumque frequentior vsus, in quibus praecipue fuere *gemmae sculptae*. Cum enim seu rerum ignoratione, seu certorum philosophantium hominum, fraude eo adductum esset seu vulgus omnino seu certae hominum classes ac sectae, vt res et animas supra naturam, quatenus quidem nos eius morem sollennem assequimur, positas noscere, in potestatem suam redigere, iis pro arbitrio vti et noua mira atque incredibilia perficere se posse seu crederent seu iactarent: inualuere superstitiones, per omnia quidem tempora et inter populos barbaros et politiores passim in vsu habitae, vt arcanis modis et artibus fata mutari, bona ac mala arcessi aut

auerti,

auerti, morbos depelli, corpora corroborari, fortunas et opes cumulari posse, multis persuasum esset. Creuit mala religio deprauatis melioribus ingeniis et disciplinis, inter dominationis mala; libertate sentiendi, bonaque hominum institutione sublata, studiis melioribus neglectis, vi ac metu, fraude et malitia, extinctis. Itaque aut occultis naturae viribus, aut daemonum, geniorum, animorumue ope ignota, multa perfici posse, quoniam in votis vt nossent habitum erat, creditum est, et iactatum ab iis, qui eam artem et scientiam tenere profitebantur.

Itaque *metallis et lapidibus* certis abditam vim inesse aiebant ad sanandum *corpus humanum* aut incolume praestandum validam; quae res si forte indoctos ad fidem habendam adducere posset, portentosum tamen erat, si aliis persuaderent, etiam *ad animos humanos* similem aliquam vim in metallis et lapidibus latere, ad amorem, studium, odium mouendum idoneam; porro, quod prorsus incredibile, ad fortunas hominum, conditionem, vota ac metus, vires *radicum*, *herbarum*, *metallorum*, *lapidum*, abditas elici posse, et ad similes vsus transferri, idque fieri seu certo apparatu, seu verborum formulis; tandem ad eam nugacitatem processum est, vt etiam solis *nominibus* ac *formulis* arcanis *litterarumque ductibus*, barbaris aut commentitiis, eadem prodigia a se posse peragi plebeculae persuaderent aut *daemonum* et *animarum* opem clam sibi subuenire iactarent. Cum his fraudibus, antiquioribus iam aetatibus, coniuncta fuit alia *superstitio astrologica*, vt astrorum vires in

terrarum

terrarum naturas et prouentus, ignotis viis ac modis, manantes, ad res non modo naturales aut naturae morem aemulantes, verum etiam ad fortunae casus, hominum voluntates, animorum curas et desideria, deduci posse profiterentur.

Fuisse tamen inter eos, qui *gnosin*, quam *philosophiam miscellam* appello, profitebantur, *gnosticos*, si ita dicere placet, hoc est viros doctos, philosophos, eo nomine aut ab aliis insignitos, aut nomen sibi ipsos sumentes, homines qui miros errores ipsi conciperent, dubitari nequit *b*); quo quidem respectu Gnosticis magiam, praestigias, et omne genus γοητείας ab aduersariis adscribi haud miramur. Nec tamen omnes istius generis fuere homines Christiani, nec omnes γόητες fuere Gnostici. Ita inter Essaeos fuisse apparet [ap. Ioseph. de B., Iud. II, 8, 6. *c*)] *arcanam philosophiam sectantes, ad morbos curandos radices et lapidum virtutes exquirentes:* persuasione nescio qua adducti.

b) Attigi haec, quae olim disputata sunt ingenti contentione a viris doctis in tradendis iis quae ad litteras *hist. eccles.* pertinent, ex parte quoque *historiae philosoph.* Quae ex iis iudicio recto et aequo probari possint, collecta et digesta sunt a *Moshemio*, a *Walchio* olim nostro, tum a *Starkio*, nuper a *Müntero*, Viro Rev. in docto et elegante libello *Versuch über die kirchl. Alterthümer der Gnostiker.* 1790. 8. Serius tamen animaduertisse me fateor, minus bene me studium hoc antiquitatis exorsum esse ab hoc librorum genere; vt religionum omnino antiquitatis et mythologiae studio obfuit hoc, quod a patrum christianorum lectione illud primum processerat.

c) Πρὸς θεραπείαν παθῶν ῥίζας τε καὶ λίθων ἰδιότητας ἀνερευνῶντες.

adducti. Eiusmodi autem superstitiosos homines vidit omnis aetas, singulos et plures consociatos; etiam in aetatibus mythicis Graecorum, in quibus Hecaten et Medeam et alia nomina occurrere quis non meminit! multa passim memorata in teletis, nec minus in Oriente, iam in libris Mosis, magiae detestationes occurrere! Antiquiores gnostici, qui in christianae disciplinae alumnis habiti sunt, intra philosophorum fere Orientis castra et intra philosophiae alicuius orientalis miscellae vallum se continuerunt; ab *Aeonum* commentis progressos eos esse facile agnoscere licet; postea Aegyptii et Alexandrini ad eadem castra transiere et de suis plurima attulere et cum iisdem miscuerunt, saltem inde a *Basilidis* aetate, saeculo inde a C. N. II. sub Adriano, cum altera ex parte Christiani philosophiae isti miscellae addicti per Asiam peregrinantes vicissim Graecorum philosophorum placita suis passim accommodabant, vt iam de Cerintho suspicari licet, (saeculo forte I. exeunte et II. ineunte. Saturninus enim totum se intra Orientis opinationes continuisse videtur, ei aetate fere aequalis) cum Λογον et Νουν ex Monogene, vno ex Aeonibus progenitum, et Νοῦν Aeonem, Christum a deo missum, tradidisse memoretur; post eum *Carpocrates*, qui Alexandriae sub Adriano, vixit saeculo II. fere medio, etsi Platonica philosophia inbutus, totus tamen nouis philosophorum placitis et partibus fuit addictus; sub numine summo Aeonum ordines et successiones, mundum per eos creatum, materiae aeternitatem, mali ex ea originem et durationem, et anima-

animarum ex ea ductam miſeriam, cumque his etiam magiam, ſeu ſcientiam et artem, per animas et genios miras et naturae morem ſuperantes res peragendi, profitendo. Itaque gemmae, gnoſticae dictae, Carpocratianis ſunt attributae, cum imaginum ſtudio et cultu, vt Chriſti, ita et aliorum clarorum virorum, ſeu magnarum animarum, corporum carceribus incluſarum. Eodem fere tempore inde ab Adriano fuit *Valentinianus* ex Aegypto oriundus, in Alexandrinis ſcholis Pythagoreo-Platonicis enutritus, Orientis tamen miſcellae philoſophiae ſtudioſior; Romae vixerat, vnde in inſulam Cypri ſe contulit ibique ſcholam ſeu ſectam condidiſſe fertur *d*).

Gnoſti-

d) Loca claſſica sunt (siluam enim litterariam in his notis serere haud placet): de litteris et vocibus declarantibus ordines angelorum et principatus ap. Epiphan. adv. haeres. XXIV. c. 6. 7. (vbi de voc. Abrasax.) ex Ireuaeo de Basilidianis et sub Marcosiis XXXIV. c. 4 - 11 et sq. ex Irenaeo: quem vid. c. 23. extr. et c. 24. c. notatis ad e. l. a Io. Grabe. Ad consilium meum maxime facit locus Epiphan. adv. haereses: (haeresis XXVII. c. 6.) vbi Marcellinam dixerat Romam venisse ibique Carpocratis doctrinam vulgasse: καὶ ἔνθεν γέγονεν ἀρχὴ Γνωστικῶν τῶν καλουμένων· ἔχουσι δὲ εἰκόνας ἐνζωγράφους διὰ χρωμάτων, τινὲς δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λοιπῆς ὕλης, ἅτινα ἐκτυπώματα εἶναι φασὶν τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ταῦτα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου γεγενῆσθαι τὰ ἐκτυπώματα τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἐνεδήμει τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. κρύβδην δὲ τὰς τοιαύτας ἔχουσιν εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ φιλοσόφων τινῶν, Πυθαγόρου, καὶ Πλάτωνος, καὶ Ἀριστοτέλους καὶ λοιπῶν. μεθ' ὧν φιλοσόφων καὶ ἕτερα ἐκτυπώματα τοῦ Ἰησοῦ τιθέασιν, ἱδρύσαντές τε προσκυνοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια. στήσαντες γὰρ ταύτας τὰς εἰκόνας τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθη λοιπὸν ποιοῦσι.

Ex

Gnosticorum ille partibus accensus, in doctrina de Aeonibus, post alios et cum aliis, multa subtilius tradere visus, diuersis eorum ordinibus ex perfectioris naturae gradibus constitutis XXXIV in quibus et Christus est numeratus. Quorum commentorum rationes qui expenderit, facile assequetur, ex vsu istorum hominum, non modo Valentinianorum, sed omnino eorum, qui de his philosophati sunt, vocem *Aeonum* declarasse *successiones intelligentiarum*, entium intelligibilium, geniorum, deorum, daemonum, animarum atque virtutum et attributorum, tanquam substantias, seu subsistentes per se naturas bonas seu malas, sub personarum habitu, nomine et imagine, figura, repraesentatas *e*). Est quoque manifestum permulta ex

Ex aliis, qui de his ineptiis scripsere, nominabo Iablonskium in Miscell. Lipsiens. nouis Vol. VII, P. I.— *Chiffleti* in *Macarium*, *Passerii* Obss. ad *Gorii* Gemmas astriferas, *Marletti* congestae notitiae satis innotuere. Iudicio tamen potius res eget quam multa lectione.

e) *Αἰὼν*, *aetas*, *vita*. Eodem more, quo *βίος* ipsam viuendi rationem, studia et disciplinam, sectamque declarat, (quemadmodum *βίος* philosophorum sectas et doctrinas apud Lucianum,) *αἰὼν* quoque, id, quod per temporis durationem agitur, fit, euenit, declarasse videtur. Aeterni temporis partes et ipsae sunt *Αἰῶνες*; porro res per has partes distributae, tanquam euenta et acta; tum intelligentiae, per quas eae res euenerunt. Cum itaque eae, quae inde a rerum ortu successerunt, vicissitudines per *Αἰῶνας*, ex vsu vocis similis hebraicae seu alterius sermonis Orientis, essent designatae; nouae res creatae, cogitatione tantum conceptae, nouae naturae intelligibiles, ad certa tempora a philosophantibus reuocatae iisque adstrictae; exinde, more Orientis

ex his in ſeriorum Platonicorum diſciplinam ſeſe inſinuaſſe, in alium tamen habitum, Pythagoreis placitis conſentaneum, verſa et inflexa; de quibus tamen hic agendi locus haud eſt. Plurimorum omnino phantasmatum philoſophicorum origines et ſtamina ex more ſapientum enuntiandi ſenſa ſua petenda eſſe apparet, ſaltem iis communia fuiſſe. Permulta quoque cum Indorum philoſophematibus conuenire, in confeſſo eſt; hoc eſt, cum animorum viſis et phantasmatibus metaphyſicae ſubtilitatis per hiſtorias, facta et figmenta, expoſitis. Ea conſtitue-

Orientis omninoque priscorum hominum, haec νοητὰ in αἰσθητὰ, res sensibiles, personas, sunt mutatae; ita Αἰῶνες habiti sunt daemones, genii et sic porro. Habemus iam metaphysicam doctrinam Orientis, et, an vera ac certa rerum cognitio ex his prouenerit, hoc saltem exemplo intelligas. Creditum autem est, ante hunc mundum conditum plures mundos fuisse, etsi tantum mente et cogitatione conceptos; hunc sunt Αἰῶνες illae intelligentiae, per quas mundi conditi et administrati esse putandi sunt; omnia igitur haec simul sunt animo repraesentanda. Sunt, vt verbo dicam, Aeones vaga, nec satis definita notione, res intelligibiles ab intelligentiis, quae ex aeterna intelligentia et mente prodierant, seu vt dicunt, emanauerant, profectae, cum notione caussae et effectus. Ita ex attributis in personas mutatis, genios, daemones, aeones, effictos videmus. Eodemque modo daemones sunt γνῶσις, νοῦς, σοφία, ὅρος, ἐνθύμησις. Notio autem successionis, seu effecti a caussa ducti, reddita est per sexus discrimen, maris et feminae coniunctionem, omnis rerum ortus et effectus sollennem symbolicam adumbrationem. Mutatio autem in personas peperit acta et facta, eorumque narrationes et historias, abstractis istis mente et cogitatione accommodatas.

stituerunt, exornarunt, immutarunt sequentes aetates, populi et homines, pro suis ingeniis, vita, moribus, institutis; plerumque sic, vt non in notionibus se versari, sed facta, gestas res et euenta tractare sibi viderentur, quas commentatione sua diluerunt et illustrarunt; vnde euenit, vt tandem mera figmenta pro metaphysicis venditarentur. Ita locum habet versus Prudentii: *vna superstitio, quamuis non concolor error.* (in Symmach. I, 371.)

Epimetrvm III.

De superstitionum, quae sub Romanis increbuerunt, originibus ex symbolorum vsu.

Superstitiones variorum generum, cum nouis religionibus, tanquam agmine facto, sub reipublicae Romanae libertatisque extinctae imperatorumque priora saecula, erupisse et prouincias Romanas obsedisse, in confesso est. In constituendis tamen iustis ac veris de toto hoc genere iudiciis non erat subsistendum in his post Christum natum saeculis; multo minus in doctrinae Christianae corruptelis tanquam earum fontibus; immo vero aliunde eae et e longinquo, tanquam eluuie facta, in illam irruperunt. Si de caussis quaerimus, redeundum est ad superiora tempora, donec ad vltimam antiquitatem et ad ipsas rerum generisque humani origines perueneris. Duo sunt, a quibus tanquam caussis omnes illae seu religiones seu superstitiones

profectae ſunt; primo, praeceps *humanae mentis temeritas* nimis propere et incaute delatae ad ſolvendas quaeſtiones, rerum naturis nondum cognitis et rationis viribus nec maturis ſatis nec firmatis; tum vero *ſermonis humani egeſtas* ad nouas notiones animique cogitata et ſenſa reddenda. Deduxit homines ipſa mentis humanae natura eo, vt ſimilia ſimilibus copularent, ignota per res notas, intelligibilia exprimerent per res ſenſibus perceptas; Ita ea, quae modo animi erant cogitata, habita ſunt pro viſis, et, more aliorum viſorum, induerunt formas, et corpora; ſicque adſciuere ea inprimis formas humanas: quo mature euenit, vt notio et opinio *naturarum naturis humanis ſimilium* exiſteret, et cum eo *dii*, *daemones*, *genii*, *humana ſpecie induti:* qui ipſe fons omnis huius religionis factus eſt, eoque ſimul *mythicarum* rerum ſcaturigo.

Hae duae cauſſae, modo coniunctim modo ſingulatim quaeque per ſe, errores neceſſario peperere ante veritatis cognitionem maturam; et ignoſcendum eſt hominibus antiquioribus, ſeu per familias et tribus, ſeu per coetus et agmina collectis, ſi aut vera accepta mox erroribus contaminarunt, aut ab erroribus et ſuperſtitionibus prima cognitionis elementa duxerunt. Inopia quidem ſermonis, et rationis idoneae, ſonos vocis accommodandi notionibus mentis, homines coegit multa per qualemcunque ſimilitudinem, inde per rerum adumbrationes, figuras, ſymbola, declarare. Adſueti ii huic mori et vſui loquendi aut loquelam ſupplendi, induerunt habitum conſociandi notionum ſimi-

similitudines et *signa*, tum etiam *signorum naturas* cum iis cogitationibus; quo ipso procliuitas orta ad rerum naturas et proprietates confundendas cum symbolis; et hinc via patefacta est ad credendum abditas rerum naturas, per symbola declaratas, easque attribuendas signis, quibus ad notiones designandas vsi erant et vtebantur. Progressum est in iis, quae sensus ferirent, simili modo, aliis ad alia referendis: eaque prima fuere logices elementa; hoc est phantasiae lusus et errores. Iam si adiunxeris alterum, quod dixi, homines processisse a quaestionibus subtilibus de rerum origine, ;» maque caussa, et rerum dispositione in hoc mundo, et in humano genere per terras tam iniquis conditionibus vtente; antequam ii naturae rerumque cognitionem satis locupletem et idoneam habuere; si haec ante oculos ponimus, non tam quaerere lubebit, vnde errores humani generis orti sint, et cur necdum ex iis longe maior generis humani portio se exsoluerit, quam potius mirabile videbitur, factum tamen esse, vt, nonnulla saltem, veriora per genus humanum sparsa sint. Porro reputandum est, easdem res, symbolice acceptas, traditas deinceps fuisse aliis, idque eodem modo per figuras, res sensiles, per symbola ac similia, manasse quoque notitias ad vulgas: quam latum campum patere videmus serendorum errorum, superstitionum, ineptiarum! Ex his tamen argumentati sunt alii, transtulere audita ad alia iis similia et dissimilia; ita figurae symbolicae excrevere in numerum; hieroglypha fuere subtilius constituta: quo facto ne intelligi quidem illa

potuere nisi adstante inuentore et auctore; ignotis sensum probabilem pro lubitu subiecere alii, cum interpres idoneus deesset: quam innumeros errores, mox fraudes, propullulasse credas! Serius ita, ex ignoratione quoque creditum est symbolis et hieroglyphis non modo sensum occultum, sed et vim aliquam arcanam inesse; quo animaduerso supervenere praestigiatores, nouum genus interpretum, qui et verbis scriptis vel pronuntiatis, numinum, daemonum, litterarum quoque ductibus obscuris, etiam commentitiis, parem vim occultam tribuerent; aut etiam noua monstra, et portenta figurarum et imaginum, excogitata, vel iam nota, ad similem fraudem adhibuere.

Omnino philosophia Orientis processerat *a quaestione de origine mali*, et per eam praecipitata est ad alteram *de origine mundi*, et adducta ad mirum illud *studium condendarum cosmogoniarum*, quo tanquam contagione correpta fuerunt ingenia primorum philosophantium, etiam inter Graecos. Cum primam aliquam omnium rerum caussam fuisse credendum sit: *numen*, quocunque nomine appellandum, idque *bonum esse* necesse fit; vnde tandem fieri potuit, vt mundus malis omnis generis, physicis et ethicis, laboret? cum tamen bonam caussam bona effecturam esse consentaneum sit. Ex quo itaque intelligentia hominum percipere res et de iis iudicare coepit, quaestionem agitauere prudentiores, quomodo hoc in naturam Boni cadat, vt Malum producat? voluntate et consilio factum esse nequit, hoc naturae et notioni Boni repugnat: ergo fuit alia caussa mala, vnane cum meliore illa

illa existens? et vnde orta? ei ne par? an maior? Deuenere mentes hominum in varias opiniones, et ita statim in errores discesserunt et phantasiae commenta. Ab aliis creditum est, duo statim ab initio principia extitisse, cum bono alterum malum; ab aliis, materiam extitisse per se, eamque esse mali caussam, neque eam a numine potuisse, nec adhuc posse, tolli ac superari. Deducti sunt acutiores ad varia subtiliter excogitata, vt haec aut componerent aut conciliarent inter se, aut caussas probabiles eius, quod assequi non poterant, redderent. Commenti sunt eas, quas vulgo *emanationes* appellant, intelligentias ex aeterna intelligentia progressas, quae iterum alias procrearunt ex se; caussas, vires et facultates, effectrices aliarum, donec aliquando ad *mundum* hunc *sensibilem* peruentum est. Phantasiae figmento, inductae sunt intelligentiae forma visibili, indita cum mente voluntas, actio. Peracta haec sunt, more quem dixi, cum verba propria iis commentis nulla haberentur, per comparata, symbola, hoc est allegorice et aenigmatice. Omnem fere Indorum mythologiam, si excusseris, patet, a metaphysicis doctrinis progressam his symbolicis visis ac formis esse constitutam, si v. c. ea perlegeris a), quae nouissime a nobilissima femina *de Polier* in lucem edita sunt. Haec visa seu phantasmata varia a sensibus et rebus sensilibus ducta, ab aliis tanquam vere facta, acta ac gesta, sunt accepta; inde generationes, ordines, dissidia, praelia, motus, turbae intelligen-

P 5 tiarum,

a) Sub nomine *Mythologie des Indous:* cf. Gött. Gel. Anz. 1810. 105. et 116. Stück.

tiarum, seu abstractorum, nunc corpore et specie obductarum; aut ipsa corpora caelestia et elementa tenuiora, vt ignis et aer, in eorum locum successere. Sic assumta notio lucis et caliginis, chaos et demiurgus; ab aliis symbolum ignis; ab aliis astra, inde alia naturae elementa, ex iisque profecti rerum ortus et prouentus; ab aliis potestates (δυναμεις) inferiores, variorum quoque ordinum, seu superiori caussae, numini summo, obnoxiae, seu repugnantes, daemones, genii, angeli, spiritus, animae, naturis diuersis, ministri, quibus rerum creandarum cura et potestas esset permissa, vel propria vi et auctoritate materiam versantes et fingentes, malorum auctores ac promotrices seu fautrices, vnde varia iis nomina imposita. Eoque modo philosophantium dissidia et religionum diuortia sunt orta.

Talia fuisse philosophiae Orientis incunabula, ab vna caussa ducentis omnia, vnumque numen, aut duo saltem, alterum bonum, alterum malum, pro explorato habemus. Facile est ad perspiciendum, manasse ex his fontibus doctrinam Zoroastream, et creationes ac transformationes deorum ab Indis consecratas, et Sabaismum doctrinamque Babyloniorum, seu astrologiam Chaldaeorum; dummodo animo haud dimittas, quod pro certo et explorato habeo, "mature istas doctrinas inter se fuisse commixtas et confusas;" qua obseruatione multae difficultates tolli possunt. In hoc autem, notabili discrimine, recedit Hebraica doctrina ab omni vetere sapientia, quod simplicitate mira se commendat, etiam in hoc, quod, dum in Indorum

rum et Persarum philosophicis commentis a summo deo per inferiores ordines deorum generatos seu creatos, tum per daemones ad inferiores naturas tandemque ad ortos ex iis homines, cosmogonia ducitur, contra in Hebraica philosophia, nulla intercedente alia generatione, a deo homo creatur. Ceterum haec aliter constituta esse a Graecis, haud mirabimur; cum illi ab aliis principiis suas religiones duxissent; vt paullo post opportunius monebitur.

Alium post Indos, Magos et Chaldaeos habitum induerunt philosophica et religiosa commenta in Asia citeriore inter *Assyrios, Syros et Phoenices*; quos quidem subtiliora nonnulla de rerum originibus antiquitus docuisse ex iis constat, quae sub Sanchuniathonis nomine ad nos perlata sunt. Enimuero mature vulgus ad pinguiores errores processerat cum ceteris populis finitimis, etiam cognatis: cum vbique idola seu simulacra deorum efficta et in templis posita memorata videamus: variantibus numinibus et figuris, humana tamen specie adumbrata. Ad *Naturam* mentes hominum fuere conuersae genetricem omnium rerum, cum notione generationis et fecunditatis, eiusque caussa et auctore seu progenitore: ita ad vtrumque sexum, marem et feminam, connubium et amores, nouum prorsus symbolorum ordinem deductum videmus. *Naturam deam* haud vno habitu et ornatu procedentem multis variisque nominibus denominatam, modo *Deam caelestem*, modo *Terram*, *Magnam deum matrem*, *Cybelen*, Graecis autem nominibus *Veneris*, *Iunonis*, *Rheae*, *Artemidis*, *Bellonae*, a Syris *per Astharam*,

Astharam, Atargatin, Astarten, Derceto, serius *deam Syriam*, designatam. Altera ex parte virilis generationis caussa plerumque *Sol* habetur. Vnde et ipsa natura comparata est cum *Luna;* fecunditatis caussa et ipsa habita propter rorulentum noctis tempus. Ab his progressae religiones propius admotae sunt iis, cum quibus postea tantum non coaluere: primum permixtis Phrygiis sacris, tum Thraciis, quae coniunctim inuasere Pelasgicas religiones, ab alia indole profectas; Pelasgi enim colebant numina familiarum, quae primitus stipites fuerant, a stirpis auctore numinis loco habiti vel trunci saxaue religiose coli solita, et maiorum, ex ordine, superstitione sibi traditae; ita vt pro Lare suo, vel Penatium, seu dei tutelaris loco, rem inanimem et informem vnaquaeque familia haberet. Paullo post, cultu vitae meliore, ea in speciem humanam est versa; quam Hellenes proprio aliquo pulchritudinis sensu et affectu permoti ad pulchritudinem absolutam elaborarunt. Sic apertus est nouus religionum, caerimoniarum et opinionum seu commentorum campus, finibus per Asiam vsque ad mare, et in Graeciam propagatis; inferentibus quoque se aliis ex Chaldaicis, Magicisque doctrinis, vna cum domesticis Persarum nonnullis ritibus, cum hi a Medis Zoroastrea accepta frequentare coepissent: verum de his iam alio loco est disputatum *b*). Tenemus iam religionum genera diuersa origine orta, quae non vno modo plus minusue coaluerunt, Indorum, Magorum, Babyloniorum,

b) Commentatione de dea Comana Tom. XVI. Commentation. Soc. R. Sc. Gotting.

niorum, Assyriorum, Syrorum, Aegyptiorum. Iam meminerimus altera ex parte, antiquissimorum hominum, etsi ad speciem multum variata, placita fuisse perpauca numero, eaque versata esse siue circa rerum originem omnino et cosmogoniam, cumque ea ad theogoniam, siue circa naturam rerum, quae ex terra nascuntur, coeli solique, seu atmosphaerae, (ad quam solis, lunae siderumque propitius consensus refertur,) attemperata natura: altera ex parte non nisi symbolice haec, nec verbis propriis, fuisse declarata; cogitandum tandem, vnam eandemque mentis perceptionem ab aliis alia ratione inuentoque symbolo fuisse redditam; adeoque magnum symbolorum numerum ad paucitatem notionum miram retexi posse; Ita terrae fecunditatem, solis eam efficientis respectus, subnata semel generationis comparatione, incredibili varietate esse enuntiatam. Itaque, in magna notionum egestate, symbolorum, ex similitudine et cognatione seu rerum comparatarum seu verborum vsibus variis, frequentatorum, orta est ingens copia, et perplexa, eorum obscurato sensu, complexio: etiam tum cum primitus simplicissima ipsa res esset. Delitescebant tamen in ea iam tum semina occulta futurarum aetatum interpretationis, tam diuersa numina ad vnum idemque numen Solis, Iouis, Apollinis, et sic porro (v. c. apud Macrobium et Apuleium lib. XI.) reuocantium, et ad *pantheorum* signa, *pantheismum*que, quem dicimus, nos deducentium.

Inter *superstitiones* antiquissimas fuerunt *astrologicae*, a Babyloniis et Chaldaeis maxime frequentatae:

tatae: a vicibus motus, anni tempestatibus, fertilitate terrae inde ducta, et corporum affectionibus ex coeli salubritate vel intemperie proficiscentibus, ad res futuras ex motibus et apparentiis praedicendas progressis, mox, themate natalitio constituto, ad artem apotelesmaticam aberrantibus. *Chaldaeorum* nomen hisce de rebus frequentatur, cum *Babyloniorum* propria haec seu religio seu philosophia habenda et dicenda sit. Chaldaei enim fuere barbari, qui, ex montium Armeniae iugis descensu facto regiones campestres occupauerant. Babylone occupata, Babylonios, Assyria origine, meliore vitae cultu vtentes, in ditione habuerunt, nominis tamen celebritate istos obscurarunt. Solent itaque vulgo Chaldaeorum superstitiones astrologicae memorari. Mature quidem illae cum aliis superstitionibus, praecipue Zoroastreis, fuere confusae, daemonumque et astrorum communia coeperunt haberi munia; adiunctis quoque superstitionibus *Aegyptiorum*, apud quos astrologiam antiquissimis iam temporibus frequentatam esse docet Herodotus lib. II, 82. Reuixitque ea sub Ptolemaeis, et, cum ceteris superstitionibus copulata, sub Imperatoribus Romanis, praesertim sub Antoninis, effloruit, quod tot Aegyptiaci numi astris et zodiaco insigniti (apud Zoegam) et imperatorum numi, tum gemmae testantur. Multa ex hac superstitione Aegyptiaca seruauit *Iulius Firmicus* in VIII libris *matheseos* et in libro serius scripto *de errore profanarum religionum;* multa latent in his libris facem mysticis quoque studiis ministrantia. Indignamur tamen eum tam parum explorate antiqua, recen-

tiora,

tiora, vera falsa, commiscuisse. Mature cum astris obseruandis error animos tenuit, non modo solis et lunae, sed et ceterorum astrorum et planetarum esse vim ad metalla quoque et lapides, mox etiam ad ea, quae arte inde facta essent. Inseruiisse videntur astrologeorum vsibus *metalla* et *lapides*, vt vim astrologicam mutuare crederentur, vt equidem mihi persuadeo, quia iisdem inscribebantur notationes siderum et signa zodiaci; paullo post ad ipsam materiam transferri coepit fides ac religio, quae eas notationes et figuras, tanquam diuinas et effectrices euentorum, stupide venerabatur *c*). Tenuit locum suum astrologica superstitio, meliore quoque astronomia in scientiarum numerum accepta, latiusque est peruagata omnes terras Orientis et Aegyptum, inde Graeciam et Italiam; et adhuc fidem rei faciunt tot inuenta monumenta variorum generum, laminae quidem aereae pauciores, eaeque Persarum; lapides autem ac gemmae magno numero; quodque inprimis humanae menti funestum fuit, transiit et ars et cum ea prauae opiniones in vitam humanam publicam et priuatam. Fuit in his fatum fatique necessitas ex astro natalitio seu genitali constituta. Petierant alii ex Zoroastrica disciplina et in vitam induxerunt commentum daemonum et geniorum, praecipue in Italiam; ducta inde vulgata opinio est de Genio, perplexa multis modis cum aliis superstitionibus; vt

c) Elementa doctrinae huius breuiter et docte exposita vide a *Barthelemio* in Diss. *de numis Antonini nonnullis in Aegypto excusis* in Vol. XLI. *Memoires de l'Acad. des Inscript.* p. 509. 510. 513.

vt cuique homini suus adesset Genius, nascens cum ipso, eiusque vitam et fata aut regens aut communia haberet; eoque mortuo in astra migraret, quod ab aliis de ipsis animabus pronuntiatum est, aut creditum, animas in coelum euectas aut inter deos receptas esse: dum vulgo Manes vagari post mortem, placari, in Orcum aut in infera deduci opinabantur; et quae alia huius generis sunt, quae etiam in mysteria immigrarunt.

Laminae extant insignitae sole, luna et astris; aliis rebus religiosis fere, aut e vita populorum petitis, appositis; quarum tamen aetatem nihil habemus quod constituat; commune enim est omnibus his superstitionibus, earumque monumentis, vt antiquitatem habeant incertam. Quid? quod ne quidem de omnibus affirmare licet, signa sculpta ad religiones arcanas spectasse; possunt vsibus et ornatibus inseruiisse. Gemmae autem sculptae diuersorum temporum et hominum sunt habendae; agnoscas vestigia Aegyptiae superstitionis et Alexandrinae, tum Persicae, sunt multae religionum mixtarum, Orientis et Graeciae; sunt in iis, quas Etruscas vulgo vocant, Aegyptus et Graecia confusa; sunt tandem gemmae agyrtarum et impostorum manifesta signa praebentes vocabulis ignotis, barbaris, iudaicis, christianis, graecis: his accensentur eae, quas a Gnosticis, Valentinianis aliisque huius census repetendas esse vulgo persuasum habetur; nec negare licet multos lapides et alia monumenta ad Gnosticos probabiliter referri; etsi vix pronuntiari possit de sectae nomine, sintne Basilidianorum, Valentinianorum, an Marcio-

Marcionis, Priscilliani, et sic porro. Nec omnes vniuersim gemmae astriferae ad id genus sunt referendae. Extat vtique genus gemmarum Graecarum elegantiae et artis doctae, mythos aut res Graecas exhibentium, in quibus stella apposita ad horoscopum spectare videtur, in aliis signum zodiaei appositum; nobilissima ex hoc genere est gemma Augusti cum horoscopo capricorni.

Iam etsi vere dictum sit, mentem et rationem humanam inter vulgus pauca habere, nec nisi sensu communi rerumque experientia, percepta et cognita, contra figmenta et opinata esse innumera: si tamen accuratius intuearis, non tantam esse opinatorum varietatem perspicies, quin et inter errores et superstitiones communia et cognata, antegressa et consequuta, origines et propagationes similes, nexus inter se arctiores et laxiores, animadvertas: ita vt etiam opinionum commenta ad genera sua, stirpes et ordines aut classes, reuocari possint. Hocque idem in religionibus, seu philosophia et metaphysica orientis, locum habet, si retexueris et discreueris ab antiquioribus simplicibus composita, addita serius, contexta, intexta, copulata, variata, adiuncta, ademta. Ita, cum ab astrologicis rationibus processissent alii, Chaldaei vulgo habiti, alii a Zoroastrea doctrina de daemonibus, geniis, animabus admixta, alii ab intelligentiis, subtiliore aliqua metaphysica: adsumta est, praeter diuersos earum ordines, ad facta et acta deorum historico more disponenda, etiam temporum notio et per ea distributio; hinc quoque etiamnum ab Indis ex astrorum motu multa sunt adsumta.

adſumta. Ad conſilium noſtrum ſpectant ea, quae nos ad ſuperſtitiones magicas deducent.

Quae ſit notio Aeonum, ipſiusque vocis origo, iam ſuperius attigi (p. 227.). Scilicet, quo modo ea, quae exiſtunt, a numine aeterno procreata ſint, mentes et ingenia humana mirum in modum tenuit; fuere igitur inter philoſophantium antiquiores, qui, non vno iactu, ſed interuallis et progreſſibus quibusdam, a diuina vsque ad humanam naturam, emanaſſe, (quo verbo vti vulgo ſolent viri docti) ex ſummo deo alios deos, minores poteſtates, alios ex aliis daemones ſeu genios, et ex his ſeu ab his tandem prodiiſſe homines: ita natura humana, propiore aliquo commercio daemones attingere videri potuit; Sed hos progreſſus magnis temporum interuallis eſſe factos; fuiſſe ergo periodos temporum, per quas daemones, ſecundum claſſes et ordines, diſtribuerunt, pari modo atque is, quo viuimus, mundus tempora ſua computat: ſunt ea interualla, periodi, aetates, per nomen *αἰῶνες* deſignata. Cum itaque tempus aeternum ante rerum originem, et poſt mundum viſibilem, diſtribuere placuiſſet per *Aeones*, ſeu certas aetates mente ſeu phantaſia conceptas et definitas, per quas illa cogitata et opinata, intelligibilia, ſeu intelligentiae, in res et facta verſa diſtribuerentur: fores apertae ſunt infinitis, adſumtis quoque et permixtis aſtrologicis, commentis: ex quibus duxere multa Orphici et Platonici cum teletis et myſticis. Deriuatae quoque inde ſunt ſuperſtitiones in gemmis et in ſignis Mithriacis obuiae vt altera ex parte inter Perſas et Indos philoſo-

phemat-

phemata et phantasmata geniorum et heroum, poetarum quoque ingeniis nobilitata *d*). Quo vero latius et per diuersa tempora et ingenia et sectas fuere ea cum sigillatim, tum iunctim propagata in citeriorem Asiam: eo magis ea implicita et corrupta philosophandi ratio increuit per istas intelligentias variis modis acceptas, perque doctrinas metaphysicas philosophantium ex Chaldaeis, Persis, Indis, Iudaeis, Aegyptiis, Syris, Phoenicibus (vt e Sanchuniathonis interpolato ex serioribus fragmento perspectum est), de natura diuina, rerum origine, materia aeterna, mundo, rebus diuinis et humanis; quae serius ad Christianos quoque deducta et eorum doctrinae accommodata, sectas illas, quas per haereses declarare solent, produxere. Ita credere licet, melius fuisse, si omnes has disputationes et controuersias in historiam philosophiae potius reiicere quam in Christianae religionis historiam intexere, et tot aliena ab ea de Gnosticis immiscere, placuisset.

Nouissimo loco commemoranda est corruptela promiscue illata religionibus Graecorum et Romanorum per peregrina sacra, ritus, notiones philosophicas et superstitiosas ex Oriente illatas, accedente studio comparandi ea inter se et, interpretatione indocta et commentitia, confundendi. Possunt haud dubie, recte quoque, multa mythica Graecorum et Romanorum comparari cum barbarorum superstitionibus; non tamen omnia ex eodem fonte aut fluxere aut eodem modo et sensu aut opinione

Q 2 fuere

d) Vberius de his cum alii tum *Richardson Dissertations on the Eastern nations* chapt 3. Sect. 3. p. 173.

fuere accepta, etsi similia. Ex hoc genere sunt praecipue, quae de Crono et Saturno, de Vesta, Iunone, Venere, Mercurio, aliisque, mythice traduntur, quae vt persequar sigillatim, haud est huius operae, in qua versor. Omnia haec ex vno fonte ducta esse si pronuntiamus, potest hoc recte pronuntiatum esse, si ab vna notione naturae rerum et generatarum et perpetuatarum declarandae duxeris, quam variis modis mens humana suscepit, finxit et sermone reddidit symbolico antiquioribus sollenni; at vero ista notio non vni homini aut vni populo fuit propria et peculiaris; casus mox et rerum vices aut nexus ita tulere, vt similia inter se diuersorum hominum et populorum occurrerent et concurrerent, facile inter se copulanda. Euenisse hoc videtur praecipue in *Orphicis* et in theogoniis Graecorum et barbarorum, similibus inter se comparatis, vt sunt Chaos, Nox, Cronos, Phanes, Protogonus, Rhea, Natura, Mater deorum, et sic porro: de quibus Hymni videndi sunt: consentiunt alia, Aegyptiis sollennia; quae, antiquiores etiam, ex Aegyptiis religionibus in Graeciam intulisse traduntur: vt de Osiride, Iside, Horo, nominibus, non ipsa re, diuersa. Serius accessere alia ex Oriente, maxime in Mithriacis *e*), sed ex antiquis temporibus ad seriores aetates deducta. Infinitis itaque modis miscellae superstitiones subortae sunt; maxime Alexandrinis et Platonicis placitis accedentibus; e quibus et per omnes

e) Locus de his classicus est fragmentum Damascii ap. Photium, seorsum editum et illustratum a Io. Wolfio.

omnes inde aetates alia ab aliis ſunt probata et vſurpata, in Oriente vsque ad Arabes, in chemicis et aſtrologicis. Vulgata quoque haec ſunt inter ſcriptores omnis generis, Chriſtianos et profanos, praeſertim in Nonni Dionyſiacis, antiquiorum et recentiorum cinno et farragine, etſi diuerſis et variatis modis et nominibus, vt vix tandem aſſequi liceat, vnde hoc vel illud, quod occurrat, aſſumtum ſit: vt v. c. de Demogorgone, ſeriore figmento vidimus *f*).

f) Sup. Vol. III. p. 296 sqq.

EPIMETRVM IV.

De religionibus et ſuperſtitionibus miſcellis per figuras ſymbolicas effictis, inprimis in gemmis ſcalptis a).

Quisquis animum ad haec, quae ſuperiore commentatione expoſita ſunt, aduerterit, confeſtim intelligit, ſymbolorum naturam res non ipſas, ſed a ſimilitudine aliqua ab alia re ducta, declarantium, eſſe debere incertam, ambiguam, et paſſim obſcuram nec enarrabilem, vt interdum relinquenda

a) Prima huius iudicii elementa propoſueram in Proluſione *de Demogorgone* 1786. Opusc. Vol. III. p. 291 sq. Add. *Commentatio de sermone mythico seu symbolico* a. 1807. in Commentationibus Soc. R. Sc. Gott. Vol. XVI. p. 285. Restat commentatio *de circumscribendo symbolorum vsu praesertim in doctrinis philosophicis*, quam iis, quorum res agitur, absoluendam relinquo.

quenda sint symbola, quae nec intelligere et interpretari possis, quoniam similitudo inter duas res aut non perspecta est, aut varia est et fluctuans. Neque itaque symbolica, seu allegorica et mythica ratio eloquendi aut pingendi et sculpendi, idonea satis habenda erit philosophicis subtilitatibus. Ferendum quoque et fatendum est, in mythis antiquorum hominum plurima esse quae nunc non satis constitui possint, siue a poetis siue ab artificibus expressa sint; nosque adeo labare in interpretatione haud erubescendum esse. Porro vix quicquam dixeris apertius esse ac certius, quam, e sequioribus non esse constituenda antiquiora, nisi comparata inter se sint ad elicienda ea quae sint e vita, aeuo, sensu et simplicitate antiquorum hominum et temporum; a nostro forte cogitandi more diuersa et aliena; etsi bene eadem conuenire possunt vsui temporum et hominum seriorum aut etiam nostro: vt interdum haud vna tantum interpretatio recte locum teneat: alia e nostro sensu, alia ex Platonicorum aut seriorum acceptione vocum et rerum, alia ex aliorum more et vsu; vt tamen priscarum aetatum notio per symbolum expressa vel sic nos fugiat. Videas tamen eam rationem plerumque esse seu spretam seu neglectam a viris doctis, inprimis in philosophicis et religiosis opinionibus. Cum notiones non satis explicitae insiderent animis primorum philosophantium, seu in rerum naturas et caussas inquirentium, saltem in eo occupatis, vt sensa sua communicarent aliis, vocum idonearum inopia eos premeret: per similia, symbolice et allegorice,

quae

quae sentirent, reddere vsu et experientia consueverant. Eodem subsidio symbolicae dictionis vsi sunt primi philosophantium in tradendis iudiciis suis seu opinionibus seu sermone seu scriptione. Non enim recte statui arbitror, quaesitas esse symbolicas, allegoricas, hieroglyphicas, aenigmaticas, cogitata reddendi et exprimendi, rationes miro aliquo *studio occultandi* et alios celandi ea quae alios docere vellent: id quod serius forte accidere potuit seu metu seu inuidentia seu vanitate, aut ad poeticum oestrum aberrantium, aut etiam fanatico impetu abreptorum philosophorum. Enimuero sapientes illi, in tirocinio philosophiae quasi versantes, verborum copia destituti, captando rerum iam notarum similitudines, intelligibiles res per sensibilia enuntiarunt; etsi mox accedere potuit voluptas ex ambiguitate et obscuritate sublata profecta. At ex symbolica loquendi et docendi ratione orta est molesta res, quod inter antiquiores symbolorum vsu et more videmus mentes abreptas modo ad contemplationes mysticas et fanatıcas interiore aliquo sensu, modo ad proferendum doctrinas et praecepta concitatiore motu et impetu animi, qui oestro prophetico similior ac propior habendus esset, ita vt ea, quae per symbolica effata acceperant, phantasia viuidiore arrepta, tanquam vaticinia et oracula proferrent, sibique etiam, et aliis, a numine afflati consilia et monita dare viderentur; quae omnia subtiliori et accuratiori veritatis cognitioni et perceptioni plurimum obfuisse apparet. Nec magis recte primos illos sapientes putatum est statim scholas habuisse et

 magiste-

magisterium exercuisse, aut continuo ad systema aliquod doctrinae condendum prouolasse, vt nos vulgo solemus; forte illi vix, nec nisi sero, ad plures opiniones inter se coniungendas et comparandas processerunt; sed a singulis, contemplantibus res et euenta vel casus, singula iudicia communicata sunt familiaribus, ab his vulgata inter gentiles, tribules et populares; donec, pluribus iudiciis inter se copulatis requireret res auditionem intentiorem; ita nomen magistri subnatum; mox affectatum; pluribusque magistris se deinceps excipientibus, exorti sunt certi ordines, classes aut tribus, et dehinc sectae, si diuersae opinationes incidissent. Hoc modo Chaldaeos et Magos et Brachmanes prodiisse crediderim; vt philosophi ad leges scribendas ciuitatibus arcesserentur, serius factum esse, putabimus: multo magis in Oriente, quando ne nunc quidem, quod admodum saepe mirationem mihi fecit, philosophiae aliqua ratio habita est in condendis imperiis et scribendis legibus: etiamsi Magos et Brachmanes in regum quoque contubernio habitos esse haud ignorem; at anterioribus aetatibus philosophi adstupentes quidem habuere multos, at paucos sibi assidentes; etsi auctoritatem non modo doctrinae, verum etiam diuinioris naturae, consequuti erant, et facile consequi potuere. Fuere haec, et sunt adhuc, communia populorum barbarorum, vt ingeniosiorum seu prudentiorum, praecipue senum, iudicia et consilia ac monitus, vel opinionum phantasia conceptarum ludibria, visa et fraudes, facile admittant, quid? quod eos homines quoque in daemonum commercio

mercio versari credunt; ita vt ii facile inter ceteros auctoritatem principatumque adipiscantur; ipsis quoque principibus ac regibus reuerentiam et metum iniiciant. Porro et illud commune est, ex iisdem hominibus alios deflectere studia ad diuinationes, praestigias et artes magicas. Communia haec fuisse philosophantium in Oriente, obseruatum est a veteribus: v. Strabo XVI. p. 762. et lib. I. p. 23. Diodor. II, 29. Scilicet iis, qui in his disputationibus versantur, ante omnia est exuenda vita, in qua ipsi degunt, et referenda est mens ad eorum hominum et temporum conditionem, morem et habitum, quorum opiniones sunt enucleandae, alioqui frustra laborant de toto hoc rerum genere.

Secundum ea, quae modo exposita sunt, ista phantasmata, (quo nomine appellare placet opiniones symbolice aux allegorice expressas, quae abstracta erant in personas mutata, mox pro diis aut geniis aut aliis habita, naturis,) variis fuere instructa modis, formis, viribus et fatis, ex quo semel coeptum erat, ea, quae iis tribuerant, vires et effecta, tanquam res vere actas et gestas enarrare, et opinata in historias mutare. Ita tradita pro veris factis habuere sectatores, vt Indorum philosophia, quae adhuc in nostris libris circumfertur, satis docet, ex similibus doctrinis, in narrationes versis, coagmentata. Multarum autem harum narrationum memoria intercidit, ita vt aliarum cum iis coniunctarum ea, quae supersunt, nec enodare, nec a qua origine, opinione et phantasmate processerint, assequi possis, ideoque per-

tatae: a vicibus motus, anni tempestatibus, fertilitate terrae inde ducta, et corporum affectionibus ex coeli salubritate vel intemperie proficiscentibus, ad res futuras ex motibus et apparentiis praedicendas progressis, mox, themate natalitio constituto, ad artem apotelesmaticam aberrantibus. *Chaldaeorum* nomen hisce de rebus frequentatur, cum *Babyloniorum* propria haec seu religio seu philosophia habenda et dicenda sit. Chaldaei enim fuere barbari, qui, ex montium Armeniae iugis descensu facto regiones campestres occupauerant. Babylone occupata, Babylonios, Assyria origine, meliore vitae cultu vtentes, in ditione habuerunt, nominis tamen celebritate istos obscurarunt. Solent itaque vulgo Chaldaeorum superstitiones astrologicae memorari. Mature quidem illae cum aliis superstitionibus, praecipue Zoroastreis, fuere confusae, daemonumque et astrorum communia coeperunt haberi munia; adiunctis quoque superstitionibus *Aegyptiorum*, apud quos astrologiam antiquissimis iam temporibus frequentatam esse docet Herodotus lib. II, 82. Reuixitque ea sub Ptolemaeis, et, cum ceteris superstitionibus copulata, sub Imperatoribus Romanis, praesertim sub Antoninis, effloruit, quod tot Aegyptiaci numi astris et zodiaco insigniti (apud Zoegam) et imperatorum numi, tum gemmae testantur. Multa ex hac superstitione Aegyptiaca seruauit *Iulius Firmicus* in VIII libris *matheseos* et in libro serius scripto *de errore profanarum religionum;* multa latent in his libris facem mysticis quoque studiis ministrantia. Indignamur tamen eum tam parum explorate antiqua, recentiora,

tiora, vera falsa, commiscuisse. Mature cum astris obseruandis error animos tenuit, non modo solis et lunae, sed et ceterorum astrorum et planetarum esse vim ad metalla quoque et lapides, mox etiam ad ea, quae arte inde facta essent. Inseruiisse videntur astrologeorum vsibus *metalla* et *lapides*, vt vim astrologicam mutuare crederentur, vt equidem mihi persuadeo, quia iisdem inscribebantur notationes siderum et signa zodiaci; paullo post ad ipsam materiam transferri coepit fides ac religio, quae eas notationes et figuras, tanquam diuinas et effectrices euentorum, stupide venerabatur *c*). Tenuit locum suum astrologica superstitio, meliore quoque astronomia in scientiarum numerum accepta, latiusque est peruagata omnes terras Orientis et Aegyptum, inde Graeciam et Italiam; et adhuc fidem rei faciunt tot inuenta monumenta variorum generum, laminae quidem aereae pauciores, eaeque Persarum; lapides autem ac gemmae magno numero; quodque inprimis humanae menti funestum fuit, transiit et ars et cum ea prauae opiniones in vitam humanam publicam et priuatam. Fuit in his fatum fatique necessitas ex astro natalitio seu genitali constituta. Petierant alii ex Zoroastrica disciplina et in vitam induxerunt commentum daemonum et geniorum, praecipue in Italiam; ducta inde vulgata opinio est de Genio, perplexa multis modis cum aliis superstitionibus; vt

c) Elementa doctrinae huius breuiter et docte exposita vide a *Barthelemio* in Diss. *de numis Antonini nonnullis in Aegypto excusis* in Vol. XLI. *Memoires de l'Acad. des Inscript.* p. 509. 510. 513.

vt cuique homini suus adesset Genius, nascens cum ipso, eiusque vitam et fata aut regens aut communia haberet; eoque mortuo in astra migraret, quod ab aliis de ipsis animabus pronuntiatum est, aut creditum, animas in coelum euectas aut inter deos receptas esse: dum vulgo Manes vagari post mortem, placari, in Orcum aut in infera deduci opinabantur; et quae alia huius generis sunt, quae etiam in mysteria immigrarunt.

Laminae extant insignitae sole, luna et astris; aliis rebus religiosis fere, aut e vita populorum petitis, appositis; quarum tamen aetatem nihil habemus quod constituat; commune enim est omnibus his superstitionibus, earumque monumentis, vt antiquitatem habeant incertam. Quid? quod ne quidem de omnibus affirmare licet, signa sculpta ad religiones arcanas spectasse; possunt vsibus et ornatibus inseruiisse. Gemmae autem sculptae diuersorum temporum et hominum sunt habendae; agnoscas vestigia Aegyptiae superstitionis et Alexandrinae, tum Persicae, sunt multae religionum mixtarum, Orientis et Graeciae; sunt in iis, quas Etruscas vulgo vocant, Aegyptus et Graecia confusa; sunt tandem gemmae agyrtarum et impostorum manifesta signa praebentes vocabulis ignotis, barbaris, iudaicis, christianis, graecis: his accensentur eae, quas a Gnosticis, Valentinianis aliisque huius census repetendas esse vulgo persuasum habetur; nec negare licet multos lapides et alia monumenta ad Gnosticos probabiliter referri; etsi vix pronuntiari possit de sectae nomine, sintne Basilidianorum, Valentinianorum, an

Marcio-

Marcionis, Priscilliani, et sic porro. Nec omnes vniuersim gemmae astriferae ad id genus sunt referendae. Extat vtique genus gemmarum Graecarum elegantiae et artis doctae, mythos aut res Graecas exhibentium, in quibus stella apposita ad horoscopum spectare videtur, in aliis signum zodiaci appositum; nobilissima ex hoc genere est gemma Augusti cum horoscopo capricorni.

Iam etsi vere dictum sit, mentem et rationem humanam inter vulgus pauca habere, nec nisi sensu communi rerumque experientia, percepta et cognita, contra figmenta et opinata esse innumera: si tamen accuratius intuearis, non tantam esse opinatorum varietatem perspicies, quin et inter errores et superstitiones communia et cognata, antegressa et consequuta, origines et propagationes similes, nexus inter se arctiores et laxiores, animadvertas: ita vt etiam opinionum commenta ad genera sua, stirpes et ordines aut classes, reuocari possint. Hocque idem in religionibus, seu philosophia et metaphysica orientis, locum habet, si retexueris et discreueris ab antiquioribus simplicibus composita, addita serius, contexta, intexta, copulata, variata, adiuncta, ademta. Ita, cum ab astrologicis rationibus processissent alii, Chaldaei vulgo habiti, alii a Zoroastrea doctrina de daemonibus, geniis, animabus admixta, alii ab intelligentiis, subtiliore aliqua metaphysica: adsumta est, praeter diuersos earum ordines, ad facta et acta deorum historico more disponenda, etiam temporum notio et per ea distributio; hinc quoque etiamnum ab Indis ex astrorum motu multa sunt

adſumta. Ad conſilium noſtrum ſpectant ea, quae nos ad ſuperſtitiones magicas deducent.

Quae ſit notio Aeonum, ipſiusque vocis origo, iam ſuperius attigi (p. 227.). Scilicet, quo modo ea, quae exiſtunt, a numine aeterno procreata ſint, mentes et ingenia humana mirum in modum tenuit; fuere igitur inter philoſophantium antiquiores, qui, non vno iactu, ſed interuallis et progreſſibus quibusdam, a diuina vsque ad humanam naturam, emanaſſe, (quo verbo vti vulgo ſolent viri docti) ex ſummo deo alios deos, minores poteſtates, alios ex aliis daemones ſeu genios, et ex his ſeu ab his tandem prodiiſſe homines: ita natura humana, propiore aliquo commercio daemones attingere videri potuit; Sed hos progreſſus magnis temporum interuallis eſſe factos; fuiſſe ergo periodos temporum, per quas daemones, ſecundum claſſes et ordines, diſtribuerunt, pari modo atque is, quo viuimus, mundus tempora ſua computat: ſunt ea interualla; periodi, aetates, per nomen αἰῶνες deſignata. Cum itaque tempus aeternum ante rerum originem, et poſt mundum viſibilem, diſtribuere placuiſſet per *Aeones*, ſeu certas aetates mente, ſeu phantaſia conceptas et definitas, per quas illa cogitata et opinata, intelligibilia, ſeu intelligentiae, in res et facta verſa, diſtribuerentur: fores apertae ſunt infinitis, adſumtis quoque et permixtis aſtrologicis, commentis: ex quibus duxere multa Orphici et Platonici cum teletis et myſticis. Deriuatae quoque inde ſunt ſuperſtitiones in gemmis et in ſignis Mithriacis obuiae; vt altera ex parte inter Perſas et Indos philoſophemata

phemata

phemata et phantasmata geniorum et heroum, poetarum quoque inigeniis nobilitata *d*). Quo vero latius et per diuerſa tempora et ingenia et ſectas fuere ea cum ſigillatim, tum iunctim propagata in citeriorem Aſiam: eo magis ea implicita et corrupta philoſophandi ratio increuit per iſtas intelligentias variis modis acceptas, perque doctrinas metaphyſicas philoſophantium ex Chaldaeis, Perſis, Indis, Iudaeis, Aegyptiis, Syris, Phoenicibus (vt e Sanchuniathonis interpolato ex ſeriori- bus fragmento perſpectum eſt), de natura diuina, rerum origine, materia aeterna, mundo, rebus diuinis et humanis; quae ſerius ad Chriſtianos quoque deducta et eorum doctrinae accommodata, ſectas illas, quas per haereſes declarare ſolent, produxere. Ita credere licet, melius fuiſſe, ſi omnes has diſputationes et controuerſias in hiſtoriam philoſophiae potius reiicere quam in Chriſtianae religionis hiſtoriam intexere, et tot aliena ab ea de Gnoſticis immiſcere, placuiſſet.

Nouiſſimo loco commemoranda eſt corruptela promiſcue illata religionibus Graecorum et Romanorum per peregrina ſacra, ritus, notiones philoſophicas et ſuperſtitioſas ex Oriente illatas, accedente ſtudio comparandi ea inter ſe et, interpretatione indocta et commentitia, confundendi. Poſſunt haud dubie, recte quoque, multa mythica Graecorum et Romanorum comparari cum barbarorum ſuperſtitionibus; non tamen omnia ex eodem fonte aut fluxere aut eodem modo et ſenſu aut opinione

Q 2 fuere

d) Vberius de his cum alii tum *Richardſon Diſſertations on the Eastern nations* chapt 3. Sect. 3. p. 173.

fuere accepta, etsi similia. Ex hoc genere sunt praecipue, quae de Crono et Saturno, de Vesta, Iunone, Venere, Mercurio, aliisque, mythice traduntur, quae vt persequar sigillatim, haud est huius operae, in qua versor. Omnia haec ex vno fonte ducta esse si pronuntiamus, potest hoc recte pronuntiatum esse, si ab vna notione naturae rerum et generatarum et perpetuatarum declarandae duxeris, quam variis modis mens humana suscepit, finxit et sermone reddidit symbolico antiquioribus sollenni; at vero ista notio non vni homini aut vni populo fuit propria et peculiaris; casus mox et rerum vices aut nexus ita tulere, vt similia inter se diuersorum hominum et populorum occurrerent et concurrerent, facile inter se copulanda. Euenisse hoc videtur praecipue in *Orphicis* et in theogoniis Graecorum et barbarorum, similibus inter se comparatis, vt sunt Chaos, Nox, Cronos, Phanes, Protogonus, Rhea, Natura, Mater deorum, et sic porro: de quibus Hymni videndi sunt: consentiunt alia, Aegyptiis sollennia; quae, antiquiores etiam, ex Aegyptiis religionibus in Graeciam intulisse traduntur: vt de Osiride, Iside, Horo, nominibus, non ipsa re, diuersa. Serius accessere alia ex Oriente, maxime in Mithriacis *e*), sed ex antiquis temporibus ad seriores aetates deducta. Infinitis itaque modis miscellae superstitiones subortae sunt; maxime Alexandrinis et Platonicis placitis accedentibus; e quibus et per omnes

e) Locus de his classicus est fragmentum Damascii ap. Photium, seorsum editum et illustratum a Io. Wolfio.

omnes inde aetates alia ab aliis sunt probata et vsurpata, in Oriente vsque ad Arabes, in chemicis et astrologicis. Vulgata quoque haec sunt inter scriptores omnis generis, Christianos et profanos, praesertim in Nonni Dionysiacis, antiquiorum et recentiorum cinno et farragine, etsi diuersis et variatis modis et nominibus, vt vix tandem assequi liceat, vnde hoc vel illud, quod occurrat, assumtum sit: vt v. c. de Demogorgone, seriore figmento vidimus *f*).

f) Sup. Vol. III. p. 296 sqq.

Epimetrvm IV.

De religionibus et superstitionibus miscellis per figuras symbolicas effictis, inprimis in gemmis scalptis a).

Quisquis animum ad haec, quae superiore commentatione exposita sunt, aduerterit, confestim intelligit, symbolorum naturam res non ipsas, sed a similitudine aliqua ab alia re ducta, declarantium, esse debere incertam, ambiguam, et passim obscuram nec enarrabilem, vt interdum relin-

 quenda

a) Prima huius iudicii elementa proposueram in Prolusione *de Demogorgone* 1786, Opusc. Vol. III. p. 291 sq. Add. *Commentatio de sermone mythico seu symbolico* a. 1807. in Commentationibus Soc. R. Sc. Gott. Vol. XVI. p. 285. Restat commentatio *de circumscribendo symbolorum vsu praesertim in doctrinis philosophicis*, quam iis, quorum res agitur, absoluendam relinquo.

quenda sint symbola, quae nec intelligere et interpretari possis, quoniam similitudo inter duas res aut non perspecta est, aut varia est et fluctuans. Neque itaque symbolica, seu allegorica et mythica ratio eloquendi aut pingendi et sculpendi, idonea satis habenda erit philosophicis subtilitatibus. Ferendum quoque et fatendum est, in mythis antiquorum hominum plurima esse quae nunc non satis constitui possint, siue a poetis siue ab artificibus expressa sint; nosque adeo labare in interpretatione haud erubescendum esse. Porro vix quicquam dixeris apertius esse ac certius, quam, e sequioribus non esse constituenda antiquiora, nisi comparata inter se sint ad elicienda ea quae sint e vita, aeuo, sensu et simplicitate antiquiorum hominum et temporum; a nostro forte cogitandi more diuersa et aliena; etsi bene eadem conuenire possunt vsui temporum et hominum seriorum aut etiam nostro: vt interdum haud vna tantum interpretatio recte locum teneat: alia e nostro sensu, alia ex Platonicorum aut seriorum acceptione vocum et rerum, alia ex aliorum more et vsu; vt tamen priscarum aetatum notio per symbolum expressa vel sic nos fugiat. Videas tamen eam rationem plerumque esse seu spretam seu neglectam a viris doctis, inprimis in philosophicis et religiosis opinionibus. Cum notiones non satis explicitae insiderent animis primorum philosophantium, seu in rerum naturas et caussas inquirentium, saltem in eo occupatis, vt sensa sua communicarent aliis, vocum idonearum inopia eos premeret: per similia, symbolice et allegorice,

quae

quae sentirent, reddere vsu et experientia consueverant. Eodem subsidio symbolicae dictionis vsi sunt primi philosophantium in tradendis iudiciis suis seu opinionibus seu sermone seu scriptione. Non enim recte statui arbitror, quaesitas esse symbolicas, allegoricas, hieroglyphicas, aenigmaticas, cogitata reddendi et exprimendi, rationes miro aliquo *studio occultandi* et alios celandi ea quae alios docere vellent: id quod serius forte accidere potuit seu metu seu inuidentia seu vanitate, aut ad poeticum oestrum aberrantium, aut etiam fanatico impetu abreptorum philosophorum. Enimuero sapientes illi, in tirocinio philosophiae quasi versantes, verborum copia destituti, captando rerum iam notarum similitudines, intelligibiles res per sensibilia enuntiarunt; etsi mox accedere potuit voluptas ex ambiguitate et obscuritate sublata profecta. At ex symbolica loquendi et docendi ratione orta est molesta res, quod inter antiquiores symbolorum vsu et more videmus mentes abreptas modo ad contemplationes mysticas et fanaticas interiore aliquo sensu, modo ad proferendum doctrinas et praecepta concitatiore motu et impetu animi, qui oestro prophetico similior ac propior habendus esset, ita vt ea, quae per symbolica effata acceperant, phantasia viuidiore arrepta, tanquam vaticinia et oracula proferrent, sibique etiam, et aliis, a numine afflati consilia et monita dare viderentur; quae omnia subtiliori et accuratiori veritatis cognitioni et perceptioni plurimum obfuisse apparet. Nec magis recte primos illos sapientes putatum est statim scholas habuisse et

magiſterium exercuiſſe, aut continuo ad ſyſtema aliquod doctrinae condendum prouolaſſe, vt nos vulgo ſolemus; forte illi vix, nec niſi ſero, ad plures opiniones inter ſe coniungendas et comparandas proceſſerunt; ſed a ſingulis, contemplantibus res et euenta vel caſus, ſingula iudicia communicata ſunt familiaribus, ab his vulgata inter gentiles, tribules et populares; donec, pluribus iudiciis inter ſe copulatis requireret res auditionem intentiorem; ita nomen magiſtri ſubnatum; mox affectatum; pluribusque magiſtris ſe deinceps excipientibus, exorti ſunt certi ordines, claſſes aut tribus, et dehinc ſectae, ſi diuerſae opinationes incidiſſent. Hoc modo Chaldaeos et Magos et Brachmanes prodiiſſe crediderim; vt philoſophi ad leges ſcribendas ciuitatibus arceſſerentur, ſerius factum eſſe, putabimus: multo magis in Oriente, quando ne nunc quidem, quod admodum ſaepe mirationem mihi fecit, philoſophiae aliqua ratio habita eſt in condendis imperiis et ſcribendis legibus: etiamſi Magos et Brachmanes in regum quoque contubernio habitos eſſe haud ignorem; at anterioribus aetatibus philoſophi adſtupentes quidem habuere multos, at paucos ſibi aſſidentes; etſi auctoritatem non modo doctrinae, verum etiam diuinioris naturae, conſequuti erant, et facile conſequi potuere. Fuere haec, et ſunt adhuc, communia populorum barbarorum, vt ingenioſiorum ſeu prudentiorum, praecipue ſenum, iudicia et conſilia ac monitus, vel opinionum phantaſia conceptarum ludibria, viſa et fraudes, facile admittant, quid? quod eos homines quoque in daemonum commercio

mercio versari credunt; ita vt ii facile inter ceteros auctoritatem principatumque adipiscantur; ipsis quoque principibus ac regibus reuerentiam et metum iniiciant. Porro et illud commune est, ex iisdem hominibus alios deflectere studia ad diuinationes, praestigias et artes magicas. Communia haec fuisse philosophantium in Oriente, obseruatum est a veteribus: v. Strabo XVI. p. 762. et lib. I. p. 23. Diodor. II, 29. Scilicet iis, qui in his disputationibus versantur, ante omnia est exuenda vita, in qua ipsi degunt, et referenda est mens ad eorum hominum et temporum conditionem, morem et habitum, quorum opiniones sunt enucleandae, alioqui frustra laborant de toto hoc rerum genere.

Secundum ea, quae modo exposita sunt, ista phantasmata, (quo nomine appellare placet opiniones symbolice aux allegorice expressas, quae abstracta erant in personas mutata, mox pro diis aut geniis aut aliis habita naturis,) variis fuere instructa modis, formis, viribus et fatis, ex quo semel coeptum erat, ea, quae iis tribuerant, vires et effecta, tanquam res vere actas et gestas enarrare, et opinata in historias mutare. Ita tradita pro veris factis habuere sectatores, vt Indorum philosophia, quae adhuc in nostris libris circumfertur, satis docet, ex similibus doctrinis, in narrationes versis, coagmentata. Multarum autem harum narrationum memoria intercidit, ita vt aliarum cum iis coniunctarum ea, quae supersunt, nec enodare, nec a qua origine, opinione et phantasmate processerint, assequi possis, ideoque per-

peram operam in iis eruendis ponas: quod ipſum Indorum exemplo ſatis conſtat.

Iam hoc idem in antiqua Orientis philoſophia, hoc eſt in opinionum illa, aquarum more vndique corriuatarum, colluuie ſic ſe habet, quae a ſingulis ortae, ab aliis acceptae, aliisque iterum traditae, tum per collegia doctorum hominum, Magorum, Chaldaeorum, Indorum, propagatae, in doctrinas abiere, atque etiam litteris fuere conſignatae; nec ſtatim, quod iam monui, ab initio interpretem auctori ſuperſtitem ac ſcholam ab auctore conditam habuere, vt ad vnam eandemque formulam iisdem verbis conceptam ad ſeriores aetates doctrina magiſtri propagaretur; nec niſi ſerius ſcholae et ſectae extitere, maioribus incrementis poſthaec ſubſecutis: ita multas antiquiores doctrinas mature aut intercidiſſe aut ſenſum earum non intelligi neceſſe eſt. Etſi in his memorabile dixerim eſſe hoc, quod Magorum et Brachmanum fuere collegia et ſodalitia, Aegyptiorum autem ſacerdotum familiae coaluere: vnde etiam arguitur Pythagoras, dum ſodalitium ipſe inſtituit, Orientis philoſophis plus tribuiſſe quam Aegyptiis; quod etiam ex ſymbolis ab eo adhibitis intelligitur.

Fac porro has doctrinas nonniſi per ſymbola expreſſas et efformatas ad alios perueniſſe, quibus ſenſus eorum et ſignificatus eſſet eruendus; eadem ſymbola, ritus et caerimonias propagatas eſſe ad finitimos populos, ab his ad remotiores: idque contigiſſe in omnibus Orientis religionibus in Aſiam minorem, Graeciam et Italiam propagatis: mirabimur ne eas omnem fere habitum priſtinum

exuisse *b*)? Zoroastris doctrina, quaecunque illa fuit, per se et in primordiis fuit simplex; ab initio *lux et caligo*; at in eadem mox potestates, δυνάμεις, angeli; eaque doctrina infinitis interpretationibus onerata; vnde sunt orta placita accepta ab aliis, aut improbata, mutata, submissis nouis variata, adiunctis aliis aut demtis; per haec via facta sectis: quarum placita nec ipsa intacta mansere, sed nouis opinionibus et interpretationibus ea aucta et variata; ita Zoroastrica et Chaldaica permixta, alia etiam adsumta e Mose (cuius tamen philosophia omnium aliarum erat simplicissima, et se etiamnum potissimum hac sua simplicitate, in rerum origine inprimis, commendat) et a Iudaeis, qui ipsi adsciuere alia ex illorum doctrinis; alia ab Aegyptiis petita. Atque hoc modo *philosophia Orientis*, quam vocamus, tam multa ac varia, temere ac consulto attexta, coniuncta et permixta habuit, vt omnis notio vocis et rei sit vaga et incerta; hoc habitu tamen ea insinuata, partim aucta, variata, coaluit cum philosophia Graecorum. Alexandrinorum, serius Pythagorico-Platonicorum. Atqui, vt iam professus sum, fuit Graecorum philosophia ab aliis diuersissimis primordiis ducta, aucta postea doctrinis Aegyptiis Phoenicumque. Cum Graeci progressi essent a cultu rerum a maioribus pro sacris et sanctis, etiam potentiore natura iis indita, habitarum, per simulacra mox effictarum, et ritibus sacris celebratarum; iidem vtique, quod nec mireris, de origine

b) **Multa huius generis exempla illustrata sunt in Comment. de dea Comana Vol. XVI. Commentat. Soc. R. Sc. Gotting.**

origine mali parum laborarunt; etsi mala a nonnullis sibi ignotis metuenda esse censerent, ad Moeras et necessitatem ea referre contenti.

Diuersissima igitur fuere Orientis et Graecorum primordia philosophandi; coaluere tamen vtraque aliquando; idque praecipue deberi puto hominibus et studiis Alexandrinis, partim ex situ vrbis in finibus Asiae positae, partim ex recepta philosophia Platonica, quae homines procliuiores reddere potuit ad Orientis placita recipienda, quam Aristotelica, quae, recentior et nouitate sua forte praeferenda, tamen fuit posthabita. In Graeciam inducta fuerant mature nonnulla ex barbarorum hoc est Orientis, Phoenicum et Aegyptiorum, ritibus, et placitis, seu philosophia, h. e. opinionum farragine. Serius tamen, philosophiae melioris luce inter Graecos sparsa, ea ipsa ad rationis melioris et politioris subtilitatem sunt exacta et constituta. Hoc est, quod videmus Graecos suos religiosos mythos duxisse a Chao, elementis rerum et naturis in personas mutatis; qua de re iam satis disputatum est in Commentatione de Theogonia Hesiodi *e*), et aliis in locis.

Prolusum tamen aliqua ex parte est ingruentibus serius peregrinis religionibus et paratus iis aditus prauo Graecorum et Romanorum scriptorum vsu comparandi numina et religiones patrias cum diis aliorum populorum, hosque pro iisdem cum suis

e) In Soc. R. Sc. Gott. Commentationibus Vol. III. Hist. p. 125. In Theogoniis vtique prima vestigia sensus elegantioris et venustatis agnoscere mihi videor.

fuis habendi; turbata ita est omnis religionum veritas historica, et patriorum sacrorum sanctimonia. Successit alia subtilitas philosophantium de diis, quorum multitudinem ad vnum Iouem seu Solem referre studebant: qua de re vel vnum Macrobium inspicere satis est lib. I. Saturn. c. 17 sqq. vbi etiam contenditur, Liberum esse eundem cum Sole, sicque etiam Martem, Mercurium, Herculem, et alios. Etsi, si ad antiquiora animum referas, similem quodammodo rem actam esse videas a Stoicis, qui fabulas Homericas philosophico acumine modo physicis modo ethicis rationibus accipiendas esse contendebant: qua de re in Excurss. ad Iliadem et ad Apollodorum satis multa sunt dicta.

Iam si superstitiones, de quibus egi, magna ex parte a philosophicis quodammodo rationibus repeti forte possint, succeslere tamen aliae pro commentis, somniis, et fraudibus habendae, mente per phantasiae errores obscurata: duobus maxime modis: primo enim coeptum est, diuersas ac diversi generis superstitiones copulare et nouum inde figmentum componere, tum ad fraudem et ludificationem aliorum nouis commentis id variare, refingere; et per haec ad *magiam* peruentum est.

Ex priore more miscendi superstitiones *Zoroastreas* et astrologicas, vulgo dictas *Chaldaicas*, processum est ad transferendas eas *ad religiones alias, Phoenicias, Iudaicas, Aegyptias, Graecas et Italicas, serius ad Christianas* quoque, cum his miscendas, ad noua commenta ex iis confusis producenda; idque modis, et artibus, variis: inque his, Pythagoreo-Platonicis subtilitatibus. Haec sigillatim perse-

persequi aliorum studiis relinquo: propositum mihi est, ea tantum delibare, quae ad gemmarum figmenta et monstra spectant. Itaque mihi satis esto, genera potiora attigisse, et animos legentium aduertisse primo ad *communem harum superstitionum fontem*, *symbolici sermonis vsum et necessitatem*, tum vero vt intelligatur, ea, quae *ab illo primo fonte manarunt, per diuersas scaturigines, riuulos et canaliculos diffusa et diducta, admodum turbata, nouum colorem, naturam, et multiplicem corruptelam adsciuisse:* quorum discriminis obseruandi cura diligens est adhibenda, si recte de partibus aut de singulis iudicare volumus.

Per tot superstitionum genera materies immensa suppetebat fabricandis erroribus, fraudibus et artibus hominum seu fanaticorum, seu impostorum, cum plura essent, quae eorum studia incenderent: primum vitae mala, quibus ea obsessa est, in tanto calamitatum publicarum et priuatarum assidiente vndiquaque agmine, aut eminus minitante et animum metu exagitante; a quibus vt liberemur aut incolumes praestemur, lubenter audimus eos qui medelam certam pollicentur; altera ex parte haud desunt, qui ex credulitate aliorum quaestum faciunt: cuius generis immensa multitudo per ista saecula, de quibus agitur, extitit, impostorum, agyrtarum, circulatorum, magorum, quo quidem nomine interdum omnis illa turba nuncupatur. Diuersa ex parte stolida et infausta hominum propensio ad praescientiam futuri, innumeras praenoscendi et praedicendi futura artes et superstitiones peperit et aliis impertiit: per

quas

quas iterum alia fraudis nectendae et quaestus faciendi via est inuenta. Superuenerat studium prauum *miracula* et *prodigia* probandi, procliuibus mentibus, et affectibus in ea defixis. Inde iterum nouae animorum corruptelae, superstitiones, et credulorum hominum, omninoque plebis, ludibria, et fraudes. Exstitere eorum, quae Iudaeorum aetatibus mira et prodigiosa euenerant, aemuli praestigiatores. Ita Christi apostolorumque exemplis paria perpetrando se tueri voluit notus ille Simon magus: adoptarunt quoque eas opiniones alii imbuti placitis Pythagorico-Platonicis: quibus male vtebantur ad γοητείας suas, vt etiam Manes se cogere et in vitam restituisse exanimos iactarent.

Nec praetereundum est adminiculum fraudis ex ipso antiquo more per hieroglypha et symbola reddendi sensus animi et cogitata. Ars fingendi et formas imaginesque lineis describendi multum praesidii et adiumenti attulit nouis superstitionibus, et ex iis cepit lucri et quaestus plurimum; in fictilibus, aere, lapide, res symbolicas et allegoricas sensibus oculorum redhibendo. Cum itaque superstitiones astrologicae et magicae increbuissent, etiam iis effingendis metalla et lapides adhiberi coepere: vnde tanta inprimis gemmarum scalptarum copia in medium prolata est; magna ipsius artis corruptela, formis et figuris nouo more componendis et fingendis, monstrisque a natura abhorrentibus, abnormibus et odiosis: cuius generis omnino sunt gemmae magicae, et in his abraxas. Noua quoque monstra ex coagmen-

tatis

tatis diuerſarum religionum, ſectarum et populorum figuris, Perſicis puta et Aegyptiis aliisue, praecipue in myſteriis: vt plura ſunt in Mithriacis. Ex eo genere eſt ipſe Aeon in Mithriacis, docte illuſtratus a deſiderato viro Zoega, et ex anaglypho exhibitus *d*). Manifeſtum fit, in monſtro confuſa eſſe Perſica, Aegyptiaca, Chaldaica. Cumque hoc anaglyphum inter Mithriaca monimenta ſit repertum, vt alia ſimilia: in comperto habetur, Mithriaca eiusdem eſſe indolis et ſuperſtitionis miſcellae. Verum tanta eſt huius generis monimentorum antiquorum copia, vt alia commentatione diligentius de iis agendum eſſe videatur.

d) *Baſsirilievi* Tom. II. tab. LIX. vbi v. a docto viro obseruata, in quibus Orphica et Platonica comparat.

EPIMETRVM V.

De gemmis aſtrologicis et magicis inter amuleta habitis.

Simulacris deorum effictis et publice conſecratis, cum antea rudibus ſtipitibus ſaxisque religioſus cultus habitus eſſet, ex hominum indoctorum opinatione conſentaneum eſſe viſum eſt, ipſas *imagines deorum* prodeſſe et mala depellere. Vulgaris itaque inter indoctum vulgus fuit perſuaſio, vt a deorum ſimulacris tanquam diis praeſentibus opem peterent, numenque aliquod ſimulacris ipſis ineſſe crederent; tanto cum ſtupore, vt de modo, ratione et veritate, quaerere vix auderent.

Translata

Translata est eadem opinio ad *materias* aut imaginum aut rerum diis consecratarum, vt et iis numen inesse crederent. Itaque cum diis, qui tutelam vrbium habebant, ipsa eorum signa, eodem loco habita, incolumitatem vrbium praestare visa sunt: ex quo genere Palladia sunt notissima; accessere τὰ διοπετῆ ξόανα. Ita natae superstitiones aliae ex aliis: vt solent errores hominum recta vtique ratione procedere, non animaduersa vanitate et vitio principii, vnde omnia, quae sequi aiunt, concidunt. Eodem modo cum *natura*, *elementa*, *astra*, in numinum loco haberi coepissent: *iis* in personas mutatis par cultus habitus, ex iisque eadem vis tuendi et medendi, bona et mala procurandi, manare credita est.

Secundum haec inprimis *astrologicae* superstitiones obtinuere, vt vim illam commentitiam, ex certa obseruatione ortus et occasus siderum, aut eorum positus inter se et respectu planetarum et zodiaci, lapidibus et metallis includi posse crederent: assignarent quoque auro, argento, aeri et ceteris metallis, planetas. Inde opinione occultae alicuius emanationis aut communicationis virium, gemmarum certarum et metallorum naturis inesse credita est relatio aliqua ad astra et intercursus occultus. Cuiusmodi superstitiones de lapidum virtutibus notae sunt vel ex Orphicis. Par fuit persuasio de occultis, interdum ex solo nomine et appellatione, herbarum virtutibus, et de appensis ex collo vel brachiis, iam ex Homero et ex Pindaro. (Pyth. III, 94.) notis. Pari modo satis esse visum est, si figurae siderum, earumue *characteres*, proprietates et *signa* arbitraria, aut vsu recepta, in

laminis ac gemmis fcalperentur; ita et aliae res, veluti laurus infcripta vim habere credita eft ad pericula fulminum auertenda, quia laurus iis non attingitur; fimili fuperftitione ofcilla, feu laruae Bacchicae, ex arboribus fufpenfae, vt vel ex Virgilii Georgicis notum eft, grandines auertere, mox et laruae in gemmis fignatae.

Antiquiffima eft memoratio huius fuperftitionis facta per *Theraphim* a Mofe memoratos. Increbuerat illa primis temporibus inter Aegyptios, per *hieroglypha*, imagines deorum rerumque facrarum referentia; quemadmodum vfus *fymbolicarum* adumbrationum eorum, quae fentirent et iudicarent homines, per *figuras*, variis attributis et fymbolis infignitas. Largam ex his fuccreuiffe fuperftitionum meffem in aperto eft. Eft enim incredibile, quantopere pronum fit ingenium humanum ad errorem permutandi cauffas et effecta: qui plurimarum fuperftitionum fons et parens fuit, inprimis in iis, quae ritibus et caerimoniis vfu habentur. Vt vno exemplo defungar: ad initiandos myftas, et confecrandos etiamnum muneribus facris, morti quoque inftanti, homines, vnctio frequentatur, antiquo more honoris habendi, in aeftiuis Afiae caloribus, mox follenni ac religiofo, accedente ferius opinione, effe facri olei vim ad medendum morbis, auertendas incantationes, et ad mortem placidam, vitamque poft fata meliorem confequendam; cuius quidem generis opinata funt plurima in vita communi.

Acceffit tandem altera fuperftitio *carminum*, feu formularum, quibus, cum a diis opem imploraffent

et

et obtinuisse ab iis crederent *a*), vim arcanam, cogendi quoque deos, inesse putarunt. Itaque his etiam, si *scripta* essent, parem vim inesse, vt inter τὰ ἀλεξητήρια numerarentur carmina seu formulae certis verbis conceptae. A nominibus deorum, geniorum ac daemonum, deuentum est ad *litteras*, *characteres*, *ductus insolitos et ignotos*. Contaminauit haec superstitionum lues praecipue artem medicam flagitiosa et pudenda seu imperitia seu fraude, obuia iam in Catone de R. R. in Plinio et in Geoponicis. Scilicet ab omni inde tempore ars medendi superstitionibus omnis generis fuit obnoxia; cum aut omnino experimentis solis otiose se committerent nec eorum rationes explorarent, aut a rationibus, subtilitate physica et metaphysica praeconceptis, medici morborum incerta et caussas constituere vellent ante ipsorum morborum studiosam et prudentem notationem et scientiam. Vulgata fuit ars medendi superstitiosa, astrologica et magica, sub Romanorum principibus, et iam inter bella ciuilia. Egitque de ea copiose ac docte auctor praeclari operis historiam artis medicae tradentis *Kurt Sprengel* V. C. in Vol. II. Supersunt ex hoc genere sigilla medicorum ocularioruma de quibus egere *Saxe* et *Walch*, et *Rich. Gough* Archaeol. Britann. Tom. IX. p. 227. Aggregata funt ac permista plura inter se ab Alexandrinis,

R 2 tum

a) Reuocemus in animum Aeacum pro Hellenibus preces facientem ad Iovem in calamitate publica apud Pindar. Nem. V, 17. Conceptis autem verbis preces faciebant, formulis verbisque sollennibus, iisque aliquoties repetitis: fere ad modum nostrarum *litaniarum*.

tum a Iudaeis, qui nomen Iehouae arcanum, tum et Elohim, Adonai aliaque, ſuggeſſerunt; alia quoque Chriſtiani, qui ſiue a profanis ad ſacra, ſiue ab his ad profana, errores et ſuperſtitiones traduxerant. In quo genere nomen Gnoſticorum vidimus celebratum eſſe.

Memorantur itaque paſſim gemmae *magicae*, gnoſticae, orphicae, cabbaliſticae, aſtrologicae, mithriacae, ophiticae, Perſicae, Indicae: namque etiam ad Arabes et Indos perlatae ſunt ſuperſtitiones hae et praeſtigiatorum fraudes. Vtar equidem, cum Paſſerio, *gemmarum magicarum* nomine, tanquam omnibus communi. Praelatae ceteris gemmae colore inſignes, aut nomine ipſo fraudem adiuuante, verbi cauſſa, haematites, cryſtallus, adamas, ophites *b*). Multa de his ſunt quoque carminibus celebrata, velut ab Orphicis et Marbodaeo. Mireris vero fuiſſe quoque viros doctos ac prudentes, qui vires has lapidum et metallorum arcanas pro exploratis haberent, easque ab aſtrologicis rationibus repeterent, vt vires aſtrorum in metalla transferrent ac deriuarent. Multo tamen magis inter prodigioſa referam, quod hae ſuperſtitiones per tot ſaecula regnum obtinuerunt, per phyſicas et philoſophicas rationes demonſtratae, (vt creditum eſt), primo per Platonicos ſeriores, theurgos, et myſticos; tum per Arabes, inter quos multi fanatici et impoſtores fuere, qui annulos, imagines et ſigilla fabricati ſunt ex trina caeli,

b) Collecta generis huius sunt multa et illustrata a viro Ven. *Velthusen*, in lib. *de amethysto* 1806. Adeundus quoque de Indicis *Sonnerat.*

caeli, terrae et aeris sympathia, hoc, est, astrorum lapidumque naturis consentientibus: tandem per philosophos sequiorum saeculorum, maxime inde ab Alberto Magno, Marsilio Ficino, Hieronymo Cardano, Agrippa aliisque *c*).

Has gemmas, lapides, et laminas, cum alia, signa, sigilla, imagines, in domo habere satis esset, secum habere et gestare: mos et superstitio suaserat, vt ad auertenda mala, morbos, daemonum noxas, valerent, et pro *phylacteriis* essent; ab aurigis circensibus, etiam a militibus, vsu habitas esse multas, ipsa argumenta gemmarum docent. Scarabaeum, fortitudinis masculae hieroglyphum, in militum annulis Plutarchus memorat de Iside et Osiri p. 355. A. et Aelian. de Animal. nat. X, 15. Aliae gemmae scalptae *annulis* fuere inclusae, aliae, appensae e collo, vel brachiis, vt pro armillis essent, alligatae, appellatae sunt ex ipsa re περίαπτα, περιάμματα, ἐγκόλπια, vnde multae supersunt perforatae, more Orientis antiquo et seriore, etiamnum superstite; diuersae eae ab annularibus gemmis; ad signandum adhibitis.

Nomine vulgari haec et alia, quae simili vsu habita sunt, ex auro et argento, vt de Alexandri imagine narratum est ap. Trebell. Poll. in Quieto

R 3 c. 13.

c) Ex eo librorum genere inprimis sunt notabiles: *Petrus Arlensis de Scudalupis* in *Sympathia septem metallorum ac septem lapidum ad planetas*, et *Camillus Leonardus Pisaurensis* in *Speculo lapidum* 1533. Augustae Vindel. edito; Coniunctim ii sunt repetiti Paris. 1610. et Hamburgi 1717. adiecta *Magia* astrologica Petri Constantii Allinei Villanovensis. Conf. *Chiffletum* ad Macarium p. 125. et *Tiedemann. de magia* cap. extr.

c. 13. veniunt *amuletorum*, quod Plinio eſt vſitatum; in Oriente, *Talismanum*, quod ex hebraico alii ex Perſico nomine deducunt: verum de his libri ſunt inſpiciendi, qui de toto hoc genere agunt; inprimisque *Tiedemann de magia* (p. 102 ſqq.) nam *Athanaſ. Kircherum* (*Oedip. Aegypt.* Tom. III. Syntagmate 19.) *Pignorium* et alios, qui de *amuletorum* ſuperſtitione ipſi ſuperſtitioſe ſcripſere, nemo nunc cum fructu inſpexerit; etſi et aliae res iisdem ſuperſtitionibus conſecratae eodem nomine comprehenduntur, vt imagines, anaglypha e lapide vel aere facta.

In gemmis varietas notatur *naturae et artis:* Naturae, propter arcanas virtutes iis, ab aſtris impertitas, ineſſe creditas, interdum ex colore *d*); artis, ex ſculptura aliqua mirabili. Eleuat ſuperſtitioſas inſcitior ſcalptu-

d) Ex vi electrica vel magnetica. Iam apud Plinium de hac superstitione magorum plura leguntur. Inter haec lib. XXXVII. S. 40. gemmis, colorem vini habentibus, magorum vanitate ebrietati resistere, aliis, alio colore, mala auertere creditis, subiungit: *nam smaragdis quoque similia promittere, si aquilae scalperentur aut scarabaei: quae quidem scripsisse eos non sine contemtu et irrisu generis humani arbitror.* Fraudem geminatam deprehendimus eo, quod Plutarchi nomine venditatus liber de fluuiis p. 1155. de Sagari Phrygiae flumine memorat; reperiri in eo lapides αὐτογλύφους, a natura insculptam Matris deum imaginem referentes, quam qui secum habeat, omnis metus expertem habet animum: τοῦτον τὸν λίθον ἐὰν εὕρῃ τις σπανίως εὑρισκόμενον, ἀποτεμνομένων οὐ ξενίζεται, ἀλλ' εὐψύχως (non ἐμψ.) φέρει τῆς πάρα φύσιν πράξεως τὴν ὄψιν. nisi locus laborat, accipio de Gallis per insaniam praecisis sibi genitalibus, vbi ad se redierint, non obstupescentibus, sed aequo animo iacturam ferentibus.

ſcalptura, argumentorum dilectus ex ſuperſtitionibus certi generis iam aliunde notabilibus et notatis, verbis quoque et ſiglis, vſum, cui deſtinata gemma eſt, arguens; ſymbolicae et allegoricae, a Graecorum tamen Romanorumque more et indole alienae, ad religiones barbarorum Aſiae et Aegypti, eorumque ſenſus, ſuperſtitiones et artes, plerumque effictae; ita quidem, vt aliae figurae ſcalptae Aegyptium, aliae alium morem et habitum referant, aliae certarum religionum arcanarum, ſuperſtitionum, artium et praeſtigiarum, indicia, veſtigia et notas habeant. Inter barbaros fuere inprimis *Phrygum* religiones Magnae Matris deum ſeu Cybeles aliisue nominibus, ſpecie et nomine multiplici, celebratae, cum qua Dea quoque Syria conuenit, ad naturam genetricem deſignandam. Subueniunt illuſtrandis gemmis numi veteres magno numero Aſiaticarum vrbium.

Aegyptiacas religiones (v. Euſeb. Praep. Evang. I, 7.) multae gemmae aperte exhibent, hieroglypha, Oſirin, Iſidem, Horum, Cneph, Anubin, Serapidem; antiquiores religiones et Aegypti aetates diſcernere aut declarare haud licuit; ſunt figurae in iis obuiae ex temporibus Ptolemaeorum et Romanorum, ſacris Iſiacis in Italiam illatis; Alexandriae et ab Aegyptiis inde a Ptolemaeis regibus ſculptas eſſe credere licet, commendantes ſe quodammodo Graeca elegantia, continuato ſtudio per tempora ſequentia, florente etiamnum arte ſub Antoninis. Vtile erit iis, qui in hoc genere curatius explorando operam poſituri ſunt, cum gemmis numos Aegyptios comparare; de

quibus praeclarum Zoegae opus extat; mihi enim in singulis rerum partibus excutiendis otium et opera haud suppetebat. Num antiquiorum Aegypti aetatum sculptae gemmae supersint, mihi quidem haud liquet; doceant nos ii, qui earum gemmarum copiam tractant, inprimis in Museo Imp. Napol. Paris. Etiam *vitreas* gemmas repertum iri suspicari licet ex iis, quae nostra aetate de Diospolitana fabrica gemmarum vitrearum et murrhinorum factitiorum memorantur; Praeiuerat his Periplus maris Erythraei p. 3. Maior tamen est numerus formae monstrosioris per seriorem superstitionem et artem, vt quatuor alarum, additarum Anubidi et aliis; in quibus tempestates anni aut mundi plagas designari putant.

Multo maior est copia gemmarum, quae *Aegyptias* quidem religiones referunt, sed multis modis *variatas et corruptas* adscitis et admixtis aliis superstitionibus, figuris, attributis, litteris: quas sigillatim annumerare, haud esset pretium operae, nec magis volumina, in quibus hae gemmae cum ceteris expressae sunt aere aut illustratae a Montefalconio aliisque vulgo notis *e*).

Aliam classem et ordinem constituere licet *astrologicarum*, aut nihil aliud quam astra, singulas stellas, aut zodiacum, aut singula ex iis signa, animantia, exhibentes, aut alia, etiam deorum et mythica, Graeca et Romana, apposito astro. Leo et Taurus, admodum obuia sunt, etiam in Graecarum

e) Adde Recensum gemmarum *Iacobi Tassie: Descriptive Catalogue of a general Collection by R. E. Raspe* 1791. Tom. I. p. 38 sqq.

carum vrbium numis; dubito an ea ex Aegyptiis translata ſint. *Taurus cornipeta* vernum ſidus eſſe poteſt in caelum quaſi enixum; an hoc quoque in numis Siciliae, Italiae, aliisque inde ductum putabimus? Probabilius videri poteſt, translata eſſe huiusmodi nonnulla ex Aegypto in Siciliam, Italiam, vrbes Syriae Graecas, vt in numis Comagenes ſcorpius et capricornus.

In ea claſſe habentur quoque gemmae doctioris et elegantioris ſcalpturae, forte nec ad hoc genus referendae, cum nihil aliud ſuperſtitionem magicam referat quam Sol, Luna, aſtrum appoſitum; quod facile intelligitur inſpectis *Gorii gemmis aſtriferis*, a Paſſerio editis et illuſtratis. Ita capricornus Auguſti horoſcopus, in gemmis et numis occurrit. Contra habentur annuli et gemmae ad hunc vſum non ſcalptae, ſerius forte amuletorum loco adhibitae; ita imago *Herculis* Diodoro referente lib. V, 64. extr. et Alexandri imago, vt iam ſupra monitum ex Trebellio Pollione. Quid? quod etiam argumenta libidinoſa occurrunt, ex Bacchicis initiis, in cenſum tamen huius generis venientia, reſpectu, vt ſuſpicor, mulierum fecunditatem et prolem votis expetentium.

Verum ſunt aliae aſtrologicae, in quibus manifeſtum fit, ſeu praedictionis cauſſa, ſeu arcanae artis auerruncandi mala, *thema natalitium* eſſe expreſſum, aut aliis ſuperſtitioſis vſibus eas inſeruiiſſe. *Mythos Graecos Romanosque* eae paſſim exhibent, etiam res e vita petitas. Credere licet, eſſe in his multas, quibus ſerius aſtrum inciſum fuerit, forte ab impoſtore, qui ſuis artibus eas

R 5 accom-

accommodare voluit. Sollennia argumenta porro sunt ea, quae spectant *ad naturam rerum*, deos salutares, *σωτῆρας*, omninoque per religiones seriores et initia nobilitata numina: Cybelen, Dianam, Lunam, Hecaten tricipitem, Aesculapium, Dioscuros, Herculem, Mercurium, interdum attributis nouis, aut variatis formis *f*); etiam Aegyptiaca: Serapidem, Isidem, Horum, Anubin, appositis astris, etiam septem errantibus *g*).

Persicas

f) Venus caelestis huc referri potest radio signans Scorpium in globo (apud Gorium tab. 68.) nisi verius Musa est Vrania; vt tab. 69. Vraniam interpretantur, tenentem globum cum Scorpii sidere; Genium tamen facile agnoscas; male quoque laudatur e numo Pertinacis, mulier, quae globum caelo demissum excipit; est enim mulier caelum versus manus extendens, cum adscripto: *Prouidentia deorum*; quod inspecto numo facile assequaris. at LXVII. est Diana lucifera, apposito globo radiato: artis iam serioris. Ex religionibus Syrorum expressa est passim *Athergatis*, et in gemma ap. Gorium tab. 77. (*Capello* 209.) *Venus Paphia*, de qua nuper egerat, quem ereptum bonis litteris lugemus (*C. G. Lenz.* (cf. *Gött. Gel. Anz.* 1808. p. 1073.) Occurrit ea quoque in numo Pergamenorum cum capite Eurypyli, quem in medium protulit Ill. (*Choiseul Gouffier* pl. 50. iam antea memoratum a Spanhemio et Frölich *notit. Element. numism.* p. 231. Obseruaui quoque gemmas et numos passim consentire in vnum idemque argumentum: vt in Ioue Argaeo.

g) Est quoque horoscopus vrbium, ex numis cognitus et illustratus. v. *Barthelemy Mem. de l'Acad. d. Inscr.* Tom. XLI. p. 513. cf. *Neumann.* Numi Tom. II. p. 30. Regiones scilicet, vrbes, terrae, erant assignatae certis signis zodiaci; variata opinione, qua *Genii locorum et vrbium* ferri vulgo solebant, vt Virgil. Aen. VII, 136. *Geniumque loci.* Coniuncta notio *dei tutelaris. ἐγχωρίου.*)

Perſicas religiones paucae gemmae referunt, et pauca anaglypha, et in his nonnulla cylindri forma facta. (vt apud Montfauc. *Antiq. expl.* Tom. II. pl. 135, 1. et ap. *Com. de Caylus.*) Frequentiores ſunt eae, quae Mithriaca offerunt, genus ſuperſtitionis maxime frequentatum ſub Antoninorum et Commodi tempora. Impoſtores Iudaeos arguere videntur nomina dei Iao, Adonai et alia. Chriſtianos in paucis deprehendi; ap. Macarium tab. 5. eſt columba cum fronde arboris, et in altera parte Ιαω. Αβρασξ. Αδωναι. Occurrit quoque vox Μεσσιας. Hactenus conceſſeris Iablonskio contendenti Chriſtianorum, ſcilicet catholicorum; gemmas huius generis fuiſſe nullas ſed tantum Gnoſticorum et Baſilidianorum v. *Diſſ. de Abraxas Miſcell. Lipſ. nov.* p. 79. Vol. VII.

Sunt gemmae, *Romanorum* deorum effigies et attributa, vt Cornu copiae, manus votiuas, apotelesmatibus accommodatas, exhibentes, pleraeque tamen cum attributis Aegyptiacis *h*), aut inuerſo modo Iſidem cum Fortunae attributis; tandem etiam *Panthea* ſigna, ſuperſtitionibus multo magis opportuna; niſi hoc commentum pantheorum mythis et religionibus miſcendis nouam opportunitatem fecit.

Enimuero infinitae eſſet operae, omnes variandi modos enarrare: accedunt enim Phrygia, Chaldaica,

h) V. c. Apollo et Sol cum flagro, Osiridis exemplo, Mercurius criophorus, adscriptum tamen: *εἷς Ζεὺς Σάραπις.* Et apud Macarium nro. 105. Iuno cum hasta adstans, a tergo *Cακαως σοφη Αδωναι.* Priapus cum Phanete Orphicorum permutatus esse videtur.

daica, Syria, ex quo coeptum eſt a Graecis, numina patria Graecorum et Romanorum ſubſtituere et miſcere diuerſa nomina et religiones: qua de re diſputatum eſt in Commentat. de dea Comana. Commentat. Soc. R. Sc. Gott. Tom. XVI. Adeo permutata aut compoſita aut confuſa fuit omnis antiquitas: fatentibus quoque ſcriptoribus, vt, noto loco, Hieronymo, aduerſ. Iouinian. lib. II. (extr. p. 66. et haud longe a princ. p. 52 ſq. ed. Frcf)

At mihi procedendum eſt ad genera gemmarum notiora et frequentiora; et in his primo loco ad *Abraxas*, nomine vulgatiſſimo, modo laxius, modo recte de certo genere lapidum. Qui proprie ita dicuntur, magno numero obuii, exhibent figuram armatam cum flagello Oſiridis et clipeo, capite galli gallinacei et ſerpentibus pro pedibus: exemplo petito ex Aegyptiis Oſiridis et Serapidis, ſed attributis mutatis, ſymbolicis haud dubie; ſed de quibus ſollicitus eſſe nolim; apparet ſaltem auerruncum deum ſeu daemonem declarari, ἀποτρόπαιον, malorum depulſorem *i*). Variant tamen attributa, et ipſa figura ac ſpecies monſtri; adiectis litteris Ιαω, etiam aliis vocibus, interdum et ſeptem vocalibus, reſpectu forte ſeptem angelorum. Permiſtas agnoſcas ſuperſtitiones Aegyptias, Iudaicas,

i) Caput galli gallinacei ex eo repetitur, quod ales Soli sacer esse fertur: vt ap. Plutarch. de Pyth. Orac. p. 400. c. Apollinis manu eum tenentis signum memoratur. Et apud Pausan. V, 25. pictus erat in scuto Idomenei, qui a Sole genus ducebat. Solem itaque per monstrum designari creditum est. Sol cum flagro etiam in numo Elagabali conspicitur.

Iudaicas, Chriſtianas; Gnoſticas praeſertim, vnde et eo nomine gemmas eas appellare vulgo erat ſolitum; Baſilidianas et Valentinianas appellarunt alii. Mithriacas ſuperſtitiones multae gemmae, magicae quoque, exhibent: addita in nonnullis barbara vox Ἀβρασαξ, de qua, Coptica forte, vt Münterus V. C. ſuſpicabatur, multa diſputata ſunt; probabile fit, nomen fictum declarare numerum per litterarum valorem conſtitutum 365 dierum, vt adeo annus, et per hunc Aeon declaretur: quem alii totidem numero caeli orbes interpretabantur. Baſilidem aiunt vocem reddidiſſe patrem μονογενῆ, et λόγον alios. Obſeruatum eſt lapides fere eſſe adhibitos iaſpides virides ſanguineis maculis diſtinctos, heliotropios nomine Plin. XXXVII, 10. ſ. 60. vt ſuperſtitio etiam hunc dilectum conſtituerit. Voces Ιαω et ſimilia nomina (ludunt enim in litteris vocalibus A. E. I. Ω.) occurrunt etiam in aliis gemmis, et pro monſtro leo, ore mordens caput bouinum; quod ad aſtrologiam ſpectare putatur; etiam vox Abraſax in gemmis cum Horo inſidente loto. Viſitur in nonnullis Sol, alatus, cum virilibus erectis; tantopere variat ſuperſtitio in toto genere; nec tamen digna ſatis, vt in his hora pereat.

In tanto figuras variandi ſtudio ſectari auctores *monſtra* apparet. Sunt ea vel mythica, et ſymbolica a Graecis et Romanis iam ante frequentata, vel Aegyptia aut alia; aut noua, ex pluribus formis compoſita, indocta pleraque et informia. In prioribus habentur: Meduſa, Harpyiae, Sirenes, gryphes Apollinis, chimaera, laruae, locus, Comus,

Bonus

Bonus Euentus; in altera claſſe ſunt nouae formae ex ſuperioribus compoſitae, maxime ex Aegyptiis, additis quoque nouis ſymbolicis: quae inſpecto Capello et Gorio ſponte ſe offerunt. In monſtris his ſuperſtitiones ad fraudes aliis faciendas, rerum miraculis ante oculos poſitis ab impoſtoribus et agyrtis, cognoſcere in promtu eſt; eoque merito inter *magicas*, ſeu magicis fraudibus inſeruientes, habendas.

Nec vero harum gemmarum omne genus feriorum aetatum, inde ab Alexandrinis, aut ab Antoninorum inde temporibus, aut, vt vulgo aiunt, tertii et quartii poſt C. N. faeculi *k*), fetus eſt habendum; increbuit tantum vſus et ſuperſtitio tunc inter homines vel maxime. Antiquior longe mentio eſt gemmarum *magicarum*, igitur etiam vſus. Memoratur apud Clementem e Graecis quoque Execeſtus, Phocenſium tyrannus, qui duas gemmas habuit monentes de imminente malo et periculo *l*).

Ceterum in harum gemmarum numero paucas eſſe arte et opera probandas iam dixi, exceptis non-

k) Nec Zoega p. 549 sqq. et p. XXIII. est accipiendus, de inuento talium gemmarum, sed de vsu frequentato, cum ad noua mysteria, theurgica, gnostica, magica, chemica, traducti fuere characteres hieroglyphici, vero eorum sensu fere obliuione iam extincto.

l) Clemens Alex. in Stromateo I. p. 399. (Sylb. p. 334.) — *δυο δακτυλίους Φορῶν (Ἐξήκεστος) γεγοητευμένους, τῷ ψόφῳ τῷ πρὸς ἀλλήλους διησθάνετο τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων: ἀπέθανε δὲ ὅμως δολοφονηθεὶς, καί τοι προσημήναντος τοῦ ψόφου· ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φωκέων πολιτείᾳ.*

nonnullis, quibus, olim in mundo et apparatu habitis, ferius praeftigiatorum manu et opera appofitum eft aftrum, aut figura fcalpta, magico vfui deftinata; reperiuntur inter eas nonnulla, quibus ab indocta manu fculptura deterior monftri vel hieroglyphi eft appofita. Eft in his Ptolemaei caput ab Aulo fcalptum, monftrofis figuris additis foedatum. Contra immenfa copia eft lapidum vix dignorum, vt Mufei partem conftituant, indocte et infcite fcalptorum; etiam inchoatae operae, delineatis tantum, fcalpro terebrante admoto, figurarum extremis partibus: vnde, cum informi adhuc fint adfpectu, faciendae fraudi opportuniores eae vifae funt. In eundem cenfum referam icunculas ex aere vel argilla infcite factas, quae paffim pro antiquiffimis Etrufcis habitae funt, v. c. in iis quae apud Com. de Caylus occurrunt, Tom. V. tab. 37. et 32. Omnino in ifta rerum antiquarum farragine multa huius generis occurrunt, gemmarum et figillorum fcilicet, inter Aegyptia et Etrufca, quae a magicis impoftoribus funt profecta. Infimo loco habendae funt magicae gemmae nil nifi *verba barbara* aut *litteras* folas et *ductus* obfcuros exhibentes; etfi interpofitis vocibus Graecis, appofitis quoque nominibus angelorum aut myfticis diuinae naturae, faepe declaratis per vocales variante pofitu, comparari folitis cum feptem ftellis errantibus: de quibus videre licet nonnulla docte obferuata a Barthelemyo l. l. *Memoires* XLI. p. 515 fq. in Infcriptionem ad Miletum vrbem fpectantem. Egerat quoque de his vocalibus et fonis feptem fidium lyrae *Gesnerus* nofter in *Commentar. antiqu. Soc. Gott.* 1751. Tom. I.

Supereft

Supereſt genus nomine et forma mirabile; *ſcarabaeorum*, ſcarabaeum ſacrum referens *m*), Aegyptiorum hieroglyphum fuiſſe ſatis conſtat; ad ſolem referunt, etſi incerta ſymboli notione et cauſſa, iam apud Plinium (lib. XXX, 11, 30. Euſeb. Praep Evang. III, 4.) Egit de hieroglypho Aegyptiorum docte et accurate *Zoega* (de Obeliſcis p. 446.) etiam de vſu in gemmis ſcalptis, quem iam antiquitus Aegyptiorum fuiſſe haud dubito, ſerius magicis artibus adhibitum. Mirationem tamen mihi facit, quod ſcarabaeos multos ſeruant Muſea, Etruſcos vulgo dictos, ſeu Graecae artis antiquiſſimae; quorum vnde tandem et quomodo tanta copia ex Aegypto in Italiam allata eſt? fit igitur mihi probabile, commerciis inter Italiam et Aegyptum habitis, gemmas ſcarabaeorum ſpecie et forma elaboratas in Italiam eſſe apportatas, in quibus Graeci ſua argumenta ſculpſerunt; vnde ſerius eae affectatae ſunt ab impoſtoribus forma ludibrio vulgi inſeruiente. Aliae gemmae inque his etiam ſcalptae, ex Aſia mercatu per Syriam et Aſiam citeriorem, in Graeciam et Italiam fuere apportatae, et ſimul cum his diſſeminatae fuere ſuperſtitiones, quibus illae inſeruierunt, cumque de his nonniſi ea, quae mercatoribus narrata erant, comperiſſent emtores, rerum Orientis parum periti, mirum non eſt, ſi noua, diuerſa et aliena commenta, ab his inuenta et excogitata, omnis antiquitatis Orientis notitias corruperunt.

m) Cf. Beckman. ad Mirabil. Aristot. p. 268. Iam ap. Plin. XXXVII. S. 40. scarabaei scalpti memorantur.

EPIME-

EPIMETRVM VI.

De artis fingendi et sculpendi corruptelis ex superstitionibus et peregrinis religionibus.

Profecta quidem est ars fingendi et sculpendi ea, quae oculorum sensui occurrunt, a naturali aliquo studio ea, quae sensibus cognita sunt, imitandi; hoc tamen ingenia iam aliquantum exculta desiderabat, antequam artis nomen sumere sibi posset; antiquior eius studii vsus fuisse reperitur in communicandis notionibus et sensibus animi, qui proficiscebatur a necessitate in vitae humanioris elementis declarandi aliis animi sensa deficientibus rebus, quas obtutui subiicere aliquis vellet, nec nomen ac vocem haberet, qua aliis eas designaret; rudi itaque manu sculpere aut pingere studuit. Sequuta est mens humana in hoc quoque eandem rationem, qua in sermone vsa erat in vocibus inueniendis ad sensus animi aliis communicandos. A notis ad ignota, similitudine aliqua, quae inter vtraque intercederet, obseruata, ille progrediebatur. Vnde apparet, consilium exhibendi qualicunque modo aliorum oculi et animi sensibus percipienda ea, quae vellet ab eo nosci, symbolicam naturam habuisse, vt declararentur res ignotae similitudine aliarum rerum iam notarum. Fuisse haec prima plastices elementa, vti et sermonis, nominum rebus imponendorum, manifestum est: quod per ea, quae in Americae populis obseruata sunt, pariter atque

 in

in Aegyptiis, confirmatum esse constat. Species et formae rerum adumbratae, quamuis parum scite, dicta vulgo *hieroglypha*, multis modis postea variata, prima plastices et picturae elementa constituerunt. Vsu et temporis progressu, etiam, si eaedem aut similes, nouae tamen res, aut cogitata de iis occurrebant, quae declarare necesse erat, eadem aut similia delineata, adhibita sunt; ita certis symbolis inuentis vti iam homines videri poterant. Ex his primi mythi ortum habuere; ad imaginandi vim, ad phantasiam et phantasmata, reuocare necesse erat cogitata mentis; et processum ita est, id quod docet antiquior doctrina Graecorum, in principiis physicis et metaphysicis scholae Ionicae, inde a Thalete, tum Heracliti tenebrae, nouis symbolis inueniendis et consilio accommodandis, vsque dum copia vocum, easdem res denotantium, vsu succreuerat satis idonea; ita enatae sunt voces, quae essent rebus quibuscunque propriae; nunc, sermonis vsus melior subsidiariam symbolorum operam indies magis magisque contemsit, adeoque etiam scripturam symbolicam, et hieroglyphicam; nec nisi in sacrarum rerum ritibus et religionibus vsus symbolorum durauit: etiam in philosophantium conatibus: praecipue in mysteriis: cogitatis animorum per ritus et pompas exhibitis. Habuit ex his caussas suas omnis apparatus sacrorum; et ipsae statuae signa et effigies deorum; et per haec ars fingendi et pingendi initia sua.

Notionibus naturae diuinae auctis et variatis noua inuenta sunt symbola ad eas declarandas:

ars

ars itaque variauit quoque sua figmenta; robur virium, per centimanos, prudentiam per tria Iovis capita, et sic porro alia, reddidit; ducta inde monstra antiquitatis, et pari modo fabulae, vt adhuc apud Indos et alios, ita quoque apud Graecos. Seruataeque effigies et formae religionibus consecratae, etiam serius, iam quoque vsus ignorata necessitate ac caussa, et monstrosa simulacri forma iam diu displicente. Miramur Graecorum *theogonias* ac *cosmogonias*; atqui eae non alium habuere ortum quam necessitatem vtendi symbolicis caussarum et effectuum denotationibus in rebus physicis et diuinis constituendis. Vt in Oriente per Aeones aut Daemones deductae erant potestates, δυναμεις, demiurgicae, rerum, quae inde a primo Ente *emanasse* vulgo sunt dictae: ita ab Hellenibus omnia fuere per τὸ γεννᾷν, et per *stirpes et generationes* disposita; cum autem in mundo visibili subsisterent, ea ex chao deduxere per τὸ Νεῖκος (seu per Eridem) et τὸν Ἔρωτα, et inde reliqua, abstractis in deos versis, generatos alios ex aliis; hocque, seu Hellenicum seu iam antea Pelasgicum symbolum, ortum declarandi, non modo poetis, quibus inexhaustum fontem figmentorum suppeditabat, verum et in philosophandi elementis est seruatum; nec rerum ortus per Monadem et Dyadem abhorrebat.

Soli Graeci seu naturae aliquo beneficio seu felici casu eo fuere adducti, vt in corporis humani formis reddendis consisterent, nullo symbolorum vsu et respectu habito, sed id agentes, vt formae humanae similitudinem studiose exhiberent, mox et pulchritudinem, tandem absolutissimam,

imaginandi vi assequendam, speciem; atque hoc singulari studio factum esse credimus, vt Graeci soli fuisse dicendi sint, qui sensum pulchri haberent, artemque fingendi, tum artes omnino reliquas, perficerent.

Seruata sunt ex symbolica ratione tantum ea, quae aut pulchritudinem variarent, per sexum et aetatem, et statum, aut per attributa, aliaque externa, quae non obtunderent sed acuerent sensum pulchritudinis et voluptatem inde perceptam. Cum, in antiquiore ratione symbolica, a *cogitandi* modo ductae essent species et formae, nunc ab *imaginandi* vi et modo processit omnis ars, et placuere primo loco ea, quae formae elegantiam insignirent et conspicuam redderent, eiusque sensum commendarent ex ipsa re: maiestatem Iouis, Herculis virtutem, Veneris venustatem et sic alia. Prodiere signa ad formae praestantiam aliquam mente conceptam: Iuno, Minerva, Apollo, Musae. Quod si assumerentur peregrina, vt Bacchus, Cybele, Isis, refingebantur ea ad eandem normam pulcherrimae formae; ita nonnulla Thracica et Phrygia transiere in Graecam venustatem. Reiecta et spreta sunt alia quae notioni et sensui pulchrarum formarum repugnarent; seruata et recepta sunt alia ex mysteriis, praesertim Bacchicis, nonnulla quoque ex Aegyptiacis; verum omnia ad iucunditatem oculorum et sensus comparata; ipsa lasciuia Satyrorum et Silenorum. Contra nulli picti, aut sculpti sunt *centimani*, nullus Iupiter oculis trinis, aut alia similia iis, quae Indi adhuc amant; non Apollo quadrimanus (v. Zenobius

bius Cent. I, 54.) At Gigantes ὀφιόποδες non displicent oculorum sensui. Nec nisi sero, Ptolemaeorum temporibus, Osiris, Anubis, Sphinx, et alia, ex Syris Astarte, placuerunt. Igitur in forma humana aut vnice, aut praecipue, occupata erat artificum phantasia seu mens.

Vita per artes exculta, superuenit philosophia, qua quae accepta erant per sensus, reuocata sunt ad intelligentiam, seu a sensu abstracta; eoque ea, quae per phantasiam fuerant inuenta et perfecta, iudicio et subtilitati cogitandi subiecta. Nonnullis forte in artibus melius ex hoc ipso constitutis, ars ipsa coepit corrumpi: iterum illata est per eos, qui τὰ νοητὰ ad τὰ αἰσθητὰ et φανταστικὰ retrahere, et diuina sensibus proponere volebant, subtilior cogitatio ad operum argumenta, et modos ea tractandi. Eaque res ingeniose, poetico fere ornatu, cum delectatione audientium, peracta, a Platone vtique, reprehensionem non habuit. Ita tamen iterum se in artem insinuauit symbolicae rationis vsus; non quem aut poesis aut plastice postulat, ab ipsa phantasia progenita *a*). Primo loco nunc quaesitum est in arte, quomodo iudicium

 animi,

a) Est locus Dionis Chrysostomi notatu dignus Or. XII. p. 395. ed. Reisk. vbi notiones diuinae naturae ait quatuor habere fontes; naturam hominis ipsam, qua innata nobis sit notio τοῦ θείου, sensum communem, poetas, leges latas, et artes effingendi τὰ θεῖα: τριῶν δὲ, ait, προκειμένων γενέσεων τῆς δαιμονίου παρ' ἀνθρώποις ὑπολήψεως, ἐμφύτου, ποιητικῆς, νομικῆς, τετάρτην φῶμεν τὴν πλαστικήν τε καὶ δημιουργικὴν τῶν περὶ τὰ θεῖα ἀγαλματα καὶ τὰς εἰκόνας. Vltimum hoc disertius exponit in seqq. dignis quae legantur.

animi, hoc eſt abſtracta actio, redderetur per ſpeciem ad ſenſus accommodate. Nunc quoque in antiquis ſignis et ſimulacris contemplandis adhibita eſt ingenii ſubtilitas in declarandis rebus, fabulis, attributis aliisque, quae non tam ad artem et inuentum operis, quam ad argumenti ſculpturae interpretationem ſpectarent *b)*.

Noua nunc operum argumenta ſuppeditata fuere ab ingenio primum, tum a comminiſcendi ſtudio, per nouos mythos, nouas religiones ac ritus, per myſteria, et per philoſophandi noua genera et excogitata. Primo quidem ingenioſa Graecorum elegantia in nouis inuentis praeualuit, cuius generis habentur allegoriae multae argutae et ſuaues, inprimis in *nummis vrbium* maxime *Aſiae*, quorum expectamus aliquando doctrinam aliquam ſymbolicam: quae quidem multa habebit communia ſymbolicis attributis ſignorum et gemmarum, paſſim quoque poeticis, multa tamen propria et peculiaria. Mox ea ceſſit indoctae audaciae diſſona quaeuis et inter ſe abhorrentia iungendi: vt in ſignis pantheis. Prodiere formae ingratae, inconcinne compoſitae, inficetae, monſtroſae. Ita, inde a bellis ciuilibus et imperio ac dominatione ab Auguſto et Tiberio conſtituta, prolapſa eſt ars ad ſuperſtitiones myſticas et commenta philoſophica, maxime Platonicorum ſerioris aetatis et moris: quas ſuperioribus commentationibus attigi.

b) In parietibus pingendis prima facta pericula monſtrorum adumbrandorum, vna cum aliis commentis a naturae veritate alienis, colligo e Vitruvii memorabili loco lib. VII, 5.

attigi. Accessere superstitiones peregrinae Aegypti et Orientis. Actutum, multoque magis per astrologica et magica commenta informia et pudenda, omnis ars est corrupta tandemque extincta.

Cum interea pulchritudinis ac perfectae artis omnino ratio nulla haberi coepisset, substitit ars in lineis extremis formarum ducendis; cum elegantia et pulchritudo formarum nulla requireretur, satis erat, *notiones*, quae pictura redditae esse debebant, assequi animo; omnis fere ars credita est esse absoluta, delineatione. Retractam diceres artem fingendi et pingendi ad sua primordia designandi potius lineis cogitata, quam formas exhibendi. Frequentior quoque vsus habitus est picturae, contentae sola circumlitione, et in medio aut vno colore, vt monochroma esset, aut coloribus viuidis, sine colorum lumine et vmbra *e*): nec tamen linearum cura docte satis habita. Mox nec huius honos ac decus est seruatum; sed est prorsus dehonestata et inquinata ars permixtis informibus figuris hieroglyphicis et mysticis Orientis, ac magicis, indocte delineatis scalpro aut penicillo.

Haec a me ab ipsa Graecae artis origine ad seriora tempora deducta firmare videntur id quod a me erat propositum, e symbolica loquendi ac fingendi ratione, angusta ea et egena, effreni imaginandi

e) Quam *compendiariam* dixit Petronius c. 3. Aegyptiis et etiamnum Indis ac Sinis vsu habitam, etsi minus doctam. Num vero *compendiariae viae*, quas inuenisse fertur *Philoxenus* apud Plin. XXXV. S. 36, 22 eodem sensu dictae sint, dubito; nam nec eiusdem nec vnius generis illae viae esse videntur, et laudi potius habitae quam reprehensae.

ginandi luxuria licenter euagata, cum melioribus aetatibus a praeſtantiſſimis ingeniis poetarum, philoſophorum, artificum, intra fines iuſtos eſſet coercita, iterum carceribus emiſſam corruptelas veri et pulchri infinitas, tandem monſtra et nugas protuliſſe: quibus iterum liberata eſt mens humana, meliore ſapientia et ſenſu veri et pulchri doctrinis et exemplis propoſitis exculta. Quod ſi non eadem euenere in Oriente, ſeu in Aſia et Aegypto, etſi aliae quoque cauſae commemorari poſſunt, praecipue tamen obſtiterunt religiones in deformibus ſignis et adſpectibus ex antiquis *ſymbolicis doctrinis* deductis, mentes et oculos, ingenia et ſenſus, detinentes, ne ad ſenſum pulchri ac veri aſſurgerent. Regnabant autem, vt in ſuperioribus expoſitum eſt, mira philoſophantium placita per ſymbola, allegorice et ambigue aut obſcure declarata. Neque ab iis receſſum eſt, nec per Iudaeos nec per Arabes, ſuperſtitionibus paſſim ſublatis, cum vel fingendo et ſculpendo numine eſſet interdictum, vel barbarie et ignoratione ingenia eſſent obſcurata et ad meliora ſtudia inhabilia facta.

Sane quidem iam antea, inter Hellenas quoque, ex quo rudibus ſtipitibus et ſaxis ſucceſſerant ſigna et ſtatuae deorum, neceſſitas obtinuit, vt ſymbolica ratione vterentur in diis ſeu ab Aegyptiis, Phoenicibus, Thracibus, adſciſcendis ſeu nouis religionibus condendis; Poſtulabant quoque eandem operam ſacra myſtica et arcana Samothracica, Bacchica, Orphica, Eleuſinia; ritibus variis cumulata, qui et ipſi erant ſymbolici: etenim ſol-

lennia

lennia ista erant dramata, hoc est, res symbolicas exhibentia vt facta ac gesta, δρώμενα καὶ δεικνύμενα; vnde quoque factum est, vt religiones omnino meris ritibus et caerimoniis continerentur. Sermo quoque symbolicus in mysteriis principatum tenuit; etiam tum, cum verba propria iam in vsu versabantur; Etiam vaticinia et oracula lusibus ex symbolorum ambiguitate petitis consulentes ludificabantur: Intacta tamen mansere per complures aetates vt artium, ita litterarum et philosophorum studia, quamdiu sensus veri, honesti et pulchri, humanitati meliori a natura insitus, in melioribus Graecorum ingeniis est seruatus; quo corrupto vel extincto, ad barbariem ruunt ingenia mortalium, nulla suppetente ope satis valida ad res in pristinum statum restituendas.

PROLVSIONES

INDICENDIS CERTAMINIBVS LITTERARIIS ACADEMICIS SCRIPTAE.

Certaminum litterariorum iuuentutis nostrae academicae, superioris saeculi anno LXXXIV. institutorum, et praemiorum persolutorum, indictiones publicas apposueram in superioribus voluminibus: in *Volumine* quidem *tertio* annorum LXXXV — LXXXVII; in *quarto* annorum LXXXVIII — XCV., in *quinto* annorum XCVI — MDCCCI. Restant itaque vulgata de his certaminibus programmata, a me quidem scripta, annorum saeculi huius II — VII. quandoquidem anno sequenti consultius visum est, operam hanc vtilem admodum et honorificam collegae MITSCHERLICHIO mandatam, a me deponi: continuatam a me per annos XXIV. Cum ad annales nostros academicos condendos haud parum intersit, vt horum certaminum memoria seruetur, nolui committere vt postremae hae VII scriptiones in opusculorum recensu desiderarentur. Me quidem cum haec in manibus haberem, haud vno modo affectum animo sensi, cum nomina multorum praeclarae spei iuuenum recitata a me relegerem, qui ab eo inde tempore grauissimis muneribus et honoribus sunt admoti,

admoti, meritis quoque ſuis clari: quique et nunc nomina ſua relegi laetabuntur: ita vt de vtilitate huius inſtituti nulla dubitatio eſſe poſſit.

Eſt in his commentatio *de Alexandro M. id agente, vt omnem terrarum orbem commerciis mutuis iungeret:* Proluſioni *quartae* adiecta.

Adiectae quoque *duae Memoriae* ſeu Elogia, *in obitu* CAR. WILH. PARTZII Prof. et GEORGII L. B. DE ASCH, ſcriptae a. CIƆIƆCCCVII.

I.

I.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IOHANN. TOBIAS MAYER
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS cIↃIↃcccII.
REGIS NOSTRI INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI cIↃIↃcccIII.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Reuolutis menſibus et diebus redierat quarto Iunii die iterum feſta lux, qua natalem Regis noſtri Indulgentiſſimi celebrauimus *a*). Exege-

a) A. saeculi 11. pace ad Ambianum facta M. Martio.

Exegeramus a multis inde annis hunc diem in rebus ambiguis et incertis, inter metus ac terrores hilaritatem publicam infeſtantes; neque tot malorum et calamitatum proſpiciebamus finem; quoties enim animis reputabamus, quorſum proceſſura eſſent haec irarum et odiorum certamina, hi furores ac mutuae clades, opibus populorum exhauſtis, vel attritis, iuuentute caedibus ac praeliis, proſcriptionibus, morborum contagiis, exhauſta, cultu terrarum ſublato, ſolitudine per agros latrociniis infeſta, commerciis populorum partim interceptis partim in expilationem eorum, qui pacis bona retinebant, conuerſis, verbo, omnibus vbique ad res euertendas, iuris rectique expulſionem, morum religionumque abrogationem feſtinantibus; vt non iam de imperio et dignitate, de ſalute et incolumitate, verum de ipſa humanitate bellari appareret; haec quoties reputabamus, etſi prouidentiae diuinae confidendum eſſe perſuaſum habebamus, attoniti tamen et defixi in rerum perditarum conditione, ac ſi conclamatum eſſet, haerebamus, oculis tanquam praeſtrictis et animis faſcinatis. Ecce vero, antequam res ad extrema belli internecini deueniſſent, et maturius, quam vlla mentis perſpicacitate proſpici poterat, conuerſis repente potentum conſiliis, arrepto quaſi et in aliam partem deflexo gubernaculo, respublica Europae, tanquam iamiam voragine maris hauriendum nauigium, e naufragio eſt ſeruata, redditaque pax, ſaltem furoris mutui intermiſſio reſarciendis damnis mutuis idonea. Eo enim res adducta eſt, vt per multos annos non tam de nouis

nouis populorum commodis, nouis bonis parandis, aut priſtinis locupletandis ſit cogitandum; verum vt eo tantum prudentum conſilia ſint conferenda, quo malorum, quibus oppreſſi vix animam ducunt populi, ſumma minuatur, damna reparentur, donec in eum aliquando ſtatum iterum deducantur res, in quo populi, iam tum ſatis afflicti et attriti, vitam ſaltem tolerabilem agebant.

Haec cum ſit plerorumque Europae populorum conditio grauior leuiorue: etſi belli calamitatibus terrae Hannoueranae haud intactae manſere, ipſa tamen belli procella noſtras res haud correptas penitus euertit; quod autem ad rempublicam noſtram litterariam attinet, ſalua ea et incolumis ſeruata eſt; quid? quod etiam multis in partibus illa in mediis belli tempeſtatibus effloruit, multa incrementa litteraria et decora noua accepit, nec vlla in re ſtudiorum et officiorum curſus eſt turbatus. Quod ſi recordamur, per decem hos annos aliquoties de Academiae noſtrae incolumitate modo metuendum fuiſſe, modo depulſa pericula gratulandum: fatendum eſt, ſingulari aliquo beneficio diuino hanc Academiam bonis litteris tanquam propugnaculum et arcem in his terris eſſe deſtinatam, vt eſſet earum refugium tutum, vnde illae iterum, ſecuritate publica reſtituta, ad alias terras ſe effunderent. Et ſunt viri prudentes inter Gallofrancos, qui ex Germanicis terris, in quibus per quietum rerum ſtatum litterarum incrementa facta ſunt, ſibi nunc petenda eſſe videant ſtudiorum ſuorum noua fomenta. Quibus de rebus cum gratulandum nobis ſit, agedum, omni

ope

ope elaborandum nobis esse cogitemus, ne tantis bonis nostris indigni videamur, ne aut posteritas, aut praesens aeuum, et exterarum terrarum homines, qui his litterarum copiis priuatos se viderunt et adhuc vident, ne illi cum indignatione pronuntient: inter tanta haec prouidentiae munera, quae in Academiam Georgiam Augustam fuere cumulata, litterarum hoc vel illud genus, hanc vel illam disciplinam, ab iis, qui eam excolere et perficere debebant, quique in illustri hoc loco constituti, omnibus copiis bene instructi, operam suam collocare feliciter poterant, esse neglectam, splendore suo priuatam, nec ad eam lucem adductam, quo adduci ea facile potuisset, nisi studium, fides et sacramenti, quo adstricti sumus, religio defuisset. Quotus enim quisque nostrum, quoties perpendit et deliberat, quid sibi in ea statione, in qua collocatus est, agendum moliendumue sit, non saepe ad animum reuocabit et apud se dicet: enitar vero omni ope, vt partes meas expleam; quid enim? "si, vna alteraue aetate post mortem meam elapsa, ii, qui tum superstites erunt, praesentium temporum statum litterarium recognoscent, et erit aliquid, de quo illi pronuntiare possint, me in vna vel altera re officio meo defuisse, eaque ipsa incuria me bonum aliquod Academiae mea opera ac studio praetermisisse, litterarum genus, quod mihi vt ornem et amplificem, mandatum est, mea culpa deperiisse, honorem eius et dignitatem deminutam esse, meaeque operae in ornanda sparta mea desiderium aliquod memorabile deprehensum esse: intole-

intolerabilem equidem vitam esse ducerem, si quid esset eius modi, quod mihi metuendum esse putarem," Hoc sensu, hoc iudicio, Patres Academiae, haud dubito nos omnes animatos pariterque ductos esse; neque officio suo quenquam ita defuturum esse, vt posteritati iustam caussam de se conquerendi, inertiam et socordiam accusandi, et memoriam damnandi, relinquat. Similibus curis agitatos et incitatos fuisse putabimus viros illos, quorum laudibus creuit Georgia Augusta, heroes illos litterarios, Halleros, Roedereros, Brendelios, Zinnios, Moshemios, Heumannos, Gesneros, Böhmeros, Michaeles, Gattereros, Kästneros, cum aliis, quos enumerare si vellemus, taedium faceremus. Debet autem hoc infixum esse animis, non latere alias academias, alias terras, homines, ipsam multitudinem, si quis munere suo in hac nostra litterarum sede cum fide et laude secusue fungatur: non nostram Academiam adeunt, vt olim, tantum illi, qui tirocinium in litteris posituri sunt; immo vero, magna ex parte, viri peracto iam aliis in Academiis curriculo, apud nos aut vltimum decursum facturi, aut expoliendis perficiendisque studiis suis et profectibus operam daturi; hi de nostris litteris, studiis, naeuis et laudibus cognoscere ac dispicere possunt, famamque de nobis ad alias terras perferre secundam vel sinistram: quis autem de se ad exteros manare vellet famam: per se stetisse, ne Academiae nostrae existimatio esset integra, et omnibus numeris absoluta.

Ad

Ad famam laudemque Georgiae Auguftae in externas oras perferendam haud parum profuit hoc ex regia munificentia inftitutum certamen litterarium, iis conftitutum, qui profectuum fuorum periculum facere primumque induftriae fpecimen volunt proponere. Inftitutum praeclarum: fi modo recte eo vti volent ii, qui ad certamen funt acceffuri; non enim inftituti confilium eft, vt cruda ftudia in forum protrudantur; non, vt, fi Quintiliani verbis vti licet, tanquam immatura adhuc vindemia, quicquid eft acerbum, proferatur; non, vt fundamenta impudentiae iaciantur, et, quod eft vbique perniciofiffimum, praeueniat vires fiducia; verum, vt, antequam in aream procedat, fui quisque ingenii fuaeque doctrinae in vmbra experimentum facere queat, nec, nifi illa iam vbertatem habeat fatis magnam, vt iudicari poffit de prouentu aliquando in vita publica priuataque futuro, ftudiorum fuorum fructum promat.

Haec atque his fimilia cum in corona coetus academici effent pronuntiata ab eo, cui partes mandatae funt *b*), vt publice iudicia Ordinum academicorum de fcriptis, quae in certamen litterarium a ciuibus noftris confluxerunt, praeconio fuo nuntiet, proceffum eft ad ipfam enarrationem certaminis, et ad exponendos fucceffus, quos concertantium ftudia habuere. Accipite igitur, Commilitones, quale primo loco

Iudicium *Ordinis Theologici* de commentationibus ipfi exhibitis fuerit:

"Poftu-

b) *Professore eloquentiae.*

"Poſtulauerat Ordo Theologorum, *vt inſigniores conuerſiones, quas Theologia moralis ſeculo decimo octauo experta eſt, deſcriberentur et a cauſis ſuis repeterentur.* Duae nobis oblatae ſunt commentationes, altera inſignita verbis *Ammonii* in decem categorias Ariſtotelis:

> ὁ εξηγουμενος οφειλει κριτης απαθης των λεγομενων ὑπαρχειν· και πρωτα μεν την διανοιαν του αρχαιου σαφηνιζειν, και ἑρμηνευειν τα αυτῳ δοκουντα· επειτα την παρ᾽ ἑαυτῳ επιφερειν κρισιν.

altera verbis *Quinctiliani:*

> *Modeſte et circumſpecto iudicio de tantis viris pronuntiandum eſt, ne, quod plerisque accidit, damnent, quod non intelligant.*

"Prima commendabat ſe admirabili induſtria et partium diſpoſitione egregia, cauſas conuerſionum ſedulo indagabat, diuerſorum ſyſtematum rationem et ingenium ſubtiliter exponebat, ipſamque doctrinae moralis in ſcriptis popularibus et aſceticis, et in moribus chriſtianorum vim et effectum attingebat, totamque quaeſtionem propoſitam exhaurire videbatur. Altera eminebat orationis puritate et ornatu, modeſtia amabili, ipſius diſciplinae morum cognitione eximia, lectione ſelecta et curata, iudicio ſano et circumſpecto, atque Introductione viam ſibi ad hiſtoriam conuerſionum Theologiae moralis enarrandam parabat et muniebat. In tot ac tantis et tam aequalibus virtutibus concertantium, Ordo Theologorum non auſus eſt iudicare, cui ex ambobus praemium regium decernendum ſit. Si prima commentatio vna virtute vincere videbatur, ſecunda vincebat alia.

Si

Si prima maculis et vitiis nonnullis laborare videbatur, secunda laborabat aliis. Si ista nimium videbatur dare et praescriptos limites transgredi, haec nonnullas quaestionis partes negligebat vel attingebat tantum, aliis diutius immorabatur. Vtramque igitur commentationem praemio dignam esse iudicauimus, et, permittentibus atque munificentissime largientibus viris illustribus, qui augustissimo Regi sunt a consiliis intimis, suum vnicuique concertantium praemium regium totum et integrum decernimus, et hancce sententiam non sine insigni animi pietate et voluptate pronuntiamus."

Solutis inde schedularum, quibus nomina inscribi solent, vinculis lectum est, *prioris* quidem verbis graecis inscriptae,

Io. Horn, *Verdensis*,
Seminarii Regii Philologici, Seminarii Regii Homiletici, Societatisque Gottingensis priuatae litteris humanioribus addictae et Helmstadiensis Teutonicae sodalis.

posterioris:

Philippus Conradus Marheinecke, *Hildesiensis.*

"Praemium *homileticum* propositum erat oratori sacro, qui optime verba facturus esset publice, praeeunte diuo Paulo 1 Timoth. c. I. v. 5.

De vinculo, quod inter fidem et virtutem intercedit, arctissimo.

Von der Unzertrennlichkeit des Glaubens u. der Tugend.

Concertauerunt de praemio in vniuersum *sermones quatuor*, quorum

primus, verbis Ciceroni insignitus,
fieri potest, vt fallar,

multa continebat bene et egregie dicta, dignus omnino, qui coram concione haberetur, nisi fidem, quam libri sacri omnis religionis et virtutis fontem esse docent, versa vice ab officii et virtutis natura deriuandam esse putauisset auctor; qua quidem sententia vel in secunda orationis suae parte transuersum abreptus est. Cauit, ne in tantas se difficultates induceret,

orator secundus, Schilleri sententiam praeferens:
den himmlischen Glauben bewahre!

qui de summa orationis sibi propositā breuiter quidem; sed apte et clare exposuit, ita saltem, vt auditoribus, si non plane satisfecit, persuadere tamen inciperet feliciter. Maiorem notionum et argumentorum molem congessit auctor,

orationis tertiae, dicto Iacobi insignis:
βλέπεις, ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις·

ea tamen sedulitate, quae nonnunquam a fine proposito aberrauit et neglecti ornatus linguae inuidiam non effugit.

In *ultimo*, qui auditores suspensos tenuit, sermone, Ioannis epigraphe claro:
Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν·
multa quidem occurrebant profunde cogitata; desideratus tamen est ordo, qui meditationi et memoriae lucem adfert, et quo oratio sacra inprimis caret aegerrime.

Subductis rationibus praemio dignus iudicatus est auctor orationis secundae:
AUGUSTUS PHILIPPUS PETRI, *Hannoueranus*,
Seminarii Homiletici Sodalis:

proxi-

proxime autem ab illo abesse existimatus est:
DIETERICUS AUGUSTUS GUILIELMUS TAPPE, *Hannoueranus.*

Ordo Iureconsultorum desiderauerat:

Vt exponeretur nexus inter successionem ab intestato et querelam inofficiosi testamenti, ita quidem, vt quatenus ab illa ad hanc argumentum duci possit, definiatur.

"Concertarunt hac de re quinque commilitones his distincti symbolis:

I. *O curas hominum! quantum est in rebus inane.* JUVENAL.
II. *πετομαι ελπισι.* SOPHOCL.
III. *Quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* ULPIAN.
IV. *Pia est causa.* VIRGIL.
V. *Magis in studiis timor, quam fiducia decet.*

"Quae *tertio* et *quinto* loco nominatae sunt commentationes, reliquis palmam dubiam reddere non potuerunt, quoniam in vtraque doctrinae studium et ingenii acumen multo quidem magis, ac in reliquis omnibus desideratur, praetereaque dissertatio *tertia* quaestionem ipsam nimis leuiter tractat, et *quinta* neglecto die exhibitionis longe serius, quam oportuerat, tradita est. Quamquam autem in tribus illis, quae restant, commentationibus plura reperiuntur, quae subtiliori iudicio ponderari, aut maiori in luce collocari debuissent, omnes tamen tanta eruditione tantoque studio compositae sunt, vt vnaquaeque praemio digna videri posset, si sine aemula spectaretur. Instituta autem comparatione intellectu haud fuit difficile, commenta-

tionem *primo loco* nominatam doctrinae copia et fubtilitate vinci ab illa, quam *fecundo loco* indicauimus, hanc vero cedere illi, quae *quarto loco* memorata eft. In hac enim, quae ad rem pertinent, non folum fumma diligentia conquifita, verum etiam magna iudicii fagacitate adornata, iuftoque ordine et fermone fatis culto propofita funt. Quae cum ita fint, vnanimi arbitrorum confenfu praemium regium addictum eft auctori commentationis quarto loco pofitae, cui praefcriptum eft elogium:

Pia est causa.

Huic vero eam, quam *fecundo loco* Sophoclis verbis infignitam, et vtrique illam, quam *primo loco* Iuuenalis fententia diftinctam nominauimus, proxime accedere iudicatum eft.

Victricis commentationis auctor, refignata fchedula editus eft

Eduardus Schrader, *Hildefienfis.*

Ab *Ordine Medicorum* ad concertationem propofita erat:

Accurata, et obferuationibus ac experimentis nixa hiftoria effectuum caloris et frigoris externi in corpus humanum viuum.

"Exhibitae funt fcriptiones tres, his notis infignitae:

I. *Ὁμως τολμητεον και ζητητεον το αληθες. ει γαρ και μη τυχωμεν αυτου, παντως δηπου πλησιεστερον, η νυν εσμεν, αφιξομεθα.* Galen.

II. *Fructum studiorum viridem, et adhuc dulcem, promi decet, dum venia et spes est, et paratus fauor; et audere non dedecet.* Quinctilianus.

III. *Calor et frigus duae manus sunt, quibus praecipue operatur natura.* Baco.

Tertiae

Tertiae, huius commentationis auctor fuccincte et probe expofuit ea, quae quaeftionem expedire poffent; nec tamen ea cum induftria ftudiique intentione, qua reliqui duo; quorum *is*, *qui graece infcripfit commentationem*, dispofitione confiderate facta, perfpicuitate, et lectione diligente et accurata fe commendat; comparauit quoque fedulo, intelligenterque et modefte examinauit opinionem in fcholis medicorum nuper diuerfis iudiciis agitatam de caloris et frigoris vi in corpus humanum; idemque iudicium fuum fubftruxit coniectura admodum acuta. *Altera* commentatio verbis *Fructum ftudiorum viridem* etc. fignata, et rerum momentis potioribus plerisque cum ifta conuenit, nec diligentia curaque cedit; fubtilius tamen in alia quaeftionis capita inquifiuit, inprimisque in caloris temperamentum varium ex coniunctione cum materiis quas ponderabiles vocant, per quas calor corpori communicatur. Occurrunt praeterea in libello plura, etfi in quaeftione diferte haud comprehenfa, ex ea tamen fponte manantia, haud vulgaria ab auctore fcite obferuata, et, fi qua funt de quibus monendum eft, funt ea minoris momenti. Comparatione itaque vtriusque commentationis inftituta, cum non fatis liqueret, vtri Commentationi praemium effet affignandum, fubventum tandem eft fluctuantibus Ordinis iudiciis liberalitate regia, et pro vno praemio hac vice decreta funt praemia duo, quorum *alterum* commentationi infcriptae verbis: *Fructum ftudiorum viridem* obtigit: cuius auctor recitatus eft:

 Guiliel-

Guilielmus Fridericus Baur, *Allendorpinus*, *Societatis Scient. Physicarum priuatae Gotting. Sodalis;*

alterum Commentationi *graecis verbis* inscriptae, cuius auctor est:

Carolus Ferdinandus Becker, *Paderbornensis*, *Soc. Scient. Phys. priuatae Gotting. Sodalis Ordinarius.*

A *Philosophorum Ordine*

quaestio in annum saeculi secundum proposita *ordinaria* erat haec:

Vt contexeretur historia doctrinae Graecorum ac Romanorum philosophorum de statu animarum post mortem.

"Non nisi vna commentatio Ordini oblata est, versu Homerico inscripta:

Ω ποποι, η ρα τις εστι και ειν Αιδαο δομοισι ψυχη και ειδωλον.

quae tamen lectione et doctrina, ex ipsis fontibus inspectis hausta, graecarum latinarumque litterarum notitiae vestigiis haud obscuris, iudicii quoque acumine, Ordini se approbauit; etsi sint in ea, quae emendatiora esse vellemus, partim in oratione latina, quae diligentiorem curam desiderat, in dispositione partium, et in otiosa in nonnullis copia, cum inopia in aliis magis memoratu dignis. Cum tamen in his pleraque ita comparata sint, vt ea tolli aut elui possint, antequam prelo tradita fuerit commentatio: praemio quaestioni constituto studium auctoris ad maiora excitare decreuit Ordo philosophicus.

Aperta scheda lectum est nomen:

Carol. Ludov. Struve, *Holsatus*, *Seminarii Philologici Sodalis.*

Ex

Ex ſuperioribus annis reſtabant adhuc praemia duo ſuo tempore haud perſoluta: ad haec conſequenda *quaeſtiones duae extraordinariae* in hunc annum erant euulgatae:

Altera vice altera propoſita:

Vt ex ingenii humani diuitiarumque ipſarum natura, atque ex hiſtoria tam antiqua quam recentiore, declaretur: quam vim habuerit, quosque effectus, tam bonos quam nociuos, morales, politicos, atque phyſicos, metallicarum diuitiarum eminens, reſpectu ad alias gentes minus opulentas habito, affluentia; ſiue ſit ſubito, ſiue pedetentim, quibuscunque de cauſſis, exorta.

Non ignorabamus, quaeſtionem ita eſſe comparatam, vt deſideraret ingenium iam exercitatum, iudicium paullo maturius et ſtudii aſſiduitatem in diſciplinae genere ab haud multis frequentato. Reddita eſt vna ſcriptio cum verbis: *Auri ſacra fames:* in qua lectionem librorum in hoc genere principum diligentem, prudentem et acutam, intenta cura ac cogitatione inſtitutam agnoſcimus ac probamus; ea autem deſideramus quae ex hiſtoriarum penu erant promenda. Ipſae res, de quibus agitur, deſiderabant ſermonis Latini copiam ac facultatem haud vulgarem; quam auctori defuiſſe aegre tulimus; veniam tamen ex ipſa argumenti, in patrio ſermone tractari, non ex antiquioribus ſcriptoribus erui ſoliti, indole petendam eſſe, facile intelleximus. Itaque praemio auctoris induſtriam ornare placuit.

Reſignata ſcheda pronuntiatum eſt nomen:

FRIDERICUS JUNCKER, *Badenſis.*

Altera quaeftio extra ordinem pronuntiata erat:

Vt defcriberetur peninfula Arabum geographice ex Abulfeda, ita vt Abulfedea defcriptio commentario perpetuo illuftraretur.

Doctae huic quaeftioni docta obtigit commentatio, cum lemmate:

Quod totum non scitur, tamen neque totum praetermittatur;

quae Abulfedae verba funt. Eam tanto lubentius pronunciamus votis noftris fatisfeciffe, quanto propius illa accedit ad exempla olim in Hartmanni Africa Edrifii et Wilkenii hiftoria bellorum in Orientem a Chriftianis cruce fignatis fufceptorum ad imitandum propofita. Ipfa commentatio cum iudicio fubacto et doctrina haud vulgari elaborata commentarii in Abulfedam locum occupat, ordinem rerum meliorem in ipfam Abulfedeam Arabiae defcriptionem intulit, magno cum fructu legentium; crifin in ipfis verbis, quantum fine codicibus manufcriptis fieri potuit, adhibuit falubrem; interpretationem emendatiorem; rerum illuftrationem prudentem, doctam et fructuofam: inque his, etfi in magnum volumen excreuiffe videri debet, libellus, non tamen temerariae profufionis reprehenfionem admittit. Hanc itaque, dignam praemio, commentationem honeftiffima quoque laude lubentiffimo animo profequimur.

Aperta fchedula prodiiffe vidimus nomen:

CHRISTOPHORUS ROMMEL, *Hasso-Caffellanus,*
Seminarii Regii Philologici Sodalis.

Mira-

Mirabimini, Commilitones, rei nouitatem, quomodo tandem euenerit, vt extra ordinem praemia tanto numero diſtributa ſint. Videlicet duae propoſitae erant extra ordinem quaeſtiones ab Ordine philoſophico; et, cum duae commentationes ad quaeſtionem Theologici Ordinis, vtraque praemio digna, exhibitae eſſent, ſcitote, tantum fuiſſe ſummi in his terris rerum adminiſtrandarum Senatus liberalitatem, vt extra ordinem alterum praemium adiungeret; ſimilis munificentia obtigit *Ordini Medicorum*, vt, dum de praeferenda alterutra commentatione praemio digna, incertus haereret, vtrique praemium aſſignare ille iuberetur.

Videtis, Commilitones, quae praemia maneant ſtudium intentius in bonis litteris poſitum. Nec tamen aut vos, quibus tam felicibus eſſe contigit, vt illa reportaretis, aut alii omnem operae diſciplinis ingenuis impenſae fructum et dignitatem ex hoc fortunae beneficio aeſtimate; immo vero vitae bonis litteris conſecratae, nominatimque curriculi academici ex praeſcripto in ſolidiore doctrina exacti, reputate praemia conſtituta eſſe maxima et ampliſſima alia, in conſcientia virtutis, conſiliorumque rectorum, quae ſequuti eſtis, et maturorum aliquando fructuum ex academia reportatorum, tum, vbi in patriam redieritis, ex iudiciis eorum, qui exploratione facta de veſtris profectibus bene augurabuntur vosque ad munera publica obeunda, eorumque praemia, dignitatem et amplitudinem euehent.

Vt vero alii in poſterum annum ſimile ſuarum ingenii facultatum et ſtudiorum experimentum faciant:

faciant: nouas accipite quaestiones in annum saeculi tertium propositas.

ORDINIS THEOLOGORVM
pronuntiata est in annum saeculi III.

Quum de *pleromate* multa occurrant in libris sacris: digna est, quae iterum exagitetur, *quaestio de gnosi biblica.* *Inquiratur* itaque *in gnoseos sacrae veritatem, eius notiones vniuersas, cum in Vetere tum in Nouo Testamento et apocryphis, totiusque doctrinae nexum cum sententiis eorum, quos Gnosticos adpellat historia ecclesiastica saeculi primi et secundi.*

Quaestio *homiletica.* Ex loco 1 Cor. VIII, 7. exponatur:

Quantopere nobis a iudicio conscientiae erroneae cauendum sit.

Wie sehr wir uns vor den Aussprüchen eines irrenden Gewissens zu hüthen haben.

ORDINIS IVRECONSVLTORVM quaestio:
Exponantur principia de re iudicata, eiusque effectu, in caussis criminalibus, vt et de remediis, quae contra sententias criminales competunt.

ORDINIS MEDICORVM:
Quaenam metuenda sunt detrimenta, ex neglectu doctrinae medicae crisium in morbis oriunda.

ORDINIS PHILOSOPHORVM:
Descriptio Caucasi, seu, regionum inter Nigrum et Caspium Maria, Armeniam et Campos Siracicos, potentium gentiumque Caucasiarum, ex Strabone *lib. XI. comparatis scriptoribus recentioribus, inprimis*

mis Güldenstädt et Reineggs, qui de his terris accuratius exposuerunt.

Pronuntiatis his quaestionibus subiungendae sunt iterato conditiones conatibus in iis tractandis praescriptae. Primo, vt videatis, Commilitones, ne studiorum vestrorum rationes turbetis, aut curriculum academicum importune et temere interrumpatis, nec praecocia nimis studia ad hanc operam protrudatis; nec nisi nouissimis curriculi academici stadiis ad hoc experiendarum virium genus accedatis. Porro ii, qui se accinxerint ad hanc scribendi exercitationem, monendi sunt, vt sibi non, nisi quae ipsa rei expositio, demonstratio et probatio postulant, scripto comprehendenda esse statuant; a vulgaribus et satis notis et nimis generalibus ex doctrinae compendiis repetendis, nec non a locis vndecunque compilandis, abstineant; parum necessaria non nisi per summam attingant, et in rerum cardine sibi operam ponendam esse cogitent; ne in tantam molem, quantam saepe vidimus, excrescant scripta inutili copia laborantia; praescripti memores, haud in censum porro admittendam, saltem non typis excudendam esse commentationem, quae vltra sex plagulas prelo excusas temere excurrat. Tandem latinae dictionis puritatem et proprietatem esse seruandam, ne barbarismis et soloecismis foedatae scriptiones fastidium faciant. Altera ex parte persuasum vobis habetote, veniam et spem et fauorem vestris conatibus, etiam si successus non omni ex parte responderint, esse paratum.

Restat,

Reſtat, vt, quae in huius diei ſollennibus ſollennia vota ſuſcepta ſunt, nunc quoque iterum nuncupemus pro Rege et omni republica. Votorum quidem noſtrorum ſuperioribus annis rite ſuſceptorum damnati ſumus in hoc, quod Regi Optimo ea felicitas obtigit, vt bellum truculentiſſimum et exitioſiſſimum compoſitum ipſe adhuc videat, et ſtudia ſua ac conſilia in pace redintegranda ſucceſſu fortunata eſſe laetetur. Quod igitur augurabamur, fore, vt Pacatoris Europae omniumque terrarum nomen eum aliquando exciperet, hoc iam euentum habuiſſe exultamus. Vtinam tantae felicitatis fructus ei maneat integer et illaeſus vsque ad extremos vitae humanae annos! Acceſſit laetandi hoc die ſollenni cauſſa alia, quod expectatus diu aduentus Principis e ſtirpe Regia Sereniſſimi, *Adolphi Friderici, Ducis Cantabrigienſis*, in has terras fauſtis auſpiciis factus nuntiatus eſt; quibus plauſibus totius populi ille exceptus ſit, narrari vix poteſt; quantam eſſe neceſſe eſt laetitiam et gratulationem noſtram in reditu ad has terras Principis deſideratiſſimi, Georgiae Auguſtae dilectiſſimi olim alumni, nunc praeſidii et decoris ſummi, quo nos maiore modo ſi gloriamur, nos recte meritoque id facere etiam inuidentiſſimi fatebuntur. Exoramus numen O. M. vt, cum pace Europae reddita, cumque reditu Sereniſſimi Principis, antiqua terrarum Hannoueranarum proſperitas, per bellorum contagem valde attrita et imminuta, nobis reſtituatur, vtque iſte reditus bonum ſit augurium boni frugum prouentus, ſolidae tranquillitatis, fortunaeque ſtabilis pacisque ſecurae.

Proſperet

Profperet numen curas et confilia eorum, qui in fummis dignitatibus conftituti noftris rebus provident; fortunetque ftudia noftra in tuenda Georgiae Auguftae dignitate occupata vna cum veftris, Commilitones, ftudiis in fingendis locupletandisque ingeniis, copiis doctrinae fructuofae parandis, et animis ad recta confilia, virtutes, vitam, futurasque munerum vices, rite informandis collocatas. Ita vere locum habebit quod poeta ait: *funt hic fua praemia laudi!* hoc eft virtuti ac merito. Vt enim propitium numen fucceffus det profperos: primo loco, vt iis digni habeamur, allaborandum effe intelligitis.

P. P. in Georgia Augufta M. Iunio cIɔIɔcccii.

II.

II.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GEORGIVS FRID. DE MARTENS
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS cIↃIↃCCCIII.
REGIS NOSTRI INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI cIↃIↃCCCIV.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Ab *Ordine Theologorum* propoſita erat quaeſtio: *Quum de pleromate multa occurrant in libris ſacris; digna eſt, quae iterum exagitetur, quaeſtio de gnoſi biblica.*

biblica. Inquiratur itaque in gnoseos sacrae veritatem, eius notiones vniuersas, cum in vetere, tum in nouo testamento et apocryphis, totiusque doctrinae nexum cum sententiis eorum, quos Gnosticos adpellat historia ecclesiastica seculi primi et secundi.

"Incurrebat in oculos, omnem quaestionis ambitum in tres describendum esse partes; primam *philosophicam*, vel criticam, quae ambiguam gnoseos notionem ad certos limites reuocaret; alteram *exegeticam*, quae loca scripturae sacrae, quibus ea Deum, mundum, Christum, ipsamque adeo ecclesiam, implere dicitur, excuteret, et cum gnoseos, vel emanatismi placitis contenderet; postremam denique *historicam*, quae in Gnosticorum ecclesiae primaeuae doctrinam, eiusque cum scripturae sacrae imaginibus dictisue nonnullis nexum, inquireret. Monitum erat in praelectionibus:

Quanto exquisitiori ad hanc quaestionem feliciter tractandam opus sit doctrina, eo maiorem gloriam exspectaturam esse victorem.

Hanc itaque sententiam, quae concertantium aemulationem excitare atque incendere, non autem reprimere vel exstinguere debebat, prae se ferens, vnus tantum fuit e commilitonibus, qui, victoriam sine puluere reportaturus, in arenam descenderet. Disputauit nimirum, in prima praesertim commentationis suae parte, de gnosi in vniuersum, copiose atque docte, eaque spem praebuit, fore, vt secundam adhuc, atque tertiam, in quibus profligandis ardor primus aliquantum refrixisse videri queat, reuocata in opus inceptum diligentia, feliciter absoluat."

Resignata, quae addita fuit libello, schedula nomen prodiit HORN: idem Io. Horn, *Verdensis*, qui superioribus annis duas palmas consecutus erat.

Ad habendam orationem sacram praemio regio ornandam proposita erat quaestio ex 1. epistola Pauli ad Corinthios c. VIII. v. 7. deriuata:

Quantopere nobis cauere debeamus a iudicio conscientiae errantis?

Wie sehr wir uns vor den Aussprüchen eines irrenden Gewissens zu hüten haben.

Redditae sunt Seminarii homiletici directori orationes quinque, quarum indoles singularis propediem in commentatione theodisca recensebitur. Post delectum ab Ordine factum, singularumque orationum, iam publice habitarum virtutes exploratas, praemio dignus iudicatus est:

GEORGIUS ERNESTUS PLATE, *Gottingensis*, *Seminarii Homiletici nunc quoque Semin. Philologici Sodal.*;

proxime autem ab eo abfuisse decretum est:

CHRISTOPHOR. FRIDERIC. WESTPHAL, *Gottingensem*, *Semin. Hom. antea Semin. Philog. Sodalem.*

Ab *Ordine Iureconsultorum* quaestio pronuntiata erat:

Vt exponerentur principia de re iudicata eiusque effectu in caussis criminalibus, vt et de remediis quae contra sententias criminales competunt.

"Exhibitae sunt commentationes quinque, his insignitae symbolis:

I. *Cedant arma togae, cedatque laurea linguae.*

II. *Neque enim laetabitur vnquam, nec moerebit nimis, quod semper in se ipso spem reponet sui.*

III.

III. Τὸ δὲ τυχεῖν,
Πειρώμενον ἀγωνίας
Παραλύει δυσφρόνων.

IV. *Satius esse, impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari.*

V. *Non tam perficiendi spe, quam exponendi voluntate.*

"Inter has commentationes, eam, quae sub N. III. memorata est cum symbolo Το δε τυχειν cet., reliquas antecellere censuit Ordo, tum studio et industria in conquirendis materiarum copiis, maxime ex ipsis fontibus, speciatim iuris Romani, tum et iudicii acumine, et dictionis genere; quamquam nec in ea desint culpanda, nimirum quod auctor passim nimis diffusus et abundans fuerit, nominatim in tractandis remediis aduersus sententias criminales, contra in definiendis principiis de re iudicata eiusque effectu nimis parcus, quodque erronea nonnulla principia, circa vsum hodiernum iuris Romani, et in effingendo peculiari remedio reuocationis ex articulo 91. Constitutionis criminalis Carolinae, posuerit.

Proxime ad hanc commentationem accedere visa est Ordini illa, quae sub Nr. V. cum symbolo: *non tam perficiendi spe* cet. nominata est. In eius auctore laudanda quidem est diligentia adsidua, scrutatio atque meditatio accurata, et apta quaestioni propositae tractationis dispositio. Tamen vero haec commentatio, priori, non modo, quod ad fontium studium et vsum, itemque quod ad iudicii vim attinet, sed etiam ideo postponenda, quod orationis concinnitate careat, ac subinde ab obscuritate, et offensionis in alios specie liberari nequeat.

Quae cum ita ſint, vnanimi arbitrorum conſenſu praemium adiudicatum eſt auctori commentationis tertio loco poſitae, cum inſcriptum eſt ſymbolum: Το δε τυχειν."

Reſoluta ſcheda apparuit auctorem eſſe

EDUARDUM SCHRADER, *Hildeſienſem*,

eundem qui iam ſuperiore anno praemio ab Ordine Iuris conſultorum ornatus fuerat.

Eius autem, qui *acceſſiſſe* ad primariam laudem iudicatus eſt, nomen eſt

FRANCISCUS BERNHARDUS GERICKE, *Hildeſienſis*.

"Propoſuerat *Ordo Medicus* quaeſtionem:

Quaenam ex neglectu doctrinae medicae de Criſibus in morbis metuenda ſint detrimenta?

Non niſi vna commentatio Ordini eſt reddita cum dicto: *experientia et ratio ducant*. Etſi auctor huius commentationis ad plura adhaeſit, quae cum quaeſtione haud ſunt coniuncta: ea tamen, quae ad quaeſtionem ipſam ſpectabant, docte ac ſcite expoſuit, ita vt, quid de ſumma rei iudicandum ſit, facile inde intelligi poſſit: digna itaque commentatio habita eſt, quae praemio regio ornaretur: cuius auctorem edidit ſcheda reſignata

WILHELMUM LIEBSCH, *Peina Hildeſienſem*.

Ordinis philoſophici quaeſtio:

Deſcriptio Caucaſi, ſeu regionum inter Pontum Euxinum et mare Caſpium, Armeniam et Campos Siracicos patentium, gentiumque Caucaſiarum ex Strabone libro XI. comparatis ſcriptoribus recentioribus,

ribus, inprimis Güldenſtedt et Reineggs, qui de his terris accuratius expoſuerunt.

Exhibitae ſunt Ordini Commentationes tres: prima cum dicto: *Eſt quodam prodire tenus, ſi non datur vltra:* ab auctore illa profecta eximii ingenii, de quo, ſi maior rerum vſus maturitatem addiderit, praeclara quaeque expectare licet, adminiculis, quae habuit, vſus eſt ſatis dextre, et expoſitione rerum ſe commendauit commoda et perſpicua. Pari fere inter ſe Marte congreſſae ſunt duae caeterae commentationes; inſignita quidem dicto altera: *Certandum eſt: nulli veniunt ſine marte triumphi; et niſi certandi nulla corona datur;* tertia autem dicto: *Tantum aeui longinqua valet mutare vetuſtas.* Iam tertia haec haud dubie loco principe eſt habenda, ſi lectionis copiam et doctrinam ſpectes; maiorem forte ac locupletiorem quam aut quaeſtio aut ordo philoſophorum deſiderabat; eruditionis igitur ſpecimen propoſuit auctor praeclarum; admiramur ſtudium ardens, euagatum vltra ea ipſa, quae ad quaeſtionem et ad Strabonis interpretationem et geographicam illuſtrationem faciebant. Diuerſam expoſitionis rerum, etſi minore cum doctrina, laudem habet commentatio ſecundo loco memorata, inſcripta: *Certandum eſt.* Quaeſtionem auctor accurate conſtitutam animo nunquam dimiſit, ſeuero cum delectu ex iis quae collegerat ea tantum appoſuit, quae ad Strabonem illuſtrandum et ad geographiam declarandam vim habere poterant; obſeruata diſpoſuit induſtrie lucido ordine, et perſpicua aptaque dictione; de commerciis Caucaſiarum gentium in fine nonnulla

U 3 adiecit,

adiecit, quibus etsi sint quae addi possint, pauca tamen reperias quae detracta esse malis. Probatum igitur est in hac scriptione iudicium in rerum dilectu, sollertia in dispositione et recta ac candida dictio: censuitque ideo Ordo amplissimus, has laudes, in iuuenilibus conatibus raro obuias, mereri, vt praemio ornaretur commentatio haec inscripta *Certandum est;* amplissima tamen doctrinae et industriae laude relicta alteri commentationi, dignissimae vtique quae typis excudatur. Victrix scriptio auctorem habet

GEORGIUM HENRICUM LÜNEMANN, *Gottingensem, Seminarii Regii Philologici Sodalem.*

Recitatis his nominibus eorum, qui palmas ac praemia reportauerant, pronuntiatae sunt quaestiones ab Ordinibus Academiae in annum proximum, Saeculi quartum, propositae:

"Ab iis, qui de praemio anni 1804 reportando concertaturi sint, requirit

ORDO THEOLOGORVM:

Vt accurate examinetur ac ponderetur, quantum valoris ac momenti tum in adstruenda veritate historiae Christi, tum in demonstranda authentia et integritate librorum N. T., testimonia aduersariorum, qui fidem christianam, et haereticorum etiam, qui fidem catholicam in tribus primis seculis impugnarunt, habeant et habere possint.

Orationis sacrae autem argumentum, e loco Psalm. XXXIII, v. 13 - 15. deriuandum, hac propositione continetur:

De

De veritate prouidentiae diuinae e vitis clarorum, magnorumque hominum adſtruenda.

Von der Gewiſsheit der göttlichen Vorſehung aus dem Leben groſser und ausgezeichneter Menſchen.

"In annum proximum ab ORDINE IVRECONSVLTORVM conſtituta eſt quaeſtio:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio ſecundum principia iuris ciuilis, publici Germanici, et gentium.

"ORDO MEDICORVM deſiderat commentationem:

De aëre, aquis et locis Goettingenſibus.

Ab ORDINE PHILOSOPHORVM:

Quae ſunt ea, quibus ſyſtema dynamicum in phyſica diſciplina iure meritoque praefertur atomiſtico ſyſtemati?

P. P. in Georgia Auguſta d. IV. Iunii cIↄIↄcccIII.

III.
ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
GEORGIVS FRID. DE MARTENS
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS clↄlↄcccIV.
GEORGII III.
PATRIS PATRIAE INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI clↄlↄcccV.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Quum anno ſuperiore hoc idem ſollenne agebatur, vt conſtituta academicae iuuentuti praemia ex Ordinum academicorum ſententia diſtribue-

ſtribuerentur, multorum animos metus inceſſerat, ne vltimum illud eſſet ſollenne, quod Georgiae Auguſtae fato conceſſum eſſet. Et erat rerum, in quibus tum verſabamur, ea conditio, vt ancipiti metu trepidari poſſet. Recordantur forte, qui iſti ſollenni coetui interfuerunt, quae tum erat animorum infractio ac demiſſio, qui vultus, qui ſermones; bene meminimus et ipſi, inter quas ſollicitudines metusque, inter rerum incerta, crebros rumores, nuntios ſiniſtros, illud tempus exegimus. Copias hoſtiles terrarum Hannoueranarum fines intraſſe; noſtras copias ad arma vocatas exiiſſe; eſſe publice legatos, qui de conditionibus cum hoſte agerent, in quas ad incolumitatem terrarum Hannoueranarum conueniri poſſet; duriſſimas eas fore, cum, per fata iniqua, ab ea parte, quae armis ſuperior erat, eae dicerentur, facile poteramus augurari; de copiarum noſtratium fortuna, de virorum fortiſſimorum ſalute, anxia nos tenebat ſollicitudo. Peracta tamen a nobis ſunt eius diei ſollennia animis firmatis et ad pietatem compoſitis, ſuſceptaque ſunt vota pro patria et pro patre patriae indulgentiſſimo, cuius natali celebrando ſollenne illud erat indictum; et, quae conſtituta ſunt eius munificentia praemia, ſunt addicta merentibus et ſoluta. Proximis diebus cum nuntiatum eſſet, Hannoueram vrbem a copiis Francicis eſſe occupatam, decreta eſt legatio ad ſummum exercitus Francici in his terris ducem, virum illuſtrem, *Eduardum Mortier*, his ipſis, quos agimus, diebus inter Mareſchallos Imperii Francorum adſcriptum. Vt tanto maior legationis

esset dignatio, haud dedignatus est eam obire ipse Prorector nostrae Academiae Magnificus *de Martens*, cuius merita de rep. nostra academica temporibus hisce difficillimis tanta sunt, vt, nisi gratissimis animis digna laude ea praedicemus, officio nostro ac fidei deesse videri debeamus; ea enim cum prudentia et industria commodis publicis prouidit, ea cum vigilantia et sagacitate, quod factu opus esset, dispexit, et cum celeritate, ipso rerum agendarum articulo et momento, peregit, vt seruatae reip. academicae meritum haud minima ex parte eius operae, consiliis, prudentiae, debitum sit. Nisi enim vir grauissimus rerum agendarum vsu imbutus academiae gubernacula tenuisset, his procellis iactata resp. nostra statum tenere vix potuisset; quandoquidem, vrgente rerum discrimine, ex formula solita, et per consultantium ambages et moras, nihil recte peragi potest; verum momento, et opportunitate oblata, e vestigio consilia prudenter capta ad actum sunt deducenda et fortiter ac constanter perficienda. Prorectori in legatione modo memorata comes ex Professorum numero delectus est vir illustris, *Blumenbach.*

Curata quidem erant iam ante hos dies alia, quae prouidis studiis ad placandos deuinciendosque Francorum animos vim habere poterant; inprimisque curatum, vt summi Francorum Consulis, nunc Imperatoris Francorum, propitiam haberet voluntatem academia, vtque ab eo securitati et tranquillitati, nostrarumque rerum incolumitati, iussu et edicto consuleretur; horum tamen consiliorum exitus ante plurium dierum decursum rescisci

rescisci haud poterat. Propiora loco et tempore erant ea, quae a legatis reducibus expectabantur.

Cum ita inter spem metumque haereremus, rediere legati Hannouera vrbe, et speratis laetiora renuntiarunt; admissi illi et excepti cum facilitate et comitate (d. XII. Iunii) a summo copiarum duce *Eduardo Mortier*, responsum et pronuntiatum acceperunt: "*Vniuersitatis Gottingensis dignationem habitum iri respectu curaque rerum omnium, quae ad eam vllo modo spectare possint;*" adiectum quoque, licere, si e re nostra visum esset, ephemeridibus Hamburgensibus haec ipsa pronuntiata inserere. Mox compertum est, dignationem Georgiae Augustae habitam esse tantam, vt, antequam preces nostrae ad summum rerum Francicarum arbitrum essent perlatae, statim in ipsis Conuentionis Suhlingensis conditionibus (d. III. Iunii) quibus de summa rerum constituebatur, scriptum esset: "*relinqui vniversitati Gottingensi reditus quibus illa aleretur.*" Ita academiae necessitatibus commodisque prospectum erat. Premebat tamen animos tacita anxietas, ne, dispositis per loca idonea militum turmis, praesidium in vrbem agrumque Gottingensem introduceretur: quo facto verendum erat, ne de securitate et tranquillitate academiae, eoque ipso de frequentia ad nos commeantium, actum esset.

Iam antea per eos dies, quibus hostem ad fines Hannoueranos aduentare nuntiatum erat, Curatorum academiae, etsi innumeris sollicitudinibus districtorum, prouida cura, ad incerta euenta parata erant rerum nostrarum praesidia alia: cautum erat de pensionibus semestribus praesenti pecunia ante diem

diem numerandis; institutis publicis erat subuentum assignatis in menses proximos erogationibus, nihilque omissum, quo malorum instantium metus minui, ingruentium leuari, damna sarciri, saltem differri possent; aliarum rerum agendarum consilia salubria erant impertita. Quae si animis repetimus, nam memoria excidere nunquam possunt, quis est, qui ad omnem boni rectique sensum adeo occalluisse videri debeat, vt, tanta in nos cumulata bona, virorum summorum tam paternam nostri curam, recolendo, non grato animi affectu moueatur. Nisi enim tales viros nostrae incolumitatis prouidos academia habuisset: verendum erat, ne inter tantos terrores omnis res academica, subductis iis, quibus sustinenda erat, vel ipso metu euentorum, labefactaretur.

Anxiis curis diu iactati, quae fortuna foret precum nostrarum, Parisios ad summum Consulem, nunc potentissimum Francorum Imperatorem, delatarum, vna cum litteris ad alios viros gratia et auctoritate valentes, de impetranda academiae nostrae securitate et tranquillitate; ecce sub exitum M. Iunii litterae allatae sunt summi rei bellicae administri, *Alexandri Berthier*, manu scriptae, vna cum litteris *Eduardi Mortier*, quibus nuntiatum est, *a summo Consule, nunc Francorum Imperatore, Academiam nostram in tutelam reip. Francicae esse receptam, cumque ea omnia Academiae instituta et academiae Ciues; ipsum summum Consulem vetare, in studiis nostris pacate et tranquille prosequendis vllo armorum strepitu nos turbari;* significauit simul summus copiarum in his terris dux litteris suis pro-

cliuem

cliuem voluntatem ad exſequendum hoc ſummi Conſulis mandatum, fecitque fidem promiſſis per totum annum, quo rerum ſummae in his terris praefuit; cognouimus quoque mite eius humanumque ingenium, cum aliquanto poſt M. Novembri (d. XXI. XXII.) vrbem academiamque noſtram inuiſeret nobisque eius conſpectu adituque frui liceret.

Nunc itaque res noſtra academica in ſaluo tutoque verſari videri potuit; ſupererat tamen ſollicitudo de praeſidio Francorum vrbi Gottingae imponendo, militumque turmis per principatum Gottingenſem diſponendis; qua ex re magnus erat metus, ne caſu conſilioue tranquillitas turbaretur victusque parandi facilitas interciperetur; nam rerum vendibilium pretia, annonae difficultatem, hoſpitiorum locaria augeri, ciuium, cumque his profeſſorum, rem familiarem atteri, aduenis militibus aedes ciuium inſidentibus, manifeſtum erat. Exemtus eſt hic quoque ſcrupulus animis noſtris infixus: impetratumque eſt, ne in terras Gottingenſes vllus eſſet copiis militum, qui ceteras terras tenebant, aditus; ſatisque factum ita votis noſtris, pro praeſenti rerum conditione; neque quicquam inde eſt detractum, niſi quod; cum, inſtigante homine ſeditioſo, eſſent, qui tributa impoſita ſoluere obſtinate recuſarent, eſſentque motus orti, ſuppeditata eſt opportunitas, vt in has quoque Principatus Gottingenſis partes copiae praeſidii loco mitterentur; prouiſum tamen eſt academiae tranquillitati, ne in propioribus vrbi locis vicis agrisque militaria ſigna conſpicerentur; ita

ita nos calamitatis publicae, qua Hannoueranae prouinciae afflictae contabefcunt, minima pars per totum hunc annum attigit.

Neque fortunam mutauit difceffus fummi copiarum ducis, *Eduardi Mortier*, qui in Franciam rediit, nuncque ad fummos militiae honores eft euectus; omnia acta et commoda noftra rata habuit, litteris ad nos datis humaniffimis animos erexit, tum ipfa re academiae incolumitatem praeftitit is, qui in ductu fummo copiarum Francicarum fucceffit, *Deffolles*, vir humanitate et integritate laudatiffimus, ingenio litteris liberalioribus exculto confpicuus. Memorandum quoque eft aliud nomen noftra laude digniffimum, viri polita cultura et morum facilitate eximii, *Werle*, e praefectis fummis copiarum Francicarum per Principatum Gottingenfem, cuius litteris, adfpectu, fermone, mirifice nos recreatos fenfimus: interdixit ille fevere, et diligenter cauit, ne milites propius, quam neceffe effet, ad agrum vrbis, in praefidiis collocarentur, aut vrbem intrarent, nifi hofpitum iure ac more, fine omni moleftia noftra.

Conftituta hunc in modum refpublica noftra, fortunae fecundae aura afflante, eluctata erat haud vnius fcopuli minas et vada: cum in aliud illa difcrimen incidit, ingruente ab aquilone tempeftate; qua, etiam tranquillis rebus, affligi illa potuiffet, praefentibus vero rebus facile tota fubmergi videri potuit. Dum enim per Ruffiam, fapientiffimi Imperatoris ftudio et liberalitate mirabili, nouae academiae condebantur, inuitabanturque e Germania lautis conditionibus viri docti ad

nouas

nouas cathedras et profeſſiones diſciplinarum; dum porro in ipſa Germania ſubitae rei academicae viciſſitudines multis mutationibus locum faciebant: euenit, id quod facile praeuideri poterat, vt ex noſtra inprimis academia complures ſollicitarentur, vt fortunas ſuas alio transferrent. Conatuum ſucceſſus ſpem calamitas noſtrarum terrarum fecerat, propoſitis inſuper conditionibus ad ſpeciem opiparis et lautis. Metus itaque inceſſerat haud leuis, ne contubernium noſtrum vltra modum minueretur, ornamentis ſuis ſpoliaretur academia, praeferrenturque a multis noua ſpecioſa antiquis vſu probatis; et ſane, diſceſſu plurium e noſtro collegio vno tempore, eoque tam iniquo, facto, actum erat de ſplendore academiae noſtrae. Seruauit eam nunc quoque propitium numen; nam cum ſecuritas et tranquillitas academiae, ſummi Conſulis, nunc Imperatoris Francorum, iuſſu edicta, innotuiſſet, moxque ab omni praeſidii militaris metu liberati eſſemus: reſtinctus eſt impetus incerta experiundi; aliorum fides et religio academiaeque noſtrae amor aduerſis in rebus praeclare enituit. Vel ſic tamen malum longius ſerpere potuiſſet, niſi virorum ſummorum, quorum conſiliis et curis ſalutem noſtram acceptam debemus, nunc quoque prudentia admirabili effeciſſet, vt conſilia diſceſſus a pleriſque abiicerentur.

His iterum recognitis, grato pioque ſenſu permoti ſummum rerum noſtrarum moderatorem deum O. M. precibus religioſe factis adoramus, et pro patria patriaeque parente ei ſupplicamus. Hanc enim libertatem affectuum noſtrorum in Regem

gem indulgentiſſimum nullo iuſſu, nullo interdicto, compreſſam aut coercitam videmus; id quod ipſa huius diei, natalis Georgii III. celebritas teſtatum fecit; pietatem noſtram erga nutritorem noſtrum palam profiteri, et cum praemiorum, quae hoc ſollenni aſſignanda eſſent, memoratione, liberalitatem quoque munifici principis, litterarum et Georgiae Auguſtae amorem, meritis laudibus praedicare, et enumerare licet, qua indulgentia, cura et caritate, eam per tot annos complexus ſit, quibus copiis litterariis, ſcientiarumque inſtrumentis, eam inſtruxerit. Quod hos ſenſus, quos natura et fides officiumque inſtillant, palam profiteri licet, hoc ad ea acceſſit, quibus Francos cultiſſimae et politiſſimae gentis nomen et gloriam merito ſibi vindicare fatendum eſt. Quo enim alio tempore hoc factum nouimus, vt inter arma et belli terrores litterarum bonarum officinis ita prouideretur, ne detrimentum caperent; contra vero, ſecuritas et incolumitas imperaretur et ediceretur, relictis intactis iis, vnde alerentur, conceſſis ſtipendiis, ſalariis, inſtitutis; quae omnia aliis temporibus in bellicos vſus verſa et conſumta, iure belli tolli et euerti ſolebant: vnde bellorum calamitatibus ne in pace quidem medela reperiri poterat.

Cum piis votis factis progreſſi ſumus ad ea, quorum cauſſa ſollenne huius diei indictum erat; recitataeque ſunt primo loco quaeſtiones ab Ordinibus academicis anno ſuperiore propoſitae, quibus qui ſcriptis traditis inter ceteros apprime ſatisfeciſſent, nunc praemia, non tam operae remunerandae,

randae, quam incitandae induftriae et acuendi ftudii cauffa, adiudicarentur.

Ab *Ordine Thelogorum*

"fuerat poftulatum: *Vt accurate examinaretur ac ponderaretur, quantum valoris et momenti tum in adftruenda veritate hiftoriae Chrifti, tum in demonftranda authentia et integritate librorum N. T., teftimonia aduerfariorum qui fidem chriftianam, et haereticorum etiam, qui fidem catholicam in tribus primis feculis impugnarunt, habeant et habere poffint.*

"Vnus faltem inuentus eft, qui discuffioni non adeo quidem facili nec tamen nimis impeditae fefe immitteret, fed parum abfuit, quin vnus ille, de cuius commentatione Ordini exhibita iudicium ferri poteft, efficeret, ne plures defiderarentur, etfi laetiffimum nobis eueniffet, fi plures ipfi fimiles in certamen prodiiffent. Ille enim in tractanda materia ita verfatus eft, vt non folum in fumma caufa conftituenda, quae a multis, quod mirati fumus, ne perfpecta quidem videtur, fed etiam in disquirenda et difputanda tantum acuminis atque ingenii, quantum diligentiae, eruditionis et lectionis comprobaret: quae quidem eo maiore laude digna nobis vifa funt, quo certius, plura, alia in Commentatione obnia primam iuuenis auctoris necdum fedatae inueftigationi adfueti operam prodere videntur. Quamuis itaque non pauca ex iftis hac ipfa etiam excufatione egeant, nec excufari adeo feftinata ftyli negligentia femper poffit, impetrare tamen a fe vix Ordo potuiffet, quo

minus auctorem huius Commentationis praemium etiam fine concurfu meruiffe pronuntiaret, nifi alia fefe ratio obtuliffet, ea, quae inftituto noftro, quae ipfis noftris literis, et quae auctori etiam debentur, conciliandi. Cum enim — quod honeftiffimum de auctore poffumus iudicare — talis ille nobis videatur, qui non de praemio folum concertaturus, nec laudis modo, fed litterarum quoque amore ardens in certamen defcenderit, fatis ei factum exiftimamus, fi viam oftenderimus, qua et illis inferuire, et fe ipfum digniorem adhuc praemio poffit exhibere: quod quidem prorogata in fequentem annum quaeftione, nouo certamini, in quo ipfi iterum concurrere licebit, hoc modo materiam praebitura, obtineri poffe non nouo prorfus exemplo confidimus."

Sermonis e fuggeftu aedis facrae habendi argumentum e loco Pfalmorum XXXIII, v. 13 - 15. eliciendum hac propofitione continebatur:

De veritate prouidentiae diuinae, e vitis clarorum magnorumque hominum adftruenda.

Von der Gewifsheit der göttlichen Vorfehung aus dem Leben grofser und ausgezeichneter Menfchen.

"Inter decem Orationes facras Ordini exhibitas, de quibus alio loco fententia ferenda eft, praemio ille dignam iudicauit eam, quae verbis infignita:

Φανερωσον σεαυτον τῳ κοσμῳ! —

auctorem habuit

CHRISTIAN. HENRIC. AUGUST. GERMAR, *Wernigerodenfis:*

Proxime

Proxime vero ad hanc accessisse eam declarat, quam sententia notatam:

Longum iter est per praecepta, breue et efficax per exempla:

exhibuit Ge. Aemil. Guil. Arnold, *Lippensis*, et ab hoc secundo loco Jo. Chr. Frid. Holle, *Gottingensis*."

Ab *Ordine Iureconsultorum* constituta erat quaestio:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio secundum principia iuris ciuilis, publici Germanici, et gentium.

Mirari licet, ne vnum quidem in concertationem prodiisse.

Ordo Medicorum desiderauerat commentationem:

De aëre, aquis et locis Gottingensibus.

Ad tractandam hanc quaestionem Medici Ordinis tres libelli in concertationem prodierant: *primus* cum verbis: *Quicquid igitur visa* etc. delineationem exhibet omnium earum rerum, quae in tali proposito in considerationem venire possunt, ipsum propositum auctor persequutus haud est, corporis valetudine impeditus; itaque nec de praemio consequendo cogitauit; commendanda tamen est viri docti industria et debita laude ornanda; etsi fatendum est magnum volumen proditurum fuisse, si opus ipsum perfecisset, non scriptionem in certamen mittendam: cuius fines intra paucas numero plagulas continendos esse iam superioribus annis identidem edictum est, ita vt ab ea lege

 recedi

recedi haud poſſit. *Alter* libellus inſcriptus: *non primi poſſunt eſſe omnes.* Commentatus eſt auctor de ſingulis rebus, quae in quaeſtione propoſita continentur, cum aliis quoque quae aut animadverterat aut obſeruauerat, cum iudicio recto et induſtria: operi tamen compoſitione et oratione idonea elaborando non ſatis curae adhibuiſſe viſus eſt. *Tertius* tandem libellus verbis inſignitus: *habet profecto Göttinga ſaluberrimam coeli temperiem* etc. rerum ad quaeſtionem ſpectantium locuplete penu, iudicii ſubtilitate, tractatione et oratione comta eminet; rerum copiis cum dilectu adhibitis, commode digeſtis, multis acute obſeratis, quae ad ſitum vrbis, incolentium victum, vitam, moremque ſpectant. Huic itaque ſcriptioni praemium, et cum praemio laudem aliquam praecipuam decreuit Ordo Medicus; libellum autem, altero loco paullo ante memoratum ſecundo quoque loco haberi voluit. Remoto ſigillo ſolutaque charta apparuit nomen

Carolus Julius Pickhard, *Holzmunda-Brunſuicenſis.*

Ab Ordine Philoſophorum:

Quae ſunt ea, quibus ſyſtema dynamicum in phyſica diſciplina iure meritoque praefertur atomiſtico ſyſtemati?

Neque de hac quaeſtione, qui in certamen ſe demittere auderet, fuit.

Temporum iniuria eueniſſe credimus, quod certantium ſtudia per hunc annum refrixerunt, ſpemque

ſpemque concipimus fore vt in futurum certamen illa iterum incaleſcant, generoſoque ardore, laurea, quae induſtria et doctrina eminentibus conſtituta eſt, potiundi inflammentur. Ea ſpe recreati euulgauimus Quaeſtiones in IV. Iunii anni *quinti* huius ſaeculi propoſitas:

Ab ORDINE quidem THEOLOGORVM:

repetita prioris anni quaeſtione, iterum poſtulatur:

Vt accurate examinetur ac ponderetur, quantum valoris et momenti tum in adſtruenda veritate hiſtoriae Chriſti, tum in demonſtranda authentia et integritate librorum N. T., teſtimonia aduerſariorum qui fidem chriſtianam — et haereticorum etiam, qui fidem catholicam in tribus primis ſeculis impugnarunt, habeant et habere poſſint?

Orationis ſacrae argumentum ex loco Matthaei XI. v. 29. petendum, oſtendat:

Eam, quam doctrina Chriſti poſtulat, humilitatem iuſtam ac liberalem ſui ipſius aeſtimationem non excludere.

Daſs die wahre chriſtliche Demuth mit einem edlen Selbſtgefühl gar wohl beſtehen könne.

« ICTORVM ORDO ſuperioris anni quaeſtionem iterum proponit, his quidem verbis:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio ſecundum principia iuris ciuilis, publici Germanici et gentium.

"MEDICORVM ORDO quaeſtionem proponit:

An principii azotici ſiue nitrogenii, atmoſphaerico aëre nunquam non inhaerentis, dum hic per reſpirationem atque exhalationem corpus animale intrat, nihil in eius interioribus deponatur?

"PHILOSOPHICVS autem ORDO pro quaeſtione hoc propoſuit:

Vt religionum Latii veteris domeſticarum notitiae e libris Faſtorum Ouidii eruantur et ex aliis ſcriptoribus illuſtrentur.

Conſulantur inprimis Varronis fragmenta cum Feſto; Arnobius, Lactantius div. Inſtit. I, 20. Auguſtinus de Civ. Dei lib. IV. VI. VII. Macrob. Saturn. I, 7 ſq. Pro fundo eſſe poſſunt diſputata in Excurſu IV. ad lib. VIII. Aeneidis.

Litteraria haec certamina ingeniorum, de laude profectuum in litteris inter ſe certantium, non niſi pace haberi poſſe videntur; eſt itaque admodum memorabile, licere nobis tale certamen indicere ac proponere inter armorum motus et terrores. Tanto notabilius hoc ipſum certamen, et reportandam ex eo victoriam tanto memorabiliorem fore putare licet. Agite itaque, quotquot veſtrum, Commilitones, eos iam in ſtudiis feciſtis progreſſus, vt virium pericula facere poſſitis; reputate et memori mente tenete, conatus veſtros tanto magis conſpicuos fore, reddituroſque eſſe conſpicuos vosmet ipſos, et academiam noſtram, ſi quando tempus ipſum memorabitur, quo omnia haec

haec funt peracta. Quanto tamen infignius effe putabimus follenne hoc anno futuro, fi, reddita tum pace et tranquillitate publica priuataque, cum pacis bonis reftitutis, metu armorum depulfo, hilaritate animos omnium relaxante, promiffa certamini huic praemia perfoluentur. In hoc tempus vitam noftram, et, quotquot noftrum funt vita iam vergente, noftram fenectam, vtinam feruet numen propitium! Quae vota noftra illud vt rata habeat, pie precamur, et, meliora ominando, euentura effe confidimus. Ergo, o boni, *reuocate animos maeftumque timorem mittite; forfan et haec olim meminiffe iuuabit. Durate et vosmet rebus feruate fecundis.*

P. P. in Georgia Augufta d. IV. Iunii cIↄIↄcccIV.

* * *

Cum id, quod sub initium huius prolusionis p. 313. 314. narratum est, euentum sit ad omnem posteritatem memorabile, quanta cum humanitate et clementia a copiis hostilibus Vniuersitas nostra litteraria a terroribus minisque sit liberata, moxque ab INVICTO HEROE in tutelam recepta: ad pietatem gratamque memoriam pertinere visum est, vt ipsae litterae, quibus tum recreata est vrbs et academia, hoc quoque loco exhibeantur.

Beylage zu den Gôtting. gel. Anzeigen 101. Stück.

Göttingen den 20. Juny 1803.

Auf die erste Nachricht von dem Einrücken französischer Truppen auf Hannöverischen Gebiet, hatte die Universität sowohl durch den Hofrath von Martens, als jetzigen Prorector, als durch den Geh. Justizrath Heyne, als Mitglied des National-Instituts, sich schriftlich unmittelbar an den ersten Consul gewandt, und

dessen Schutz für die Universität und deren Mitglieder erbeten. Der erste Consul hat hierauf durch den Kriegsminister folgendes Schreiben an den General Mortier, Oberbefehlshaber der französischen Truppen, unterm 10. Iuny erlassen:

Copie.

Paris le 21. Prairial an 11 de la République Française.

Le Ministre de la Guerre.

Au Général *Mortier*, Lieutenant-Général Commandant en Chef en Hanovre.

L'université de Gottingue, Citoyen Général, a rendu dans tous les tems les plus grands services aux sciences et aux lettres, et l'institut national de France lui a donné des marques particulières de son estime en nommant associé l'un des membres de cette université. L'intention du Premier Consul est que vous accordiez une protection spéciale à ses établissemens et à tous ses membres; faites leur connaitre que le bruit des Armes ne doit point interrompre leurs paisibles occupations, et que la nation française honore les gens de lettres et les savans de tous les pays.

Je vous salue.

Signé: *Al. Berthier.*

Der General Mortier, welcher schon vorher der an ihn abgesandten Deputation der Universität die kräftigste Versicherung des Schutzes ertheilet hatte, hat hierauf unterm 16. Juny folgendes Schreiben an den Prorector erlassen:

République Française.

Armée d'Hanovre.

Au Qnartier Général à Hanovre le 27. Prairial an 11.

Edouard Mortier Lieutenant-Général Commandant en Chef.

Au Recteur de l'université de Gottingue.

En donnant à Messieurs vos députés l'assurance de la protection spéciale que j'accorde à l'université de Gottingue

tingue je leur exprimois avec d'autant plus de plaisir mon intention personnelle, qu'en cela je ne faisois que prévenir celle du Premier Consul, ainsi que vous en jugerez par la lettre du Ministre de la Guerre dont je vous envoie copie, et par celle qu'il ecrit à Mr. Heyne l'un des membres de votre université.

J'ai l'honneur de vous saluer

Ed. Mortier.

Das in diesem Briefe erwähnte Schreiben des Kriegsministers an den Geh. Justizrath Heyne ist folgenden Inhalts:

Paris le 21. Prairial an 11 de la République Française.

Le Ministre de la Guerre.

à Mr. *Heyne* membre de l'université de Gottingue et associé de l'institut national de France.

Le Premier Consul, Monsieur, sçait appreciér les services que l'université de Gottingue a rendus aux lettres et aux arts, et les droits qu'elle s'est acquise à la reconnoissance des savans. Que le bruit des armes n'interrompe pas vos paisibles et utiles occupations. L'Armée Française accordera une protection spéciale à vos établissemens; Son général en a reçu l'ordre et aura un grand plaisir à l'exécuter. Vous pouvez en donner l'assurance à tous les membres de votre université que le Premier Consul honore d'une grande estime et particulierement à Mr. de Martens son Prorecteur.

Agréés l'assurance de la Consideration la plus distinguée.

Al. Berthier.

IV.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
HENR. AVG. WRISBERG D.
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS CIↃIↃCCCV.
GEORGII III.
BRITANNIARVM REGIS INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI CIↃIↃCCCVI.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Adiecta commentatio
de Alexandro M. id agente, vt omnem terrarum orbem commerciis mutuis iungeret.

Ita ferre naturam humanam, vt, caeteris amiſſis vel ereptis, cariora ſint ea, quae relicta ſunt, vulgare

vulgare eſt dictum. Quod ſi ita ſe habet, conſentaneum eſſe videtur, vt eorum, quae amiſimus, deſiderio ſublato, ſolatia tanto facilius admittamus, iacturas et damna aequiore animo feramus, et in iis, quae in poteſtate habemus, quorumque fructus integer eſt relictus, acquieſcamus. Contrarium tamen morem plerumque obtinent homines, nam amiſſorum deſiderio contabeſcentes, bonorum, quibus abunde frui licet, ſenſum habent nullum aut exiguum, contra in amiſſorum contemplatione defixis animis, bona, quae pro ſolatio eſſe et amiſſorum deſiderium leuare poterant, ſpernunt, verbis eleuant et cum indignatione damnant, non ſine ingratae mentis peruerſaeque obſtinationis nota. In hunc animi morbum, Ciues, iniquis his calamitoſisque temporibus ne incidamus, ſedulo nobis eſt cauendum. Non eſt huius loci ac temporis, Hannoveranarum terrarum miſerari fortunam, vrbes agroſque ſtipendiis, tributis, commeatibus, penſionibus per biennium iam toleratis, ad noua imperata defetiſci, exhauſto penu, cella, horreo, patrimonio, re familiari non modo attrita, ſed abſumta, aere alieno ingraueſcente, fide vacillante, cum viribus auxilia quoque virium reparandarum deficere; acceſſiſſe anni tempeſtates iniquas, agros fallaces, amnium eluuiones, ſpes quoque ereptas; vnde auctae ſunt annonae difficultates, vendibilium caritas, rerumque ad vitam tolerandam neceſſariarum immodica pretia, animi tandem adeo fracti, vt meliorum vota vix concipere audeant. Inter haec, Ciues, grata mente reputemus, per hos eosdem duo annos, etſi calamitate

mitate publica haud prorſus intacti fuerimus, nos tamen, fide promiſſorum integra, publica ſecuritate, otio, ſtudiorum praemiis, reditibus, commodis ſaluis; egiſſe. Quod ſi ex facultatum noſtrarum incolumitate partem aliquam ad ſubleuandos populares oneri ferendo impares erogamus, quis non officium et humanitatem id poſtulare videat! Tota republica in ſummas anguſtias adducta, dum omnium ordinum et claſſium, omnis cenſus, homines, egena quoque plebs, ſtipem conferre cogitur, quenquam vnum, fortunis integris, omnino fortunae publicae exſortem eſſe velle, non modo inciuile, ſed etiam inhumanum cenſendum eſt. Cum, more ſollenni, armis motis, primi bellorum impetus in inſtituta publica, inprimis litteraria, erumpere ſoleant: rara fortunae indulgentia inſtitutis noſtris academicis, ſaluis et intactis fruimur. In tanto humanitatis ſaeculi noſtri cultu dudum exſpectatum erat, ab Europae principibus prouiſum iri, vt bellorum furores a Muſarum ſacris arcerentur. Seruata eſt haec gloria aetati noſtrae, vt belli aſperitatem humanitate ſua temperet imperium Francicum, habita hac ſacrario noſtro Muſarum religioſa reuerentia. Duces quoque, quotquot ad ſummam rerum in his terris adminiſtrandam miſſi ſunt, hac humanitatis et facilitatis laude conſpicui fuerunt, inque his cum maxime veneramur ducem ſummae dignitatis et virtutis Bernadottum, incolumitatem noſtram ſtrenue tuentem, ita vt laudibus ſuis eximiis nouum hoc litterarum noſtrarum ſeruatarum decus adiungere haud dedignetur.

Quidni

Quidni vero, exemplo hoc semel a Francis proposito, expectemus, fore, vt cetera quoque regna Europae, nouae huius laudis aemula, litteras bonas ac disciplinas studio pari tueantur, quarum cultu latius diffuso tandem effectum erit, vt bellorum furores mitigentur. Calamitates enim belli omnino vnquam tolli ne speremus, vetat ingenita humano generi feritas. Etsi nec eo adducimur, vt assentiamur viris doctis, qui, bellis sublatis, omne humanum genus, virtutis et industriae tanquam neruis incisis, in inertiam et torporem prolapsurum esse pronuntiant. Laudantur sane et multis verbis praedicantur commoda, quae bella feruntur attulisse litterarum studiis per noua gentium commercia et per litteras ipsas in populos rudes et barbaros a victore illatas; Culturae ingeniorum, meliorisque doctrinae sacrorum per bella aliamque vim hostilem inter Saxones, Slavos aliosque barbaros prima habuisse sparsa semina. Verum perturbata sunt hominum de his iudicia parumque subtilia *a*). Negari quidem nequit, euenisse interdum, vt populi feri a victoribus meliore litterarum cultu expolitis rudimenta nonnulla acciperent; euenisse quoque, vt victores barbari melioris humanitatis cultum a victis adsciscerent: cuius fortunae exempla praebent Romani a Graecis, Mogoli a Sinis, Arabes a Syris et Byzantinis doctiores litteras adoptantes: non tamen haec

a) **Enucleauit et illustrauit hanc sententiam sagaciter, et ad animum meum vere ac recte, Vir doctus in *Magazin encyclopédique* anni 1806. Tom. III. p. 377.**

haec belli munera, non magis quam victoris consilio destinata beneficia; sed *pacis bellum excipientis* nonnunquam fructus fuisse dixeris, dum nouo rerum ordine subsequente ad artes et litteras in vitam hominum reuocandas, non modo opportunitas se offert, sed et necessitas vrget et flagitat. Quanto meliore conditione haec bona, si qua sunt, per incolumitatem, pacem et societatem communicari poterant! magno emtam dixeris rem bonam cum hominum strage et terrarum vastitie, erepta libertate ac prosperitate, extinctaque virtute innata, oblatam; nam, quotquot victi litteras pro solatio accepere, seruiles quoque mores induerunt. Ereptis aut turbatis legibus, institutis, religionibus, litteris patriis, populi victi cultum pristinum amittunt, nouum ab alienigenis et exteris illatum respuunt, si vi obtruditur, nullo cum vero fructu accipiunt. Quid vero, si a victore dominatio aut imperium militare constituitur? tum bonorum studiorum et litterarum doctarum cursum inhibebit ne an habenas immittet? Fac tamen, ita euenisse aliquando, vt vitae et litterarum cultura per victorem impertiatur victis: vel sic litterarum politiorum munera non per se expetenda dixeris, sed propter bona, quae ex earum cultura ad vitam melius, cum dignitate et iucunditate, instituendam possunt manare: quae bona si interclusa et negata fuerint, quis tandem aut honos aut quae iucunditas litterarum esse potest? Quanto optabilius est, procul a litterarum corruptelis in honestate rudi et priscis patrum institutis illiteratum consenescere!

At

At enim laudant victorias Alexandri, quibus per omnem Asiam, et si, placet, per omnem terrarum orbem sparsa sunt bonarum litterarum, Graecarum scilicet, semina. Quam vere hoc dictum sit, nunc non est disputandi locus; innumeris tamen generis humani calamitatibus, quas illae victoriae pepererunt *b*), ipso caussarum nexu et ordine, etiam bonum aliquod fuisse admixtum haud mirabimur; quod tamen ipsum multo meliore conditione aliis viis parari potuisset. Recte vtique obseruatum est, per magnas inter bella rerum molitiones, necessitates, discrimina, ad cladium reparandarum prudentiam, ad noua subsidia et remedia exputanda, acui hominum ingenia, sicque excitatas et collectas vires rebus compositis etiam ad pacis artes tanto felicius excolendas vigere ac feruescere; etsi nec obliuiscendum est, innumera mala, ex ipso bello nata, vna cum istis bonis, ipsam pacem corrumpere.

Cum tamen res humanae non ad nostrum arbitrium procedant, sed vicissitudinibus et casibus aliis ex aliis natis bona et mala misceantur: bene nobiscum actum putabimus, dum modo per artes bellicas artes pacis non omnino extinctae fuerint, sique inter has belli procellas et in hac patriae clade litterae nostrae incolumitatem et dignitatem retinent. Non itaque ea tantum, quae votis nostris haud respondent, recensebimus, verum assumemus quoque in computum ea, quae fortuna aliqua propitia non sperantibus obtulit.

Refe-

b) Vid. Excursum.

Referemus autem inter ea hoc quoque, quod hunc diem natalitiis follennibus Regis GEORGII III. confecratum folita pietate celebrare, antiquamque religionem ac pietatem, qua eum profequimur, publice declarare, bonaque vota pro eo concipere licet: ea eft Potentiffimi Imperatoris moderatio, vt nec officiorum fanctitatem a nobis violari nec pietatis fenfum extingui velit; dum ex humanitate et aequitate veriorem fibi, quam ex iufforum acerbitate, gloriam ad pofteritatem manaturam effe intelligit.

Quandoquidem autem huius diei follennia inprimis in hoc continentur, vt praemia Regis GEORGII III. munificentia conftituta iis ex noftris Ciuibus diftribuantur, qui ftudiorum fuorum profectus fcriptis in certamen miffis et Ordinum Vniverfitatis iudicio probatis luculenter teftatos fecerint: primo loco quaeftiones in hunc diem pronuntiatas et certaturis propofitas recitabimus; fubiicientur iudicia ordinum de commentationibus; tandemque quaeftiones in annum futurum praeconio noftro edicentur.

"Ab *Ordine Theologorum* anno iam cIↃIↃCCCIII propofita fuerat quaeftio:

Quantum valoris et momenti tum in adftruenda veritate hiftoriae Chrifti, tum in demonftranda authentia et integritate librorum Noui Teftamenti, teftimonia aduerfariorum, qui fidem chriftianam, et haereticorum, qui fidem catholicam tribus primis feculis impugnarunt, habeant et habere poffint?

"Cum

"Cum autem anno sequenti de praemio decernendum esset, nonnisi vnus erat, qui certamini sese offerebat. Hic quamuis talem se monstraret, qui solus etiam et sine puluere coronari posset, tamen ordo noster, quia videbatur iste praemio adhuc digniorem sese reddere posse, maluit ipsum ad nouum certamen inuitare, aliisque Commilitonibus denuo occasionem, vires suas in quaestione proposita exercendi, praebere. Repetita igitur est prioris anni quaestio. Duo iuuenes in certamen descenderunt. Alter commentationem suam his verbis insignjuerat:

Et refellere sine iracundia et refelli sine pertinacia parati sumus;

alter vero his:

Cuius regio, illius religio.

Vterque suam nobis eruditionem ac diligentiam satis comprobauit. Prior autem quaestionis propositae vim ita perspexit et assequutus est, vniversam materiam tam caute et circumspecte tractavit, tantamque in iudicando maturitatem et subtilitatem, tantam denique fontium antiquitatis christianae cognitionem demonstrauit, vt facile eundem agnosceremus, qui iam priori anno de praemio concertare vellet. Neque tamen non, alter insignem rerum, de quibus agebatur, et inprimis linguae graecae notitiam ostendit et cum laude in quaestione difficili et impedita versatus est. Priori itaque praemium decretum, alter vero proxime ad illum accessisse iudicatus est."

Scheda soluta lectum est nomen:

Ludovicus Henricus Planck, *Gottingensis.*

Secundo autem loco ad laudem infignem acceffit
IOANNES IACOBUS SACK, *Hannoveranus.*

"Orationis e fuggeftu aedis facrae habendae argumentum, ex loco Matth. XI, 29. petendum, hoc propofitum erat, vt oftenderetur,

Eam, quam doctrina chriftiana poftulat, humilitatem non excludere iuftam ac liberalem noftri ipfius aeftimationem.

Daß die wahre chriftliche Demuth mit einem edlen Selbftgefühle gar wohl beftehen könne.

Quinque exhibitae nobis funt orationes,

Ima infignita verbis gallicis:

Tel brille au second rang, qui s'eclipse au premier.

IIda verbis Petri:

ὁ Θεος ὑπερηφανοις αντιτασσεται, ταπεινοις δε διδωσι χαριν.

IIItia Iohannis:

αληθευειν εν αγαπῃ.

IVta Claudiani:

Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

Vta hisce:

Nescia virtus stare loco.

Haec quinta, quae laude fua minime carebat, quia tamen ferius, quam per leges inftituti licebat, oblata nobis erat, non potuit in concertationem venire. Ex reliquis *prima*, *tertia* et *quarta* iudicio ordinis dignae exiftimatae funt, quae e fuggeftu dicerentur. Auctor *primae* commendabat fe dicendi genere populari et perfpicuo, tractatione materiae vere chriftiana et facris litteris confentanea, oratoris habitu fuaui, amabili, facili, facundia, et actionis dignitate. Auctor *tertiae*, contentus ea laude, quod in iis effet, qui ad orationem

publice

publice habendam admitterentur, propter caufas, quas non potuimus reiicere, de ipfo praemio noluit concertare. De ipfo igitur iudicare non eft huius loci. Auctor *quartae* caput rei, de qua agebatur, omnium optime expofuit, vniuerfam quaeftionem fagaciter et ingeniofe excuffit, honorem religionis chriftianae in commendanda humilitate egregie vindicauit, et tanquam orator ardorem et grauitatem, vim atque dignitatem, animumque, quamuis femel haereret, praefentem demonftrauit. Huic itaque decreto ordinis adiudicatum eft praemium, alter vero, auctor fcilicet primae orationis, ad eum quam proxime acceffiffe exiftimatus eft. Prior eft

Georgius Emilius Guilielmus Arnold, *Lippenfis*, qui iam fuperiori anno primum poft victorem locum occupauerat, pofterior autem Johannes Iacobus Sack, *Hannoueranus*."

"Ab *Ordine Iureconfultorum*

repetita prioris anni quaeftione poftulatum erat:

Exponantur effectus actuum iurisdictionis voluntariae et mixtae in alieno territorio, fecundum principia iuris ciuilis, publici germanici et gentium.

Ad quaeftionem magni momenti non nifi vnus fubeundi certaminis periculum fecit; qui commentationem bonae frugis quidem pleniffimam, eruditionis et acuminis ingenii teftem, obtulit, verbis Ciceronis infcriptam:

Et refellere sine iracundia, et refelli sine pertinacia parati sumus.

Sed

Sed in exponendis iis, quae in tractanda quaestione primum locum faciunt, ita versatus est auctor; vt dubitare liceat, quin sensum et intentionem eius satis perspexerit. Etenim primario sibi inquirendum sumsit, quatenus vel iudex iurisdictionis voluntariae actus in alieno territorio suscipere possit: vel subditis ea de causa iudicem alienum adire liceat; neglectis fere, siue leuiter tactis iis, quae *de effectu eius quod actum sit, praeprimis ex principiis iuris publici germanici et gentium* curatius exponenda erant. Qua de causa Ordo iuridicus praemium auctori tribuere non potuit; laudem tamen diligentiae et lectionis comprobatae nullo modo denegabit."

"Ab *Ordine Medicorum* proposita erat quaestio: *An principii azotici siue nitrogenii, atmosphaerico aëri nunquam non inhaerentis, dum hic per respirationem atque inhalationem corpus animale intrat, nihil in eius interioribus deponatur?*

Difficultati et subtilitati, quam ipsi quaestioni a desideratissimo collega conceptae inesse diffitendum non est, tribuimus, quod vnica saltem ordini oblata sit commentatio inscriptis verbis Lucretii:

— *quodcunque fluit de rebus, id omne aëris in magnum fertur mare; qui nisi contra corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis, omnia iam resoluta forent vt in aëra versa.*

Et huius auctor commentationis ipsam quidem quaestionem neutiquam expediuit sed maximam partem in medio reliquit, attamen ea quae hactenus a chemicis et physiologis in vtramque partem circa eam disputata et indagata sunt, eximia diligentia

gentia congessit, lucido ordine et cum iudicii acumine disposuit, passim etiam modesta epicrisi in ea animaduertit, in vniuersum vero laudabiles conatus scripto suo ordini ita probauit, vt hic nullus haesitauerit, quin vnanimi consensu praemium Regium eidem decerneret."

Scheda soluta recitatum est nomen
FRANCISCUS SCHMITZ, *Agrippinas.*

Philosophorum Ordo
certantium studiis hoc agendum proposuerat:

Vt religionum Latii veteris domesticarum notitiae e libris Fastorum Ouidii eruerentur et ex aliis scriptoribus illustrarentur.

Ne euagaretur studium certantium ad aliena, quae talis scriptio capere nequiret, cautum erat diligenter. Rem iudicii et interpretationis esse volebamus, non lectionis infinitae, aut sedulitatis male collocatae in locis congerendis: erant *veterum Latinorum religiones*, *non Romanorum*, erant *religiones domesticae*, paucae numero, *non aduentitiae*, quae essent commemorandae. *Vna* Ordini exhibita est *commentatio* docte et laboriose confecta; incredibili et aerumnoso cum studio congestas vidimus eruditae operae copias e lectione varia, indagatione indefessa, erutas; praescripta in fronte sunt verba Ciceronis:

Et refellere sine iracundia, et refelli sine pertinacia parati sumus.

Nihil a se desiderari voluit iuuenis egregiis litteris instructus, a quo talis commentatio scribi potuit, praeterquam iudicii maturitatem in tot tantisque

copiis digerendis, delectuque facto rite disponendis, et orationis Latinae elegantiam. Cum de prisci Latii religionibus fragmenta, quae extant, essent colligenda et illustranda, ille, praemissa de vniuersa Romanorum mythologia disputatione, Romanorum religiones, sacra et ritus, omnium aetatum ad Theodosium vsque Imperatorem exposuit, tum enarrationem valde doctam de diis maiorum et minorum gentium adiecit: quae omnia materiam libelli non aspernandi praebere possint, quaestioni autem propositae tantum ex parte sunt consentanea. Grauiter itaque tulit Ordo spectabilis, tam eruditae industriae ne praemium assignari possit, leges certaminis consilium institutumque vetare.

Adhuc actum est de praeteritis ac praesentibus; progrediamur ad futura, bonis cum votis prosequenda, et pronuntiemus *quaestiones* in IV. Iunii anni futuri commilitonum certantium studiis propositas:

Ab ORDINE THEOLOGORVM postulatur, vt

Doctrinae de iureiurando in ecclesia christiana historia exponatur.

Die Geschichte der Lehre der christlichen Kirche von dem Eidschwur.

Orationis sacrae argumentum autem hoc esto, vt ex loco 2 Petr. II, 5-7. ostendatur

Quantum fides in Iesum Christum ex sensu scripturarum sacrarum valeat ad virtutem humanam promouendam.

Der hohe sittliche Werth des Glaubens an Jesum nach dem Sinne der heiligen Schrift.

In

In annum futurum IVRECONSVLTORVM ORDO quaestionem proponit:

Quae sint, iure nouissimo hereditatis ciuilis et bonorum possessionis tum conuenientiae, tum differentiae principes.

Die vorzüglichsten Uebereinstimmungen und Unterschiede, die sich auch im neuern Rechte zwischen Civil-Erbfolge und bonorum possessio *finden.*

A MEDICORVM ORDINE noua quaestione edicuntur haec:

Cum certo constet, quaedam tum alimentorum tum medicaminum genera, eorumue partes, per vasa absorbentia ipsi sanguinis fluento admisceri, alia contra, quae ab his quasi respuuntur, nunquam eidem hac via affundi; desiderat Ordo medicus *plenum, quantum fieri potest, et accuratum recensum eorum, quibus, siue tubo alimentario sint ingesta, siue communibus corporis integumentis applicata, ingressus in systema vasorum sanguiferorum aut concessus a natura, aut negatus sit.*

Da es durch zuverlässige Erfahrungen entschieden ist, dass gewisse *Nahrungs- und Arzney-Mittel* (oder doch Bestandtheile derselben) *mittelst der einsaugenden Gefäse zur Blutmasse gelangen,* andere *hingegen von jenen Gefäsen nie aufgenommen, folglich auch dem Blute durch diesen Weg nie beygemischt werden;* so wünscht die medicinische Facultät *eine möglichst vollständige und genaue Bestimmung derjenigen Stoffe, welchen der Zutritt zum Blute, seys durch den Speise-Canal oder durch die*

Absorption von der äußern Haut, entweder gestattet oder aber versagt ist.

ORDO PHILOSOPHORVM in IV. Junii anni proximi eandem *iterum* quaestionem proponit, idemque, quo ingenia vestra exerceatis, stadium aperit, in quo a linea aberrauerat commilito vester, a quo profecta erat commentatio, de qua paullo ante est actum; eundem tamen iuuenem doctum hortamur cum maxime, vt a se scripta diligenter retractet, aliena recisa in aliud tempus seponat, seruatu autem digna luculento ordine disponat et oratione bene latina enuntiet. Id igitur curatum esto,

Vt religionum Latii veteris domesticarum notitiae e libris Fastorum Ovidii eruantur, et ex aliis scriptoribus illustrentur.

Legendi itaque sunt primo loco, docto cum studio, libri Fastorum, enotanda ea, quae ad religiones veterum Latinorum, hoc est ad eorum mythos et sacra ac ritus, spectant; iudicium ad ea illustranda est adhibendum, comparandis iis quae ab aliis scriptoribus tradita sunt, et supplendis inde iis, quae ad iustam notitiam rei, de qua quaeritur, facere possunt. Consulenda esse iam olim diximus Varronis fragmenta, cum Festo; loca Arnobii, Lactantii, Augustini de Civ. Dei, Macrobii; et pro fundo esse posse disputata in Excursu IV. ad lib. VII. (non lib. VIII.) Aeneidis.

Simul tamen cum hac quaestione iterum proposita ORDO PHILOSOPHORVM promulgat

in

in annum proximum quaeſtionem aliam, iis forte, quae hoc ipſo tempore philoſophorum et theologorum, de interpretatione doctrinae ſacrae et religionum allegorica, diſputationibus cum maxime agitantur, lucem aliquam allaturam. Iubentur ſcilicet de praemio certaturi

Interpretationis allegoricae Philonianae principia et elementa ex ipſo Philone elicere et declarare.

Es ſoll aus den Schriften des Philo ſelbſt dargethan werden, worauf die von ihm angenommene allegoriſche Erklärung der heiligen Schriften gegründet iſt.

Et haec quidem de certaminibus noſtris litterariis ad veſtra bonarum litterarum ſtudia incendenda inſtitutis dicta ſunto: quae non modo victoribus, ſed iis quoque, qui victi ex arena diſcedunt, honorifica et ſalutaria ſunt: nemo enim hoc certamen ſine laude ingreditur, et hoc ipſo inter ceteros eminet, quod ingenii doctrinae et animi ſatis habuit ad congrediendum. Vtinam ſimilia his eſſent imperiorum de principatu certamina, victis victoribusque flebilia, etiam iis qui e proximo ſpectant, aut, qui ne ſpectare quidem vellent, damnorum et calamitatum contagione luctuoſa, quorum numero noſtrates primo loco afflictos attritosque numeramus. Inter haec quandoquidem praeter vota nihil nobis relictum eſſe videmus, his ipſis votis ita vtamur, vt ſummo vniuerſi moderatori permittamus, quid de rebus noſtris ſtatuat quibusque modis fortunae publicae labefactatae ſuccurrat: quandoquidem nos miſeri mortales ne

 quidem,

quidem, quid rebus noſtris ſalubre ſit, ſatis recte nouimus; vtinam incendium hoc toti terrarum orbi exitioſum maturis conſiliis extinguatur, rebusque compoſitis animisque placatis ſaluberrima pax ſtrages generi humano paratas anteuertat! Ita quoque GEORGII III Patris patriae ſenectus, laeta pace refocillata, integra valetudine nouisque viribus efflorefcat! reique publicae reſtitutae auſpicia, ab eius curis conſiliisque profecta, votorum noſtrorum compotes nos faciant!

P. P. in Georgia Auguſta d. IV. Junii cIↄIↄcccv.

Excurſus

de Alexandro magno id agente, vt totum terrarum orbem mutuis commerciis iungeret.

Reuocant ea, quae de litteris et artibus per arma inter populos propagatis iactantur, in animum narrata de Alexandro magno, dum viri docti, quanta generi humano bona victoriis eius ſint parta, magnifice praedicant, et nos ipſi praedicauimus: diuerſiſſimarum ſcilicet gentium mutua commercia; Graecorum humanitatem, litteras et artes ad extrema Aſiae propagatas, eoque, meliori aliquando e Palaeſtina prodituræ diuinae humanaeque ſapientiae, omni humano generi communicandae, viam patefactam. Magna ſane haec ac praeclara, quae nec omnino neges iure praedicari;

cari; cum terris enim et populis in ditionem redactis commercia mutua iungi, artium quoque et litterarum notitias inuicem impertiri, facile expectes; dubites tamen, an per arma esse parata recte dici possint ea, quae non nisi serius, rebus in melius mutatis, nec regum consiliis, aut voluntate et opera, vel cogitatione et animo, sed ipso rerum cursu, sunt subsequuta; tum ista ipsa, alia via ac ratione, absque caede et sanguine censeas multo melius ac salubrius ipso caussarum euentorumque nexu fuisse euentura. Certe non bene belli furoribus tribuuntur ea, quae non nisi iis sopitis, armis positis, et recreatis pace populis, euenire potuere; belli terroribus commercia populorum tolli, certe nulla lege aut consilio rite iungi, nec nisi rebus pacatis stabili foedere coire, manifestum est. Nec pronuntiandum erat, ad humanitatis cultum feros et barbaros populos non nisi ferro et igni adduci posse; meminerimus saltem maiores nostros per Germaniam non per arma, quibus noua sacra iis obtrudebantur, sed per monachos balbutientes litterarum rudimenta accepisse. Quod si omnino non nisi per belli furores ac strages litterarum commercia ad alios populos possunt propagari: melius populos litterarum bonis carere dixeris. Alexandrum vtique eo tempore, quo arma in Persas mouerat, de vtilitatibus ad litterarum vitaeque cultum serius inde manaturis cogitasse, nemo cum fide tradidit; quae caussae et consilia eum, et patrem Philippum, etiam antea Graecos, ad expeditionem generi humano parum proficuam impulerint, satis constat. Ipso rerum progressu

greſſu alia, vt fit, ex aliis nata, quam vtilitatem habeant, animaduerſum eſt; in ipſis rerum exordiis ea eſſe prouiſa, temere vulgo credi ſolet. Nec multo diuerſum eſt iudicium prudentiorum de infeſſis ab aduenis Europaeis orbis alieni terris ſub colore ac titulo ſpecioſo melioris vitae cultus per ſalutares religiones quaeſiti, cum in aperto ſint veriores cauſſae a dominandi libidine, expilandi terras cupiditate, et mercantium auaritia profectae. Omnino quicquid praeclari inſtituti, operis et ſtudii aut conſilii, in genere humano eminet, ſi vere vtilitatis publicae cauſſa fuit ſuſceptum, in vmbra et obſcuritate meditatum et deſignatum ſubnaſci, aegre et aerumnoſe proficere, ſolet. Quae magnis et intenſis viribus in antiquitate publice acta ſunt, videmus pleraque ad mala aut inferenda aliis, aut a ſe depellenda fuiſſe peracta.

Verum de Alexandro traduntur alia his etiam maiora, quae ab eo meditata eſſe feruntur; aiunt enim eum omnem terrarum orbem victoriis voluiſſe peragrare, vt commerciis mutuis omnes gentes iungeret et ad vnum eundemque vitae cultum adduceret; dignum ſane Alexandri animo ingenioque conſilium! Ita ſcilicet fuiſſet armis effectum, quod perſuaſione, foedere, philoſophicis ſomniis, haud effectum iri in aperto eſt, vt, dum vnus aliquis omnes terras in ditione habuiſſet, orbem terrarum pax aeterna bearet! Fuere quoque qui non ad hominum, ſed ad rerum commercia, hoc eſt ad mercatum per omnes terras ex victoris arbitrio conſtituendum, conſilia Alexandri

ſpectaſſe

ſpectaſſe putarent c); ita ſub coloniarum nomine facile credas certa mercatus fora eum condere voluiſſe, quorum metropolis deſignata eſſet Alexandria. Si hoc audias, in opinionem quoque venias, non alio conſilio Tyrum fuiſſe exciſam, et bellum aduerſus Carthaginienſes paratum. Extollunt itaque maximis laudibus mirabile viri ingenium conſiliorumque ſapientiam, et ſagacitatem regis mercatorum lucra per exercituum virtutem venantis; talem enim Alexandrum ſuae quoque aetati fore exoptatiſſimum; ſcilicet iuſtum et aequum viſum, omnes alios populos libertate, partis induſtriae fructibus, copiis opibusque, priuare, commercia eorum ſuo arbitrio circumſcribere, ad mercatoriam auiditatem iura populorum et commoda refingere. Egregium vero conſilium, exſcindere Tyrum, vrbem iam praeclaris ad mercatum inſtitutis inſtructam, vt dominatio noua per Aſiae continentem armis pararetur, mole ſua haud dubie paullo poſt corruitura! His aliisque cum antiquiorum tum recentiorum commentis prauisque hominum iudiciis de magnis imperiis, eorumque ad generis humani felicitatem vtilitatibus, admiratione que eorum, qui talia imperia condiderunt, non modo hominum de Alexandro iudicia, verum ipſa fama de Alexandri meditatis ita eſt obſcurata, vt, antequam quicquam tuto poſſit pronuntiari, primo loco, quo auctore, qua fide, quoue

c) In his inprimis *T. Pownal Treaty on the studium of antiquities* p. 89 - 95. qui mirifice iactat *the universal imperium of this great Statesman Prince*, suorum scilicet popularium inceptis praeludentem.

quoue iudicio haec tradita et accepta fint, difpiciendum effe videatur. Interea alterum, quod Graeciam ex Alexandri expeditione in Afiam mala innumera, calamitates et damna ad feram vsque pofteritatem, accepiffe fatis conftat, quas vtilitates perceperit, nondum quisquam docuit. Macedonia autem ipfa, ad priftinam conditionem anguftam redacta, bellis, caedibus, tributis attrita tandem iis, quos inter barbaros numerabat, Romanis in praedae partem ceffit.

Fundus itaque, fi diligenter quaefiueris, omnis narrationis eft apud Diodorum *d*), qui memorat: "*in commentariis poft mortem regis vulgatis fuiffe perfcripta, quae ipfe adhuc exfequenda conftituerat;* in his fuiffe *claffem ingentem in Phoenicia, Syria, Cilicia et Cypro aedificandam ad expeditionem in Carthaginienfes et ceteros, qui littoralem Africae et Hifpaniae vicinasque ad Siciliam vsque regionem incolebant; porro vt iter per Africae maritima ad Herculis columnas expeditum redderetur, vtque pro tantae claffis modo portus et naualia locis opportunis exftruerentur.*" Ex his fatis

d) Diodor. XVIII, 4. Ἐφημερίδες hae fuerintne priuata opera an regis iussu perscriptae nemo docuit. Graviora vtique ex iis mallemus seruata, quam quae de insanis in Hephaestionis et Alexandri funera impensis factis, aut de Alexandri temulentia copiose sunt enotata. A Diodoto Erythraeo et Eumene Cardiano Ephemerides seu scriptae seu in ordinem redactae sunt: (ἃς ἀνέγραψαν) ap. Athen. lib. X. p. 434 B. Fuit et Strattis Olynthius, qui περὶ τῶν Ἀλεξάνδρου ἐφημερίδων βιβλία πέντε scripsit, apud Suidam h. v.; quo sensu hoc accipiendum sit, obscurum est. Epitomen a Strattide factam videtur censere Vir Ill. SAINTE CROIX *Examen critique des historiens d'Alexandre.* Ed. II. p. 481.

satis intelligitur, non de Occidente in ditionem redigendo, aut de omnium populorum inter se iungendis commerciis, sed de *bello Carthaginiensibus inferendo* Alexandrum cogitasse: quos, cum Persis inde a Darii Hystaspis et Xerxis temporibus adversus Graecos societate iunctos, Graecas ciuitates Siciliae et Italiae saepe bello aggressos, Tyro, colonia, deleta sibi infestos, et Alexandriae, nuper a se in Aegypto conditae, clandestino odio imminentes facile suspicari, nouoque adeo bello ex India redux designare potuit. Sequitur tanquam ex commentariis proditum: "*vt ciuium in nouas vrbes commigratio, et hominum ex Asia in Europam et rursum ex Europa in Asiam translatio fieret, et, per connubia et necessitudines, continentes orbis maximas concordia mutua et cognationis amicitia inter se contineret,*" haec tamen ad istam tanta molitione paratam expeditionem referri haud possunt; spectant enim ad eas, quae iam bello peragratae erant, Europae Asiaeque terras et ad Graecorum Persarumque commercia artiore vinculo copulanda.

Quae modo dicta sunt, fundum habent idoneum. Addita sunt alia a scriptoribus partim *ex re et iudicio ducta*, partim *ex incertis rerum euentis, quae contingere forte potuissent*, aut *ex seriorum saeculorum nostraeue aetatis vicissitudinibus fortunae coniectata.* Sane si Carthaginienses classe vicisset, in promtu erat augurari, fore vt omnem Africae oram, quae in Carthaginiensium ditione erat, subiugaret, et cum ea Iberiam Siciliamque, Carthaginiensium virium robur. Iam videte, ex his quae alia Alexandri animo designata ediderunt scriptores

et

et poſt eos viri docti noſtrae aetatis. Vt taceamus ineptias Curtii, iter Alexandrum terreſtre per Africam facturum fuiſſe narrantis *e)*, narrant porro eum Iberiae iam victorem terreſtri itinere per Galliam et Italiam, in qua cum Romanis erat ſigna collaturus, traiectu in Epirum facto, in Macedoniam rediturum fuiſſe, conditis per omnes terras locis munitis ſub coloniarum nomine, et praeſidiis idoneis relictis, forisque et mercatibus inſtitutis, quibus cum extremis Aſiae oris mutua commercia exercerentur. Incredibiles hi auſus viris doctis debentur, non ſcriptorum fidei; modeſtior ipſe Curtius, qui omnia in maius efferre ſolet (lib. X, 1, 18.), voluiſſe ait *ex Ibero classe praetervehi Alpes Italiaeque oram, vnde in Epirum breuis curſus eſt.* Alexandrum debellata Carthagine, eodem quo in Aſia more, per Africae, et Iberiae forte, oram colonias fuiſſe conditurum, eaque re populorum commerciis viam aperturum, credere licet; mercatorum auiditati ſatis eſt nouas terras monſtraſſe et aditum muniiſſe; hoc, non alio modo, Romani mercatorum ſagacitati profuere ſimulque geographiae conſuluere (conf. Polyb. III, 59.): mercaturae autem, per omnes terras lucri ſui alimenta explorantis, fundamenta iacere, aut humanitatis litterarumque Graecarum culturam propagare Alexandrum voluiſſe, quo tandem argumento, qua fide conſtat! Ex noſtrorum temporum curis

e) Curtius X, 1, 17. Carthagine victa eum *Numidiae solitudinibus peragratis Gadas dirigere voluisse.* Sane classe aditurum fuisse vrbes orae maritimae, saltem potiores aut obsequium negantes, facile credas.

curis et ftudiis haec et alia antiquiora tempora transferuntur; iftis aetatibus virtutis fama, gloria nominis, et dominandi infatiabilis cupido, ingenia magna incendebat. Alexandrum autem multo magis inftigabat vanitas aemulandi Bacchum et Herculem et perfuafio de ortu ab Hercule et Ioue ducto Mercatus commoda victorias fequebantur, inter belli cauffas et praemia haud erant; praeda ditefcere in laude habebatur bellantibus: cauponari per arma et nouas lucri cupidini inexplebili vias parare, fi Carthaginienfes, et forte Ptolemaeos, confiliis ex ipfa re natis, exceperis, aliis aetatibus fuit relictum. Qui autem principes prudentius per pacis artes regni opes augebant, magis id curae habebant, vt interiore regni cultu, quem agricultura et artium vtilium induftria affert, ditefcerent, quam vt cultu externorum populorum adfcito et luxu peregrino in fuos populos illato fuperbirent. Adeo generofiore fpiritu et afflatu aliquo ipfa antiquiorum hominum vitia calebant. Itaque imperii proferendi et dominationis extendendae cupidine, forte et odio in Carthaginienfes incenfum Alexandrum arma mouiffe, in exploratis habebimus; cetera habeamus in iis quae coniectare licet, non pro certis pronuntiare; inque his forte haec quoque: non fine refpectu ad Carthaginienfes in confiniis Aegypti haerentes Alexandriam in ipfis Aegypti finibus et ad mare fuiffe conditam, regi tamen ex Aegypto in vlteriora Afiae profecturo, iam hoc ad prouidendum fatis cauffae fuiffe, vt, praeter Memphin et Pelufium, vrbe maritimo in loco pofita, praefidia idonea et liberos ex hac

 vrbe

vrbe commeatus et commercia cum Macedonia et Syria haberet; porro coniectare licet ipsa loci opportunitate ductum Alexandrum forte ad casus futuros incertos animum aduertisse. Quae vero praeterea passim memorant eum ad vrbem condendam adduxisse, ea hominis diuinitus afflati essent, qui iam tum loci opportunitatem ad commercia per omnem terrarum orbem iungenda prospiceret *f*). Multa huiusmodi nostri homines memorant, humanae sagacitatis exempla, quae non nisi serius per noua et inexpectata euenta, fortuna miris modis casus variante, in hominum animos venire potuerunt, quae tamen in ipsis rerum primordiis, tenuibus plerumque et fortuitis, iam prouisa et meditata esse venditant, dum sibi ipsi placent,

f) Incredibile est quam late euagati sint commentis suis viri docti, in his *T. Pownal* l. c. p. 89. Alexandrum Alexandria condenda iam tum destinasse nouam vrbem omnis mercaturae per orbem terrarum metropolin, ita vt illa haberet *ingentis pyramidis speciem trinis suis lateribus Gades, paludem Maeotidem et Indiae extrema spectantis.* Satis magnam laudem Alexandri esse putabimus, quod *animaduertit portum naturaliter tutum, emporium egregium, campos circa totam Aegyptum frumentarios immanis fluminis Nili magnas vtilitates;* etiam antea eius prudentiae in diiudicando situ locorum vrbi condendae idoneo, cum Dinocrates ad eum detulisset efformatum cogitatione opus montis Atho in statuae virilis speciem, cuius manu laeua sustineretur ciuitas, dextra manus teneret pateram, quae exciperet omnium fluminum, quae sunt in eo monte, aquam, vt inde in mare profunderetur. *Delectatus Alexander ratione formae, statim quaesiuit, si essent agri circa, qui possent frumentaria ratione eam ciuitatem tueri.* Legantur haec et reliqua apud Vitruvium lib. II. praef.

placent, quod aliis acutius vident: non aliter ac Romani, qui fuae vrbis primordia terrarum imperium, opportunitate loci tanquam augurio, portendiffe iactabant. Quum incognita terrarum pars occidentalis per Columbum et alios in notitiam Europae adducta effet, neminem meminimus de mutatione omnium per Europam imperiorum exinde prouentura cogitaffe; auro et expilandis incolis omnes inhiabant. Ipfae rerum viciffitudines, nexus et fucceffus, pleraque ex proximo aliquando oftendunt: quae animaduertere et in fuam vtilitatem, aut, quod praeftat, in commoda publica, vertere, fagacitatis fatis magna laus eft g). Nec tutiore iudicio viri docti Alexandrum iam tum, cum Macedoniae finibus egrederetur, totius terrarum orbis imperium mente ac fpe concepiffe pronuntiant. Enimvero ad arma Perfis inferenda

Z 2 excitati

g) Est quidem aliud futura etiam longinqua prospiciendi genus, quod ex similibus obseruatis ductum haud magni acuminis vim desiderat. Eiusmodi est praedictio, Imperii Othmannici, viribus indies magis fractis, excidium magnam rerum conuersionem esse sequuturam; itidem, quando Africae borealis ora in ditionem victoris ex Europa venerit. Ita quantam rerum vicissitudinem allatura esset Aegyptus ab aduenis ex Europa occupata, dudum erat perspectum; quantopere autem ea consilia adiutura et turbatura esset Melitae opportunitas, qui prouiderit, non reperimus. Americam aliquando rerum summam esse adepturam, et accelerari hanc conuersionem nostrorum temporum fatis, vulgare est indicium. Illud tamen omnium temporum et historiarum fide satis constat, magna imperia disparibus prouinciis coagmentata, mole sua mature ruere; atque hoc de Alexandri victoriis in confesso est.

excitati dudum fuerant Graeci, cum ii qui ex Asia veniebant, luxum aulae, infirmitatem regni, socordiam cum superbia docerent; in his inprimis illi, qui ex Asia cum Xenophonte redierant (cf. Plutarch. Artax. p. 1021 sq. c. 20.). Persas a Graecis armis esse aggrediendos et vltum eundum esse iniurias ab iis Graeciae illatas, a multo inde tempore demagogorum clamoribus fuerat persuasum; perstrepit talibus clamoribus Panegyrica oratio Isocratis; Philippus rem facile successuram esse intelligens ex perspecta imperii Persarum ignauia (v. Polyb. III, 6, 8 sqq.), belli apparatus prouiderat. Ab his initiis progressus est Alexander ad liberandas Asiae vrbes a Graecis habitas, Persasque ab omni Graeciae inuadendae consilio in perpetuum abalienandos; quod si intra hoc prudenter et feliciter effectum se continuisset, dignum vtique laude et nomine facinus patrasse diceres; at aliis ex consiliis ab ipso successu ductis, peruenit ad ea, quae in egressu ex Macedonia animo iam praecepta et explicita eum habuisse persuadere sibi velle arduum est, tandemque ad eam vesaniam progressus est, vt ea aggrederetur, quae nec exitum nec effectum habere poterant, si vero habuissent, nullum fructum habuissent, toti vero terrarum orbi nil nisi caedes, vastationes, ruinas, allatura fuissent; nec ipse vllum laborum fructum, nullam laudem, ablaturus fuisset, quam vt terris desertis et hominibus in solitudine efferatis imperasset.

Verum vt multa alia, quae effecta ab ipso non sunt, Alexandro tanquam ante quam vita excederet prouisa et meditata tribuerentur, opportu-

portunitatem attulere narrationes nonnullarum rerum, quae paullo ante eius mortem contigerunt. Inter legatos, qui ei Babylonem proficifcenti occurrerunt, vt victorias gratularentur, narrantur (v. Arrian. VII, 15.) fuiffe non modo ex Italia *Bruttii* et *Lucani* (qui per Alexandrum Epiri regem ad honorem Macedoni Afiae victori habendum excitari potuere) verum etiam *Etrufcorum*, tum et *Gallorum* et *Iberorum legati.* Tam longinquarum terrarum extremi Occidentis legationes in Afiam miffae iis aetatibus, quibus hae gentium et imperiorum pactiones et legationes nondum frequentabantur, merito mirationem faciunt. Quod fi vere ea tradita funt, videri poteft fama de bello in Carthaginienfes mouendo iam tum increbuiffe, odiisque ex Carthaginienfium dominatione maris interni, mercatoriaque fuperbia et auaritia, incenfos populos, erectis ad vltionem et libertatem animis, ad Alexandrum conuertiffe. Ipfi quoque Carthaginienfes fufpicione et metu fufpenfi legatis miffis partim regis confilia fpeculari, partim muneribus auertere *h*). Poffit aliquis Roma-

h) V. Iustin. XXI, 6. cum Gellio XVII, 9. med. c. et ex Iustino Oros. IV, 6. Arrian. VII, 15. *Λιβύων τε πρεσβεῖαι ἐγένοντο* etc. *καὶ Καρχηδονίους τότε πρεσβεύειν λέγεται.* Libyes, Libyophoenices dicti ap. Diodor. XVII, 113, fuere Afri a Carthaginiensibus ditione ac seruitute habiti. *Κέλται* nisi cum Iberis iunctim memorati essent, possint esse Galli qui finitima Thraciae versus Istrum iam tum occupauerant: quos etiam Diodorus l. l. memorat. Omnis haec inprimis de Iberis et Gallis memoratio est obseruatu digna, cum de Carthaginiensium rebus

Romanorum quoque legationem ad Alexandrum, etsi parum probabilem Livio visam (IX, 18.), ex dictis tueri, tanquam ab odio in Carthaginienses profectam; ilta tamen aetate inter illos populos foedere iunctos inimicitiae nullae viguisse memorantur. Possit alius aliam caussam legationis ex eo petere, quod apud Strabonem (lib. V. p. 354 B. p. 232.) Alexander ad Romanos memoratur misisse qui conquererentur de Ostiensibus socios se Tyrrhenis praedonibus praebentibus. Falleretur tamen, qui id statueret; nam Alexander ille fuit Molossorum seu Epiri rex, qui in Italiam escensionem fecerat, mox etiam pacem cum Romanis (apud Livium lib. VIII, 24. 13. 17. et Iustinum XII, 2.), paullo post ad Pandosiam interfectus, Olymp. CXII, 1. ante C. N. 332.

Accessit

bus per antiquiora tempora tam pauca sint memoriae tradita. Intelligitur enim, iam ante Amilcaris traiectum in Hispaniam, primo bello Punico confecto, (ante C. N. 236. Ol. 136, 1.) eas Carthaginiensium opes in illa fuisse, vt Iberi aliena auxilia circumspicerent, grauante iam Carthaginiensium dominatione; annis ante Barcam supra octoginta octo (a. C. 324.). Is igitur in Hispania id tantum egit, vt imperium Carthaginiense proferret; quod iam ante non contemnendum fuisse vel sic facile credideris, quia, Tyro ab Alexandro excisa, Phoenicum colonias in eorum ditionem cessisse haud dubites, et inde eos a Gadibus et maritimis locis ad interiora processisse. Memorantur aliquoties copiae ex Hispania collectae a Carthaginiensibus ad bella in Sicilia gerenda, vt Ol. 92, 3. vt Egestanis opem ferrent, Annibale Gisconis duce, Diodor. XIII, 44. 54. add. XVI, 54. Ol. 96, 1. Ad antiquiora tempora spectat, quod de auxilio Gaditanis consanguineis misso narrat Iustin. XLIV, 5.

Accessit ad ea, quae Alexandrum ante obitum destinasse exsequenda narrant *i*), aliud, quod ad Orientem spectabat. Parauerat proximis ante fata diebus classem ad Arabiam inuadendam, missis iam antea, qui sinum Persicum et Arabiae extrema explorarent: haec quidem cum fide tradita esse videntur; ad Persiam tutandam, antequam ad alia peragenda discederet, haud parum intererat, vt maritima ab hac parte explorata haberet et firmaret. Arrianus etiam memoriae traditum narrat, voluisse Alexandrum oram sinus Persici maritimam et insulas coloniis frequentare; Porro, vt ex Aristobulo Strabo narrat XVI. p. 1078. A (p. 741.) Alexandrum (Babylone), ipsum nauigantem et nauigium gubernantem, fossas Euphratis et Tigridis inspexisse easque multitudinis comitantis opera expurgasse et ora quaedam obstruxisse, alia aperuisse; cumque fossam quandam ad paludes et lacus, qui sunt versus Arabiam, tendere animaduerteret, habentem os intractabile (δυσμεταχείριστον) et obstructu difficillimum, propter cedentem et mollem terram: aliud nouum os aperuisse XXX a priore stadiis, capto loco petroso atque traducto alueo; ea autem propterea fecisse, vt simul praecaueret, ne Arabia omnino difficilis esset ingressu propter lacus et paludes, cum iam tum propter aquarum copiam insulae faciem haberet; *habebat enim in animo regionem eam occupare, iamque ad hoc et classem et stationes parauerat*, nauigiis (ὁρμητήρια τὰ πλοῖα appellat) partim in Phoenicia Cyproque con-

i) Arrian. VII, 19. extr. 20. et inde Ste Croix p. 486.

constructis, quae, dissolubilia et clauis compacta, per septem stadia Thapsacum portata postea Babylonem flumine delata sunt; partim in Babylonia aedificatis, ex hortorum et lucorum cupressis; ibi enim materiae inopia est. Etsi vel hoc sufficere poterat, quod nauigationem ex sinu Persico et Euphratem ad superiora Mesopotamiae loca expeditiorem reddere in primis consiliis habere debuit rex: ea autem nauigatio et ante eum et post eius mortem viguit: Gerrhaeorum partes in ea ex Aristobulo memorat Strabo p. 1110. D. Ceteroqui ea, quae modo memorata sunt, memoria et animo tenere nostri Othmani, sibique prouidere debent, partim si hanc terrarum ad Euphratem partem, ne paludibus obruatur, seruare, partim Mechabitas ab ora habitabili si excludere volent. Videte iam alia ab aliis cumulata: quorum partem Strabo eodem loco subiicit. Aiunt, inquit, eum hanc caussam bello praetendisse, quod ex omnibus gentibus soli Arabes nullam legationem ad regem miserant neque quicquam officii aut honoris ei detulerant; famam quoque fuisse, voluisse se hac in Arabes expeditione Baccho aequare *k*). Ipsi Arriano satis caussae est visum, quod insatiabili proferendi regni cupiditate incensus, etiam laudata Arabiae opulentia incitatus, arma parare potuit. Apud Strabonem alia fama fuisse memoratur (lib. XVI, extr. add. p. 1070 C.), voluisse eum in Arabiam sedem imperii transferre. Quid

k) Verba Strabonis eod. p. 1078. c.

Quid autem ſtatuas de Plutarcho *l*) aſſerente, eum Arabiam et Africam circumnauigare et per fretum Gaditanum in mare internum ingreſſum redire in Macedoniam inſtituiſſe. Tolerabile erat, ſi dixiſſet, eum Arabia deuicta per ſinum Arabicum in Aegyptum tetendiſſe, e qua expeditionem aduerſus Carthaginienſes erat facturus, claſſe interea in Phoenices, Syriae et Cypri portubus parata. Etiam Curtius (X, 1, 17.) minus portentoſe Alexandrum ait ſtatuiſſe *omni ad orientem maritima ora perdomita* ex Syria *petere Africam Carthagini infenſum.*

Miſerat quoque Heraclidem vnum e ducibus in Hyrcaniam ad aedificandam claſſem in mari Caſpio, cuius notitia necdum certa habebatur (Arrian. VII, 16.). Neſcio an fuerint qui eum putarent cogitaſſe de commerciis per hoc quoque mare et per Pontum Euxinum cum India iungendis; nam creditum eſſe video aſſeuerari *m*), "voluiſſe Alexandrum per Pontum Euxinum et paludes Maeotides peruenire ad ſeptentrionem Europae, et Italiam ac Siciliam inuadere, Aſiae cum Europa iunctae Inſulas Britannicas adiungere, et ſuper omnia nouas terras exquirere." Adeo portentum aliud ex alio fingere placuit; procliui ad miracula amplectenda ingenio humano, cumque ſemel de

Z 5 inſatia-

l) Plutarch. in Alexandro p. 702. D. (c. 68.) *ὥρμησεν αὐτὸς πλεύσας κατὰ τὸν Εὐφράτην στόλῳ μεγάλῳ, εἶτα παρὰ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Λιβύην παρακομισθεὶς διὰ στηλῶν Ἡρακλείων ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἐντός.*

m) V. C. *Sainte Croix* p. 482. Arriano quidem auctore laudato, nec tamen satis cum fide.

insatiabili gloriae cupiditate, qua ille inflammatus erat, vulgo constitisset, pari audacia rhetorica scriptores in eum absurdissima quaeque cumularunt, ita vt ne omnium quidem terrarum imperio expletum conquestum narrarent, quod vnus tantum mundus victori pateret *n*).

Quorsum tamen in comminiscendis nouis temerariis factis et conatibus, quos heroi Alexandro affingerent, operam vanam effuderunt scriptores: cum satis insaniae in ipsis eius factis gestisque sese offerat ei, qui res humanas ex vero aestimet, non ex opinionum humanarum vanitate.

n) *Vnus Pellaeo iuueni non sufficit orbis* etc. Iuvenal. X, 186. et, *Oceano classes inferre parabat* etc. Lucan. X, 136. cf. DE STE CROIX p. 416. 417. Similia de Caesare apud Plutarch. Caes. p. 735. B. et de Pyrrho ap. eund. p. 391. neque res est ingenii magni aut vasti, quod putant multi, similem temeritatem animo concipere. Veriora tradita sunt de Mithridatis conatibus, ex Maeotide in Istri ostia classe ducta, arma in Italiam transferendi.

V.

V.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
THEOPHILVS IACOB. PLANCK
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. III. AVGVSTI ANNI HVIVS cIↄIↄcccvI.
FRIDERICI WILHELMI III.
REGIS PRVSSORVM INDVLGENTISSIMI
SOLLENNE NATALITIVM
INDICTO
CONSTITVTA EX EIVS MVNIFICENTIA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. III. AVGVSTI ANNI cIↄIↄcccvII.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Praeconium faciendum eſt, Ciues, victorum in certamine litterario Auguſti die III. habito, praemiorumque in aliud certamen anni futuri indicen-

dicendorum. Quandoquidem enim recepti fumus in finum ac tutelam Regis Potentiffimi, Indulgentiffimi, FRIDERICI WILHELMI III. cuius fummum litterarum bonarum ftudium inftitutionisque publicae follicitudinem mirabilem multis exemplis teftatam vidit aetas noftra: in tanta rerum conversione, propitia aliqua fortuna vobis obtigit, vt pulcherrimum certaminum litterariorum inftitutum, tantum abeft vt antiquaretur, nouo potius fplendore, noua lege, nouis aufpiciis elucefceret. Regis enim indulgentiffimi munificentia *academiae noftrae iura ac decora, commoda et priuilegia, cum fcientiarum et litterarum inftitutis et apparatibus, fubfidiis ftipendiisque, vnde iis omnibus fuftentandis fumtus fuppetunt, eorumque fundo ac forte intacta relicta, et a domanio fifcoque feparata, per regiam fanctionem ita funt firmata, vt nihil iis fit derogatum, nihil detractum ac deminutum; conftituto quoque in his prouinciae Hannoueranae terris Curatorio perpetuo; et dato, qui academiae prouideat fummoque loco praefit, viro laudatiffimo, Illuftri a b Ingersleben, Regis potentiffimi redituum curandorum Collegio a confiliis principe loco, et Praefide prouinciali*, cuius eximiam humanitatem, beneuolentiam, prouidentiamque circumfpectam, cum fummo rerum noftrarum ftudio coniunctam, iam in ipfis muneris aufpiciis, quae vtinam fauftiffima fint, erectis animis fatis perfpeximus. Quae omnia cum ad mentes noftras, omni anxietate liberandas, incredibilem vim habeant, easque grata regiae munificentiae veneratione perfundant; beneficiis his in nos collatis decretisque laetamur acceffiffe quoque hoc, quod conftitutum

tutum eſt, vt certamen litterarium veſtris, Commilitones, ſtudiis propoſitum et ſuperiore anno in IV. Iunii indictum, nunc iisdem conditionibus ac praemiis, quae pronuntiata fuerant, Auguſti die III. Regis indulgentiſſimi natali, poſſet committi.

Quae cum ita eſſent, Commilitones, nos ſortis, loci, fortunaeque noſtrae memores, regiam indulgentiam animis gratis, et ad obſequium iuſtum deuinctis, ſumus venerati, natalitiumque ſollenne Regis Friderici Wilhelmi III., ſummis virtutibus ornatiſſimi, debita pietate gratulati, et fauſtiſſima quaeuis feſtis vocibus a ſummo rerum moderatore impertienda precati; officio autem noſtro in hunc diem impoſito ita cum maxime ſatisfaciendum eſſe putauimus, vt, certaminis legibus ante oculos poſitis, iudiciis ſententiisque ex iuſto aequoque ferendis, praemiisque religioſe aſſignandis, nouisque quaeſtionibus docte prudenterque proponendis, teſtatum faceremus, nos inſtituti huius praeclari vtilitates bene perſpectas, totque annorum experientia vſuque cognitas, in praecipuis, quibus Georgia Auguſta eminet, decoribus numerare, ideoque illud, vt alia omnia, quae ad ciuium noſtrorum commoda fortunasque ſpectent, quae ſtudia incendant, ingenia expoliant, mores fingant, litterarum bonarum amore imbuant, deſidiam et inertiam exterminent, curae cordi ſtudioque cum maxime habere.

Vos autem, Commilitones, ex dictis intelligite et ſedulo perpendite, quam praeclare commodis veſtris fortunisque prouiſum ſit, in hoc quoque, quod in his ipſis ſollennibus, regio nomini

mini natalique consecratis, studiorum vestrorum ratio habetur, et, si modo sint inter vos, qui ad maiora adspirent, laudis famae ac fortunae vestrae tanquam fundamenta iacta sunt. Quisquis enim curriculi academici bene peracti, ingenii doctrinaeque suae, specimina futurorumque profectuum certa pignora hoc certamine ediderit, si auspiciis faustis prudentia ac virtus porro adfuerit, de futuro fortunae cursu non habet quod trepidet. Licet enim sine inuidia profiteri, victores ex hoc certamine academico per superiores annos discessisse plures, nunc inter viros litteratos aut in rebus agendis spectatos, nominis celebritate claros; nec quemquam facile posse memorari, qui non muneri publico admotus ingenii doctrinaeque praemia consequutus sit. In tanta enim eorum, qui litterarum studiis sese addicere solent, multitudine, si quod vitae negotium grauioris momenti occurrerit, incredibile est, quanta sit ingeniorum rebus cum virtute intelligentia et industria peragendis idoneorum penuria. Idque per omnia officiorum publicorum non modo, sed et vitae litterariae in disciplinis litterarumque rudimentis tradendis, ita se habere testantur viri in rerum vsu versati; eos enim, qui tanquam in transcursu et aliud agendo doctrinae studia leuiter degustent, esse numero satis multos, qui autem ex disciplinarum fontibus salubres vitalesque haustus largos imbiberint, paucos, et singulis fere annis rariores ac pauciores. Ad eorum itaque, qui horum certaminum opportunitatem ingenii doctrinaeque vires explorandi et acuendi haud aspernati sunt, nomen, locum, ac

laudem,

laudem, adſpirate et vos, Commilitones, inflammatis ſtudiis, tentando ingenia exſerite, doctrinam promite, fortunae oblatas vices cupide arripite, totiusque vitae curriculo, inſigniore cum laude et dignitate inter alios peragendo, hoc certamine praeludite. Ita aliquando honoribus meritisque conſpicui, quo animo, qua recordationis iucunditate, quo gratae pietatis ſenſu Georgiae Auguſtae, almae altricis veſtrae, bona praedicabitis, eamque amoris affectu, tanquam nutritii nutricem ſuam ac parentem, proſequemini!

Accedendum nunc eſt ad ipſam certaminis fortunam praeconio noſtro edicendam.

"Ab *Ordine Theologorum* poſtulatum fuerat,

Vt doctrinae de Iure iurando in eccleſia chriſtiana hiſtoria exponeretur;

ſed qui argumento non nimis difficili tractando parem ſe confideret, nullus ex noſtris inuentus eſt; quod quidem modeſtum de ſe ipſis iudicium in multis approbamus, at in omnibus locum habuiſſe et dolemus et dubitamus.

Orationi ſacrae propoſitum erat argumentum ex II. Petr. I, 5-7. petendum:

Quantum fides in Ieſum Chriſtum ex ſenſu literarum ſacrarum valeat ad virtutem humanam promouendam?

Der hohe ſittliche Werth des Glaubens an Jeſum nach dem Sinne der heiligen Schrift.

Oblatae ſunt *quatuor* Orationes,

prima quidem verbis inſignita: *Longum iter est per praecepta, breue et efficax per exempla.*

ſecunda

fecunda verbis Iacobi infcripta: Ἡ πιστις ἐαν μη ἐργα ἐχῃ, νεκρα ἐστι καϑ' ἑαυτην.

tertia cum verbis Simeonis: *Herr! nun lässest du deinen Diener in Friede fahren nach deinem Wort.*

quarta verbis Chrifti confpicua: *Ich bin der Weg, die Wahrheit und das Leben. Niemand kommt zum Vater, denn durch mich.*

Cum vero auctores *primae* et *quartae Orationis* fphalmate typographico, quod in programma fuperioris anni irrepfit, fed ftatim in publicis noftris ephemeridibus correctum fuit, decepti in textum minus aptum et conuenientem incidiffent, fieri non potuit, vt propofita materia eo ab eis modo tractaretur, qui iudicium comparatiuum admitteret. Ferri itaque fententia de *fecunda* tantum et *tertia* potuit, atque ex his *tertia* quidem ita difpofita, elaborata ac pronunciata vifa eft Ordini, vt dignam eam praemio regio, nec vero alteram etiam priuandam laude publica iudicaret."

Auctor *Orationis praemio ornatae* inuentus eft:

IOANNES IACOBUS SACK, *Hannoveranus*,

auctor alterius, quae proxime ad iftam acceffit,

GEORGIUS OTTO DIETRICUS KÖNIG, *Cellenfis.*

"Ab *Ordine Iureconfultorum* propofita erat quaeftio:

Quae fint, iure nouiffimo, hereditatis ciuilis et bonorum poffeffionis, tum conuenientiae, tum differentiae principes?

Exhibitae funt Ordini *commentationes quatuor* hisce fymbolis infignitae:

I. *Αιεν ἀριστευειν και ὑπειροχον ἐμμεναι ἀλλων.*
II. *Dubitare et aliquid nescire ausi sunt.*
III. *Speremus, agamus.*
IV. *In magnis et voluisse sat est.*

Quae

Quae quamquam omnes diligentiae, ingenii et doctrinae luculentum praebent testimonium, auctoribusque suis in laudem cedunt, ita tamen inter se distinctae sunt, vt suum cuiuis pretium statuere non sit difficile. Quae enim *quarto* loco indicata est, auctorem quidem habet proprio iudicio vtentem, sed neque scribendo satis exercitatum, neque doctrinae copia satis instructum. Maiorem laudem merentur auctores *primae* et *tertiae* commentationis, quorum *ille*, quae proposuit, magna quidem iudicii sagacitate adornauit, sed non vbique pari perspicuitate explicauit; *hic* contra ambitum quaestionis et singula eius momenta consideratius expendit, praetereaque non solum dispositione rerum perapta, verum etiam perspicua earumdem tractatione magnopere sese commendat. Omnium autem laudem exsuperat auctor commentationis *secundae*, qui non solum historiae et iuris cognitione eximia eminet, verum etiam in explicatione quaestionis propositae sermone vsus est concinno et puro, ordine dilucido et plano, iudicio subtili et subacto. Admirati sumus auctoris industriam indefessam et operam doctam in explorandis inuestigandisque his, quae pertinent ad quaestionis partem historicam et litterariam; et quamuis hoc ipso tractatio, quae pro instituti ratione paucis plagulis comprehendi poterat, in spissum volumen excreuerit, nimio tamen hoc eruditionis adparatu auctorem praemio defraudandum non esse censuit Ordo ICtorum, eamque ob rem praemium regium huic, *proximum* autem post hunc locum auctori commentationis *tertiae* addixit."

Assignatum est praemium
GEORGIO GUILELMO PLANCK, *Gottingensi.*
Accessit proximo ad primum loco
EDUARDUS GMELIN, *Gottingensis.*

"Ab Ordine Medicorum edicta erat quaestio:

Cum certo constet, quaedam tum alimentorum tum medicaminum genera, eorumue partes, per vasa absorbentia ipsi sanguinis fluento admisceri, alia contra, quae ab his quasi respuuntur, nunquam eidem hac via affundi; desiderat Ordo medicus plenum, quantum fieri potest, et accuratum recensum eorum, quibus, siue tubo alimentario sint ingesta, siue communibus corporis integumentis applicata, ingressus in systema vasorum sanguiferorum aut concessus a natura, aut negatus sit.

Oblatae sunt Ordini scripta quatuor his sententiis insignita:

I. Ου τοις αθυμοις ἡ τυχη ξυλλαμβανει. Sophocles.

II. *Veniam pro laude peto, laudatus abunde non fastiditus si tibi lector ero.* Ovid.

III. *Ipsa rei intelligibilitas non est nisi aduentus et approximatio veritatis intellectus et intellecti, siue alteritatum in relatione destructio.* von Helmont.

IV. *Selig sind die da arm an Geiste sind etc.* Evang. Matth.

Scriptorum horum tria, No. II. III. et IV. serius, quam dies constitutus fuerat, tradita sunt: spreta lege, quae iterum iterumque in programmatibus memoriae fuit infixa et tantum non inculcata: *Si qui ingressuri sunt, iubentur commentationes suas reddere ante Kalendas Apriles. Declaratur publice ab Ordinibus, perituram esse operam, eiusque fructum,* *eorum,*

eorum, qui ferint in certantium numero nomina profitebuntur et commentationes tradent. Commentatio tamen *loco fecundo* memorata in decurfu Aprilis, *quarta* verbis, vt diximus, germanicis infcripta, in curfu Maii tradita; quae quidem omnino non potuit admitti, cum perfcripta fit fermone vernaculo: cui in certamine hoc doctioribus propofito nullus prorfus eft locus: id quod docuere verba legis certaminibus olim fcriptae: *oratione vti licebit alia nulla quam latina, vernacula exclufa efto omnis: hoc expreffe ex Regia auctoritate pronuntiatur.*

Quae autem loco fecundo memorata eft, infcriptis verbis: *veniam pro laude peto*, auctoris ingenium non infelix prodit quidem; ipfe tamen, profitetur temporis operae impenfi breue fpatium fibi fuppetiiffe: idque multo magis teftatum facit ipfa fcriptio, fumma incuria exarata, fphalmatibus foedata, nec fine moleftia et offenfa oculorum, quibus legenda illa offerebatur. Peccatum itaque in hoc quoque eft in legem certaminis, qua in hunc modum eft fancitum: *Si qui in commiffionem defcenfuri funt, mature cogitent de exemplari fcripturae et apographo nitide et diligenter facto, vt lectio ne fit impedita et molefta. Saltem cauere par eft ne iudices moleftia ac faftidio ex lectione enecentur.*

Iam Commentatio *tertio loco* annumerata, infcripta verbis: *ipfa rei intelligibilitas* etc. capita tantum nonnulla quaeftionis, etfi fatis grauia illa, attingit, inque his locum de chylo, quem tam follerter et fubtiliter pertractat, vt egregia laude digna vifa fit.

Reſtat *commentatio primo loco* laudata et graeco verſu Sophocleo inſcripta, quae non modo omnes certaminis leges diligenter obſeruauit, verum etiam internis dotibus, ipſaque tractatione reique quaeſitae expoſitione et illuſtratione tam inſigni modo ſe Ordini Medicorum commendauit, vt vnanimis ſuffragiis ei praemium ſit decretum."

Praemium cum laude obtinuit

Io. Frid. Lucretius Albrecht, *Hildeſienſis.*

Ordo Philoſophorum

duas quaeſtiones in hunc annum propoſuerat, alteram *ordinariam*, alteram ex ſuperiore anno iterum in certamen miſſam. *Ordinaria* erat, vt iuberentur concertaturi

Interpretationis allegoricae Philonianae principia et elementa ex ipſo Philone elicere et declarare.

Tres fuere, qui in certamen deſcenderent, ſcriptis in hunc modum inſignitis, vt *prior* commentatio inſcripta eſſet verbis, *παντα δοκιμαζετε*, *altera* dicto, *dubitare et aliquid neſcire auſi ſumus*, tertia verbis: *Perſium non curo legere, Laelium Decimum volo.* In ſinu laetati ſumus inueniri in ciuitate hac noſtra litteraria iuuenes, qui ſtudiorum profectibus valerent ſatis idoneis, vt argumento doctiori conatus ſuos applicare auderent; nec infeliciter ſunt auſi, etſi viribus disparibus; *primus* quidem, qui, *παντα δοκιμαζετε*, adſcripſerat, doctiorem ſtudiorum orbem ita emenſus eſt, vt Platone et Philone deguſtato Iudaicae quoque antiquitatis notionem qualemcunque adiungeret; *tertius*

tertius autem maturioribus iam doctrinae copiis instructus, etsi Iudaicae antiquitatis scientiam exquisitiorem desiderabamus, a Therapeutis progressam ex Orientis et Graeciae philosophiae riuulis confluxisse allegoricam Iudaeorum, inprimisque Philonis, interpretandi sectam, bene perspexit, oratione quoque latina perspicua ac probabili ceteris praeferendus; is tandem, qui *secundo* loco est memoratus, cum dicto: *dubitare et aliquid nescire ausi sumus*, ea eminet doctrinae copia, lectionis Philonianae vsu tam familiari, ea artis hermeneuticae praeceptorum scientia; inprimisque allegoriae principia, caussas et rationes ita habet perspectas, vt laudem integram et pulcherrimam consequutus esse videri posset, si bonis rerum sententiarumque copiis studium quoque styli addidisset: quo ipso euenturum fuisse visum est, vt subtilioris quoque ac seuerioris iudicii vestigia apparerent clariora. Quas scriptionis dotes etsi non aequo animo desiderauit Ordo philosophicus, iis tamen doctrinae copiis, ea ingenii facilitate, quamuis interdum solutae et perfunctoriae operae propiore, instructum vidit esse libellum, vt praemium quaestioni propositum promtis suffragiis ei decerneret; *tertiam* autem Commentationem ei adiungeret proximo loco comitem, et laude sua commendatam.

Victrix commentatio habuit auctorem
Ludovicum Henricum Planck, *Gottingensem*.

Nomen eius, qui *Accessisse* proximo loco visus est, euulgabitur, cum primum, quod valde optamus, innotuerit.

Altera quaestio, quam superiore anno iterum propositam diximus, spectabat

ad religionum Latii veteris domesticarum *notitias e libris Fastorum Ouidii eruendas et ex aliis scriptoribus illustrandas.*

Iterum processit in arenam et certauit, etsi nullo aduersario aduersus eum prodeunte doctus auctor Commentationis superiore anno exhibitae, iisdem, quibus antea, verbis inscriptae: *dubitare et aliquid nescire ausi sumus;* et rescissis iis, in quae intemperantius erat euagatus, dispositis subtilius aliis, meliore quoque dilectu et sagaciore iudicio expositione facta, nullam nisi forte orationis Romanae nondum perbene elaboratae, reprehensionem reliquit, laudem vero emendatiore hoc scripto consequutus est tantam, vt palma ei, etsi sine puluere, negari nequiret. Decretum itaque ei est praemium, quod ex superioribus annis, commissa sine victore pugna, in futurum certamen sepositum erat.

Auctorem esse compertum est

ERNESTUM SPANGENBERG, *Gottingensem,* cuius industriam, pietatem in parentem et modestiam, optimo cuique publice commendatissimam esse volumus."

Intelligitis ex dictis, Commilitones, quam procliui simus voluntate et studio in commendandis et ornandis laudibus vestris; videtis quam faciles simus in excusandis conatibus, virium maturitate et doctrinae apparatu nondum satis instructis. Credere itaque licet virtutis pulchritudine laudis-

laudisque dulcedine contactos plures inter vos esse, qui latentes igniculos sentiant incalescere, similis laudis cupidine animos exardescere, ingenia gloriae ardore inflammari; quis enim natura esset tam proiecta et ignaua, quin nomine suo cum laude memorato non exsultet! suae virtutis praeconium vt aliquando consequatur, haud in votis habeat! *) Vt igitur iis qui tam erectis sunt ingeniis, vt et ipsi laudum circumspiciant materiam, agedum pronuntiabimus in annum futurum, septimum saeculi, nouas quaestiones, quibus expediendis matura studia, ingenii sollertiam, doctrinae accuratae copiam, approbare viris eruditis possitis. Accipite itaque argumenta ex studiorum vestrorum areolis decerpta, in quibus tractandis et bene latine exponendis manifestare poteritis parentibus, patriae, fortunae vestrae fautoribus, quo cum fructu vestro scholas docentium frequentaueritis et, quandoquidem istarum sterilis est opera nisi priuati studii accesserit fecunditas, qua cum assiduitate studia priuata cum publicis auditionibus coniunxeritis.

Ab *Ordine* quidem *Theologorum* postulatur:

Vt ex documentis a Gregorio I. Pontifice Romano relictis, eiusque potissimum Epistolis, accurate quantum fieri potest, describatur status fundorum et patrimoniorum quae ad ecclesiam Romanam sub finem

*) Antisthenes philosophus cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus voluptariis deditum, ait: *miserum te, adolescens, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam!* Vet. Schol. Horatii Serm. II, 1, 94.

Sec. VI. pertinebant, tum quoad prouinciat, in quibus sita erant, tum quoad reditus inde coactos, tum quoad modum qui in reditibus dispensandis et fundis administrandis obtinuit.

Orationis autem sacrae argumentum hoc esto, vt ex Iohannis Cap. XX. 29. ostendatur:

Quid intersit inter fidem, quae non solo sensuum testimonio nititur, et fidem, quam vocant, caecam.

siue

Der Unterschied zwischen dem Glauben ohne zu sehen und zwischen blindem Glauben.

Ab *Ordine Iureconsultorum* quaestio proponitur:

An seruitus in faciendo consistat, tum secundum ius Romanum, tum secundum ius Germanicum.

Ab *Ordine* autem *Medicorum* quaeritur:

Quid sexus conferat ad morborum ortum et indolem, ipsorum genitalium morbis exceptis.

Ordo tandem *Philosophorum* studia vestra, Commilitones, quotquot in antiquorum populorum historiis monumentisque illustrandis linguarumque vestigiis perquirendis versamini, *ad doctiores notitias linguae Celticae*, reuocat, quandoquidem etiam inter Gallofrancos ad Celticas litteras excolendas virorum doctorum Societas coiit. Galliam in tres partes, Aquitanicam. f. Armoricam, Celticam et Belgicam, fuisse diuisam, et a diuersis populis, *Aquitanis*, *Celtis et Belgis* habitatam, ex scriptoribus antiquis nota res est: eos populos

lingua,

lingua, *institutis*, *legibus*, inter se discrepasse, diserte pronuntiat Caesar de B. G. pr. consentiunt Strabo, Livius, Mela, Plinius, (loca v. ap. Schoepflin Vindic. Celt. p. 27 sq.) et inde recentiorum doctissimus quisque, nuper quoque Mannert (Geograph. P. II. p 15 sqq.) Celtas, qui primi innotuerant, Romani appellarunt Gallos, nomen Κελτῶν frequentarunt Graeci, quod postea ad omnes Gallorum incolas fuit propagatum; serius quoque lingua Celtica credita communis fuisse totius Galliae, atque inde confusa est omnis Galliae antiquitas, neque diligentius inuestigatum, quid Aquitanis ac Belgis proprium, et qui vtrisque sermo fuisset.

Vestigia tamen trium linguarum etiamnum extare Büttnerus olim noster, et Illustris Collega de Schlözer (Allgem. Nordische Geschichte [1771] p. 338 - 344.) animaduerterant, *Aquitanicae* quidem in lingua Vasconum (s. Basquorum, Basculorum, des Basques) cis et vltra Pyrenaeos montes; *Belgarum* eorumque linguae in Cambria, (s. Principatu Wallisiae, Wales) in qua Belgarum reliquiae, Cymry se appellant; superfunt quoque vestigia in Britannia Galliae; *Celticae* autem in lingua Galic inter incolas Scotiae septentrionalis Hiberniae et Hebridum. Similia ex parte iam a Schöpflino erant tradita (l. c. p. 39. m. a. 1754) add. Notata ad *Guthrie* hist. vniuers. To. III. p. 973. 978. (1766) vers. germ. Ignoratis his seu neglectis perstitere plerique scriptores exteri in nomine Celtarum, linguae Celticae et Celticae

 antiqui-

antiquitatis, latius et promiſcue contra hiſtoriae fidem et critices ſubtilitatem adhibendo.

Vt itaque error ille animis virorum doctorum penitus euellatur, quaeſtionis loco ab Ordine Philoſophorum proponitur:

Vt trinarum iſtarum linguarum Vaſconum, Belgarum et Celtarum, quarum reliquiae in linguis Vaſconica, Cymry et Galic ſuperſunt, comparatione ſollerter inſtituta diſcrimen et diuerſa cuiusque indoles doceatur.

Quod ſi feliciter effectum fuerit: de Celtica omnino antiquitate veriora a viris doctis traditum iri credere licet. Effici autem id poterit, cum trium linguarum extent grammaticae et lexica, e quibus earum natura et forma, ſeu *mechanismus*, facile poſſit cognoſci, cum aliis linguis notioribus comparari, et ad grammaticae generalis praecepta referri; omnium autem ſtudiorum fundus eſto grammatica, quae nihil aliud eſt quam logica ad ſermonem applicata, quam nemo accurate doctus poteſt ignorare.

Vt vero norint erectioris indolis iuuenes, qui ad hanc concertationem accingere ſe volent, quae ſint conatuum ſubſidia circumſpicienda: ſatis erit, praeter iam memoratos viros doctos, alios inſpicere qui ab iis laudati ſunt, tum Herderum (Ideen. Th. IV. p. 6- 17.) Götting. Gel. Anzeigen 1806. p. 384. Add. Meuſel. Biblioth. hiſt. Vol. V. P. I. ſaltem inde a p. 320-323. antiquiora enim quae ibid. inde a p. 309. excitantur nolimus conſuli;

fuli; nam perturbant potius iudicium quam rem dilucidant; tum Vol. VII. P. I. p. 113. Ita nec Commilitonum ftudia diftrahi volumus ad legenda ea quae de Offiani poematibus et fermone Herfico funt difputata; etfi difceptatio de iftorum veritate ex opera veftra certiora argumenta mutuari poterit.

Atque his peractis mandato praeconio rite defuncti effe videri poteramus. Reftabat quod diei follenne, quod officium et pietas, poftulabant, vt, ad bona vota piasque preces conuerfi, ab humanis ad diuina erigeremus animos, liberata curis mortalibus pectora religiofis fenfibus imbueremus, pioque affectu animis induto Numen fempiternum, exfuperantiffimum, quod hoc vniuerfum vi fua moderatur, fupplicibus manibus mentibusque precaremur, vt, quo nutu ipfos naturae tumultus terroresque comprimit, eodem foedas tempeftates ac procellas, quae per omnem terrarum orbem ftrages et excidia late inferendo graffantur, componat, fluctusque decumanos, quibus iactata mifere Germania nunc penitus fubmergitur, refidere iubeat, ne, libertate publica fublata, liberalis hominum fenfus cultusque omnis extinguatur, virtus Teutonum auita, confiliorum probitas, morum honeftas prorfus exolefcat; nec popularium ingenia ad feruile obfequium depreffa, inertia et languore diffluentia, ad inania et friuola ftudia prono curfu, quo iam coepere, ferantur; fenfu veri ac recti in animis obfcurato, errorum tenebris offufcentur; litterarum facrarum, eruditique religiofae doctrinae ftudii honos tollatur; tandemque

vbi

vbi luxuries perditorumque morum fanies omnem publicam priuatamque vitam contaminauerit, nutrita in tali contubernio barbaries omnia tanquam eluuie vaftata euertat. Huic generis humani ftragi et omnis virtutis excidio quibus modis ac confiliis occurrendum fit, cum aeternae fummi numinis menti vnice pateat: nos in eius fapientia, amore generis humani, et in recti verique aeternis confiliis legibusque acquiefcimus, pieque precamur, vt dei O. M curae ac tutelae confecrata fit vita FRIDERICI WILHELMI III. cuius paratiffimam ad pacem conglutinandam voluntatem toties teftatam vidimus. Faxit numen, vt haec optimi regis confilia et reducendae tranquillitatis publicae ftudia faufto euentu illuftrentur!

PP. in Georgia Augufta d. III. Augufti cIↃIↃcccVI.

VI.

VI.

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE
PRORECTOR
IO. PETR. WALDECK
CVM SENATV
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO XXIII.
IN A. D. IV. IVNII ANNI HVIVS cIↃIↃCCCVII.
INDICTO
PRAEMIA,
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
SIMVLQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. IV. IVNII ANNI cIↃIↃCCCVIII.
ADMITTI VOLENT
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Certamina noſtra litteraria, Commilitones, tum per ſe inter academiarum Germaniae memorabilia referenda ſunt, et referentur per futuras aetates; tum vero ea, ex temporum viciſſitudinibus, inter quas celebrata fuere, multa habuere memoratu digna; quae tamen curioſius enarranda in

in alia tempora feponimus. Peracta enim funt ea certamina inde a primis incunabulis multos per annos inter gratulationes publicas, cum grata ac pia memoratione munificentiae auctoris horum follennium, et inter hilaritates, quarum recordatione tacita etiamnum animus exultat. Succeffere tempora, quibus modo inter varias curarum et follicitudinum vices, modo, difcuffis bellicis terroribus, et recreatis per cafus inopinatos animis, celebratum eft hoc follenne. Translatum idem mox a die fuo et legitimo in diem alium, feruato tamen certaminis inftituto, ne quid academiae noftrae exiftimationi decederet. Nunc per nouas fortunae, natas alias ex aliis, viciffitudines reuocatum eft follenne noftrum ad diem fuum, Iunii quartum, diem noftrae academiae feftum, facrum et hilarem, per omne, quod victuri fumus, aeuum pie et religiofe colendum. Verum de his agendi, aut animi fenfa ac cogitata vlterius oratione exponendi, nec locus nunc eft nec tempus. Eloquentiae *mutae* genus effe aiunt, omni verborum copia et grauitate difertius fignificantiusque, fi ipfo filentio plura, quam quae oratione reddi poffint, declarantur. Meminimus quoque inter nouem Mufas effe vnam, quae digitum labiis admouet. Cohibeamus igitur nos in iis, quae coetus huius follennis cauffis confiliisque funt confentanea, recitemus quaeftiones fuperiore anno ab Ordinibus Academiae propofitas, memoramus fcripta, quae concertatione funt commiffa, tandem iudicia ab Ordinibus de iis pronuntiata fubiungamus.

"Ab

"Ab *Ordine Theologorum* poſtulatum fuerat,

Vt ex documentis a Gregorio I. pontifice Romano relictis, eiusque potiſſimum epiſtolis, accurate quantum fieri poteſt deſcribatur ſtatus fundorum et patrimoniorum, quae ad eccleſiam Romanam ſub finem Seculi VI. pertinebant, tum quoad prouincias, in quibus ſita erant, tum quoad reditus inde coactos, tum quoad modum, qui in reditibus diſpenſandis et fundis adminiſtrandis obtinuit.

"Haec quaeſtio cum nec nimia difficultate laboraret, nec ex multorum ſed vnius fere autoris libris petenda eſſet, nec denique ſua iucunditate ſuoque momento careret, eo magis mirati ſumus, nullum fuiſſe, qui doctrinae ingeniique vires in ea exercere vellet."

"Orationis ſacrae argumentum propoſitum erat hoc, vt ex Ioh. XX, 29. oſtenderetur:

Quid interſit inter fidem, quae non ſolo ſenſuum teſtimonio nititur, et fidem, quam vocant, caecam.

Oblatae ſunt ordini noſtro orationes *quatuor:*

I. inſignita verbis: *Si me deficiant vires, audacia certe Laus erit —*

II. his: Πας ὁ πιστευων ου καταισχυνθησεται.

III. his: Εστι δε πιστις ελπιζομενων ὑποστασις, πραγματων ελεγχος ου βλεπομενων.

IV. denique hisce: *Plurimum mali credulitas facit, ne audiendum quidem est.*

Omnes ita comparatae erant, vt dignae iudicarentur, quae e ſuggeſtu aedis ſacrae haberentur. Sua autem vnusquisque orator peculiari laude eminuit. Primus ea, quae de vera fidei natura acute medi-

meditatus et fecum commentatus erat, memoria fideliffime tenens, promte et fine vlla haefitatione recitauit, oratione vfus eft rebus ipfis femper accommodata, et actionis dignitate haud parum fefe commendauit. Auctor fecundae elegantia orationis, fublimitate fenfuum, ardore, et tractatione materiae laudabili ac bene difpofita enituit. Tertius quaeftionem propofitam folerter inueftigauit et orationis quadam fuauitate et lenitate infignis fuit. Acceffit denique quartus, qui caput rei, de qua agebatur, curatius reliquis expofuit, dicendi genere vfus eft populari et perfpicuo et, iam antea cognitam nobis, de rebus diuinis accommodate et fubtiliter dicendi facultatem denuo comprobauit. Huic itaque eo magis praemium a nobis decretum eft, cum iam fuperiori anno proxime ad primam laudem acceffiffe iudicatus fit. Is vero eft

Georgius Otto Dietericus König, *Cellenfis.*"

"Ab *Ordine Iureconfultorum* propofita erat quaeftio:

An feruitus in faciendo confiftat tum fecundum ius romanum, tum fecundum ius germanicum?

Exhitae funt ordini duae commentationes, hisce fymbolis infignitae:

I. *Ου τοις αθυμοις ή τυχη συλλαμβανει.*

II. *Et refellere fine iracundia, et refelli fine pertinacia parati fumus.*

Harum commentationum, quamquam neutra plene fatisfecerit ordini, vtraque tamen aequis iudicibus laude non indigna vifa eft. Vicit autem in concertatione commentatio fecundo loco nominata, ob ingenii, quae praebet, documenta, et fermonem cultio-

cultiorem, quo confcripta eft; ideoque vnanimi arbitrorum confenfu praemium addictum eft auctori commentationis fecundae, quae infcripta eft:

et refellere fine iracundia, et refelli fine pertinacia parati fumus.

Huic tamen *auctorem primae commentationis proxime acceffiffe* iudicatum eft."

Refciffa fcheda commentationis victricis infcriptum legimus nomen:

CHR. FR. LVD. IOHANNKNECHT, *Herzbergenfis.*

"Ab *Ordine Medicorum* quaefitum erat:

Quid fexus conferat ad morborum ordinem et indolem, ipforum genitalium morbis exceptis.

In florentibus his fcientiae medicae ftudiis in Georgia Augufta mirationem facit neminem in tanto numero extitiffe, qui de quaeftione ex media difciplina petita laborare in animum induceret."

"Ab *Ordine Philofophorum* propofita quaeftio his verbis erat enuntiata:

Vt trinarum linguarum, Vafconum, Belgarum et Celtarum, *quarum reliquiae in linguis* Vafconica Cymry et Galic *fuperfunt, comparatione follerter inftituta, difcrimen et diuerfa cuiusque indoles doceatur.*

Exhibita eft Ordini non nifi vna commentatio infignita dicto Pindarico:

ἑτεροις ἑτερων ερως εκνιξε γε Φρενας.

ea tamen cum induftria elaborata, vt vel per fe fpectata haud vulgari laude digna videri debeat. Diuer-

Diuerſae enim ſtirpis trinas iſtas linguas eſſe, nunc in ea declaratum eſt partim etymologice, vocabulis earum inter ſe comparatis, et quidem numeralibus, numinibus rerum in vita, etiam rudiore, obuiarum, aduerbiis, praepoſitis, poſtpoſitis, et coniunctionibus; partim grammatice, conſiderata vocum flexione, articuli, declinationis, coniugationis: deſideratur par opera in verbi ſubſtantiui comparatione. Inueſtigata illa ſunt adhibitis linguarum iſtarum libris grammaticis, quos habemus, Vaſconicae, auctore Larramendi, Cymricae Davis et Galicae auctore Shaw. Digna itaque viſa eſt commentatio praemio quaeſtioni propoſito.

Reſignata ſcheda lectum eſt nomen docti auctoris:

GE. AVG. FR. GOLDMANN, *Mündera-Hannoveranus, Seminarii philologici Sodalis.*

Debito victoribus honore hunc in modum perſoluto, reſtat vt quaeſtiones praeconio noſtro pronuntiemus in annum proximum, ſaeculi octauum, propoſitas:

"Ab ORDINE THEOLOGORVM poſtulatur, vt inquiratur:

An miracula Ieſu Chriſti ad cauſas naturales ita reuocari poſſint, vt tum de ipſis cauſis certo conſtet, tum narrationibus euangeliſtarum vis haud inferatur, tum denique ipſius Ieſu ſanctitas et fides intacta maneat."

"*Orationis ſacrae* argumentum autem hoc proponitur, vt

de

de religione et ecclesia christiana aeternum duratura

Von der ewigen Dauer des Christenthums und der christlichen Kirche

ex Matth. XVI, 15 - 18. agatur."

"ORDO IVRECONSVLTORVM

proponit quaestionem:

Si ex cambio agitur, in territorio, vbi ius cambiale particulare non extat, an et quatenus decisio petenda sit tum ex propria natura negotii cambialis, tum ex legibus cambialibus extraneis, et quidem tam in genere quam habita ratione singularium cuiusque causae circumstantiarum?"

"Ab ORDINE MEDICORVM edita est quaestio:

Vterus humanus, quoad substantiam vtrum sit neruosus nec ne."

"ORDO PHILOSOPHORVM pro quaestione ponit:

Vt ex noto Strabonis loco libri III., comparatis Diodori et Plinii locis, memorabilia de metallifodinis antiquis Hispaniae studiose conquirantur, docte et perspicue exponantur, atque ex metallurgiae recentioris doctrina commode illustrentur.

Quae si facta fuerint, licebit quoque inspicere virorum doctorum recentioris aeui de iisdem metallifodinis disputata: quorum notitia petentibus in promtu erit."

Studiis vestris, Commilitones, quae sint alimenta et incitamenta proposita, videtis; vt iis

virtus veſtra acuatur et ad praeclaram aliquam laudem conſequendam inſtigetur, huius ipſius certaminis lege et fortuna tanquam exemplo ac ſpecimine propoſito effectum eſſe videtur. Interea ſollenne noſtrum incolumi et ſalua Georgia Auguſta eſſe celebratum, gratis piisque animis laetamur, fortunaeque noſtrae auctores vt omni felicitatis genere cumulet numen O M. precamur, animos autem ex praeteritorum temporum fortuna, quae nobis obtigit, fiducia nunc recenti firmamus, confiſi fore vt porro quoque labores noſtros iuuentutis florentiſſimae vtilitatibus conſecratos fauſto ſucceſſu ſecundet dei O. M. prouidentia.

PP. in Georgia Auguſta M. Iunio cIↄIↄcccvII.

VII.

VII.

VNIVERSITATIS ACADEMICAE GOTTINGENSIS
PRORECTOR
IO. GODOF. EICHHORN
CVM SENATV
ANNIVERSARIVM SOLLENNE LXXI.
SIMVLQVE
CIVIVM SVORVM
QVI
IN CERTAMINE LITERARIO
IN A. D. XVII. SEPTEMBR. A. cIↄIↄcccVIII.
REGIS CLEMENTISSIMI
MVNIFICENTIA CONSTITVTA
PRAEMIA
ORDINVM ACADEMICORVM IVDICIO REPORTARVNT
NOMINA
TANDEMQVE
COMMENTATIONVM
QVAE
AD CERTAMEN IN A. D. XVII. SEPT. cIↄIↄccCIX.
ADMITTENTVR
ARGVMENTA
AB ACADEMIAE ORDINIBVS PROPOSITA
PROMVLGAT.

Si quid eſt, Commilitones, quod animum erigere, et ad fiduciam certamque in dei bonitate ſpem firmare poſſit: eſt vtique dubiarum rerum melior quam pro ſpe euentus, aut ſaltem

ille pro metu leuior. Quod superioribus annis sperare vix ausi eramus, vt hoc sollenne litterarium hoc quoque anno laetis animis perageremus, Regis nostri clementissimi indulgentia et liberalitate votis nostris obtigit; videmus id splendori suo restitutum, faustaque regni Westfalici auspicia, decoribus suis et laudibus iam insignia, laetos porro nostrarum rerum progressus portendere. Quod si amor amore prouocatur, experimentis mutuis mutua caritas et affectus increscit, fiduciaque et fide arctius constringitur: quidni pronuntiemus, his paterni in nos animi pignoribus affectus nostros amoris, caritatis et fidei erga Principem optimum, mirifice inualescere radicesque tanto altius agere. Quo magis enim de salute nostra, de rerum nostrarum integritate et stabilitate, de ornamentorum nostrorum incolumitate confidimus, tanto ardentius esse necesse est studium, amorem et pietatem ad demerendum Regem optima quaeque meditantem, et prouidentem, vt ea ad effectum ducantur, Ita id quod fatalis necessitas iniunxerat, in fidum obsequium, caritatem, et voluntatem sponte susceptam, nullo vnquam iussu et imperio extorquendam, verti necesse est.

Peragimus itaque sollenne hoc nostrum anniversarium LXXI. et fausta Vniuersitatis nostrae academicae auspicia recolimus, animis ab anxietate et nimia sollicitudine solutis, fruimur bonis nostris praesentibus, et cum fide et religione prosequimur munerum studiorumque nostrorum rationes; quandoquidem hoc modo nos assequi videmus hoc, quod cum maxime cupimus, vt a bene-

neuo-

neuolentiſſimo Principe tanta benignitate, clementia et indulgentia indigni ne habeamur. Spectatiſſimorum per omnes cultiores Europae populos virorum notitia, fauore et ſtudio, vniuerſitas noſtra digna habita eſt ſuperioribus annis; ſingulari aliquo diuinae prouidentiae munere, inter inſequutas fortunae vices et caſus varios, laudis ſuae deminutionem illa eſt experta nullam; nunc autem, praeſidiis ſtudiorum noſtrorum a Rege florentiſſimo ſuppeditatis, nouo ardore inflammati diu noctuque memores erimus, tanquam in oculis et in conſpectu totius Europae cultioris nos viuere et agere, fructus nouos ingeniorum et ſtudiorum a nobis expectari, diligente opera maturandos, noua litterarum incrementa, nouas ſcientiarum copias, a nobis ſperari, cum ciuibus noſtris, cum popularibus et exteris communicandas; ita demum nos ſapientiſſimis Regis conſiliis ſatis facturos eſſe perſuaſum habebimus.

Vos autem, Commilitones, animis hoc infixum habete, primaria fidei, diligentiae et ſtudiorum noſtrorum ſpecimina exiſtimatum iri vos ipſos, ſi, diſciplinae noſtrae innutriti, rerum vtilium notitiis locupletati, quum a nobis hinc diſceſſeritis, ad officia vitae et munera obeunda abunde inſtructi, rerum agendarum gerendarumque curis admoti, dignos vos iudicio ac ſpe de vobis concepta praeſtiteritis; multoque magis, ſi ad praeclara quaeuis, et laude digna, paratis animis, ſi ſenſu et amore honeſtatis, recti pulchrique, a pueritia imbuti, et per litteras bonas ad omnem humanitatem exculti, indolis excellentia, modeſtia,

verecundia et probitate fueritis confpicui; fi, inquam, ad omnia, quae humanae naturae dignitatem et honeftatem arguunt, informati, et vltra vulgus, fenfibus vnice feruiens, ad fenfum veri boni ac pulchri fueritis expoliti; vnde intelligatur ipfa re, vos aliquando Gottingae vixiffe, et Gottingenfis academiae bonis praeclaris recte vfos effe.

Ad hanc laudis meliorisque alicuius exiftimationis cupiditatem excitare vos debet huius ipfius diei certamen follenne litterarium; quis enim veftrum non aliquam fuae ipfius exiftimationis apud ciues et exteros acceffionem ex eo oriri fenfit, quod cum iis vixerat, qui laude digni habebantur et viris probis probabantur? Sic noto illo dicto poteritis nouo fenfu vti: *Etiam ego fui in Arcadia!* Hoc idem eueniffe vidiftis, quoties vos in tali academia, in tali contubernio, cum talibus amicis et fodalibus, vixiffe narraueratis, qui ingenii, doctrinae, virtutis eximiae laude, florebant; inque his etiam eos, qui, quo tempore vos ftudiorum veftrorum tirocinium in academia noftra ponebatis, iam in ftudiis fuis hos profectus fecerant, vt de praemiis propofitis certare auderent? Quanto maior voluptas debet effe eorum, qui, iis praemiis potiti, ex difciplina noftra progreffi, aliis in locis, inter ciues fuos, inter populares, praemiis acceptis fidem faciunt, vbi ad vitae officia et negotia euocati fuerint!

Laudis enim praeclarae amore et ftudio pectus nullum paullo generofius vacare poteft, neque fapiens quisquam laudis honeftae cupiditatem improbabit, aut reprehendet, fi quem veram laudem

merito

merito ſuo conſequutum geſtire, et, tacite ſaltem, in votis habere viderit, vt bene parta laus in aliorum notitiam veniat, multo magis, vt publice illa pronuntietur. Nota eſt Themiſtoclis vox *a*), *qui, cum ab eo quaereretur, quod acroama, aut cuius vocem libentiſſime audiret, reſpondit: eius, a quo ſua virtus optime praedicaretur.* Vnde apud Plutarchum neſcio quis, ad iuuenem aliquem dixiſſe fertur: *o infelicem te, adoleſcens, qui tuae laudis nullum vnquam praeconium audiueris!* ſcilicet dummodo ea laus ſit vera, non fucata, nec ad adulationem compoſita, quae potius dehoneſtare ſolet quam illuſtrare.

Sane quidem laudis et gloriae amor poteſt eſſe, immodicus, poteſt in vitium, in dedecus, in nefas verti; poteſt eſſe exitioſus et deteſtabilis; quis neget? verum nos de laude ex bonis litteris, ex rectis honeſtisque ſtudiis et artibus, conſequenda agimus, ad hanc excitare, hac inflammare volumus pectora veſtra, Commilitones: hactenus ipſum laudis ſtudium in laudis parte ponitur; excederet autem verae laudis nomen naturam et modum, ſi ad vanitatem, arrogantiam et ſuperbiam deflecteret, ſi a ſanitate in morbum animi verteret; cui medicina parata eſt non modo in philoſophorum ſcriptis *b*); verum in ipſa vita, hominumque vſu, parto ſcilicet, per ventoſam loquacitatem aut altum ſupercilium, aliorum contemtu, odio et deriſione. Contra laudis bene partae et cum modeſtia con-

 iunctae

a) Cicero pro Archia 9.

b) Secundum illa Horatii: ***Laudis amore tumes: sunt certa piacula*** etc.

iunctae magna vis est ad beneuolentiam amoremque aliorum conciliandum, inuidiam auertendam; quodque multo magis optabile habendum, ad animum optimi cuiusque ad similem virtutem laudemque excitandum; idque inprimis locum habere necesse est in iuuenili pectore, vt indolem, tardam quoque, erigat, celeriorem inflammet, ad parem laudem consequendam et ad superandum aemulos stimulet. Recte vtique; etiamsi ii, qui iam annis, vitae vsu, philosophorum auctoritate, prudentum praeceptis, edocti, ad laudem inter vulgus obtinendam refrigescere soleant, et magis studeant, vt honestatem cum bona existimatione, obtineant, vitae dignitatem seruent, et viris laudatis se probent.

Quapropter inter praeclara Vniuersitatis Gottingensis instituta haud infimum tenere locum recte putamus certamen litterarium ad igniculos ingenii, virtutis, doctrinae, in iuuenilibus pectoribus eliciendos, excitandos et inflammandos: idque tum aliis plurimis exemplis, tum hac ipsa certaminis commissione, in qua versamur, apparuit; nam inter tot tantasque temporum procellas, fortunarum priuatarum ruinas, animorum sollicitudines, fuere tamen, qui studium operamque ad quaestionum argumenta excutienda, meditanda et expedienda, conuerterent, ita vt sollenne hoc non omnino, quod verendum erat, nulla diligentiae et doctrinae profectuum messe in medium prolata transigendum esset.

His quidem melioris sapientiae praeceptis monitisque iam satis muniti, ad ipsa acta sollennium commemoranda accedimus, et, quae de studiorum,

rum, ingenii et diligentiae veſtrae, Commilitones, ſpeciminibus iudicia Ordinum academiae pronuntiata fuerint, publice edicemus.

Quaeſtio propoſita erat

"Ab *Ordine Theologorum*

huiusmodi, vt inquirere ille iuberet:

An miracula Ieſu Chriſti ad cauſas naturales ita reuocari poſſint, vt tum de ipſis cauſis certo conſtet, tum narrationibus evangeliſtarum vis haud inferatur, tum denique ipſius Ieſu ſanctitas et fides intacta maneat."

Praeter expectationem tamen Ordinis accidit, vt, ſuspenſis ſeu praeſentium rerum ac fortunarum difficultate, ſeu incertae ſortis ac vitae ſollicitudine, animis, nemo eſſet, qui ad disquiſitionem non adeo difficilem nec tam arduam aggredi auderet.

Melius ſibi ſuisque rebus conſuluere ii, qui orationis ſacrae e ſuggeſtu habendae pericula fecerant. Erat autem *Orationis ſacrae* argumentum hoc propoſitum, vt

de religione et eccleſia chriſtiana aeternum duratura
Von der ewigen Dauer des Chriſtenthums und der chriſtlichen Kirche

ex Matth. XVI, 15 — 18. ageretur: idque argumentum orationis ad populum habendae grauitate ſua et dignitate ſatis commendabile ita eſt tractatum, vt decertantes omnes laude cuique debita ornare poſſet Ordo Theologorum, eam vero orationem, quae auctorem habuit

Ernestvm Fridericvm Grote, *ex Ducatu Bremenſi, antea inter Seminarii Philologici Sodales adſcriptum,*

etiam

etiam praemio dignam poſſet iudicare. Itaque ei publice praemium aſſignatum, ac pronuntiatum eſt, proximo ab eo loco ad laudem praecipuam *acceſſiſſe* eam orationem, quae a

GEORGIO ERNESTO HENRICO MEHLIS, *Calenbergenſi*, ſcripta et habita eſt.

« *Ordo Iureconſultorum*

propoſuerat quaeſtionem:

Si ex cambio agitur, in territorio, vbi ius cambiale particulare non extat, an et quatenus deciſio petenda ſit tum ex propria natura negotii cambialis, tum ex legibus cambialibus extraneis, et quidem tam in genere quam habita ratione ſingularium cuiusque cauſae circumſtantiarum?"

Nec ad hanc quaeſtionem quisquam auſus eſt accedere, etſi nec voluntatem nec conatum nonnullis defuiſſe nouimus; verum per incerta temporum praecipitato ſtudiorum curſu, vt quam primum ex Academia discederent, a conſiliis et voluntatibus fuere deiecti.

« Ab *Ordine Medicorum*

edita erat quaeſtio:

Vterus humanus, quoad ſubſtantiam vtrum ſit neruoſus nec ne?"

Traditae ſunt Ordini commentationes duae:

Altera habet verba inſcripta:

Oportet iuuenem medicum ipſum ſuo marte aliqua ſibi comparare, neque omnia ex alienis commentariis depromere.

Altera

Altera cum ſymbolo:

Multa hoc primum cognouimus saeculo; multa venientis aeui sciet populus, nobis ignota. SENEC. Q. VII.

"Prioris commentationis auctor ſummam quaeſtionis propoſitae ſedulo ſecutus, acute et perſpicue, diligenter et iuſto ordine, argumenta congeſſit, comprobandis vteri neruis inſeruientia. In humanis quidem cadaueribus disquiſitiones anatomicas inſtituere ipſi non contigit; in beſtiis autem vtero gerentibus matricis neruos inueſtigans, quos inuenit, delineatos propoſuit.

Poſterioris commentationis auctor ſatis quidem diligentiae in elaboranda illa adhibuit, neque vero aequaliter; omittens quippe in parte hiſtorica, quae addenda fuerant; proferens, quae aut commemoratione vix indigebant, aut leuiter modo erant attingenda. Humani vero vteri ab ipſo diſſecti neruos adumbratione exhibuit."

Ordo Medicorum itaque priorem commentationem praemio a Rege conſtituto dignam pronuntiauit, cuius auctoris nomen reſignata ſcheda proditum eſt:

IOANNES FRIDERICVS OSIANDER, *Wirtembergenſis.*

Poſteriori autem commentationi verbis: "*Multa hoc primum* etc." inſignitae laudem proximi a victrice loci attribuit: cuius auctor nomen profeſſus eſt

GEORGIVS SPANGENBERG, *Gottingenſis.*

"*Ordo Philoſophorum*

pro quaeſtione poſuerat:

Vt ex noto Strabonis loco libri III., comparatis Diodori et Plinii locis, memorabilia de metallifodinis antiquis

antiquis Hispaniae studiose conquirantur, docte et perspicue exponantur, atque ex metallurgiae recentioris doctrina commode illustrentur."

Prodiere in arenam duo iuuenes virtutis et doctrinae laude conspicui, quorum scripta his verbis insignita fuere:

alterum verbis: *Nulla dies sine linea.*

alterum dicto: *Nihil simul est inuentum et perfectum.*

Cum vtraque commentatio sua laude digna esset, altera quidem *Nulla dies* etc. doctrinae diligentia maiore, altera, *Nihil simul est* etc. scientia rei metallicae vberiore; etsi neutra desideriis Ordinis omni ex parte responderet: Ordo consultum esse duxit, praemium ex aequa parte distribuere, et vtrique concertanti dimidium praemii adiudicare. Prodiere schedis apertis nomina: prioris auctor.

Io. Chr. Iac. Bethe, *Gottingensis, Seminarii philologici Sodalis,*

alterius:

Henricvs Chrphor. Roloff, *Magdeburgensis, medicinae et rerum naturae perscrutandarum studiosus.*

Habetis igitur, Commilitones, quod diligentiae vestrae et studiis in posterum nouos aculeos addere possit. Videtis Regem indulgentissimum vota vestra ac nostra, liberalitate et beneuolentia, vere regia, et animi generosissimi et litterarum laudis amantissimi testimonio luculentissimo, annuisse, destinata perfecisse. Vestrarum nunc est partium Regis voluntati et desideriis satisfacere studiorum incrementis laetissimis, dignosque vos hoc beneficio praestare. Vt vero hoc in posterum

per

per has quoque concertationes litterarias rite a vobis curari possit: recitatae sunt *c*) et nunc pronuntiabuntur *quaestiones ab Ordinibus in futurum annum*, redituris sollennibus anniuersariis Vniuersitatis, praemiis suis ornandae, constituto in singulas commentationes victrices XXV aureorum ducatorum (hoc est 296 Franc. 75 Cent.) pretio.

Postulat ORDO THEOLOGORVM: vt

ex historia et scriptis Apostolorum notentur et distinguantur tempora, in quibus cognitioni, cuius elementa a Christo hauserant, nouae aliquid vel purioris, vel clarioris, vel vberioris etiam, lucis accessit.

Aus den Schriften und der Geschichte der Apostel die Epochen zu bestimmen, in welchen die Religions-Erkenntniss, deren Elemente sie aus dem Unterricht Christi aufgefasst hatten, am merklichsten bey ihnen aufgeklärt, gereinigt, und erweitert wurde.

Orationis vero *sacrae* argumentum hoc proponitur:

Vt ex Ioannis XIV, 6. declaretur, quo sensu, quoue modo purior quaedam, atque efficacior, dei cognitio per Christi doctrinam inter homines sit propagata.

Aus Joh. XIV, 6. ist zu zeigen, in wie fern reine und wirksame Gottes-Erkenntniss den Menschen durch die Lehre Jesu mitgetheilt worden ist, und fortdauernd mitgetheilt wird.

Ab ORDINE IVRECONSVLTORVM constitutum est pro quaestione, vt

Exponatur distinctio inter titulum et modum adquirendi, quem vocant.

Aus-

c) Vulgatae iam sunt Gött. Gel. Anz. 1808. 111. St. p. 1106.

Auseinandersetzung des Unterschieds zwischen titulus *und dem so genannten* modus adquitendi.

Ab ORDINE MEDICORVM:

De visus vitio, quod vulgo Mouches volantes *vocatur.*

Von dem Gesichtsfehler der Mouches volantes.

A PHILOSOPHORVM ORDINE

haec sunt pronuntiata:

Constat, ex veterum testimoniis, tam Jaxartem quam Oxum quondam in mare Caspium influxisse; ex communi vero recentiorum opinione, vtrumque fluuium in mare Aral se exonerare. Optat igitur Philosophorum Ordo, vt loca maxime illustria de Jaxarte et Oxo diligenter inter se conferantur; vtque certius, quam factum est, determinetur, quo tempore, quoque casu vel qua caussa horum fluminum ostia obturata, et quinam illi fluuii sint, quos vir fide dignissimus, Bruce, *suis ipse oculis vidit, cum orientalem maris Caspii oram perlustraret* (Memoirs of *Peter Henry Bruce* Esq. — containing an account of his Travels — (1723) London 1782. p. 311 ... 318. Consulatur praeterea *Journal of Travels* by *A. J. Hanway.* Lond. 1754. Vol. I. cap. 20. 24. 59. et tabulae ad p. 87 et 237.) add. *Geograph. Ephemeriden Weimar* 1804. p. 397.

Da, der Aussage der alten Schriftsteller zufolge, der Jaxartes und der Oxus einmahl in das Caspische Meer sich ergossen haben sollen, jetzt aber beide sich in den See Aral verlieren: so wird als Frage aufgegeben: Die vorzüglichsten Stellen vom Jaxartes und Oxus genau zu vergleichen, und genauer zu bestim-

bestimmen, wenn und durch welchen Zufall oder Veranlassung sich die Ausflüsse der gedachten Flüsse verstopfet haben; und ob es diejenigen waren, welche Bruce bey seiner längs der Ostküste des Caspischen Meeres auf Befehl Peters des Grossen gemachten Seereise wahrnahm?

His rite peractis, restabat, vt pia vota ac preces conciperentur: id quod factum est pro fide, religione et pietate nostra, animis sensibusque ad numen Exsuperantissimum conuersis, vt Regem sacratissimum, qui nos tantis hisce beneficiis beauit, seruet, valetudine integra et incolumitate Eum impertiat, felici faustoque curarum consiliorumque successu exhilaret, omnibusque bonorum copiis recreet; vtinam, pace solida firmata et stabilita, securitas ac tranquillitas, publica et priuata, iacta publicae felicitatis fundamenta substructione inconcussa muniat; vt eo facto regnum Westphaliae ad summum prosperitatis, prouentuum omnis generis abundantiae, dignitatis splendorisque, fastigium educi possit: quo ipso populorum fides, amor, obsequium, tantorum bonorum auctorem in ea felicitatis parte, quam meretur, quamque ipse votis expetit, collocet, vtque paternum amorem pietate ac caritate populorum non modo remuneratum sed et cumulatum sentiat; quandoquidem Westphaliae prouinciae fide et amore suorum principum omnes alios populos non modo aequarunt, verum plerosque etiam superarunt, ita vt merito fiduciam habeant animi paterni Principis sui, quod Traianum a Plinio suo eique similibus postulare solitum esse accepimus.

P. P. in Vniv. Gotting. d. XXVII. Sept. CIϽIϽCCCVIII.

DE OBITV

CAROLI WILHELMI PAETZ

I. V. PROFESSORIS

A. D. XXVII. MARTII cIↄIↄCCCVII

AD

HEERENIVM SVVM

SCR.

CHR. GOTTL. HEYNE.

Exoleuit, cum aliis maiorum inſtitutis, mos collegarum vita defunctorum memoriam poſteris publice commendandi. Liceat itaque mihi dolorem priuatum, cum omni academia communem, teſtatum facere, Collega rebus noſtris erepto, ſi non annorum meritorumque numero inter alios conſpicuo, virtutum tamen et laudum decoribus cumulato, ampliſſimorum autem meritorum, ſi iuſta vitae menſura obtigiſſet, ſpe et exſpectatione certiſſima repente praeciſa, deſideratiſſimo. Si enim aequi laudum aeſtimatores eſſe volumus, non minus inchoata, quae quis, ſi per fata licuiſſet, perfecturus erat, in computationem aſſumenda eſſe cenſeo, quam in vituperatione ea annumeranda ſunt, quae quis in longiore vitae vſu, otio et libertate, ad effectum adducere neglexit. Doloris itaque noſtri quae cauſſa eſſe poteſt iuſtior aut grauior quam ex praematura morte eorum, quo-

rum

rum praeclara aliquando in remp. merita iam nunc praeuideri et ex ingenii dotibus, animi virtute et voluntate, documentisque iam editis, mente animoque repraesentari poterant. Quod si eorum bonorum, quorum fructus maturos longo vsu iam experti eramus, diuturniorem tamen vsum interceptum inique ferimus: quanto iustior erit luctus ereptis bonis iis, quorum iucunditatem breui gustu vix delibatam fata infesta inuident.

Amisit Georgia Augusta virum ingenii felicissimi, omni humanitate expoliti, doctrina varia praeclare instructi, historicis studiis et philosophia saniore, ad vitam agendam et disciplinas rite regendas proficua *a*), haud mediocriter imbuti, ad profitendas autem e cathedra disciplinas insigni aliquo naturae beneficio natum, qui sui iam documenta dederat ea, vt satis appareret, fore eum aliquando inter ornamenta academiae nostrae illustriora numerandum. Non enim studii magis et artis, quam naturae et fortunae munus aliquod est, rarum illud et a multis magno labore frustra quaesitum, disciplinarum rudimenta cum fructu et iucunditate audientium e cathedra tradere. Praeter doctrinam enim accuratam, iudicium subtile, sagacitatem in assequendo, quid et quomodo quidque captui audientium sit informandum, perspicuitatem in rebus exponendis verbisque nectendis,

 sermo-

a) Quod de Attico Nepos 17. *principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, vt iis ad vitam agendam vteretur, non ad ostentationem:* adeoque nec formulis vocibusque ex recentis philosophiae adyto petitis in aliena disciplina se iactaret.

ſermonem facilem et expeditum, os diſertum cum voce canora, pronuntiatione plana, nec auribus moleſta: ſunt alia, quae quaſi fidem dictorum faciunt ac perſuadent auditoribus, auctoritatem tribuunt doctori, propenſionem animorum et caritatem ei conciliant, dictis vim affundunt, dicenti decus affiant neſcio quod; haec, quae multa et varia ſunt, nec facile in vnum aliquem ita cumulantur, vt nihil deſideres, naturae ſunt bona, partim fortunae; multa a feliciore proficiſcuntur ingenio, a morum candore, fronte, vultu, vigore mentis et oris, in primisque beneuolentiae aliqua ſignificatione; ſunt quoque quae debeantur aetati qua quis propius attingit annos adoleſcentum in ſubſelliis ſedentium; quae vtique fortunae ſunt munera; non enim huc reuocanda ſunt alia, quae ſiue a caſus alicuius temeritate, ſeu ab aetatis leuitate iuniorum repetenda ſunt, obſequentium amicis *b*), qui in celebritatem docentis, fluxam et inſtabilem, machinationibus parandam, coniurarunt. Quae commemoraui laudis fauorisque meliora praeſidia cum contigiſſent *Paetzio* noſtro: primos

b) Cicero Acad. IV, 58. *nam ceteri* (de philosophorum sectis loquitur) *primum ante tenentur adstricti, quam, quid esset optimum, iudicare potuerunt, infirmissimo tempore aetatis, aut obsequnti amico cuidam, aut vna alicuius quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adhaerescunt.* Habes faciem studiorum academicorum nostrae aetatis et caussas concursationum quas interdum factas audiuimus ad scholas responsis Delphicis hactenus comparandas quod ab audientibus haud intelligerentur.

primos ſtatim ſtadii academici decurſus morte importuna eſſe interceptos vocemque extinctam doctoris academici, iurium doctrinam ita tradentis, vt ex eius ore penderet iuuentus academica, hoc eſt quod nunc infeſtis fatis factum dolemus.

Haec cum ad communem academiae fortunam ſpectent: quis enim adeo obtorpeſcat, aut alienae laudis inuidus, aut rerum tam parum curioſus ſit, vt iacturam fortunae publicae, ſubducto ſtudiis noſtris tali viro, haud doleat! haud tactus ſit aegrimonia! ad me tamen luctus ex *Paetzii* morte tanto grauior peruenit, quoniam notitiam eius a teneris inde annis in paterna domo, et in paedagogio Ilfeldenſi habui, ſtudiorum autem academicorum fui teſtis et laudis fautor; inde per reliquos vitae gradus conſilio et voluntate ei adfui, ita vt hoc ipſo ſtudio meo mea vota et ſpem de eo conceptam fouere videri poſſem; quandoquidem eos, quos diligimus, dum pro viribus iuuamus, nobis ipſis ea re noſtrisque votis velificamur, dumque illorum commodis ſtudemus, nobismet ipſis gratum facimus. Nemo itaque mirabitur, me nunc eius deſiderio eorumque, quae ab illo ad academiam manatura eſſe ſperaueram, fructu ſublato moerere. Qua in re ſi forte pro hoc aetatis meae gradu paullo mollior et fractior, quam par erat, videbor, non equidem hanc ſenſus mei mollitiem excuſabo, nec iraſcar, ſi *in miſerationem caſuum humanorum procliuior* c) habebor quam virum tot vitae curis ac fluctibus iactatum decebat; precabor

Cc 3 tamen

c) Silius VIII, 58. *Battus — mitis Battus! lacrimasque dedisse casibus humanis facilis!*

tamen veniam, verbis Antonini Pii: *permittite mihi vt homo ſim d)!*

Iuſtum autem hunc dolorem meum in cuius ſinum potius effundam, quam in tuum, *Heereni* coniunctiſſime, quem et ipſum vidi amiciſſimi *Paetzii* morte ita contriſtatum, vt meo non minus ſolatio erigendus eſſes quam ego tuo; habebas enim virtutes eius vſu et familiaritate cognitas et perſpectas; omnis itaque meae laudis, qua eius vitam proſequebar, eras ſuffragator ſine oſtentatione, deſiderii autem mei nunc ſocius conſors et fidus. Erat enim animorum veſtrorum ſtudiorumque is concentus, ea conſiliorum litterariorum communio, ex qua mira amoris et caritatis inter viros bonos naſci ſolet coniunctio. Quoties itaque te audiui viri optimi fidem, candorem, honeſtatem, beneuolentiam, praedicare! Tum equidem mente voluere et ante oculos ponere ſolebam indolem eius ingenuam et amabilem, modeſtiam et ab omni proteruitate et arrogantia intactam, cum id vnice ageret vt ad optima exempla ſe componeret, optimo cuique ſtudia ſua probaret; manſit itaque a morbo hoc populari intactus, quo multi, ſi modo de alieno merito et laude detraxerint, famam ſibi partam eſſe putant, in conciliabula et ſodalitia coeunt et per libellos litterarios in famam aemu-

d) Iulius Capitol. in Pio c. 10. "*inter argumenta pietatis eius et hoc habetur, quod, cum Marcus mortuum educatorem ſuum* (Apollonium) *fleret, auocareturque ab aulicis miniſtris ab oſtentatione pietatis, ipſe dixerit:* Permittite, inquit, illi, vt homo ſit; neque enim vel philoſophia vel imperium tollit affectus.

aemulorum obſcure graſſantur. Amabas tu iuxta mecum mores *Paetzii* faciles, commodos, hilares, leporis et facetiarum ſuauitate conditos, verecundiam, ſermones, continentes ſe intra modum decoremque, cuius ille ſenſum habebat molliſſimum, qualis eſſe ſolet hominum humaniore cultu et elegantia et vſu conſortioque politorum; a quo ſenſu multum abhorret vulgus hominum, qui aut torua ruſticitate et arrogantia grauitatem ſimulari putant, aut ſibi ſalſi eſſe videntur, dum ludificantur imbecilliores, in contemtum adducunt meliores, bilém virusque euomunt in eos quibus invident aut quos oderunt; at ille diligenter cauere, ne cuiusquam exiſtimationi aut commodis officeret; tanta erat honeſtatis vis ad mentem ingenuam bonis litteris moribusque informatam. Itaque amore eius tenebantur omnes inter quos verſabatur, et florebat ille laude et gratia bonorum omnium. Quod ſi omnino nulla eſt tam modeſta felicitas quae malignitatis dentes effugere poſſit *e*): infeſtiora tamen inuidorum odia expertus eſt nulla; quod et ipſum in felicitatis parte eſt numerandum; ab aemulorum enim malignitate, quisquis ad virtutem et laudem contenderit, aut rerum ſucceſſu meritorumue luce colluſtratus fuerit, quo tandem modo, qua arte honeſta, ab omni inſultatione et vexatione tutum et intactum eum praeſtes?

His eius dotibus et virtutibus ſi quaerimus quaenam fundamenta ſubſtructa fuerint, eum quidem naturae indulgentiae et libéralitati plurimum debuiſſe fatendum eſt; nec tamen minus multa

e) Verba sunt Valerii Maximi IV, 7. extr.

cum bonae inſtitutioni in patria domo, et nutritioni fauſtis ſub penetralibus, accepta tulit; tum diſciplinae paedagogii Ilfeldenſis, cuius curam ſuſtinet parens optimus annis meritisque ſpectabilis; e qua discedens omnium cum laude et amore filius in Georgiam Auguſtam ſe contulit ſub veris ingreſſum anni XCVIII. ſuperioris ſaeculi, iis copiis liberalioris doctrinae inſtructus, vt expeditiores haberet rationes in omnibus quae aggrederetur. vtque paratum eius recipiendis diſciplinis et capax ingenium maturos in literis profectus faceret, ita vt vix XX annos natus in certamen litterarium maturiorum ſtudiorum induſtriae propoſitum prodiret, et, promulgata ab ordine ICtorum ordine in annum clↄlↄccci quaeſtione de ſucceſſione vniuerſali per pactum promiſſa *f*) praemium reportaret; ſequutus veſtigia laudum fratris *Ludouici Auguſti*, qui anno abhinc altero victor ab ordine Theologorum pronuntiatus fuerat *g*), qui tamen paullo poſt morbo phthiſico conflictatus exuuias mortales depoſuit. Scriptione victrice noſter ad diſputationem propoſita honores Iuris ſummos eodem anno, ſaeculi primo, adeptus, in numerum doctorum priuatis lectionibus docentium receptus, adſcriptus quoque Aſſeſſoris loco Collegio ICtorum de iure reſpondentium, hiemali ſemeſtri lectiones indixit de iure feudali; docuit quoque

f) Erat quaestio: *Successione vniuersali per pactum promissa an et quatenus promittenti facultas de bonis inter viuos disponendi adempta sit.*

g) Quaestione in annum 1799 proposita *de vi religionis Christianae in vita moribusque animi hominum per tria saecula priora aerae Christianae.*

quoque historiam territoriorum Germaniae praecipuorum; et iam tum coepit dotibus ingenii merita addere *h*). Sub exitum hiemis Kilonium euocatus, antequam eo concederet, vere ineunte Wezlariam profectus, exeunte aestate Kilonium se contulit, lectionibusque iuris habitis doctrinam suam ita probauit, vt iam auctumno sequentis anni, quartus erat saeculi, Heidelbergam euocatus ius profiteretur; anno tamen ibi exacto patriae redditus, auctumno (anni cIↄIↄcccv.) Gottingae scholas aperuit iuris germanici priuati, historiae imperii germanici; tum exercitationes instituit practicas ad exemplum Pütteri, quarum notionem ipse prodidit libello singulari vulgato; inde ius feudale *i*) et criminale tradere coepit. Indixerat cum his in semestre aestiuum huius anni theoriam processus criminalis, erantque iam assignata audituris subsellia; sudat quoque sub prelo libellus ad has lectiones perscriptus.

Verum de his plura memorandi locus haud est; mihi propositum erat tantum hoc, vt luctui indulgerem eumque edisserendis caussis lenirem; eoque ipso pariter bene de te mererer, *Heereni* amantissime, virtutum commemoratione, quas in viro amicissimo mirari solebamus. Vereor tamen ne dolorem vulneris magis exulcerem, cum restent mihi adhuc attingenda nouissima vitae tempora cum mortis praematurae caussis.

Cc 5 Scilicet

h) Verba Ovidii: *addere tantis dotibus et meritum, faueant modo numina, tento;* Perseus de se Met. IV, 701.

i) Praemissa prolusione *de vera librorum iuris feudalis Longobardici origine* v. Gött. gel. Anz. 1806. p. 1.

Scilicet quae naturae benignitas in ingenii animique dotes fuerat effusior, tanto parcior fuit in corporis valetudine; adspectu quidem labem latentem non nisi nuper demum arguente, visceribus tamen inualidis, et humoribus acrioribus ad affectus arthriticos properantibus, quibus oculorum fibras subinde infestantibus, vt debilitato visui succurreret, thermas Aquisgranenses aestate superioris anni adire iussus, malo per aliquod tempus aliquantum leuatum se sensit, vt tamen hiemis intemperie tentatum leuiter corpus destillatione humorum ex capite grauaretur; mox lecto affixus, arthritide inuadente, membris contractis et tumentibus, sagaci tamen medici cura se remittente dolore, die XXVII. Martii sub vesperam melius se habere protessus, amicis dimissis, aliis duobus assidentibus, repente delirio correptus, decubitu arthritici humoris in oculos, mox in cerebrum facto, organis sensuum cum mentis facultatibus conturbatis, tam praeclarae mentis officina intra paucas horas destructa, sub horam quintam eiusdem noctis exspirauit calorque vitalis membra reliquit.

Nuntiata sub diei ortum morte, vix fide nuntiantibus facta, obstupefactis animis, mox ad dolorem remissis, dici nequit, in quem moerorem et luctum demersi fuerimus. Occurrebant animis tot et tanta bona erepta, irrita vota, academiae, litterarumque, inprimis iuris, spes laeta succisa, tot inchoata abrupta, designata elusa. Mihi quidem tanto grauior incubuit luctus, animo iam fracto, quod ante paucos dies ex morte pariter praematura, et pari morbo illata, viri amicissimi,

Pro-

Profefforis Lipfienfis, *Carus*, difciplina voluntate et amore olim noftratis, mihique longe cariffimi, honeftate animi, morum probitate, ingenii dotibus praeclaris, doctrina exquifita folida ac vera, fpectatiffimi. Verfabantur ante oculos moerores parentis, viri optimi, altero nunc filio orbati, non modo praeclarae fpei, qualem iftum funere extulerat, fed famae iam maturae virum. Erant ante oculos tot aliorum cariffimorum interitus, tot mortes meorum, et in his filii virili aetate conftituti, et in caftris Rufforum, dum nofocomium curat, aliorumque morbis medetur, lue graffante abrepti. Quae tamen ipfa praeteritorum recordatio animum iam labefactum tandem erexit, cogitatione conditionis rerum mortalium fluxae et incertae, totque aliorum cafuum, multo quoque grauiorum, confideratione; quis enim in communi Germaniae funere domefticum funus, dolorem priuatum, lamentis profequatur? aut tot malorum toleratione non iamdudum firmatum pectus ad quosuis fortunae cafus habeat? Quae autem vitae vnius iactura verbis ambitiofe amplificari poteft in hac multorum millium quotidiana ftrage! In hac rerum omnium ruina, quae bona fpes fupereft? *quippe vbi fas verfum atque nefas; tot bella per orbem, tot fcelerum facies!* Artiumne et litterarum fplendorem iri reftitutum? difciplinarum bonarum noua incrementa? praeclarorum inftitutorum honorem renouatum? fanctas et auguftas religiones, quae iam contemtae aut neglectae iacent, ad priftinam fanctimoniam reuocatas? vitam publicam, ciuilem et priuatam, fapientius conftitutam? fcilicet philofo-

losophicis tricis et spinis ingenia a melioribus curis studiisque ciuilibus abalienantibus! Itane malum est habendum, si quis peioribus fatis imminentibus praematura morte praeripitur? quantum ille sollicitudinum, curarum, terrorum, agmen, morte anteuertit! *Quem dii diligunt, moritur adolescens:* iam vetus est dictum *k*); quanto magis mors est inuidenda eius, qui iam matura aetate constitutus grauiore animi iudicio mala impendentia praeuidet, ponderat, seruitutem, barbariem, iam in oculis habet? Non iam communis ac perennis omnium rerum mortalium instabilitas animum sollicitat, sed fortunarum factae iam ruinae, cuncta euersa aut labefactata, fundamentis iam conuulsis, summa mista imis: quicquamne esse potest certius, tutius et optabilius, quam obitus maturus, aut spes melior moriendi? quam quidem in prouecta senectute ipsa largitur natura, dum, qui in portu nauigat, ventorum votorumque ludibria ipse ludum facit *l*), mors autem maturior eam spem, tanquam numerato et solutione debiti cum fide, repraesentat. Habet itaque etiam in *Paetzio* nostro locum illud *m*), *quod morte praeuentus est maiore hominum damno quam suo.* Inique ferimus, spes vitae iucundissimas tam acerba morte esse elusas; atqui dudum experientia docuit, pulcherrima quaeque celerius deflore-

k) E Menandro seruatum: *ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος*, a multis repetitum, et ab ipso Plauto Bacch. IV, 7. conuersum in epitaphio modo haud vno; vt in Gruteri Inscript. p. 688, 2. *quam dii amauerunt, haec moritur infans.*

l) Secundum illud notum: *Inueni portum, spes et fortuna valete; sat me lusistis, ludite nunc alios.*

m) Ap. Sveton. Tit. 10.

florescere, exoptatissima eventu fallere, erroribus nos implicitos summis de rebus male iudicare, male sperare, male metuere. Pareamus itaque necessitati fatali, animos submittamus lubentes numinis optimi maximi decretis, et medelam doloris a salutari temporis medicina expectemus Circaeis poculis potentiore. Interea ipsa annorum fuga et exemplis moniti concessum vitae vsum, annos, dies, horas, vtilitatibus publicis priuatisque impendamus, nec vllum momentum recte faciendi praetermittamus; *quid enim melius, quam in mediis vitae laboribus obdormiscere, et ita conniuentem somno consopiri sempiterno n).* Ita *illum diem horribilem aliis, nobis faustum reddemus, nihilque in malis ducemus, quod sit vel a deo immortali, vel a natura parente omnium constitutum o).* Ita eo quisque lubentior fata sua sequatur, et seruitium vitae huius mortalis liberaliter eo magis seruiat, quo propior est dies manumissionis, praesentiorque spes recuperandae libertatis, soluta anima a corporis labe, et a fortunae casibus vitaeque malis praesentibus instantibusque liberata.

Scr. Kal. April. cIↃIↃccvii.

n) Cicero Tusc. I, 49.

o) Ibid. adscribam reliqua quae aurea sunt: *non enim temere, nec fortuito sati et creati sumus; sed profecto fuit quaedam vis, quae generi consuleret humano; nec id gigneret aut aleret, quod, cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. Portum potius paratum nobis et perfugium putemus; quo vtinam velis passis peruehi liceat! sin reflantibus ventis reiiciemur, tamen eodem paullo tardius referamur necesse est.*

DE

DE OBITV GEORGII L. B. DE ASCH

AD VIROS AMANTISSIMOS
IO. FRIDERICVM BLVMENBACH
ET
IO. DAVIDEM REVSS
SCR.
CHR. GOTTL. HEYNE.
M. SEPTEMBRI A. cIↃIↃcccvII.

Si qua sunt casuum vitae humanae solatia: proximo ab istis, quae diuina humanaque sapientia praebet, loco amplectenda sunt potissimum ea, quae ab amicitiae mutuique amoris affectu proficiscuntur. Ita tamen fit vt tanto grauius vulnus nobis infligatur, quando ex eorum, quorum fide et amore recreari solebamus, numero vnus et alter fato iniquo subducitur. In tali casu fieri necesse est, vt, quod amissione cari capitis decessit affectui nostro, id transferatur auctius in reliquos qui ex antiqua consuetudine supersunt. Nolite itaque mirari, viri amantissimi, non magis affinitatis et necessitudinis iure, quam voluntatum et studiorum consensione, mecum coniuncti, si in recenti hoc luctu senii equidem infirmioris excusatione vtor et dolorem meum in sinus vestros effundo, si forte animum depressum alloquio vestro erigere, simul-

que

que veſtrum moerorem ſolatio mutuo leuare poſſim. Communis enim eſt hic luctus inter nos ex morte deſideratiſſimi viri, GEORGII L. B. DE ASCH ſuſceptus, quandoquidem ille, non minus quam me, vtrumque veſtrum beneuolentia et amicitia eſt complexus, vosque eum eo affectu eſtis proſequuti, vt, quoties de eo commemoratio incideret, vos recreari delectarique recordatione viri optimi viderem. Nec vero luctus eſt, qui ad nos ſolos pertineat, aut iactura priuatorum commodorum et vtilitatum, quarum deſiderio tenemur, contineatur: quae lamentatio moleſta, interdum adeo illiberalis, eſſe poteſt, ſi, non a caritate grato que ſenſu, officio et pietate, proficiſcitur, ſed ſublatorum et ceſſantium commodorum reputatione excandeſcit; verum omnem noſtram academiam, inſtituta publica et decora noſtra, omne Georgiae Auguſtae nomen, rem litterariam, attingit; lugemus virum rebus humanis morte ſubductum, cuius liberalitati magnam partem ornamentorum academiae noſtrae debemus; cui acceptos referimus tot apparatus doctrinae variae vtiliſſimos, tot exquiſitiorum litterarum ſubſidia et inſtrumenta; qui nobis inſtruxit ampliſſimum rerum reconditarum penum, ex quo viri docti promſere, et in poſterum quoque proment, materiem ſcriptis praeclaris, quibus Georgiae Auguſtae famam inclareſcere neceſſe eſt. Per annorum autem ſeriem tantam continuata eſt eius liberalitas, et quotannis renouata nouis opibus ad nos apportatis, vt tanto altius infixa ſit animis admiratio per conſtantiam et perſeuerantiam in beneficiis cumulandis: in

primis

primis in hoc benefaciendi genere, quod non, vt superioribus saeculis factum nouimus, a superstitioso aliquo mentis infirmae impetu profectum est, aut a persuasione pietatis monachali, qua maiores nostri ad piam liberalitatem saepe adducti sunt, nec ab ambitiosa laudis cupiditate; saepe enim per litteras *Aschius* me est obtestatus, ne memoratione eorum, quae misisset, in publicis litterariis recensibus et commentariis, inuidiam ipsi et malignorum hominum subdolas machinationes immitterem. Tanta enim multorum hominum est peruersitas, vt ei, qui de aliis bene meretur, non modestia magis quam prudentia, suadeat, vt bene facta occultet, ne obtrectationi et maleuorum calumniae latus praebeat; arrodunt enim ea, quotquot se eadem liberalitate digniores putant, tum ii, qui aliena laude vruntur, interdum ii ipsi, qui, postquam liberalitatis fructum tulerant, superbia stimulante, non modo dissimulant accepta, verum etiam eleuant et in contemtum adducunt. Itaque felicitatis loco habendum est, bene de aliis merendo inuidiam effugere; fortitudinis, si non effugeris, contemnere; magnanimitatis, ingratis ignoscere. *Aschii* liberalitatem prouocauerat grata in Georgiam Augustam nutricem pietas, tum litterarum iuuandarum ardor, quo inflammatus optabat noua earum alimenta parare, nouas virorum doctorum ingeniis faces admouere et, quantum in se esset, vtilitatibus academiae publicis consulere. Etsi itaque dolorem priuatum premere et silentio concoquere vellemus, officium tamen pietasque postulabat, viri tam splendide de nobis meriti nomen et memoriam

colere,

colere, obſtrictam tot beneficiis gratamque mentem teſtari, perpetuam recordationem Manibus ſpondere, cineri conſecrare; ſin autem pietatem publice declarandi facultas haud obtingeret, poſtulabat tamen pietas priuata, dolorque vrget ſtimulatque, nec animum patitur acquieſcere, et affectum intra parietes priuatos coercere. Iam autem moerentibus et acerba fata conquerentibus quid dulcius eſt quam ſermones miſcere de eo quem lugent, reputare et in memoriam reuocare quicquid de eo memorari aut ad eum referri poteſt? Natura enim procliues ſumus miſeri omnes ad recenſenda ambitioſe ea quae amiſimus; computamus numerum, metimur magnitudinem, commodorum, voluptatum, votorum; nec, eo ipſo nos deſiderium incendere, fruſtra angi, animaduertimus. Altera tamen ex parte iucunditatem habet incredibilem, iucundos praeteritorum temporum ſenſus, priſcam conſuetudinem et vſum, in memoriam reuocare, ante oculos ponere; nec negari poteſt, ſenſim dulcedinem aliquam ipſius moeroris ſubire, moeroremque dilui et mitigari, animo ſuauitate neſcio qua perfuſo; idque multo magis fieri neceſſe eſt in deſiderio viri, de quo nulla niſi grata et iucunda meminimus; cuius beneuolentia et liberalitas ita nos deuinxerat, vt nunc etiam dolor noſter iucunditate haud vacet. Non itaque, viri amantiſſimi, rem vobis ingratam me ſuſcepturum eſſe arbitror, ſi, a quibus cauſſis amor eius et ſtudium erga nos proceſſerit quaeque nutrimenta habuerit, in memoriam reuoco.

Anni ſunt fere XXXV. ex quo primam viri optimi notitiam accepimus. Erat enim annus ſuperioris ſaeculi LXXII. quum litterae eius ad nos allatae ſunt, cum munere ac gratae memoriae teſtatione erga altricem ſuam Georgiam Auguſtam, cuius nutritioni, annis iam tum XXII. elapſis, fortunae ſuae locique, ad quem euectus eſſet, primordia et praeſidia debere ſe fatebatur. Adierat ille, cum iam antea Tubingae inde ab a. XLIV. ſtudiorum academicorum curriculum eſſet ingreſſus, academiam noſtram M. Maio anni XLVIII. anatomiae in primis ſtudio flagrans; et expleuit ſitim a) fauſta diſciplina Halleri, cuius interioris admiſſionis diſcipulum ſe fuiſſe ſubinde gloriari ſolebat: audiuit praeterea Segnerum cuius proceſſibus chemicis in laboratorio adfuit, et Brendelium; ſummosque in arte medica honores eſt conſequutus a. L.

a) Per binas hiemes super quinquaginta cadauera partim demonstrata se vidisse, partim suis ipsius exercitationibus subiecisse, professus est. Commilitonem habebat Zimmermannum, eximium virum, debita laude haud defraudandum. Ipse Hallerus in Elogio disputationi adiecto verbis vtitur: "absentem amabo, quem in theatro anatomico adsiduum socium, in praelectionibus perpetuum auditorem, in graui morbo amantem custodem expertus sum." Illa enim aetate magni medici a studiis anatomicis fidem et famam suae doctrinae petere solebant, non a metaphysicis scholae suae subtilitatem inanem captantis ariolationibus et contentionibus. Ipse *Aschius* pietatem in Hallerum seruauit, quamdiu viueret, eamque declarauit audita eius morte litteris ad nos scriptis tanquam luctu domestico.

a. L. *b*) diſputatione haud ignobili ſcripta *de primo pari neruorum medullae, ſpinalis c*). Ex his annis vnus inter nos ſuperſtes eſt Pütterus; nemini praeterea ex collegio noſtro, ſi bene memini, adſpectu alloquioue erat cognitus. Tanto magis ille nobis innotuit ab eo inde tempore, quo litterae ſupra memoratae nobis redditae ſunt. Erant illae datae ex caſtris exercitus Ruſſici victoris ſub duce Comite Romanzovio *d*). Cum litteris erant redditi Koranus

b) Die XVII. Augusti quem diem sibi sollennem L. anno post tanquam semisaecularem se celebrasse nobis significauit litteris suis anno 1806. $\frac{7}{19}$ Augusti ad nos datis.

c) Programmati a Segnero, praemissa theoria machinae cuiusdam hydraulicae, scripto adiecta est vitae narratio; plenius ea nomen *Georgii Thomae Aschii* in fronte habet; oblata est Hermanno Kau Boerhavio, Imp. Russ. primo Archiatro: quem mox fortunae suae fautorem habuit.

d) *Du Camp sur le Koherlug* (Kaherluc) $\frac{\text{28. Octobr.}}{\text{9. Novembr.}}$ 1771. Placet verba adscribere honorifica non minus ipsi quam academiae Gottingensi: „*Messieurs, C'est avec une satisfaction toute particulière, que je me rapelle avoir été il y a vingt deux ans citoyen de Votre Illustre academie; que c'est aux leçons des hommes les plus celebres de ces temps là ainsi qu'au libre accès dans Votre Bibliotheque que je dois les connoissances qui m'ont fait parvenir il y a dejà quinze ans au grade de premier Medecin de l'armée Imperiale de Russie, place que j'occupe encore actuellement dans celle aux ordres de S. E. Mr. le Maréchal Comte Romanzow. Agréez donc, Messieurs, comme une faible marque de ma reconnoissance l'Alcoran ci-joint avec 15 pieces y relatives, tombé entre mes mains lors de la defaite du Grand Vezir dans son Camp de l'autre côté du Danube à Babada par le Général Weismann, que j'ai*

Koranus nitide ſcriptus et XXV. alii libelli arabice, vnus perſice, ſcripti, Korani fere ſegmenta, ex praeda, quam milites Ruſſici in tentorio ſummi Othmanici exercitus ducis victi, et caſtris vltra Danubium in Bulgaria ad Babada poſitis Weismanno duce exuti, conuectauerant.

Litteris miſſis, quibus gratum animum teſtata eſſet Vniuerſitas noſtra academica, prouocatus, ad aliam, eamque ampliorem, liberalitatem proceſſit anno LXXIV. deſtinatis noſtrae academiae copiis recentibus ex praeda, per diuerſa praelia et expugnationes oppidorum Bulgariae, inprimis oppidi Bazarczyk (in Romania), de Turcis victis acta *e*); inerant ad XXXVII. manuſcripta arabica et turcica, maiore quidem ex parte Koranica et liturgica; adiectis tamen aliis, numis quoque peregrino habitu inſignibus. Subſequuta ſunt alia, eaque lautiora, anno LXXVI. ex Petropoli poſt fauſtum reditum factum miſſa, codices arabici et turcici, nonnulla ad terras, quas victor exercitus peragrauerat, et ad res geſtas ſpectantia, porro ſeries numorum Ruſſiae Imperatorum cum aliis monetis Ruſſicis *f*); acceſſit

j'ai l'honneur de vouer à Votre Bibliotheque. Il ne me reste plus qu'à y ajouter les assurances etc. Vtebatur autem Aschius Weismanni ducis familiaritate, et Comitis Romanzow fauore, cuius humanitatem et beneuolentiam summis laudibus efferre solebat.

e) Litterae datae sunt à Fockzany, (nobili per pacem factam oppido) le $\frac{9}{20}$ Janv. 1774.

f) *Suite des Empereurs de Russie en Roubles depuis Pierre le Grand.*

acceſſit anno inſequente ſeries magnorum Ducum et Principum Ruſſis imperantium inde a Rurico ad Imperatricem Eliſabetam argenteis numis expreſſorum; mox et alia ſeries vultibus aere redditis arte praeclara inde ab Alexio Michaelis fil. 1672 vsque ad Catharinam II. Ab eo inde tempore copiis his numismaticis locupletandis indefeſſo ſtudio curaque pertinace incubuit, miſſis quotannis, etiam repetita vice, nouis acceſſionibus, ita vt apparatus hic Ruſſicus numismaticus pro locupletiſſimo habeatur. Nec vero in Ruſſicis ſubſtitit, ſed aliarum quoque Aſiae Europaeque terrarum monetam conquiſiuit incredibili ſtudio, beavitque Bibliothecam academicam numis omnis generis et metalli Sibiriae, Tatariae, Indiae, Iaponiae, vna cum Turcicis, inprimis tamen Arabicis et Perſicis, Armeniisque numis; horum quidem magnam copiam impertierat *Iac. Reineggs* M. D. ex Georgia redux a. LXXXV. et Tibetanos *Io. Iährig*, interpres litterarum Mongolicarum, a. XC. Nec tamen minore pretio et aeſtimatione habitae ſunt opimae, quibus bibliothecam noſtram inſtruxit, copiae librorum Arabicorum, Perſicorum, Tibetanorum, Mongolicorum, Sinicorum, aliorumque. Illatus eſt cum his librorum Ruſſicorum prelo expreſſorum et res hiſtoriasque imperii illuſtrantium ingens numerus, ita vt in Bibliothecam academicam bibliotheca noua Ruſſica immigraſſe videretur, cum aliis litterariis opibus, maxime ad geographiam ſpectantibus, tabulis manuſcriptis et prelo excuſis chorographiam, proſpectum vrbium et palatiorum exhibentibus; addita chalcographa

 varia

varia et ſpecimina induſtriae, artium ingeniorumque Ruſſiam illuſtrantium.

Mature copiis litterariis adiunxit opes naturae, cura docta habita eorum, quae hiſtoriam naturalem dictam conſtituunt, et, quo ipſa res facile reduxit, progreſſus quoque eſt ad conquirenda et congerenda mirabilia exotica artis rudioris, ingenioſa tamen, ſuperſtitionis, ritusque publici et priuati, inprimis Lamaici et Mongolici, arma, vtenſilia, veſtimenta, e Songaria, Bucharia, praeſtigiatoris Schamani e Tunguſis, et Samoiedici pueri et puellae, habitus; quibus acceſſere ex Americae occidentalis ad ſeptentrionem inſulis noui apparatus, nauigantium cum Billingio ſtudio, reportati. Fauit viro ſtudioſiſſimo fortuna propitia, quae ex peregrinationibus complurium virorum doctorum per Imperii Ruſſici prouincias, tandem quoque ex nauigatione per mare ſeptentrionale et orientale facta eum ditauit. Ita ille amicorum ſtudiis, potentium indulgentia, clientium obſequio, prouincias imperii Ruſſici peragrantium, vſus eſt ad commoda noſtra cumulanda. Ita quoque vix quisquam erat, quem ad nos commeare acceperat, aut in Germaniam iter facere, quem non mandatis ad nos perferendis, aut nouo munuſculo onuſtum ad nos allegaret. Proſtant itaque in Muſeo academico opes ingentes naturae terrarum variarum, e prouinciis inprimis Ruſſicis, maxime Sibiriae omni ex genere metallorum, foſſilium, vegetabilium, nonnulla quoque animantium. Hortum botanicum eximie inſtruxit ſeminibus exoticis, inprimis Sibiricis, etiam ex Cherſonneſo Taurica.

Tam

Tam eximius ille erat beneficiorum ſuorum diſpenſator, vt non oſtentatione ſed vtilitate ea metiretur. Nec ille, ſi priuatis noſtratium ſtudiis prodeſſe, deſideria litteraria explere poſſet, votis cuiuspiam aut vtilitatibus defuit; miſſisque publicis copiis adiecit ſaepe priuatas, viris doctis, quorum deſideria, ſi rogati eſſemus, officioſe ad eum detuleramus, diſtribuendas. Talem officioſam voluntatem et munificentiam et vos mecum expertos eſſe, viri coniunctiſſimi, grati teſtabimini, Tuque inprimis, amiciſſime *Blumenbach*, quem honoris cauſſa nomino; maxime ex quo compererat, te nouo exemplo ex diuerſis per terrarum orbem populis craniorum humanorum congeriem parare, quae ad numerum tam inſignem nunc excreuit, vt mirationem ſpectantium moueat; huius apparatus magnam partem *Aſchii* intelligentiſſimae prouidentiae et curae diligentiſſimae in conquirendo te debere fateris. Si quid itaque nouae notitiae ex Ruſſicis exoticisque terris nuntiatum, aut, naturam ignotum aliquid necdum viſum animaduerſumue genuiſſe, narratum eſſet: *Aſchii* ſedula ſagacique cura mature ad nos afferri ſolebat: quae res quantopere ſtudia noſtra acuerit, veternumque ingeniis inter ſollennia torpentibus excuſſerit, facile eſt ad intelligendum. Itaque quoties per litteras nuntiatum erat, nouas opes Bibliothecae publicae et Muſeo ab *Aſchio* eſſe paratas, iam vecturae maritimae terreſtriue eſſe traditas, iamque appropinquare, meminiſtis, adhuc ipſi, Viri amantiſſimi, quos alloquor, quantopere exultabamus! quanta expectatio, quae morae impatientia, cum

 vero

vero apportatae essent, quanta tum erat liberalitatis viri optimi admiratio! quam grata, sensu iucunda, verbis ampla, praedicatio! quae mox ad collegas nostros manabat et per omnem academiam diffundebatur. Mirabamur modo eorum, quae aduenerant, nouitatem, raritatem et caritatem, modo viri praestantissimi doctam sagacitatem, studium flagrans, in indagando, rimando, parando, constantiam et liberalitatem; nihil eum fugere, quod aut copiis litterariis vel numariis antea iam prouisis et congestis adhuc deesset, aut opibus naturae artisue exoticae ac moris peregrini memorabilibus accedere posset; reputabamus mirabundi, quanta litterarum ac naturae notitiarum varietate imbutum esse deberet ingenium viri tot officiis curisque artis medicae occupati! A multis nuntiatum est, quoties de Gottinga ornanda ageretur, nec occupatum eum visum esse nec infirma valetudine; sed senectutem ipsam valere iussisse: nam etiam senectuti ingruenti aditus obsepiri potest virium animi intentione, si corporis vires succumbant; obniti, ne velis esse senex, est aliqua senectutis retardatio. Dispiciebamus de vtilitate singularum rerum ad illustrandum aliquid de quo ambigeretur in physicis vel geographicis aut historici generis; parata iam erat materia nouis curis doctorum virorum, qui inuenta et obseruata noua ad se et suam disciplinam spectantia excutere et inquirere satagebant. Atque haec illa sunt, quibus singularis et eximia laus Georgiae Augustae succreuit, et ad exteros quoque est propagata, cum intelligeretur, non inerti otio nos torpere,

nec

nec in ſollennibus ac vulgaribus diſciplinae ſuae vnum quemque acquieſcere, ſed ſtudio antiqua retractandi, emendandi, perficiendi, teneri, ea quae ab aliis, exteris quoque, ſint inuenta et animaduerſa, curare, et ſuis copiis adiungere, vtilia a vanis et inanibus ſecernere, ſubtiliter excogitata ad vſum vitae exigere, aut reuocare, ceteris valere iuſſis, quae ſubtiliora ſunt, quam vt ex iis aliquid, quod exploratum, aut quod proficuum ſit, aut ad vitam, virtutem, vim ingenii acuendam fructuoſum, elici poſſit. Ita feruere ſtudia, ingenia vigere, litterae effloreſcere, abſterſa illa multorum ſocordia, quum nihil curant, niſi quod intra diſciplinae, quam e cathedra profitentur, clauſtra, et in ipſo illo penu, e quo docenda promere ſolent, continetur; aut ignobile otium in nouellis politicis et litterariis relegendis conſumunt, ingenii vires atterunt, et foedis litterariorum hominum inter ſe digladiantium decertationibus animum paſcunt; quibus rebus ſtudiorum ardor extinguitur, ſoluuntur vires inertia, frigus letale ingenia occupat. Ne hoc virus, haec peſtis, inter nos gliſceret, tum Curatorum diligente cura, et opera in excitandis ingeniis ſtudiisque et inſtitutis academicis locupletandis poſita, eſt prouiſum; tum multum profuerunt nouae rerum nouarum et mirabilium ſubinde ab *Aſchio* miſſarum copiae, quae materiam ſtudiis interioribus attulerunt, et indagationis ſtimulos indiderunt; quo ipſo ille immortaliter de ſtudiis noſtris et de exiſtimatione Georgiae Auguſtae meruiſſe eſt putandus, dum nouis ingeniorum nutrimentis ſubmiſſis,

quantum in ipso fuit, cauit, ne torpore et veterno litterario opprimeremur, aut ad friuola et inania rueremus, nec fructuosioribus minus fructuosa praeferremus, paleasque pro granis tereremus. Itaque et ego habeo. quod ex Aschianis copiis aliquantum me profecisse profiteor, ne intra studiorum grammaticorum fruticeta ita me continerem, quo minus in finitima vireta laetiora exspatiarer; naturae enim, inprimis humanae, populorum ac terrarum, habitus varii, mores, ritus, miracula, ipsa feritas, barbaries et superstitio, litteras antiquiores mirifice illustrant; dum, a quibus primordiis vita humana eiusque cultus processerit, exemplis his comparatis, discimus; his ipsis studiis senectutem recreo, mentemque seu curis sollicitudinibusque pressam, seu aliarum litterarum minus iucundarum taedio fessam reficio. Nullus enim in litterarum studiis vlla in parte subsistendi et cursum remittendi est locus; quando enim cunque funem laxaueris, rota currit retro.

Verum ad *Aschii* liberalitatem reuocandus est animus: quae cum tanta esset in nos, facile ad assequendum est, quam promta et intenta opera eius fuerit in aliis, quibus nos iuuare, nobis prodesse, posset. Multorum itaque virorum, quos gratia, auctoritate, litterarum amore, eminere norat, voluntates nobis conciliauit, vt et ipsi Georgiae Augustae commodis fauerent. Fuit in his vir grauissimus, *Ioannes Betzkoy*, Eques et a consiliis imperii interioribus, cuius memoriam grata mente recolimus, recensu et adspectu monumentorum munificentiae eius, quae in apparatu Aschiano seruantur.

vantur. Adſcriptum ſe eſſe ſodalitio Societatis noſtrae Scientiarum anno LXXVII., *Aſchius*, ſuorum ipſe beneficiorum immemor, loco beneficii habuit; cumque Societatis vtilitates ad ſcientiarum incrementa et ad Georgiae Auguſtae famam et exiſtimationem bene perſpectas haberet vir perſpicaciſſimus, eius decoribus et ipſe conſuluit, mirifica ſodalitii caritate flagrans.

Munerum ad nos miſſorum nouiſſima fuere ſub anni huius auſpicia curata; parata habebat alia, quae per calamitatem temporum ſunt retardata, tum intermiſſa. Cum tanto ardore ſtudii nos proſequeretur: ex eius magnitudine facile aeſtimari poteſt, quae fuerit magnitudo ſollicitudinis et aegrimoniae nouiſſimis annis, cum res academiae noſtrae tam diuerſis fatis iactarentur. Etſi valetudine parum firma vſus, vita tamen ad rationis et artis praecepta inſtituta, aetatem paullo vltra annum LXXVIII. produxit; naturae beneficio, quod quis non exoſculetur? non ſibi optet? placida morte obdormiuit, noſtrique amorem non niſi extremo cum ſpiritu depoſuit. Narrat enim vir amiciſſimus, qui de eius morte ad nos ſcripſit, pridie diem emortualem, erat is XXIII. Iunii, vocatum ſe ad *Aſchium*, conueniſſe eum conantem identidem de Gottinga memorare et mandata dare, labante tamen memoria in voce ſubſtitiſſe nec vltra fari potuiſſe; cumque abeuntem aliquoties reuocaſſet, in eodem nomine vocem et mentem defeciſſe; adeo etiam morientis linguae balbutienti inſediſſe et animae iamiam fugiturae oberraſſe caram nutritiam Georgiam Auguſtam. Licet itaque credere,

credere, cum ille in ipfo corporis et animae difcidio noftri memoriam feruauerit, eum nec inter meliores verfantem noftri recordationem effe dimiffurum.

Mirabilem hanc noftri caritatem quis non dignam effe iudicet quam pietate perenni colamus! quis, etiamfi ipfe fenfu affectuque vacet, non intelligat, noftrum officium poftulare, vt ad omnem pofteritatis memoriam commendemus virum, qui per magnam vitae partem nos, noftraque commoda, litteras, exiftimationem pro fumma votorum fuorum habuit; idque non verbis fpeciofis prae fe tulit, non inani affectauit ambitione, fed factis, curis, laboribus, fumtibus e re familiari expenfis, probatum dedit et eft teftatus. Quisquis litteris bonas, doctrinae fructuofae ftudia, quisquis Georgiam Auguftam colit, amat, is etiam *Georgii Afchii* memoriam caram fanctamque habebit. Etiam pofteris haec eloquimur; hoc enim iam praeuidere et praefentifcere debuit vir meritiffimus, pofteritati fe non minus has fuas opes litterarias confecraffe quam huic aeuo; nec iisdem finibus, quibus vita, meritorum quoque laudem fructumque terminari; vti omnino eorum, quae vir bonus curat, nihil eft quod non ad pofteritatem quoque pertineat. Mihi certe *Afchii* tanquam praefentis imago, beneuolentiae et amoris fenfus, multoque magis liberalitatis, qua Georgiam Auguftam auxit et ingentibus copiis ornauit, memoria tam alte infixa eft imis medullis, vt ne morte quidem euelli poffe credam. Cum enim aliae plerumque affectiones et propenfiones fenio aggrauante remitti

foleant;

ſoleant: eae, quibus nos tenebamur, litterarum iuuandarum ſtudio communi conglutinatae, longo annorum decurſu tanquam maturitate erant corroboratae. Ipſa liberalitatis in remp. academicam perſeuerantia, datis acceptisque beneficiis, vtriusque noſtrum caritatem et fidem firmare, vinculisque artius adſtrictis tenere videbatur.

Ita ille vita deceſſit, felix praedicandus, quod tam praeclara laudis ſuae monumenta reliquit; cumque aliorum, ne memoria intercidat, dies emortualis celebrari ſoleat, *Aſchii* memoria recoletur toties quoties eius litterariis ſubſidiis vtentur viri litterati et litterarum ſtudioſi. Felix ille et in hoc, quod tolerabilis ſenecta, placida et lenis, ei contigit, cum auctoritate et dignitate, quodque maius eſt, cum conſcientia vitae bene actae et cum multorum benefactorum recordatione iucunda. Quem tandem, qui ita vixerit, vixiſſe poenitebit! Obtigit vero illa quoque felicitas, quod vita diſceſſit integris mentis facultatibus, nec ſenio tam vieto et caduco, vt mente prius deficeret et ſenſu, quam anima et ſpiritu.

Nunc vos, *affinis* et *gener*, viri optimi, eas officii et amoris inite rationes, vt, quae *Aſchii* diſceſſu erepta mihi ſunt vitae ſolatia, veſtra mihi caritate ſint reddita. Ita ſane eſt, ſenectutem multa habere mala, et vnum ſatis eſſe, "quod diu viuendo multa quae non vult, videt:" habet tamen et bona ſua, in quibus eſt hoc quoque, quod aetas ipſo ſuo progreſſu nouas parit officii, conſuetudinis, ſanguinis neceſſitudines, eoque nouas animo-

animorum affectiones; in quo genere affinitatis inprimis incidere solent coniunctiones. Quare in tua potissimum fide et caritate acquiesco, optime *Reuss*, quoties de Bibliothecae academicae fortuna sollicitus, reputo, quem illa porro habitura sit administratorem, et, quo nomine nunc video nostri loci homines appellari, conseruatorem; hanc spem fidemque te pie et inuiolate seruaturum esse pro certo habeo, meque erigo, in hac omnium, quibus fruebamur, bonorum labefactatione metuque ex incertis fortunae; quorum quidem cogitatione illud saltem consequor, vt decursus mei metam in oculis positam aequo animo intuear, ad eumque locum occupandum properem, in quo vere dicere liceat, me omnia humana infra me posita habere. Scripsi ineunte M. Augusto anno saeculi septimo.

RECOGNITA

ET

RETRACTATA

IN

OPVSCVLIS ACADEMICIS

Vol. I – VI.

450

Quod Solon professus est, *senem se multa discere a)*, id meo me iure pronuntiare, non equidem glorior, laetor tamen, idque in iis pono, in quibus fortunam non prorsus infestam habui. Ex eo enim tempore, quo litterarum tum aliarum tum humanitatis ingressus sum stadium, si incrementa reputo, id quod vt faciam, omnis fere dies me admonet, quae inde a puero vidi in his studiis successisse alia aliis, cum ab improbo vocabulorum memoria comprehendorum labore, cui ipse innutritus fui, processum esset ad meliorem interpretandi scriptores et sensum dictorum cognoscendi rationem, inde ad criticam subtiliorem verborum, tum etiam rerum, et sententiarum historiarumque seuerius iudicium, mox ad artem quoque et elegantiam orationis et scriptionis aestimandam aliisque declarandam, ita vt verus verae humanitatis sensus inde fructusque ad animos nostros proueniret: si ea, inquam, reputo, videor mihi plures tanquam aetates viuendo peregisse. Eaque cogitatio non minus subinde animum subiit, quoties opuscula haec academica vno et altero volumine collecta euulganda iterum recognoui. In multa enim incidi, quae eo, quo scripseram, tempore rem aut intactam aut parum cognitam in medium proferebant, nunc autem inter vulgo

a) Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

 nota

nota habentur, alia, aliorum ſtudio excitato, nouis curis et copiis affluentibus ab aliis ſunt pertractata et aucta. Tantum enim abfuit, vt aemulos, aut alios, qui poſt me vel praeter me eadem argumenta vberius ac doctius elaborarent, laudi meae, ſi modo aliqua eſſet, aliquid detrahere velle putarem, vt potius placerem mihi in eo, ſi alios ad idem argumentum tractandum incitaſſem aut perlexiſſem. Via enim regia et lata in litteris omnes incedimus, nec de via alios deiiciendi ius cuiquam lege eſt conceſſum. Tum vero ſemper ita ſtatui, vt mei loci et ordinis homini id maxime agendum eſſe putarem, vt non modo ipſe pro virili bonis litteris prodeſſem, verum aliorum quoque ingenia et ſtudia excitarem; vana enim eſt eorum opera, qui ſibi perſuadent, ex virtute et laude aliorum a ſe arroſa, ſuae ipſorum virtuti aliquid accedere. Quanto melius erat, ſua quemque virtute niti ſuaque laude frui. Itaque iucundum et optabile viſum eſt, quoties ſe offerret opportunitas laudibus aliorum aliquid addendi easque ſuffragatione mea, ſi res ferret, fouendi; eosque qui inuidia aeſtuabant, meae de ſtudiis humanitatis ſentiendi rationis ignaros, exulceratum animum fruſtra habere dolui. Delectat enim me ipſa haec cogitatio, eſſe qui, me iam grandaeuo, longius ſint progreſſi, nec ſtudia eo loco, in quo ea ante tot annos reſtitiſſe videram, ſubſtitiſſe. Mihi autem nec ſumſi quicquam nec arrogaui; quicquid enim in his ſtudiis profeci, id loco, in quo ſum conſtitutus, et ſubſidiis praeſidiisque quibus vti contigit, me debere ingenue profi-

profiteor, nec tam laudi mihi hoc cedere, quam pudori habendum fore, ſi commodis iis recte vſus non eſſem; idque, quod ſequutus eram, vt vice cotis fungens alios ad paria ſtudia excitarem, me aſſequutum eſſe laetor; glorior quoque hoc, quod, non ſine iucunditate aliqua, animaduerti, plures eſſe commentationes, quarum argumenta tum, cum de iis agebam, verſabantur in re antea aut intacta aut parum explicita, quae tamen mox, aliorum ſtudio ſuſcitato, nouis virorum doctorum curis copiisque auctius vberiusque ſunt pertractata. Itaque nec refugi haec ipſa, quando in manus meas peruenerant, perlegere, memorabilia enotare, et, cum commentationes meae in vnum collectae proditurae eſſent, iſta aliorum annotata laudare et ſuis locis ſubnotare, parique ſtudio ſubiungere ea, quae ipſe ſerius animaduerteram emendatione aut illuſtratione egere. Inde ſubnata ſunt ea, quae nunc ad calcem nouiſſimi opuſculorum voluminis *auctarii* loco ac nomine ſubiicere conſtitui, eodem modo, quo alia iam in *prioribus voluminibus* adieci nonnullis proluſionibus, inde ab a. ſuperioris ſaeculi LXIII. ſcriptis et Vol. I. 1785. iunctim vulgatis.

Libros *Retractationum* ſcripſit Auguſtinus, alio forte ſenſu. Vix equidem virum doctum fuiſſe arbitror, maturioris ſaltem aetatis et prudentiae, qui ſtudiorum ſuorum, et, ſi qua ediderat, ſuorum ſcriptorum recognitione inita, non in votis haberet, vt nonnulla aliter er melius conſtituere, alia retractare et emendare liceret. *Emendaturus, ſi licuiſſet, eram!* Etſi in opera tenui, tamen non

 dimit-

dimittam opportunitatem oblatam, nonnulla ſaltem in his opuſculis, quoad licet, emendandi, alia diligentius conſtituendi.

In *Commentatione de genio ſaeculi Ptolemaeorum* Vol. I. haec ſaltem monebo: Paullo licentius forte vſus videri poſſum eſſe voce *Genii:* nec monenti repugnabo; exemplo tamen Martialis id me facere memini (VI, 60.); *victurus Genium debet habere liber:* ſi hoc ſenſu dictum illud acciperem, vt ſit fauſta aliqua natiua indoles, quae librum commendat, eique pro Genio eſt fortunae melioris arbitro; vnde etiam homo aut ipſa res per Genium fuit declarata, et Genius hominis pro ipſo homine vſu loquendi dici coepit: Ita eſt *Genius* non modo *hominum*, ſed et *locorum*, *vrbium*, *prouinciarum*, in numis; ita et *ſaeculi*, *temporum*, *Genius*, hoc eſt indoles, habitus, fortuna; adiuncta notione propriae alicuius laudis: etſi non ignorem verſum Martialis poſſe ſimpliciter accipi de fortuna et fato bono ac propitio. Vt vero *Genius* excellentius aliquod ingenium declaret, complexu plurium mentis facultatum inſigni et raro ornatum, non niſi recentiorum linguarum vſu proprio poſſe fieri exiſtimo. Statuat tamen de his pro ſuo quisque genio vel ingenio. Pergo ad alia: p. 121. ſcriptoribus qui olim de Alexandria ſcripſerant, addendum eſſe Horapollinem *περὶ τῶν πατρίων τῆς Ἀλεξανδρείας* apud Photium Cod. CCLXXIX. ex Helladii Chreſtomathia.

Amor litterarum, qui nobilitauit et apud poſteritatem conſecrauit Ptolemaeorum nomen, intra primos reges duo vel tres ſubſtitit: Nam Ptole-

Ptolemaeus Lagi ex contubernio Alexandri de litterarum honore et vtilitate ad regni adminiftrationem fapienter et prudenter inftituendam iudicium verum et rectum habuiffe videtur; ita et ipfi Ariftotelica inftitutio Alexandri profuit. Philadelphus iam in mollitie et luxu aulae educatus voluptates ex litteris et artibus venabatur, cum fenfu tamen pulchri, elegantiae, venuftatis; itaque Mufas ad aulicum luxum et fplendorem cultu vtique elegantiore adornauit, priftinam tamen et natiuam virtutem et virile robur eius aetas mollitie aulae infringere, mox ad leuia et friuola deducere, feveriores litteras ad doctas nugas deflectere coepit; nec fequentes inde ab Evergete reges vllum rectum fenfum litterarum habuiffe videntur; Phyfcon autem eas dehoneftaffe eft dicendus. Narrat Plutarchus de adulatione p. 60. A. Phyfconem, qui volebat φιλομαθὴς haberi, delectatum contentionibus de minutiis et fpinis grammaticis, vsque ad medias noctes inanibus fermonibus effe detentum; et inter haec neminem fuiffe, qui immanitatem et flagitiofam vitam ei exprobraret (add. p. 56. E.). Comparandus ille hactenus cum Hadriano, qui, cum vellet etiam in minimis primas tenere, *profeffores omnium artium femper, vt doctior, rifit, contemfit, obtriuit;* Spartian. c. 15.

Ad p. 104. de leuioribus lufibus poeticis, vt bipennis, alarum, cf. difputantem V. C. *Merian vom Einflufs der Wiffenfchaften auf die Dichtkunft.* Tom. I. p. 181 - 193.

Quam p. 122. profectionem Caracalli in Aegyptum et immanitatem in Alexandrinos ex

vulgari ratione ad a. C. 216. post reditum a Parthis retuli, antecedenti anno 215. assignandam esse e numi auctoritate constituit *Eckhel de doctrina numorum* Tom. VII. p. 215 sq. de re ipsa egi in *Commentat. de calamitatibus Alexandrinorum sub Romanis Impp.*

Ibid. de Aristoteleorum conuictu sublato a Caracallo, quo patet, diuersas philosophorum scholas Alexandriae eo adhuc tempore fuisse, necdum eas in vnam scholam confluxisse, cf. *Buhle Geschichte der Philosophie* Vol. IV. p. 191. vbi idem V. C. etiam de Bibliotheca Alexandrina p. 197. et de Museo memorauit. Serius diuersa tradidit *Benjaminus Tudelensis*, apposito a me loco p. 123. in nota *) nisi is *scholas* pro cubiculis dixit.

P. 126. De libris Aristoteleis a Ptolemaeo emtis, et in Bibliothecam translatis, egerunt posthaec studiosius *Buhle* ad Opp. Aristotelis Tom. I. praef. p. XIX. cf. p. 112. et doctissimus *Schneider* ad Aristotelis Hist. Animal. Vol I. in Epimetro ad notitias subsidiorum p. LXXXII. sqq. nuper quoque ea attigit V. C. *Völkel* de transportatis inter spolia artium operibus 1798.

P. 129. de *Bibliothecae* Alexandrinae direptione ab Arabibus facta quae vulgo narrantur, excussa sunt diligentius superioribus annis a viris doctis pluribus. Antiquiores laudauit *Villoison* in *Prolegomenis ad Iliadem* p. XXXVIII. col. 1. *Abulpharagii* fidem, cui ea innititur, in dubitationem vocauerat iam *Renaudot* in *hist. Patriarch. Alexandr.* p. 170. Suffragari mox visus est locus *Abdollatiphi* in *Compendio Memorabilium Aegypti* a *Iosepho*

White

White edito p. 114. 115. Impugnarunt alii, in quibus *Gibbon*, argumentis a iudicii ſubtilitate petitis, defenderunt alii, in his *Edward Ryan* in *Hiſtory of the Effects of Religion on Mankind*, 1789. Nunc de vanitate narratiunculae conuenit inter viros doctos. In his *Saintecroix* (*Magaſin encyclopédique* 1799. Tom. IV. p. 433.) videndus eſt; et nunc, idoneus arbiter, Ill. *Langlès* ad *Norden Voyage d'Egypte* Tom. III. p. 173 ſq. Fundum tamen aliquem fabulae fuiſſe probabile ſit; forte, expilatis dudum armariis et diſſipatis libris, ſuperfuit farrago librorum, qui ſunt flammis traditi ab *Amru.*

Ad p. 133. ad ea, quae de Alexandrinorum leuitate ingenii, et procliuitate ad ſeditiones mouendas, memorata ſunt, adde locum *Dionis Caſſii* XXXIX. 58. cum nota *Fabricii.* Item *Trebell. Poll.* in XXX. Tyrannis c. 21. p. 311. Exemplum eius modi animorum impetus cum atrocitate v. narratum a Polybio in Excerptis lib. XV. in rebus Ptolemaei Epiphanis pueri, adminiſtrante regnum Agathocle p. 543. *Schweigh.* Ingeniorum turbulentorum metum mouiſſe Auguſtum narrat Dio LI, 17. vt tanta ſeueritate in Alexandrinos vteretur, ſenatuque ademto, Praefecto Aegypti conſtituto, annuum Roma mitteret iuridicum, ita vt nulla amplius in re ſui iuris eſſent, in infimum ſeruientium locum deiecti. Reſtituit ius curiae ſenatumque reddidit Seuerus Imp. (*Spartian. in Severo* c. 17.)

Ad p. 134 ſqq. *de iudicio, quod defunctis Aegyptiorum regibus habitum eſſe Diodorus narrat.*

 Inſer-

Inferuieram cauffae meae, cum mihi effet oratio funebris in morte regis habenda; etfi id commentum Graeci alicuius, ea, quae a facerdote acceperat, exornantis, effe arbitrabar Nunc poft difputata a viris doctiff. Zoega, Heeren, et nuper a Boettigero (*Ideen zur Allegorie der Malerey*. Vol. I. p. 89 fqq.), video inter hieroglypha occurrere tale iudicium mortuorum, et quidem appofita lance.

Ad p. 151. 152. De lacubus apud Memphim, iis quae in votis habebam, iam ex parte fatisfecit *Savary Lettres fur l'Egypte* p 260. vbi expreffa quoque elt aere et ftilo chorographia locorum.

Ad p. 160. de *dicto Simonidis*: quo difficile effe pronuntiatur, *conftanter virum bonum effe b*): fcilicet omnino bonum virum effe, cuiusvis viri ingenui eft; enim vero conftanter, vt nunquam a propofito iufto et recto aut abducaris aut deiiciaris metu aut fpe, difficile effe negari nequit, et, in hac fragilitate naturae humanae, fi euenerit, condonandum eft, nec nimis acerbe exagitandum. Eft itaque hoc, vt alia fententiofe dicta, ad certas temporum rerumque rationes et conditiones reftringendum. Atque id Socrates declarare voluiffe videtur difcrimine inter τὸ γενέσθαι et εἶναι facto. Spectat idem dictum ad comparationem officiorum, τῶν καθηκόντων, ipfa interdum prudentia iubente diffimulare vera, quibus alter male

b) Χαλεπὸν, ἐσθλὸν εἶναι, quod ille a Pittaco acceperat, in cuius tamen sensu et vsu ambiguitatem occurrere memini: quapropter id retractaui. Habui autem in votis, et adhuc habeo, vt existat vir doctus, qui versus metricos melius constituat, quam a me factum est.

male vti poſſit in aliorum noxam. Ad imbecillitatem humanam a Socrate reſpectum habitum eſſe, docent tum illa, quod *neceſſitate vrgente*, ἐν ἀμηχανίᾳ, vel ἀμηχάνῳ συμφορᾷ, veniam habendam eſſe ait, tum, quod id ſolum dixit ſibi praecipuum habere deum, *vt ſemper bonus ſit.* θεὸς ἂν μόνος ἔχοι τοῦτο γέρας; probandum eſſe tantum eum, et pro viro bono habendum, qui ſponte haud improbitatem exerceat, ἑκὼν ὅστις ἂν ἔρδῃ μηδὲν κακὸν, ἀνάγκῃ δὲ οὐδὲ θεοὶ μάχονται. — Ad εὐρυεδοῦς χθονὸς καρπὸν et εὐρυέδεια χθών, v. notata ad Iliad. VI, 142.

Ceterum ex hoc dicto ducta eſt altera ſententia magis etiam vulgata: χαλεπὰ τὰ καλά. quomodo Pittacus illud enuntiauerat, vel χαλεπὸν τὸ καλόν. vt ap Diog. Laert. I, 76. εἰπέ τε, χαλεπὸν, ἐσθλὸν ἔμμεναι. οὗ καὶ Σιμωνίδης μέμνηται, λέγων· ἄνδρα ἀγαθὸν ἀλαθέως ἔμμεναι, χαλεπόν: τὸ Πιττάκειον. Mutata itaque quodammodo ſententia, cum Pittacus ἄνδρα ἀγαθὸν, ἐσθλὸν dixiſſet, factum mox τὸ ἐσθλὸν χαλεπόν. Schol. Platonis in Cratylum in *Siebenkers Analectis graecis* p. 26. ὅτι χαλεπὰ τὰ καλά ἐστιν. παροιμία ἐπὶ τῶν ἐν εὐπραγίᾳ μεταβαλλομένων εἰς ὠμότητα. Φησὶ δὲ αὐτὴν Δίδυμος ὑπὸ Σόλωνος ἀναφωνηθῆναι ἐπὶ Πιττάκῳ ἱκετεύοντι τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι καὶ φάντι χαλεπὸν ἐσθλὸν φῦναι, διὰ τὸ τὸν Περίανδρον εἰς ὠμότητα μεταμελεῖν (μεταβαλεῖν). ὅθεν, οἶμαι, φησὶ καὶ Μένανδρος· ἀρχὴ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν. (οὐκ) ἀγαθὰ τὰ λίαν ἀγαθά. μίμνηται δὲ αὐτῆς καὶ Ἐπίχαρμος, καὶ Πλάτων ἐν πολιτείᾳ καὶ Κρατύλῳ. Pittacum puta, cum audiviſſet, Periandrum Corinthium ad ſaeuitiam deſciuiſſe, ſibi ipſi diffidere coepiſſe, et rogatum

Ee 5 iuiſſe

iuisse ciues, vt sibi permitterent deponere summam potestatem, quam tenebat, ne forte ea ipse aliquando abuteretur. Hoc idem Scholion alio modo constitutum est in Scholiis a Ruhnkenio editis p. 155. in Hippiam maj. extr. vbi idem dictum occurrit. *χαλεπὰ τὰ καλά*: Περίανδρος, ὁ Κορινθίων δυνάστης, κατ' ἀρχὰς δημοτικὸς ὤν, ὕστερον εἰς τὸ τύραννος εἶναι μετῆλθε. Τοῦτο Πιττακὸν ἀκούσαντα, τότε Μιτυληναίων δυναστεύοντα, καὶ δείσαντα περὶ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης, (*de sui animi constantia in recto seruando.*) καθίσαι τε ἐπὶ τὸν βωμὸν ἱκέτην, καὶ ἀπολυθῆναι τῆς ἀρχῆς ἀξιοῦν. τῶν δὲ Μιτυληναίων πυνθανομένων τὴν αἰτίαν, εἰπεῖν τὸν Πιττακὸν, ὡς χαλεπὸν, ἐσθλὸν ἔμμεναι. τοῦτο δὲ μαθόντα τὸν Σόλωνα, εἰπεῖν· χαλεπὰ τὰ καλά. καὶ ἐντεῦθεν εἰς παροιμίαν ἐλθεῖν. οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀδυνάτου τὸ χαλεπὸν ἀκούουσι· ἐπὶ πάντων γὰρ γενέσθαι ἀγαθὸν, ἀδύνατον. Ceterum Pittaci dictum passim, et varie, memoratum est; vt ap. Basilium *de legendis scriptoribus Graecis* §. 67. apud Aristotelem in Moral. I, 11. Rhetor. III, 11. Et Maximus Tyrius primam dissertationem ab hoc orditur, vbi docet, natura ita homini constitutum esse, vt labore et studio virtutem sibi comparet. Ibi in Schol. dicitur Solon illud deflexisse in alterum, *χαλεπὰ τὰ καλά*. vt et apud Svidam habetur. Ad *ἄνδρα τετράγωνον* autem respicit Iulian. Caes. 28. de Marco Aurelio: *δοκεῖ γάρ εἶναί μοί πως ἀνὴρ κατὰ τὸν Σιμωνίδην, τετράγωνος, ἄνευ ψόγου τετυγμένος.* cf. Spanhem. ad c. l.

Ceterum in his deinceps prolusionibus, etiamsi aperte professus non sim, facile tamen deprehenditur

ditur ftudium meum iam tum ad antiquitatem graecam non modo grammatice tractandam, fed ad ipfas res, mores, confilia et facta cognofcenda conuerfum. Ductae funt quodammodo eorum, in quibus ferius opera mea eft verfata, primae lineae: in Prolus. VII. *de cauffis mythorum phyficis*, et in VIII. *de vitae humanae initiis inter Graecos.* Prior illa, loco *feptimo*, fcripta eft anno, quo *Münchhufius* vir immortalis hanc vrbem et academiam inuifit, (p. 186) faeculi LXIV.

In *Prolufionibus trinis* IX, X, XI. *de frugalitatis vitae priuatae vtilitatibus ad vitam publicam, praecipue ad maiorem ciuium frequentiam*, fi quis, paullo inftructior vitae recentiorum aetatum notitiis et iudiciis, ad eas retractandas accefferit, multa ad publicam vtilitatem fpectantia melius conftituere facile poffit, alia quoque emendatius in computandis capitum numeris et frumenti menfuris; vt p. 226. 252. vbi de dimenfo militum et feruorum nonnulla melius conftitui poterant, coll. locis Senecae epift. 80, 5. Donato ad Terent. Phorm. I, 1, 9. Iuuenale XIV, 126. Attigit ea iam Ill. *Mongez*, in perdocta commentatione (*Memoire fur les travaux publics des Romains. Mem. de l'Inftitut. Litterature* To. I. p. 500.) nec conferre pigebit *Io. Dickfon Husbandry of the ancients.* Quantus hominum numerus, meliore foli cultu, intra anguftos quoque terrae fines, viuere poffit, exemplum efto Lycia Afiae XXIII. vrbibus aliquando florens ex fola agrorum et artium cultura, fed bonis legibus vfa, v. Strabo XIV, p. 665. (980.) eadem ferius parum culta et infrequens, nunc fterilis et deferta.

Ad

Ad ea quae *de coloniis veteribus earumque iure et caussis* scripta sunt (Prolus. XIV. XV. et Vol. III. Prolus. V.) quorum continuatio ex parte habendae sunt Prolusiones *de rebus publicis et institutis ciuitatum Magnae Graeciae*, Vol. II. exhibitae *c*), alia accessere studio Cl. viri *Hegewisch* 1808. tum viri praestantissimi, cuius memoriam caram sanctamque habeo, L. B. de *Sainte Croix de l'Etat et du Sort des Colonies des anciens peuples* 1779. cum nostra scripta essent 1766. Recordor adhuc eodem anno, quo Prolusionem de coloniis primam scripseram, (in cursu erat annus saeculi superioris LXVI.) *Benj. Franklinum*, qui vrbem et academiam nostram inuiserat, valde cupidum huius commentationis legendae, cum in familiari congressu esset, qui diceret, ominari se, Americam aliquando se in libertatem esse vindicaturam; eueniet id, aiebat, eueniet, sed vix intra quinquaginta aut centum annos. Tam parum prospiciebat vir acutissimus memorabile istud euentum paucis annis post habiturum esse locum.

Ceterum, cum nomen et vox coloniae, ex nostro inprimis loquendi vsu, late pateat, ad eos quoque homines et populos, qui primi occuparunt aut infederunt terras et insulas a nostris sedibus remotas: paullo latius euagantibus aliis, eoque disertioribus, equidem continui me maxime in eo genere coloniarum, quae consulto a metropoli ad alias terras inhabitandas a Graecis et Romanis fuere deductae et profectae. Etiam metro-

c) Monendum mihi est, alterius Prolusionis *de Coloniis* p. 310. praescriptum diem *Kal. Iul.* 1767. legendum esse *Kal. Ianuar.*

metropolis nomen habet definitam ex ipsa re notionem: nec serior notio inter vrbes Asiae, ex numis cognoscenda, cum ea est confundenda; multo minus ea quae seriorum temporum est in rebus diuinis seu ecclesiasticis.

Origines panificii, *tres Prolusiones*, XVI. XVII. XVIII. eo tempore, quo scriptae sunt, commendabant se nouitate sua, non tam rerum, quam insolentia delectus talis argumenti in scriptis eorum hominum, qui antiquarum et humaniorum litterarum nomine designari solent. Intra conatum tamen tractatio ipsa substitisse videri debet. Verumtamen iacta sunt fundamenta, quibus superstrui possint alia ab iis, qui studia historiae naturalis, rei rusticae, et rerum, quae ad quaestum, mercatum, vitaeque priuatae publicaeque negotia spectant, cum historiarum antiquitatisque litteris coniungunt. Multa possem forte ipse nunc ad ista afferre, verum meae vitae angustiae tale quid haud capiunt. Sunt etiam diuersi generis ea quae ad pertractationem quaestionis necessaria sunt; nam complectitur nomen frugum, et consilium earum origines declarandi, varia seminum cerealium genera, eorumque inuentum et culturam; porro artem modumque reddendi ea nutritioni idonea, pinsendo, excoriando grana, coquendo, et sic porro, tandem curam salubritatis et vilitatis annonae. Innumera sunt, quae se offerunt cogitanti de temporum, modorum et vsus varietate; sunt tamen nec minus subsidia ad manum iis qui in haec inquirere volent *d*).

Con-

d) In eorum gratiam, qui porro haec prosequi volent, adscribam subsidiorum potissima: Latius euagantes consu-

Contineat tamen ſe, moneo, commentatio in primariis frumentorum generibus, quae iam antiquitati nota et in vſu fuere; ne in infinitam eſculentorum copiam incidat. Quaeſtio itaque de cerealibus antiquitatis continetur maxime in quaeſtione *de inuento tritico et hordeo;* quod ſane *ſilueſtre* ab initio eſſe debuit, antequam idoneum eſſet victui hominum in communitate et ſocietate vitae. Itaque non minus quaeſtio verſatur in hoc altero, *quando et a quo inuenta ſit certa ratio cereales fruges ſerendi, colendi*, et, vbi ſatione et cultura fruges prouenerint, *grana liberandi gluma, et pinſendo, humectando, et coquendo, in pultem et panem vertendi.* Porro etiamſi repertum fuerit, *frumentum ſilueſtre*, tamen vel ſic cautione opus erit, ne forte ſpicae ſuperſint ex antiquiore ſatione, intermiſſa poſthaec agricultura. Ita id, quod de *Sibiricis agris* dubi-

consulent: *Ge. Rud. Böhmer technische Geschichte der Pflanzen.* P.I. cap. 2. *Mehlmaterien.* Ad antiquiora et recentiora illustranda multa súnt congesta a *Meiners* nostro: *Entstehung und Fortbildung des Ackerbaues* im *neuen historischen Magazin* III. Band. S. 140. Equidem velim ante omnia exquiri ea, quae de Sicilia antiquissima tradita sunt, inprimis de Leontini *agri tritico agresti* (cf. Opusc. Tom. I. p. 356.) *Sestinus* aegilopem ouatam esse asserit: *Lettere del Sr. Abbate Domenico Sestini Scritte dalla Sicilia e dalla Turchia Vol II. Lett. XIII. p.* 321. — De *panificio* ipso et variis modis panem coquendi egit *Tozzetti Agricoltura* p. 157 sq. vbi plures scriptores laudat. Add. *Xaverio Manetti della Panizzazione.* Firenze. 1767. 4. — Antiqniora tamen vel sic plura congerere licet ex Athenaeo, Galeno, et ex ipso Hippocrate: quorum manifesta vestigia videas in *Foesii Oeconomia Hippocratis* sub voc. *ζειά, κριθή, ἔτνος* et sic al.

dubitaueram p. 339. an inuentum ſecale agreſte ex ſatione priſtina derelicti agri ſuperfuerit, recte me ſtatuiſſe firmatum vidi a Pallas V. C. (*Neue Nordiſche Beyträge* II. Band. p. 357.).

De *prima frugum ſatione inter Graecos* tam varia tradita eſſe, mirari licet et miratus ſum p. 353. Cauſſae tamen idoneae memorari poſſunt a diuerſitate famae: quae partim e diuerſis terris, partim a diuerſis Hellenum ſtirpibus manauerat; quae eadem cauſſa eſt diuerſitatis mythorum inter Graecos: quippe qui profecti non ſunt et litteris conſignati ab homine, qui tum vixerat, nec ab vno ſapientum aut ſacerdotum ordine, ſed a maioribus et auctoribus diuerſarum ſtirpium et familiarum, a quibus haec vel illa narratio accepta ferebatur, ſunt profecti: ſerius carminibus propagati, pluribus inter ſe confuſis, variati, interpolati, ornati, vt de fonte, patria et auctoritate narrationis, raro, quod pronuntiari poſſit, habeamus. Ita, quibus terris et temporibus primum ſeri et arari coeptum ſit, ſi quaerimus: potuit olim rei memoria haberi, ſed hactenus tantum, vt ſeruatum ſit inde ſolum hoc, vt de prima terrae cultura vnusquisque id narraret, quod de ſuis aut maiorum ſedibus narratum acceperat. Haec tamen ipſa mox turbata ſunt exornatione mythorum a poetis. Ceterum exiſtimes facile, ex Aegypto omnino primitus frugum notitiam et vſum Argos per Danaum deductam eſſe debuiſſe; qua tamen de re nihil traditum meminimus. Nec Cadmus ſationis frugum auctor proditus eſt, qui tamen ſerpentum dentes ſeuerat, et Ino, eius filia, Athamanti

nupta, fruges torrendo corruperat (v. Apollodor. I, 9. pr.), vt necesse sit existimare, frugum sationem iam ante Cadmum innotuisse in Graecia. Iisdem temporibus Triptolemus in fabulis Atticis narratur a Cerere arationem edoctus esse. Possunt porro diuersi vsus frugum confusi esse inventi nomine. Tosta primum fuere grana, etiam siluestris frumenti, mox terrae alia mandata, vnde seges et messis increbuit; ipsa aratio prima post experimenta serius est perfecta quoque. Tam variis modis fruges inuentae esse dici potuere; vnde et coniecere viri docti, Triptolemi nomen ductum esse a trina aratione inuenta *e*). Nec omittendum est, Atticas fabulas tantum ad hordeum inuentum spectare, cuius etiam in Graeciae et Asiae regionibus feliciorem prouentum et dulciorem gratumque saporem esse aiunt, quod omnino in calidioribus plagis ita se habere, *Linnaeus* iam pronuntiauit in *Culina mutata* (*Amoenitat. academ.* Vol. V. p. 34.). In aliis terris aliud frumenti genus potuit inuentum esse aut dici, quod ibi domesticum, et natiuum est, vt triticum in Sicilia. Quid vero de Aegypto? de Africae ora boreali? In Homero iam hordeum nouimus equorum pabulum, etiam zeam, et vtramque mixtam, (Odyss. IV, 41.) et ibid. (v. 604.) memorantur iunctim, πυροὶ, ζειαὶ, κρῖ λευκόν.

Multa in his casus et vsus monere potuit ac debuit, inprimis in iis, quae post sationem fuere inue-

e) Ab agro tertium vomere verso, quem τρίπολον dictum esse constat. v. V. C. *Böttiger Griechische Vasengemälde* I. Band. II. Heft. p. 198 sq.

inuenienda, excogitanda, perficienda: in exterendis frugibus, glumis fecernendis, granis conterendis, pinsendis, humectandis, farina subigenda et sic porro: quae sane, nisi imitatione et iteratione similium, experiundique assiduitate, se ipsa facile offerre debuisse censueris, haberet sane locum Posidonii iudicium apud Senecam Epist. XC. non nisi a Sapiente haec inuenta esse.

Ad p. 395 - 400. *de Elysio*, vbi et alias animarum beatarum sedes attigi, in quibus est quoque *sedes animarum in aethere et in astris*. Animas, e corporum contubernio discessu facto, *ferri in caelum*, simplicissima est opinio; quam diuersis tamen modis ea enuntiata sit, et accepta, longum esset enumerare. Probe factum, voce *caeli* vti indefinite nec amplius inquirere. Deducti tamen sunt homines ad exquirendum certum in caelo et definitum locum. Variauit, quod facile expectes, opinio iam in Oriente (cf. sup. hoc Vol. VI. Epimetro III. p. 239. 240.) assumtis etiam rationibus astrologicis; vnde nonnulla ad Phryges, Thraces, Graecos, etiam in mysteria, migrasse videntur: quo nos deducit inscriptio a Müntero, viro Rev. nuper docte illustrata *f*), ex temporibus Alexandrinis aut serioribus aetatibus superstes: Orientis enim consensus et notiones eorum temporum et hominum aperte prodit. Anima enim in astrum sublata esse dicitur, *Genio quoque comite.* Certo itaque

f) *Erklärung einer griechischen Inschrift, welche auf die Samothracischen Mysterien Beziehung hat.* cf. *Gött. gel. Anzeigen* 1811. 108. Stück. p. 1073.

itaque loco animam insistere, astris designatis, ad quae ea deducatur, voluit auctor inscriptionis; non, ex vulgari, Platonico quoque, more, *caeli* voce vaga vti. Adiungendi sunt ii, qui sedem animarum in *via lactea* caeli constituerunt, vt apud Ciceronem in Somn. Scipionis c. 3. Non vero perueniunt modo animae ad lacteum orbem, sed etiam inde mearunt, cum in corpora descenderent, quod cum Platonico conuenit, a caelo et a deo animas venire. Scipio quidem, ostenso lacteo orbe: *hinc profecti*, inquit, *huc reuertimur g)*. Prosequitur aureum somnium Macrobius (I, 12.) commentario, vt descensum hunc animarum et adscensum per duas caeli portas fieri doceat, per Cancri et Capricorni sidera; lusu a vicibus tempestatum anni petito. cf. Notata ad Virgil. Ge. III, 261. et Excurs. extr. Aen. VI. In priore loco, *Porta tonat caeli*, respectu orientis vel occidentis, omnino pro caelo. Miror Ovidii ingenium, qui *in via lactea deos ad palatium Iovis commeare* narrat, Metamorph. I, 169 sq. ita tamen vt ea *via regia vtrinque domiciliis deorum cincta sit:* scilicet ac si Romam ingressus per viam, quae ad Palatium Augusti ducebat, incederes. At vulgari vsu *portae caeli* sunt oriens et occidens; nisi quod in somniis diuinitus missis variat oratio mythica.

Animas *caelum adscendere* vidimus; sed et *descendere caelo* nascentes. Sane de modo via et ratione variis ac diuersis modis statui potuit ac debuit pro imbecillitate mentis humanae, seu sensu

g) Nescio an hoc sensu accipiendum sit vetus illud dictum: *omnes animas ab Apolline et ad Apollinem.*

ſenſu ſeu doctrina et diſciplina philoſophica et chriſtiana, *ad deum redire*, *in caelum recipi et inter deos; ad deos redire*, *inter deos verſari*, ab illo inde Empedocleo ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος οὐκέτι θνητός. Ita et *deum* aliquem *factum eſſe* in vſum venire potuit. Variis modis enuntiata haec videmus ab ipſis philoſophis, inprimis Platonicis et Stoicis. Vide iam poſt omnia haec Pindaricum illud (e Plutarchi Romulo extr. in Fragmentis Pindari p. 34. σῶμα μὲν πάντων ἕπεται θανάτῳ περισθενεῖ· ζῶν δὲ λείπεται αἰῶνος εἴδωλον· (vitae imago, h. e. viuentis quae fuit) τὸ γάρ μόνον ἐστὶν ἐκ θεῶν. habes notionem vmbrae. cf. ea quae Plutarchus ad eos commentatur l. l. p. 35. 36. Et quam diuerſo ſenſu iterum illud Epicharmi: *animas* ἄνω *ἀπελθεῖν*; ab Euripide in nobili fragmento ex Chryſippo multis verſibus narratum; et ſic alia, modo ſymbolice modo gnomice redhibita. At alterum illud Pindaricum: Dioſcuros alternis *in caelo et in ſepulcro Therapnaeo viuere*, ad rudiorum hominum et temporum ſenſus eſt referendum.

Vol. II.

Sequuntur commentationes ſeu Proluſiones XV. *de ciuitatum Graecarum per Graeciam Magnam et Siciliam inſtitutis et legibus*. Etiam in his fortuito euenit, vt non aemulum ſed comitem iucundum et facundum, vt lenis ſtudii ita et operae dilectusque argumentorum paritate memorabili, haberem virum praeclarum *de Sainte-Croix*: cuius ſunt diſerte et eleganter ſriptae commentationes:

Memoires sur la Legislation de la Grande-Grece. (Vol. XLII. et XLV. *Memoires de l'Academie des Inscriptions.*) Multa disertius exposuit, alia praetermisit vel leuiter attigit. Nunc vero comperio Virum Ill. *de Pastoret* meditari Expositionem legum historicam priscarum aetatum: *Memoires sur l'histoire generale des Legislations* initio facto de Aegyptiis. Eorum enim, quae de rebus publicis et legibus Atheniensium, Lacedaemoniorum, Cretensium, ab aliis scripta sunt, memoratio ad haec, de quibus agimus, haud spectat.

In verbis ex prooemio legum Zaleuci apud Stobaeum scabritiem verborum p. 26. 27. notatam tollere allaborauit sagacitas Iacobsii Animaduerss. in Euripidem p. 255. sensus verborum per se satis apertus est. Quod autem ad morem prooemia legibus praemittendi attinet, potest de eo non vno modo statui, inprimis diuersorum temporum respectu, quibus leges non docent, nec iubent, sed imperant. Enimvero de antiquis ciuitatibus est cogitandum, in quibus populus leges sciscit, magistratus aut legumlator fert et suadet; reputandum porro est quaeri de legibus antiquissimorum temporum, quibus leges etiam mores hominum constituebant, vt plures essent leges ethicae; vt in Charondae et Zaleuci legibus et prooemiis manifestum fit. Ceterum legendus de his est Plato de Legibus IV. p. 198. inde a p. 188. vbi hoc institutum probat, quoniam non modo iubendo et minando, sed et persuadendo ciues ad officia sua adducendi sunt, vt legi pareant. Vidimus nuper de prooemiis bene disputantem I. L. G. *de*

Geer

Geer, praeside V. C. *van Heusde*, in Diatribe *in Politicei Platonicae principia*. Ultraj. 1810. p. 174.

Quod p. 60. 61. de *Locris* aliquando in luxuriem tanquam aestu abreptis memoraui, videtur firmari eo, quod Aristot. II, 22. 3. Rhet. (p. 441. To. II. ed. Aurel. Allobr.) affert ex Stesichoro, qui admonuit Locros, vt sibi a contumelia caveant, *ne cicadae apud eos humi canant*, hoc est, ne sibi exitium ex terrae vastatione arcessant *h*). — Ad calamitates belli Annibalici, quas Locri experti sunt (v. p. 59.) videndus est Polyb. I, 56. Lucem affundit Plinius H. N. XI, 27. p. 32. *Cicadae non nascuntur in raritate arborum*. Raro igitur fit, nec nisi in solo arbustis ad quae euolare possint, carente, vt humi cicadae sedentes canant. Erat autem inter Graecos frequentata illa immanitas in bello, vt sata et arbores in solo hostili exscinderent, ferro ignique vastarent. Nota sunt *τέμνειν τὴν χώραν. τέμνειν καὶ καίειν. δενδροκοπεῖν*. Adstruit quodammodo, altera ex parte destruit, illustrationem locus Strabonis VI, p. 399. B. (p. 260.): Etsi non nisi amne Alece disterminante vtrumque agrum, tamen in Rhegino obmutescere, in Locrensi canere cicadas: *τὸ δὲ αὐτῶν εἰκάζουσιν, ὅτι τοῖς μὲν παλίσκιόν ἐστι τὸ χωρίον, ὥστ' ἐνδρόσους ὄντας μὴ διαστέλλειν τοὺς ὑμένας* (constat enim cantum stridorem esse ex alarum membranacearum motu). *τοῖς δὲ ἡλιαζομένοις ξηροὺς καὶ κερατώδεις εἶναι, ὥστ' ἀπ' αὐτῶν εὐφυῶς ἐκπέμπεσθαι τὸν φθόγγον*. Ita vero contraria potius ratio adstrueretur e iudicio Strabonis. Varie narrata res et in miraculum, vt solet, versa, ac-

 cedente

h) *"Οπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν.*

cedente etiam narratione de Eunomo lyra canente: v. Aelian. de Nat. Anim. V, 10. et loca a Schneidero allata, cum Beckmann. ad Antigoni Mirabil. c. 1. Fundus videtur fuisse Timaei narratio. Non inuenio recentiores Italos in horum locrorum descriptione quicquam ea de re memorare. Ceterum Stesichori dictum repetitum narratur a Dionysio (qui Locrensibus aliquando infestus fuisse videtur: v. disputata Opusc. Vol. II. p. 56. 57.) ap. Demetrium de elocutione S. 99. *μεγαλεῖον δέ τι ἐστὶ καὶ ἡ ἀλληγορία, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἀπειλαῖς. οἷον, ὡς Διονύσιος· ὅτι οἱ τέττιγες αὐτοῖς ᾄσονται χαμόθεν.*

Ad res Locrorum spectat praeter narrata a me hoc quoque, quod cum Rheginis perpetuas dissensiones aluerunt; quamobrem etiam Atheniensium in expeditione aduersus Siciliam societatem haud admiserunt: qua de re legenda sunt in Thucyd. IV, 1-24. Add. V, 4. VI, 44. VIII, 91.

Ad p. 134. 135. de fatis nouissimis vrbis Sybaris et oraculo egit docte *Wernsdorf* ad Prisciani Periegesin Excursu XI. p. 586. Tom. V. p. 1. Poet. lat. minorum. Add. Eustath. Tom. I. Iliad. p. 298. ex Pausaniae Lexico rhetorico.

P. 140. *Thurios* coloniam conditam nouis copiis e Graecia affluentibus frequentatam esse traditum est; vnde autem eae aduenerint, ex Andocide discimus *i*), scilicet sociis Atheniensium per duplicata ab Alcibiade tributa attritis, fractisque inde opibus

i) Andocides Or. in Alcibiadem p. 116. 117. *τοιγάρτοι διὰ ταῦτα πολλοὶ τὴν πατρίδα τὴν αὐτῶν ἀπολιπόντες, φυγάδες γίνονται, καὶ ἐς Θουρίους οἰκήσοντες* (l. *οἰκίσοντες*) *ἀπέρχονται.*

opibus Athenarum, vt fit, parte ſociorum per tributorum immodicam molem penates ſuos deferente. — Ad p. 141. Olymp. CIX, 2. Thurii aduerſus Bruttios profecti vrbem tradunt Corinthiis, qui in Siciliam traiecturi erant, ad Timoleontem Syracuſas obtinentem: Plutarch. Timol. p. 243. 245. Thuriorum numos habemus; vt olim Sybaris; at circa haec tempora nomen Sybaris iterum reuixiſſe videtur in numis. v. ap. *Eckhel Doctor. num.* Vol. I. p. 161.

In iis quae ad Pythagoreorum calamitates ſpectant, p. 186 ſq. diſerti ſunt multi qui de ſchola Pythagorae tradidere; adde virum accurate doctum *Tiedemann Geſchichte der Wiſſenſchaften* Vol. I. p. 238. Maiore quoque rerum et doctrinae copia, quam a me factum eſt, Pythagorea inſeruit ſuo libro v. c. *de Sainte-Croix.*

Ab eo tempore, p. 188. 189. quo Achaei res ciuitatum Magnae Graeciae conſtituerunt, *Achaicorum inſtitutorum* magna fuit auctoritas *k*). Conuenit cum eo, quod Polybius II, 39. Crotoniatas cum Sybaritis et Cauloniatis ad Achaeorum exemplum foedere facto communes conuentus habuiſſe narrat, ad *Iouis Homarii* aedem: ita enim nomen ſcribendum eſt; vt ad e. l. docuit vir de bonis litteris optime meritus *Schweighäuſer.*

k) Strabo VIII. p. 589. A. (p. 384.) post Heraclidarum deſcenſum in Peloponneſum — εἶτα δημοκρατηθέντες, τοσοῦτον ηὐδοκίμησαν περὶ τὰς πολιτείας, ὥςτε τοὺς Ἰταλιώτας, μετὰ τὴν στάσιν τὴν πρὸς τοὺς Πυθαγορείους, τὰ πλεῖστα τῶν νομίμων μετενέγκασθαι παρὰ τούτων συνέβη. Hactenus fieri potuit, vt Pythagorei etiam antiquioribus adſcriberent nonnulla ex ſuis placitis et doctrinis. Paria Polyb. l. c. II, 39.

Ad p. 221. et iam p. 148. ſenſum τῆς πολιτείας in Ariſtotele me recte conſtituiſſe arbitror; multo magis, comparatis pluribus locis a *Königsmanno*, docto viro, Rectore Lycei Flensburgenſis (v. *Gött. Gel. Anz.* 1806. p. 1456.) vt ſit ea resp. quae ex legum a toto populo probatarum ſcitis adminiſtratur, non ad vnius lubidinem et arbitrium, ſed ad publicam vtilitatem a magiſtratu, ſiue vnus ſiue plures ſiue totus populus ſit, apud quem ſit rerum ſumma. Conſentire vidi *Meiners Geſchichte der Wiſſenſchaſten in Griechenland u. Rom* Vol. II. p. 45. cf. *Young Hiſtory of Athens* lib I. c. 5.

Ad Notam p. 222. de bello a Tarentinis cum Meſſapiis geſto addam vnum aliquid, quod ad artium hiſtorias pertinet: victis Peucetiis cum ſociis Iapygibus et Meſſapiis, Tarentini ex manubiis miſerunt Delphos ſigna facta ab Onata, qui poſt Olymp. LXXVII. vixit, et a Calyntho, (v. Pauſan. X. 13. p. 830) et ab Agelada ibid. c. 10. p. 822.

Ad p. 235 ſqq. et 185. 211. 261. magnas moleſtias obiecit antiqua vrbs *Siris*, ad amnem Sirin ante Heracleam conditam, primo per ipſam ſcriptionem: fuit enim Σιρις, Σειρις, Σιρῖται, Σίρινοι, ſed et Σειρινος, Σερειvος, Σερενος, Σεριvος, (*Lanzi, Lingua Etruſca* Tom. I. p. 111. ſubſtituit δημος) apud Ariſtotelem VII, 10. Σύρτιν eſt vel Συρῖτιν vitioſe pro Σιρῖτιν; nam eſt Σιρῖτις vel Σειρῖτις (γῆ, χώρα). Sed Σεῖρις plerumque obtinet, etiam ap. Strabon. lib. VI. p. 264. vbi v. Siebenkees ed. Tom. II. p. 246. 247. poteſt quoque *Siris* appellata eſſe regio ipſa a fluuio apud Euſtath. ad Odyſſ. p. 1156. 62. ὅτι τοῖς τὴν Σίριν οἰκοῦσιν ἐπεχωρίασε τὸ φορεῖν ἀνθίνους χιτῶνας

οὓς

οὓς ἐζώννυντο οἱ ἐκεῖ μίτραις πολυτελέσι. διὸ καὶ ἐπεκαλοῦντο παρὰ τῶν περιοίκων μιτροχίτωνες, πρός τινα διαστολὴν, ἐπεί, φησιν, Ὅμηρος τοὺς ἀζώστους ἀμιτροχίτωνας καλεῖ.

Conditum poſtea in locum Siris oppidum Πολίειον; nec confundendum eſt cum eo τὸ Πόλιον ad Simoentem, e quo migratum eſt in Aſtypalaeam: cf. Strabo XIII. p. 898. B (p. 601.)

Ad p. 244. Ad expediendam quaeſtionem *de cauſſa Archiae poetae a Cicerone acta* viſum mihi erat ſtatum cauſſae ita conſtituere, vt tota res ſibi conſtaret, et perſpici poſſet. Gratidius Archiae controuerſiam de ciuitate mouerat ea ex ratione, quod nomen Archiae in tabulis ciuium ex lege adſcriptorum haud extaret, nec Romae nec Heracleae. Aduerſum haec Cicero docet, perperam tabulas requiri; (c. 5.) Appii enim tabulas negligenter ſeruatas eſſe, Gabinii autem tabulas corruptas, a Metello vero ſumma cum fide eſſe reſtitutas; his autem tabulis nullam lituram in nomen Archiae veniſſe. Altera ex parte tabulas Heracleenſes igni eſſe abſumtas in Italico bello Heraclienſium tabulario incenſo. Contra vero grauiſſimorum teſtium auctoritate euincit Cicero, et Heracleae ciuitati Archiam fuiſſe adſcriptum, et mox Romae apud praetorem Q. Metellum v. c. 266. quod lex iubebat, nomen eſſe profeſſum et pro ciue Romae vixiſſe *l*). Inter haec, cum a Cice-

l) Verba sunt c. 4. *ciuitatem ab Heracliensibus impetrauit* (cui innitebatur alterum, vt etiam Romanam impetrare posset e lege Plotia). *Data est ciuitas* (Romana) *Silvani lege et Carbonis* (vulgo dicta Plotia

rone Heraclea *municipium* appelletur c. 12. quo nomine ius ciuitatis Romanae impertitum Heracleensibus designatur, incidit dubitatio: si, Cicerone Cos. Heraclea municipium fuit, Archias, iam ante Heracleae ciuitate ornatus, ciuitatis quoque Romanae particeps factus est, a. 691. Quomodo tandem controuersia de eius ciuitate Romana moueri potuit? Iam cum altera ex parte constet ex Cicerone pro Balbo 8. et 22. non omnem Heracleam factam esse fundum legis Plotiae *m*): sequi videtur, Archiam fuisse inter eos, qui beneficium ciuitatis Romanae tum repudiarent; vnde etiam ex legis praescripto ille professus est nomen apud praetorem Q. Metellum; aut dicendum est, vocem *municipii* a Cicerone improprie esse vsurpatam; si quidem maior Heracleensium pars retinuit ius antiquum, repudiato legis Plotiae beneficio; aut, quod magis consentaneum est, Heracleam factam quidem esse municipium Romanum, accepto iure ciuitatis Romanae, Archiam autem fuisse inter eos, qui a ceteris dissentirent, et foederatae ciuitatis iura retinere maluisse, mox tamen, mente mutata, ciuitatem Romanam praetulisse; nisi, quod tertio loco suspicari licet, tota ciuitas Heracleensium, cum diu foedus suum praetulisset, post haec fundus

Plotia a. 665.) *si qui foederatis ciuibus adscripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, et si sexaginta diebus apud praetorem essent professi.*

m) Iulia lege *qua ciuitas est sociis et Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent: In quo magna contentio Heracliensium et Neapolitanorum, cum magna pars in iis ciuitatibus foederis sui libertatem ciuitati anteferret.*

fundus legis Iuliae et Plotiae facta eſt, eoque municipii locum et nomen eſt ſortita.

Itaque hoc tantum contendebam: Mazochii aſſertum de Heracleenſi municipio, quod eo loco appoſui, adhuc in dubitatione verſari. Aget tamen de his opera data *Hülſemann* v. c. doctiorum litterarum ſtudio et amore flagrans, in noua editione Orationis pro Archia, prouti id ſe facturum eſſe mihi ſignificauit.

P. 254 ſqq. ad vrbes Siciliae multa addi poſſent, etiam poſt aliorum obſeruata: in quibus eſt praeclari Viri *de Sainte-Croix* commentatio a. 1785. in Conſeſſu Academiae Inſcript. et B. L. habita, qua Conſpectus rerum Siciliae antiquae propoſitus eſt *n*).

Ad p. 260. notabo: Agrigentum, cum inter colonias Dorienſium numerandum ſit, optimatum quoque magiſtratu vti debuiſſe; etſi mox a tyrannis fuit vexatum, quae perpetua fuit calamitas ciuitatum magiſtratus ſuos ex optimatum ordine conſtituentium, (cf. inf. p. 274.) vt in tyrannides verterentur; etſi nullum genus reipublicae conſtituendae magis conuenire videri poſſit liberis hominibus, quam plurium bene inſtitutorum hominum prudentia regi. Erat aliquando rerum ſumma apud Senatum, mille virorum, qui e numero ſuo magiſtratus legebant, quandoquidem Empedocles, ciuis Agrigentinus, libertati ciuitatis ſtudens, et optimatum ſuperbiae infeſtus, illum ſuſtuliſſe narratur: τὸ τῶν χιλίων ἄθροισμα κατέλυσε συνεστὼς ἐπὶ

n) *Histoire de l'Acad. des I. et B. L.* Tom. XLVIII. p. 104. cf. G. Gel. Anz. 1810. p. 1427.

ἐπὶ ἔτη τρία o): non ergo nisi tres annos oligarchia durauit.

Paullo post p. 261. *Salapia* in Apulia memoratur; apud Vitruuium est *Salpia*, quam Elpias (male Elphias scribitur lib. I, 4. extr.) condiderat, Rhodius: eam vrbem, multis aegrotationibus laborantem ex loci situ, in alium salubrem traductam narrat Vitruuius. Ita facta est Arporum nauale. Nomen eius etiam in numis signatum est, v. *Eckhel numi veteres* p. 28. et *Doctr. num.* To. I. p. 142. 3.

Nisi mihi constitutum haberem, intra Graecorum colonias operam meam continere, euagandi libido esset in colonias alius generis, *Pelasgorum* scilicet, Oenotris, Chonibus, Ausonibus, inuitante maxime loco classico Aristotelis de Rep. VII, 10. e quo iam illustraui nonnulla ad Virgil. Aen. I. Exc. XXI. lib. VII. Exc. IV.

Liparaei inter colonias Dorienses sunt numerandi. De iis debebam adscribere loca praecipua Pausaniae X, 11. p. 824. et Thucyd III, 88.

Ionicae coloniae sunt nomine *Chalcidicarum* comprehensae, p. 266. et ex *Aeolicis* praecipua, *Cumae* in Italia. De *Brundusii* originibus (p. 275.) diuersa narrantur, forte aliis alio tempore accedentibus colonis. Cretum fuisse coloniam vulgatior est narratio, iam Minois aetate eo delatam

o) Diog. Laert. VIII. 8. 96. qui addit *ὥστε οὐ μόνον ἦν τῶν πλουσίων, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰ δημοτικὰ φρονούντων*: Idque Timaeum hactenus innuere, quod ait eum *ἐναντίαν τῇ πολιτείᾳ ἐσχηκέναι τὴν γνώμην φαίνεσθαι.*

tam *p*). Cretenſes omnino plura loca in Iapygia inſediſſe; ferebantur inprimis Hyriam. Iisdem in locis

p) Strabo VI, extr. p. 432. (p. 282.) vnde Lucanus V, 406. *curui Minoia tecta Brundisii* sunt. Et II, 610. *Vrbs est Minois olim possessa colonis, Quos Creta profugos vexere per aequora puppes Cecropiae, victum mentitis Thesea velis.* Vt haec assequamur, credere licet, fuisse narrationem: naues Cretensium, quibus Theseus, Minoe inuito, abducta Ariadne, fugerat, Athenas rediturus, non ausas in Cretam redire, erroribus delatas esse in mari Ionio ad Iapygiam. Alii scilicet narrauerant, Daedalum e Creta fugientem cum Cretensibus eo delatum esse, vt ap. Strabon. VI. p. 427. (279.) et al. Cf. ad Virgil. Aen. VII. Excursum VIII. p. 171. ed. 1803. Non vnam autem fuisse famam de Thesei profectione et reditu e Creta, e Plutarcho patet p. 6. F. Fuit inter alia Aristotelis narratio: Cretenses Delphos misisse primitias sobolis, easque fugisse in Italiam et mox inde in Thraciam, vbi sunt Bottiaei dicti. Nec recedit Strabo p. 432. vbi Hyria iisdem in locis Iapygiae dicitur *κτίσμα Κρητῶν πλανηθέντων ἐκ τοῦ Μίνω στόλου εἰς Σικελίαν — Βρεντήσιον δὲ ἐποικίσαι μὲν λέγονται Κρῆτες οἱ μετὰ Θησέως ἐπελθόντες.* Videntur haec, si cum Plutarcho compares, ex Aristotele esse hausta. Ceterum, si tam matura fuere nauigationis incunabula non modo, sed et incrementa, vt Sicilia et Italia extrema, iam Minois aetate, dudum ante bellum Troianum, nauibus adiretur, quomodo Homeri, aut Odysseae conditae, tempore tanta Siciliae et Italiae ignoratio esse potuit, vt is, qui tot fabulas de iis, tanquam terris incognitis, memoraret, auditoribus suis probabilia finxisse videri posset? Potuere quidem ipsae coloniae in illis locis tantam antiquitatem sibi affingere, etsi multo serioribus annis eo deductae a Cretensibus; fuere huius generis fabulae passim per tragicos commentis idoneis interpolatae. cf. quoque in Nouis Commentariis Soc. Sc. Gott. Vol. I. Comment. histor. p. 79. *de Castoris epochis.*

locis etiam Diomedis nomen et fama vrbium origines suppeditauerat; (cf. ad Virgil. Exc. I. ad Aen. XI.) potuere itaque etiam Aetoli auctores Brundusii habiti esse; fuere illi ab Apulis vrbe expulsi *q*). Similis alia fraus Phalanthi, Tarenti conditoris, qui Brundusium se contulerat, ex ambiguitate oraculi de cinere, narratur apud Iustin. III, 4, 12. Brundusii portum serius post Tarentinum celebritatem nactum esse, obseruat Polybius fragm. lib. X, 1. To. III. Schweigh. p. 187.

Ad p. 287. in haec primordia et initia prudentiae ciuilis commentatus est post haec scripta, *Herder* (*Ideen* III. Theil *zur philos. Geschichte* V. Th. p. 177. 194.)

Ad p. 319. 320. vbi de *Digesto Infortiato* vocisque etymo probabili egi, hoc addam, quod a *Io. Boschaeo* in Δικαιολογίᾳ p. 5. appellationem, seriorum forte, ex eo petitam vidi, quod principium

q) Iustin. XII, 2. narratio eius est impedita et obscura: Alexander rex Molossorum Epiri cum in ea loca venisset *primum illi bellum cum Apulis fuit. — erat namque tum temporis vrbs Apulis Brundisium, quam Aetoli sequuti Diomeden condiderant, sed, pulsi ab Apulis, consulentes oracula, responsum acceperant, locum, quem repetissent, perpetuo possessuros. Hac igitur de caussa per legatos, cum belli comminatione, restitui sibi ab Apulis vrbem postulauerant; sed, vbi Apulis oraculum innotuerat, interfectos legatos in vrbe sepelierunt perpetuam ibi sedem habituros; atque ita defuncti responso, diu vrbem possederunt. Quod factum cum resciuisset Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Apulorum abstinuit.* Putandi sunt legati oraculum apud Apulos recitasse Aetolorum nomine; tumque Apulos in legatos responsi euentum vertisse.

cipium eius eſt: *de Matrimonio et dote*, h. e. *περὶ τῶν Φορτίων*, cum is tractatus potiſſimum *Φορτία* ac panes lucrari doceat. Voluitne *Φέρνην* innuere?

Ad diſputationem *de Arcadibus luna antiquioribus* No. XVIII. p. 322-352. Forte ea de re ſimpliciore ratione diſputari poterat, ſi aiebam: Apollonium IV, 259 ſq. declarare voluiſſe ſummam antiquitatem, in qua iam a Thebarum Aegypti ſacerdotibus ad poſteritatis memoriam proditum fuerat, eſſe ex Aegypto expeditionem factam in Colchidem, et extare ex hac aetate tabulas aereas, in quibus ſculpta fuerint ea, quae mox de Iſtro memorat: *γραπτῦς* appellat, laminas, aut columellas, ſi mauis. Iam iſtam antiquiſſimam memoriam declarat poeta hoc modo, vt eam vltra Danai in Peloponneſum aduentum aſſurgere dicat, quo tempore, nulli alii incolae fuere quam Arcades, necdum Hellenes Peloponneſum ingreſſi erant, quae a Pelasgis incolebatur, in quibus erant Arcades, qui narrantur in montibus ſuis glandibus veſci ſoliti eſſe *ante Lunam:* hoc mythice dictum eſſe iam per ſe patet, re in miraculum aucta aut ficta, forte loquendi more aliquo Aegyptiorum tempora antiqua ante Iſidem ſic memorantium. Si tamen hoc praeferas, vt Graeca loquendi forma ſit, mythica quoque Graecae antiquitatis indoles, per luſus, ſequenda erit: Iſis, Io et Luna nonnullis ex antiquis pro eadem fuere habitae, etſi non vno modo (v. Obſſ. ad Apollod. II, 1, 3. p. 100. extr) Ante Io, Inachi filiam, eandem cum Luna habitam, hoc eſt

ante

ante Argiuos, iam fuere Arcades. Hoc deinde in narrationem mythicam abiisse videri debet.

Verum video curriculi mei, quod per Commentationes meas institueram, decursum esse in angustius spatium contrahendum in ceteris voluminibus. Sufficient itaque, pro specimine reliquorum, haec pauca:

Volumine tertio ea, quae ad *vitam antiquissimorum Graecorum* spectant, facile quidem essent continuanda et augenda: ad consilium tamen meum satius erat in his acquiescere. — Ad p. 39. De *foederibus inter Romanos et Carthaginienses de nauigatione et mercatura factis* egit quoque vir optimus *L. B. de Sainte-Croix* Vol. XLVI. *Hist. et Memoires de l'Academie des Inscriptions et B. L.* p. 1 - 13. Mirum in modum laetatus sum, vtrumque nostrum ignaros in idem litterarii studii et argumenti genus, dilectu pari, incidisse; quod vero multo magis ingenii, animi, morumque integritatem parem vtriusque arguit, hoc esto, quod, cum suo vterque iudicio frueremur, non tamen dissensus aut vlla molestia sese animis insinuauit. Mihi vtique superstiti memoria viri praestantissimi, quamdiu vixero, erit sancta et cara.

De *Promontorio Pulchro*, sitne ab oriente Carthaginis an ab occidente quaerendum, (p 48. 49.) quaestio, quantum intelligo, iudicandi potius sagacitate constitui potest quam critica interpretationis verborum subtilitate, quibus res expediri nequit, cum ipse locorum obtutus deficiat. Non itaque habeo quod refrager acuto viri laudati iudicio, prolato p. 68. Vol. XLV. esse promontorium

torium pulchrum nullum aliud quam *Porto farino* noſtrae aetatis. Ceterum dubitare licet de conditionibus foederum ſcriptis, ſpectarintne potius ad fines praedationum quam ad mercatus ius et legem.

Sagaciter quoque Königmann, vir doctus, Lycei Flensburgenſis Rector, de Ariſtotelis Geographia p. 118. animaduertit, ad *alterum foedus* v. c. p. 406. (de quo agitur in Proluſ. IV. p. 56) reſpicere Ariſtotelem, cum, *hodie quidem*, ait, *inter Tyrrhenos et Carthaginienſes conuenta de rebus importandis deque non inferenda iniuria pactiones, ſtipulationes item de ſocietate bellica, intercedunt.* Tyrrhenis enim Romanos accenſos eſſe a Graecis aliquando, aliunde quoque patet. Locus eſt de Rep. III, 9. vbi de iurium diuerſitate agit in inaequalitate hominum, vnde neceſſe viſum pactiones et foedera inire: *καὶ γὰρ ἂν Τυῤῥηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ πάντες, οἷς ἐστι σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὡς μιᾶς ἂν πόλεως πολῖται ἦσαν· εἰσὶ γοῦν αὐτοῖς συνθῆκαι περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας.*

In *republica Achaeorum* moleſtiam facit conſtitutio non foederis, ſed adminiſtrationis. (p. 168. 169) Occurrunt *σύνοδος, βουλή, σύγκλητος, ἀγορά, ἀποτέλειοι*, magiſtratus ſingularum vrbium miſſi ad conuentum (cf. Svidas et Toup. Tom. I. p. 19.): poſſunt ea nunc conſtitui ex Lexico Polybiano Schweighäuſ. v. c.

In Proluſione, *cur virgis caeſi fuerint Romano more, qui mox ſecuri percutiendi erant* p. 184 ſq.

 duo

duo sunt, de quibus quaerebatur: cur mortis supplicio praemissa corporis foedatio, ἡ αἰκία; alterum, quatenus id factum dici potuit apud Romanos *patrio more*. Quod ad prius attinet, apparet ex barbarie et immanitate antiquiorum populorum id esse ductum, qua virgis vel fustibus ad mortem caedi mos erat. Cum vlciscendae iniuriae impotens libido et irae explendae cupido immanis serius per leges et iudicia mitigaretur: ea tandem seruorum poena habita est et corpore libero ac ciue Romano indigna; Cumque primitus virgis ad mortem caedere sceleftos, mos vulgaris esset: posthaec placuit finem supplicio facere securi damnatum percutiendo. Mansit virgarum et fustium vsus, vt ad mortem fustibus caederentur qui signa reliquissent. Durauit etiam supplicium in perduellibus, atque hic est *mos patrius*, *mos maiorum*, qui memoratur Neronem perterrefecisse ap. Sveton, in cap. 49. vbi is comperit se hostem a senatu iudicatum (h. e. perduellem), et quaeri, vt *puniatur more maiorum*, interrogaueratque, quale id poenae genus esset, audiit, *nudi hominis ceruicem inseri furcae, corpus virgis ad mortem caedi.* Mitigatum tamen et hoc supplicium, vt probabile sit respectu legis Porciae, in Lentulo praetore eiusque sociis, qui gula laqueo fracta mulcati sunt c. 51. nec verberibus primum caesi: fuitque ea poena extraordinaria, vt tamen loquendi formula maneret. Quod autem Caesar apud Sallust. Cat. 47. *maiores* ait *Graeciae morem imitatos verberibus animaduertisse in ciues*, *de condemnatis summum supplicium sumsisse*, vix aliter accipi potest, quam de ciuitatibus

tibus Graecis in Italia et Sicilia *r*); nam virgis caedi nec Athenienſibus nec Spartanis aut alii ciuitati vſu habitum tuiſſe mihi quidem conſtat. Manſit virgarum et flagellorum poena in ſeruis et peregrinis per Triumuiros rerum capitalium; vnde *flagra triumuiralia* apud Horatium; etiam in provinciis; cf. *Fabri ſemeſtria* lib. II. c. 6. p. 134. 5. in quo ea quae ad antiquiorem morem ſpectarent, fruſtra quaeſiui.

In diſputatione *de oſtentis et prodigiis Romanorum ex hiſtoria naturali interpretandis*, Proluſ. XII. et XV. p. 198. et 255. Vol. III. etſi multa ab eo inde tempore acceſſerint ab aliis aut a me notata, nolo tamen quicquam adiicere, niſi quod de Etruſcorum aruſpicina praeter Ciceronem libris de diuinatione, Plinium et Senecam, extitit Nigidii Figuli vana opera, qua Tagetis βροντοσκοπίαν ante oculos habuiſſe creditur; Fragmenta Nigidii partim ex

r) Non autem, quod Polybius I, 7. de Rheginis memorat (V. C. 483.), ad morem Graecorum reuocari poteſt; ſunt enim ciues Romani, auxilio et praeſidio vrbis miſſi, qui vrbem per ſcelus et perfidiam occupauerant: plus quam trecenti capti Romam miſſi: quos *οἱ στρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες, ἅπαντας κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν*, ſcilicet vt *perduelles.* Vſurpatum idem ſupplicium etiam in Socios perduelles, vt in Accone, Senonum principe, auctore coniurationis Senonum et Carnutum, de quo Caeſar, *grauiore ſententia pronuntiata, more maiorum ſupplicium ſumſit:* de B. G. VI, 44. et de Gutruato in ſimili cauſſa: *Cogitur in eius ſupplicium Caeſar, contra naturam ſuam, maximo militum concurſu, — adeo vt verberibus exanimatum corpus ſecuri feriretur.*

Io. Laurentio Lydo versa, partim aliunde congesta edidit Rutgers. Var. Lect. III, 16.

De *lapidibus meteoris* (p. 212.) recenti memoria haeret quam multa scripta sint nostra aetate, inprimis a v. c. *Chladni in Gilberts Annalen der Physik* XV, p. 310. et a generoso viro Sodale Societatis Reg. Scient. Gotting. *L. B. de Dalberg über Meteorcultus der Alten* p. 48 sq.

Sunt alia, quae facile ad coniectationem artis vel fraudis nos auocent, quae quoque viris doctis in animum venere. Equidem p. 256. 257. iam innueram, in religione Iouis Elicii et Numae an forte haec ad elementarem aliquam notitiam de fulminum ἀπαγωγῇ referenda sint? et de flammis repente in ara exardescentibus, an naphthae dolosa ope id effectum fuerit? De *prodigiis montis et lacus Albani* ex eruptione subterranearum aquarum praeter alios v. *Pini Viaggio geologico, in Memorie della Società Italiana* To. IX. p. 167. — De multis prodigiis eorumque rationibus et caussis disputationem facilem expeditu fore haud dubito, si naturas locorum, e quibus nuntiata sunt, melius teneremus; vt *Campos lapideos*, in Prouincia Galliae, Herculis praelio nobiles, ex antiquo fluminis alueo serius aquis destituto superesse, res nunc nota habetur; aut de insula Gyaro, quae, incolis fugatis, a murium multitudine in solitudinem versa est; aut de muribus in Troade, qui Apollini Smintheo cognomen pepererunt. Ita, quod in vitiis aedium habendum fuit, in omnibus cubiculis apparuisse serpentes (Cicero de Offic. III, 13.) inprimisque ea, quae de serpentibus repente conspectis

ſpectis et de multis aliis inter monſtra et omina ſiniſtra habitis leguntur. Maxime hoc animo tenendum videtur eſſe, quoties de Etruſcorum ſuperſtitionibus agitur; valde enim probabile ſit, multa eos ex natura caeli ſolique, patrii potiſſimum, vſu obſeruata habuiſſe, quae vtinam ſubtilius exploraſſent et enotata poſteritati reliquiſſent: (cf. Lanzi *Saggio della Lingua Etruſca* To. II. p. 571.) Extiſpicium facile potuit a certa obſeruatione ductum eſſe vitiorum in viſceribus animantium ex caeli ſolique et aquarum inſalubri natura vel peſtilentia naſcentium, et facile ex victimarum inſpectis iecinoribus cognoſcendorum: quod Vitruuius non male monuit I, 4, 9. Vnde etiam more habitum putes, vt immolarentur aliae, ſi primum adductae eſſent vitioſae, vt tanto melius de malignitate ſoli, ex pabuli vitio, conſtaret.

Proluſio XVI. de *foederibus aduerſus Romanos* male ad effectum adductis, dum foederati ſuas quisque vtilitates, non communes et publicas, ſequerentur, nec ſatis mature et tempeſtiue, nec viribus collectis validis, ad prudentiam ciuilem ſpectat. Attigi inter haec aliquid, quod diſertius enarrare debebam p. 286. Philippus rex Macedoniae bene perſpexerat, Romanorum et Carthaginienſium bella et victorias non minus ſibi curae eſſe debere, quam Italiae, quandoquidem verendum erat, vt victor populus ſuis ſe finibus contineret, nec mari traiecto obiectas terras adoriretur; Enimvero male ille ſibi conſuluit in hoc, quod incertis primum conſiliis haeſit et tempus iuſtum agendi praetermiſit; tum aſtute belli exitum ſpe-

 culatus

culatus ad victoris partes transiit, cum antea Poenorum partes paullo cupidius fouisset. Praeclare autem Polybius animaduertit, annum V. C. 536. Olymp. 140, 3. vnum omnium maxime fuisse memorabilem, quippe quo principium rerum maximarum, et fomes exarsit incendii, quod inde per Graeciam proxima quaeque corripiendo ipsam tandem Asiam vastauit; haec fuere infausta initia connubii Orientis cum Occidente. Quis mortalium tum praeuiderat, istam Philippi cunctationem tam pestiferam et exitiosam toti terrarum orbi fore? iunctis enim Italiae, Siciliae, Carthaginis armis, si Philippus se adiunxisset, quis dubitet Romanorum cupiditatem et auaritiam confestim opprimi potuisse! Saltem reiectus Romanus se intra Italiae fines continuisset, nec, ex quauis victoria, noua bellandi caussa nata, mari Ionio semel traiecto, omnem Graeciam, Asiam et Africam viris opibusque exhausisset, quibus tandem ipse ad vires suas frangendas vsus est. v. Polyb. V, 104. 105.

XVII. p. 291. quae de *Demogorgone* disputaui; nunc, cum in religiones populorum Asiae diligentius inquisiui, non tantam mirationem mihi faciunt, quam tum, cum ista scriberem. Satis enim perspicuum fit, esse *Demogorgonem* ex confusis orientis et serioris Platonicae philosophiae, quam vocant, natum, et ipsum forte nomen ex Demiurgo refictum, tanquam Aeonem aliquem, forte per Magicas, aut Gnosticas, superstitiones in saeculis labentibus propagatum. Conf. ea, quae *in religionibus miscellis* disputata sunt in Epimetro III. v. c. p. 241 sq. — In *Boccatii* libro *de Genealogia deorum* nomina

nomina fcriptorum paffim occurrere ficta et commentitia, vnde fabulae fluxere quas antiquitas ignorat. nunc fatis mihi conftat. Eft in his *Theodontius*, cum aliis, ex *Paulli Perufini* Saeculi XIV. hominis, *Collectionum* libro adoptatus: p. 303. (Ex hoc libro fragmentum effe feruatum in lacinia codicis Erfurtenfis fagaciter odoratus erat vir doctiff. *Wernsdorff*, quod excufum eft in *Annalibus litterariis Helmftadienf.* Vol. I. 1789. p. 477. M. Iunio.) Vix credi poteft, quantopere mythologia antiquitatis Graecae et Romanae corrupta fuerit per fraudem et ftuporem hominum, cum quibus Boccatius vixit, quosque auctores habuit; an Barlaamus, monachus Graecus, quo et Leontio magiftris vius erat Boccatius, alia commenta adiecerit, haud dixerim. De fcriptoris *Theodontii* nomine ficto confentiunt *Apoftolo Zeno Differtazioni Voffiane* To. I. p. 12. 13. (*Giufeppe*) *Allegranza Opufcoli eruditi, publicati da R. P. Ifidoro Bianchi* (Cremona 1781.) p. 206. 210. *Tirabofchi Storia della Litteratura Italiana* To. V. p. 366 fq.

Ab his commentis mythologicis inter primos fefe liberauit, faltem ex parte, *Natalis* Comes in *Mythologiarum libris decem*, etfi multis erroribus et commentis, interpretationis quoque allegoricae ftudio abreptus; tum oftentatione doctrinae commentitia notandus, qua et fraudem faepe facit legenti, dum fcriptores antiquiores laudat tanquam a fe lectos et infpectos, quorum nihil nifi nomina in grammaticorum veterum fcholiis ante oculos habuerat.

Animus erat, haec monita, auctaria et retractata, per volumina *quartum* et *quintum* continuare. Sunt enim in iis quoque, quae subtiliorem curam et limam desiderare sentio; chartae tamen operaeque est parcendum. Attingam saltem vnum et alterum.

Ad *Volumen quartum* p. 77. monendum esse video, luxata esse in ora extrema per operas verba, quae hunc in modum refingenda sunt: "nam non nisi a Dracone ea constituta esse videntur."

P. 128. *de mancipiis, vnde in Graeciam et Romam aduecta fuerint:* oblitus eram monere, ipsos quoque Scythas, quos Herodotus memorat, Scolotas dictos, seruitia habuisse; adeo ii, qui vel maxime libertatem iactant, sibi solis eam vindicare solent; idque ex narratione patet, de reditu Scytharum ex Asia, seruis coniuges suas nuptas deprehentium. Locus Strabonis XI. p. 755. A. memoratus conferendus. Infames mancipiis inter merces apportandis et exsecandis fuere Lydi. Iam antiquitus Aegyptios non modo seruos indigenas, sed et venalitios habuisse, exemplo Iosephi a fratribus venditi constat.

Ad *Imagines Philostrati* illustratas *Vol. V.* etsi larga copia ad manum sit apparatus literarii, antiquarii et mythici, temperandum tamen mihi pro consilio libelli esse duxi. Existet forte aliquis, qui Philostrateas imagines noua editione exornet, non tam critica opera, quam obseruatis ad artis argutias in argumentis exprimendis spectantibus.

Ad *institutorum academiae nostrae historiam* praetermittenda non sunt, quae de Museolo nostro tabu-

tabularum pictarum ex *legati Zſchorniani* copiolis p. 6. ſunt narrata *s*).

In tabulae, quae *Bosporus* inſcripta eſt, argumento p. 48. agnoſcas forte veſtigia imitationis amoris Herus et Leandri; quod nunc video *Gyllium* iam coniectaſſe de *Bosporo Thracico* p. 324. col. 2. Eundem vide de templo Neptuni III, 5. ad p. 49. (*n*) et ad notam (*o*) p. 50. Debebam quoque loco primo laudare Tacitum Ann. XII, 63. cum Dionyſio Byzant. p. 21.

P. 94. in nota (*g*) locus, qui me tum fugerat, de membrorum attenuatione ex curſu, eſt apud Xenophontem Sympoſ. II, 17. δρλιχόδρομοι τὰ σκέλη μὲν παχύνονται, τοὺς δὲ ὤμους λεπτύνονται. paullo diuerſimode quam memoria tum ſuggerebat.

Ad *Philoſtrati iun. Imagines* p. 162. vbi de codd. agebam, adſcribam codices Vaticanos Francis petentibus traditos p. 45, 133. p. 47. p. 82, 312.

Ceterum in *Volumine quinto* ad calcem Proluſionum appoſui *duas Commentationes* p. 338 ſq. et 392 ſq. in quibus me arbitror pretium operae feciſſe. Altera eſt *antiquior artium inter Graecos hiſtoria, ad tempora ſua probabiliter reuocata.* Altera; *Veſtigia et memoriae artium et literarum in Italia antiqua per tempora ſua deſcriptae.* Quod enim ſaepe deſideraueram, iam olim (a. 1771.) in Winckelmanni *hiſtoria artium antiquarum*, cum turbari viderem haud raro in temporibus rerum conſtituendis, maxime in artificum aetatibus annis ſuis aſſignan-

s) Nonnulla de eo notata videnda ſunt in *Annalen der Chur-Braunschweig-Lüneburgischen Lande.* 1789. Dritter Jahrgang. Zweytes Stück. p. 424.

assignandis, paullo curatius ea ad certa tempora reuocare constitueram. Prodiere sane interea virorum doctorum commentationes de *pictura veterum*, argumento difficili et impedito, inprimis Hirtii doctae antiquitatis peritissimi cognitoris, commentationes quinque *t*). Doctissimum artis antiquae et recentioris interpretem *Fiorillo* nostrum eximia cum laude si memoro, intelligentissimum quemque artium arbitrum suffragantem habeo. Eo ipso tempore, quo haec a me scripta prelo tradita sunt, *Böttigeri* inter principes eruditionis antiquariae memorandi liber praeclarus *archaeologiam picturae* illustrauit. At mihi, vt dixi, hoc propositum erat, vt tempora artium, operum et artificum, diligentius inuestigarem et notarem, summam tamen rerum tantummodo adiungerem locis scriptorum appositis vel laudatis, quandoquidem Pausanias, Plutarchus et alii in annis assignandis tum parum diligenter versantur, Plinius autem, quia ex pluribus ac diuersis auctoribus sua contexuit, variat saepe annos et miscet, aut apponit epochas, parum exploratis de caussis, nec critices, nec industriae ope vsus; multa ex fama incerta, vulgi sermonibus, aut in pergulis artificum vulgo narrari solita inserit. Mea igitur opera seueriore aliis, qui de his magis explicite scripturi essent, otium facere decreueram: ita vt iis, quae ad liquidum deducta sunt, pro clauis essent in tabula

t) In *Memoires de l'Academie Royale des Sciences et B. L. Berolin.* Volumine 1803. Sunt in iis ea quoque, quae in aliis desideraueram, de arte et eius tractatione ac progressu apposita.

bula fixis, aut pro manfionibus, quae fpatia decurfus, et per haec interuallorum menfuram, monftrarent.

Dum ea, quae ad antiquiora notaueram, iterum perluftrabam, incidere necefle erat in tempora Cyri, in quibus prima artium Graecarum opera in Gallias fuere importata, nimirum a Phocaeenfibus in Maffiliam a fe conditam; quippe qui Olymp. LIX, 3. ante C. N. 542. Phocaea Afiae ab Harpalo capta fecum exportarunt etiam τὰ ἀγάλματα τῶν ἱερῶν καὶ τὰ ἄλλα ἀναθήματα, χωρὶς ὅτι χαλκὸς ἢ λίθος ἢ γραφὴ ἦν. apud Herodotum I, 164. Miror viros doctos ad haec non offendiffe; quae enim erant illa deorum figna, fi excepta funt figna ex aere et lapide, cum picturis? Credas χωρὶς ὅ, τι, quod alias fcribitur χωρὶς ἤ, effe infititia; vt iis extritis dictum fit: fuiffe absportata figna quaeuis, fiue ex aere fiue ex marmore, picturaeue. Nifi narrata ad ἀναθήματα fola fpectare dicere malueris; abfportata fcilicet funt ἀναθήματα, donaria, (v. c. vafa, tripodes, menfae, ex auro et argento), relictis ftatuis ex aere et marmore factis; picturas autem licet fufpicari fuiffe relictas, quia in parietibus erant: nifi forte metuendum erat tabulis magnis et amplis, ne in nauigiis tutus et commodus locus deeffet, nec interirent aut vitiarentur. Nec oblitos effe Maffilienfes artes patrias, colligas ex eo, quod donarium miferant Delphos fignum in templo Mineruae Προναίας vel Προνοίας (de qua nuper a viro docto actum eft) ap. Paufan. X, p. 816. 817. porro Apollinem ex manubiis de Carthaginienfibus bello fuperatis ibid. c. 18. p. 841.

Ad p. 369. 370. vbi *de Onata*, omnino mihi de Aegineticis operibus est monendum, vel aeris Aeginetici vel artis certum criterium fuisse. Ita apud Ambryssenses in Phocide in templo Dianae Dictynnaeae fuit statua deae (ap. Pausan. X, 36. p. 890. 891. (τῷ δὲ ἀγάλματι ἐργασία τέ ἐστιν Αἰγιναῖα) arte Aeginaea seu Aeginetica facta: nec tamen ex aere, sed quod miror, e nigro lapide. Probabile fit omnino, vt scholarum, ita et locorum, fuisse certos characteres operum; sic et *Attici operis* signa animaduerti, ap. Pausan. X, 37. p. 894. extr. in templo Cirrhae euersae signa praegrandia ἐργασίας Ἀττικῆς memorantur.

Ad p. 374. vbi de *Calamide* statuario egi, licet eius discipulum addere e Pausan. X, 19. p. 842. 843. *Praxiam*, qui in fastigio templi Delphici plurium signorum, quae ibi enarrantur, ora (τὰ πρόσωπα) elaborauit, notabili exemplo; reliqua ornamenta fastigii, eo mortuo, elaborauit *Androsthenes* Atheniensis, *Eucadmi* discipulus.

P. 376. memoratur *Aglaophon*, pater *Polygnoti* et *Aristophontis*, pictorum. Huius *Aristophontis* opera fuere Nemea sedens complexu Alcibiadem tenens, quam spectarunt Athenienses non offensi: ap. Plutarch. Alcib. p. 199. B. cf. Athenaeus XII, 9. p. 534. D. E. et Philoctetes, quem etsi ex dolore frementem tamen cum voluptate adspiciebant, apud eund. de aud. poet. p. 18. c. — *Leocharis* p. 379. signa nobilia fuere venatio Alexandri cum leone *u*), et

u) Ap. Plutarch. in Alex. p. 688. E. τοῦτο τὸ κυνήγιον Κρατερὸς εἰς Δελφοὺς ἀνέθηκεν εἰκόνας χάλκᾶς ποιησάμε-

et Ifocratis ftatua, ex aere, a Timotheo Cononis f. pofita cum epigraphe x).

Ad p. 380. extr. inferenda funt haec: fub finem belli Peloponnefiaci poft Olymp. XCIII. vixere *Theocosmus* Megarenfis, *Antiphanes* Argiuus, *Paufon* Calaurea Troezeniorum, *Athenodorus* et *Damias* Arcades: eorum opera erant inter donaria Delphis: Paufan. X. 9. p. 819. In iisdem fuerunt opera *Tifandri* ftatuarii p. 820. et *Alypi* Sicyonii, qui vna cum *Patrocle* et *Canacho* (de quibus v. nos Vol. V. p. 377. 379. y) ftatuas eorum, qui res ad Aegospotamon ftrenue gefferant, fecerunt.

Ad p. 382. *Praxitelis filii* fuere *Timarchus* et *Cephiffodotus*: fecerant imagines e ligno (εἰκόνες ξύλινοι) Lycurgi oratoris, eiusque filiorum, Abronis, Lycurgi et Lycophronis: apud Plutarchum z). *Demofthenis* ftatuam fecerat, Plutarcho eodem libello de X. Oratorib. tradente p. 847. A. *Polyeuctus*: de quo aliunde nil conftabat.

P. 384.

σάμενος τοῦ λέοντος καὶ τῶν κυνῶν, καὶ τοῦ βασιλέως τῷ λέοντι συνεστῶτος, καὶ αὐτοῦ (Crateri) προςβοηθοῦντος· ὧν τὰ μὲν Λύσιππος ἔπλασε, τὰ δὲ Λεωχάρης.

x) Τιμόθεος Φιλίας τε χάριν, ξενίην τε προτιμῶν Ἰσοκράτους εἰκῶ τήνδ' ἀνέθηκε θεαῖς. Λεωχάρους ἔργον. Plutarch. de decem Orator. IV. p. 838. D.

y) *Canachi*, cuius nomen in Indice Vol. V. excidit, de quo tamen p. 377. egeram. Sunt multa praeclara opera iam a Iunio memorata.

z) Eod. de X. Orator. VII. p. 842. E. vbi eiusdem Lycurgi maiores, qui sacerdotio Neptuni functi erant, ab Ismenia Chalcidensi in tabula picti prostabant in templo Erechthei consecrata ab Abrone Lycurgi filio, qui pictus erat porrigens fratri Lycophroni tridentem, vt innueret, se ei sacerdotium permisisse.

P. 384. *Nicomachum* Ariſtodemi filium commemorauerам; Niciae patrem; de quo alia in Indice ſunt adiecta. Adde nunc et hoc: de eo videndum eſſe v. c. *Emericum David* Recherches p. 353.

P. 386. eſt *Sthenis* ſtatuarius, cuius opus elegans, ſtatua Autolyci conditoris Sinopes ad Pontum Euxinum, nobilitatum eſt prodigio ap. Plutarch. in Lucullo p. 506. F. Huic noctu ante vrbem captam in bello Mithridatico, per ſomnum viſum ſe obtulerat herois appellantis eum vt ſecum congrederetur; quod quo pertineret non aſſequebatur Lucullus; at altero die vrbe iam capta videt in littus proiectam ſtatuam Autolyci, in qua auehenda occupati erant hoſtes, ii que ea relicta aufugerunt. Fuerat autem Autolycus inter comites Herculis aduerſus Amazones profecti. Alii Argonautis eum aſſignarunt apud Strabonem, qui et vrbis expugnatae et Autolyci herois mentionem facit lib. XII. p. 821. (p. 545.)

P. 387. *Silanionis* ſtatuarii Iocaſtam memoratam video a Plutarcho de Aud. poet. p. 18. C. et Theſeum ap. eund. in Theſeo p. 2. C. vbi Silanion et Parrhaſius εἰκόνων γραφεῖς καὶ πλάσται. Hactenus notata ad artes Graeciae ſpectarunt; quae ſequuntur, opera Italicae, inprimis Romanae, artis, eorumque notitias reſpicient.

Ad. p. 426. Statuas Romae iam ſub regibus eſt poſt eos exactos Cloeliae et aliorum memoratas (Plin. XXXIV, 5. ſ. n.) multo ſeriorum aetatum fuiſſe, quam quibus vixerunt, me cenſere, iam olim profeſſus ſum: id quod, temporum rerumque comparatione facta, ſenſus ſuus prudentiorem lectorem

facile

facile docet. Vulgus, atque ipſi rerum Romanarum ſcriptores, crediderunt tabulas rerum domeſticarum et hominum clarorum pictas, et ſtatuas ſculptas, eſſe eadem aetate qua illi vixere. In tanta rerum ignoratione et imperitia mirabimur ne, eos de praeclaris tabulis ſub ipſa vrbis conditae tempora memorare? quibus, ſi Graecorum hiſtorias et annos compares (Opuſc. Tom. V. p. 347 ſq.), prima picturae rudimenta inter Lydos notata ſunt; Graecorum autem coloniae in Italia primordia ſua vix habuerant (v. Opuſc. Vol. II. p 8 ſq.) Itaque nec de prauo iudicio, quod de Ludii Helotae Aetoli vetuſtate apud Plinium habetur, laborandum eſſe apparet. Si auctores Latinos, quos ipſe in ſingulis libris ſequutus eſt, in recenſu memoratos, contemplamur: praeter Varronem nullum alium memoratum video, niſi qui vulgares hiſtorias conſcripſerit. Neque me ab ea ſententia abduxere, quae ab eo inde tempore paſſim notaui memorata; vt de *Horatii Coclitis* ſtatua ex aere: (εἰκὼν χαλκῆ apud Plutarch. in Poplicola ſ. 16. p. 106. A. in templo Vulcani poſita add. Gellius IV, 5. Plinius l. l.) et de Porſennae antiquo et rudi opere Plutarch. ibid. p. 107. C. Fuit *Cloeliae* ſtatua equeſtris, quam alii Valeriae aſſeruerant ibid. p. 107. C. Caiae Caeciliae. vni e Tarquiniis nuptae (in Quaeſtion. Rom. Nro. XXX. p. 271. E.). Nec tamen magis aſſentiendum dixero Plutarcho, in Numa p. 65. B. C. pronuntianti, non ante 170. annum vrbis ſimulacra deorum facta eſſe; quod ille ad religionem Pythagoreae ſimilem retulit; immo vero agreſtiori vitae et imperitiae id tribuendum; niſi

nisi forte ex Etruria simulacra deorum fuere allata aut facta. Notabile visum mihi est hoc, apud Plinium XXXV, 3. quod *Appius Claudius*, qui Consul fuit cum Servilio a. V. C. 259. *posuit in Bellonae aede maiores suos:* addit Plinius: *placuitque in excelso spectari et titulos honorum legi.* Verum nec hoc tam antiquorum temporum opus esse potuit, sed serioris alicuius qui ab eo auctore gentis initio facto omnes maiores suos exhibuerat. Nisi nobis aliunde constaret, quam parum diligentes in temporum notatione scriptores fuerint, vix assequi possemus, quomodo tam doctus scriptor, ac Plinius, non debuerit animaduertere errores et vitia dissonorum temporum et rerum. Sed totus ille occupatus erat in transferendis notitiis e Graecis scriptoribus et compilandis, quae e lectione et auditione acceperat. Attamen ille per haec praeclare de nobis meruit.

Ad p. 452. Ad annum V. C. 600. iam CL. annis post *Fabium Pictorem*, (qui memoratus est p. 445. V. C. 452.) ex Plinio notum, refertur in Chronico Hieronym. tragoediarum scriptor *M. Pacuvius*, Ennii ex sorore nepos, idem pictura clarus. Plin. XXXV, 4. f. 7. *Proxime* (post Fabium Pictorem) *celebrata est in Foro Boario, aede Herculis, Pacuuii poetae pictura; Ennii sorore genitus hic fuit, clarioremque eam artem Romae fecit gloria scenae. Postea non est spectata honestis manibus.* Ad eos, quos Plinius inter recentiores sua aetate retulit referendus est *Turpilius*, (non confundendus cum antiquiore Sext. Turpilio comico poeta V. C. 652.) eques e Venetia, cuius pulchra opera Veronae extabant:

extabant: laeua is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur: Plinius XXXV, 4. f. 7. vbi et *Antiftium Labeonem* praetorium, *nuper extinctum* memorat. Et ex aetate Augufti Q. Pedium, mutum, quem Meffala Orator picturam docendam effe cenfuerat.

Vt vnum faltem monitum ex fexto quoque Volumine fubiiciam: Ex iis, quae fupra p. 196 de facris Ifiacis in Vrbem receptis attuli; iam ante me delibata effe nonnulla a viro doctiff. *Carolo Fea ad Winckelmann Hift. Artium* Tom. I. p. 115 fq. ed. Rom. video. Templo autem Ifidi et Serapidi Romae confecrato ab Augufto Aegypticas religiones tantum non publice fancitas habitas videri poffe, obferuauit praeftantiffimus Vir *Iacobs* nuper in Comment. de Memnone. De facris autem Ifiacis poft *Böttigerum* noftrum agere fi vellem, vani ftudii merito arguerer. Idem quoque, in his ipfis diebus, in quibus haec admonita confcripfimus, de Bacchanalibus Italiae, (quae fupra p. 195. attigi) doctiffime egit Corrupere ea primo forte loco religiones Romanas patrias et fimplices, nullis facris arcanis et peruigiliis admiffis; id quod in laudibus Romanae difciplinae ponit Dionyfius Halic.

Conftitueram quoque apud animum, origines et tempora Etrufcarum artium profequi et retractare ea quae in Commentariis Soc. R. Scient Vol. III IV. V. VI. VII. fcripferam iis annis, quibus pauca adhuc monumenta, et de iis, crifi antiquitatis feueriore, ab aliis fcripta, prodierant. Verum fucceffit poftea in has partes doctiffimus vir *Lanzi*, multo melius et

monimentorum copia et locupletiore doctrina instructus; ex eo itaque facile tolli aut emendari posse censeo, quae a me perperam aut minus sollerter scripta esse possunt; nec lenilis ingenii aut otii mei, tam multis ab hoc studiorum genere alienis curis et molestiis interpellati, eam rem esse intelligo.

EPIMETRVM

ad Commentationem de Castoris epochis populorum, qui maris imperium obtinuisse dicuntur.

Quandoquidem non facile in posterum mihi se offeret opportunitas emendandi aut supplendi ea, quae in *Commentationibus Societatis Regiae Scientiarum*, inprimis *antiquioribus*, curas secundas desiderant: saltem de iis, quae in ipso vitae academicae aditu, ante hos L. fere annos a me recitatae et in *nouis Commentariis Societatis* postea vulgatae sunt, nonnulla si adiecero, seu monita seu emendata, veniam me impetraturum esse spero: quandoquidem fundamenta in iis iacta sunt eorum, quae postea partim in iisdem Commentationibus, partim in Prolusionibus de *Graeciae antiquitate* istis superstruxi, aliorum quoque virorum doctorum iudiciis probata.

Cum autem harum commentationum et prolusionum dilectus magna ex parte ex temporum ratio-

rationibus, studiis, et conatibus litterariis fit profectus, qui tum cum maxime virorum doctorum ingenia et operam tenebant: non alienum erit, in libello, quem nostrae academiae annalium loco haberi velim, pauca de iis narrare. Nec sine animi affectu aliquo recordor studium et acumen eximium, quod per aliquod decennia collegae mei, viri doctissimi, in hoc studii genere adhibuerunt, quod in tollendis difficultatibus posuerant, quibus obsepta est quaestio *de populorum originibus*, praecipue in septentrione Asiae et Europae, magno animorum aestu illa aetate agitata, ita vt studio historiarum meliori magno cum fructu prolusum sit, inprimis in hoc, quod ea ingentes notitiarum antiquitatis copias ad terras gentesque cognoscendas et discernendas in medium protulit.

Primum horum studiorum fomitem ingeniis subiecerat immortalis vir *Hallerus*, doctrinam de naturalibus hominum affectionibus non ex nostrae Europae et huius aeui cultu tantum, sed ex ferorum et barbarorum populorum naturis illustrando. Assidua ille lectione librorum a Britannis ad nostras terras apportatorum, quorum rara ista aetate erat notitia et vsus, ad legendas peregrinantium per Americam et alias terras narrationes excitatus, aliorum quoque animis similis studii scintillas iniecerat. Coeptum nunc est comparare gentium, in pari vitae et culturae habitu versantium, aut ad maiorem vitae morumque cultum progressorum, origines et notitias, quaesitumque est de sedibus et migrationibus, tum de caussis et rationibus vicissitudinum mutationum et profectuum,

Hh 2 Arripue-

Arripuerat hoc *Michaelis*, vir fagaciffimus, et ad ftudia fua fcite transtulerat, ab iisque profectus, Mofis fcripta, et Iudaeorum vitam mores et religiones, noua luce illuftrare eft aggreffus. Proceſſerat illis temporibus omnis fere de gentium originibus difputatio a Genefeos capite X. Noftra aetate vix affequi licet, quomodo viri docti tam perturbatas hiftoriarum rationes amplecti potuerint, vt ftatuerent, Mofis aetate vnum aliquem mortalem, inprimis Hebraeum, totius terrarum orbis, magna earum parte folitudinibus et vaftitate horrente, populorumque per eas errantium notitias, originumque, notiones certas habere potuiffe. Satis erat, populos ac tribus in confiniis habitantes noffe; longinquiora autem loca et ea incolentes vagis faltem et generalibus nominibus defignare, vt omnes verfus occidentem terras gentesque ignotas inde ab infula Cypro vno Chittim nomine.

Iam fub eadem tempora melioribus Hebraicae aliarumque linguarum Semiticarum ftudiis fubnatis, vna cum melioribus criticis hiftoricisque praeceptis propofitis, de vanitate iftarum opinionum facile conftitit, et coepere viri docti, in iisque praecipue nofter *Michaelis*, veriora exquirere, nec inani etymorum et vocum fonorumue fimilitudine, operofe ex fermonibus linguisque exoletis et ignotis, quarum nec pronuntiationis veram rationem tenemus, inepto acumine petita, populorum ortus conftituere velle, fed e veftigiis, feu fama antiqua, feu euentorum ac temporum concentu, ducere. Nec fraudandus eft, in hac commemoratione, laudis parte

parte non exigua et debita vir variarum litterarum, naturae quoque, copiis egregie instructus, e quibus nos collegae earum rerum notitias petere solebamus, *Chr. Guilielmus Büttner*, qui *historiae naturalis* in nostra academia auspicia fecit fausta, et signa extulit studii, quod singularem nostrae academiae laudem et existimationem peperit. Mirae erant concertationes virorum doctissimorum, ex nostro contubernio *Murray*, *Schlözeri*, *Gatteri*, quorum ingeniis studiisque, etsi in magna diuersitate, opinionum quoque et iudiciorum dissensu, in arte *critica historica*, (hoc est iudicio docto subtiliore in constituendis historiarum antiquarum monumentis et memoriis, earumque veritate et auctoritate) profectus mirabiles deberi in confesso est: qui nisi viam aperuissent et ab anfractibus, salebris aliisque impedimentis liberassent, nos multarum opinionum senticetis in antiquitatis studio adhuc retineremur. Succinere mihi contigit viris, vniversitatis Gottingensis ornamentis, cum quibus me vixisse non sine aliqua voluptate et desiderio recordor, in antiqua Graecia et Italia; intra cuius fines ac limites me continui, etsi inspectis, et ex parte exploratis quoque, finibus contiguis. Factum hoc est quoque in coloniis borealibus, praecipue in *Chersonneso Taurica*, de qua illa aetate multa narrabantur inprimis per conatus et acta Imperatricis Catharinae *a*). Inter haec quoque intellexi, quanta

a) Sub Imperatoribus Byzantinis multa erant Romanorum latifundia, saltem sub Theodosiorum aetatem, in his locis. Inde a primis Imperatoribus Romanis

quanta et quam praeclara ſint auxilia et ſubſidia ad omne aliud doctrinae et hiſtoriae genus ex antiquitate Graeca et Romana, ad recte iudicandum de meritis virorum doctorum in ceteris quoque hiſtoriarum omnis aetatis et generis ſtudiis, et de veritate atque vtilitate opinionum et iudiciorum: id quod non pari fortuna fieri poteſt ab iis, qui vitam non niſi in vno rerum genere aut in ſolis recentioribus litteris ac ſtudiis exegerunt. Omnium aliorum, quos noui, in populorum veterum originibus, hiſtoriis et temporibus, eruendis et ordinandis conatus ſuperauit *Gattereri* induſtria et ſagacitas incomparabilis; Cum, antequam huc euocatus erat, ſcholaſticis ſtudiis regendis praefuiſſet, litteras Latinas et Graecas cum Hebraicis in promtu habebat. Praeclarae ſunt eius Commentationes *de Sarmatarum originibus* Vol. XII et XIII. *Commentationum Soc. Reg. Scient. Gotting.* ſi iis addideris Commentationes *tres de Thracia* Vol. IV. V. VI. *earundem Commentationum* et de *populorum Slauicorum ſtirpe* Vol XI. vna cum Commentatione *de Hunnis* Vol. XIV. Eminebat ille inter aemulos eruditione, ſtudio et doctrina litterarum Romanarum et Graecarum antiquiorum, quam

nis erant priscae stirpis familiae, partim noui homines, qui aulicis studiis magnas opes consequuti erant, inque his praedia lata per totum terrarum orbem. Ita erant Clodii, Olybrii, Anicii Flaviani, qui latifundia per Thraciam et in Chersoneso Taurica tenebant. v. Obseruata *Wernsdorfii ad Avienum*, Tom. V. P. II. *Poetarum Latinor. min nor.* p. 650 sq. in diss. *de Flaviano Myrmecio.* Supererant tamen his temporibus incolae origine Scythica oriundi: quod per se facile existimari potest.

quam ad istas disputationes attulerat: ita vt etiam iis, quae inter opinionum commenta referri possunt ac debent, saltem insit aliquis color probabilitatis ex iis studiis partae. In hoc genere habendas esse censeo ea quoque, quae *de Cimmeriis* (*Kymri*) *et Tauris in Chersonneso Taurica* disputauit Vol. XII. maxime ex Herodoteis IV, 3. 99. 100. 110. In *Tauros* Cimmeriorum reliquias fuisse non male autumabat (To. XII. p. 140.) et ante Cimmerios fuisse Germanos; at *Scolotas* seu *Scythas*, qui iis in his oris successere, fuisse Finnicae stirpis; *Tauros* interdum nomine *Thracum* esse comprehensos per viciniam finitimorum et cognatorum populorum (p. 143.) In Scytharum loca Graeci successerant. Attigit etiam *regnum Bosporanum* v. p. 144 quod est conditum Ol. LXXXV, 3. de hoc tamen iam actum est ab aliis, et a numismaticis scriptoribus; inprimis a viro docto et illustri *de Köhler* Russ. Imp. a consil. stat. publ. Videatur eius Commentatio *de monumento Reginae Comosarye* (cf. *Gött. Gel. Anz.* 1805. p. 1211.) Tanto autem coniunctior cum viro praestantissimo eram, quod nihil ille tanquam ex tripode fatidicus pronuntiabat; modestia ille et simplicitate amabili proferebat, quae sentiret, sine vlla aliorum dissentientium insectatione.

Quod autem ad Commentationes meas attinet, vulgatae eae sunt partim in *Nouis Commentariis*, inde ab a. 1769 et 70 typis expressis, partim in *Commentationibus*, quae inde ab a. 1778 prodierunt *b*).

Et

b) Prodierat *Nouorum Commentariorum* Vol. I. 1771. complexum Commentationes a. 1769 et 1770, vbi in

Et primo quidem in Commentatione *de Castoris epochis populorum, qui maris imperium dicuntur tenuisse*, (Vol. I. *Nouor. Commentar.*) voc. θαλαττοκρατεῖν nequaquam eo modo, quod viri docti putarunt, ex feriorum temporum vfu eft accipiendum, vt de Carthaginienfium potentia nauali dictum eft a Polybio I, 7, 6. I, 16. 17. (ad quem loc. v. Cafaub.); neque omnino vno eodemque fenfu ac vi eft vfurpatum. Vniuerfe declarat quantamuis nauium copiam; tum comparatione cum aliis ciuitatibus facta; aut fi qua ciuitas ad longinquas terras naues mitteret; aut fi piraticam exerceret; hoc quoque ferius apud Strabon. de Cilicibus lib. XIV. p. 980. A B qui fub extrema reip. Rom. tempora latrociniis infames erant *e*).

Iam

in Comm. hist. et philol. p. 66. inest ea, quae *de Castoris epochis populorum* θαλασσοκρατούντων inscripta est, et a. 1769 recitata. Recitatae a me iam erant a. 1763. 64. 66. tres Commentationes: *Temporum mythicorum historia a corruptelis vindicata; de Graecorum origine a septentrionali plaga repetenda;* et *Musarum religio, eiusque origines et caussae;* quae serius euulgatae sunt *Commentationum* Vol. VIII. a. 1787. in quo ad calcem, sub titulo: *Commentationes antiquiores*, eae extant; in fronte autem eiusdem Voluminis p. XVI. legitur Commentatio *de auctoribus formarum, quibus dii in priscae artis operibus effieti sunt:* Commentatio autem de *Hercule Musageta* habetur in earumdem *Commentationum* Vol. III. p. XVIII.

e) Λύκιοι δὲ οὕτω πολιτικῶς καὶ σωφρόνως ζῶντες διετέλεσαν, ὥστ' ἐκείνων (τῶν Κιλίκων) διὰ τὰς εὐτυχίας (rapinarum successus) θαλαττοκρατησάντων μέχρι τῆς Ἰταλίας, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς ἐξήρθησαν (nulla spe lucri similis allecti sunt) αἰσχροῦ κέρδους. Eodem pertinet locus Strabonis lib. X. p. 745. Cretenses

post

Iam is, qui latrocinia tollit, non minus θαλασσοκρατεῖν dicitur: ita Minos, qui Cares piraticam in mari Aegaeo exercentes represserat, (est is Minos II.) θαλασσοκρατῆσαι memoratus est. Sane quidem mox filii eius insulas insederunt, vt Paron, apud Apollodor. II, 5, 9. §. 3. et Obss. p. 155. rec. ed. et insulam Carpathum tenebant Minoidae, quibus successit Achiuorum colonia: Diod. V, 54. extr. Interea Phoenices et ipsi ἐθαλασσοκράτησαν, alio modo: dum portus insularum frequentarunt, mercatus caussa, non vero vt ibi sedes figerent et colonias deducerent; quas omnino non eo numero, ac vulgo Bocharto praeeunte, creditur *d*), deduxerunt, nec deducere potuerunt; non enim ea erat hominum frequentia in Phoenicia, nec ii nisi emporia condidisse videntur. Omnino in nauigationis originibus animo dimittendum non est, plura subtilius esse discernenda: aliter facta est nauigatio ex insula in insulam, aut in continentem, aliter praedandi caussa, aliter mercandi, tandem etiam imperandi. Itaque traiectus caussa diuersis in locis, diuersis temporibus, nauigatio inuenta esse dici potuit. Sic apud Plinium VII. 57. *Reperiuntur, qui Mysos et Troianos rates priores excogitasse in Hellesponto putent: cum transirent aduersus Thracas:* (h e, vel in Thraciam primum; vel aduersus eos Thraces ac Bebryces, qui iam ante insederant.) Sed vt ad τὸ θαλασσοκρατῆ-

Hh 5

post Tyrrhenos (serius tamen) fuisse qui latrocinia egerunt; post eos, Cilices piratas, oppressos a Romanis (a Pompeio).

d) Vid. Mignot virum doctissimum in *Memoires de l'Acad. des Inscript.* Vol. XXXIV. p. 170.

κρατῆσαι redeam, non mirabimur, ſi is, qui maiore nauium numero inſtructus eſt, partes quoque praecipuas in nauigatione ſibi vindicat aut arrogat, cum aliorum iniuria, vt apud Strabonem lib. XV. p. 955. C. Chii, *ἐκέκτηντο δὲ καὶ ναυτικόν ποτε Χῖοι, καὶ ἀνθήπτοντο τῆς κατὰ θάλατταν ἀρχῆς καὶ ἐλευθερίας* (ſcil. immunitatem a portoriis?). Nec alio, puto, modo Polycrates Samius *θαλαττοκρατῆσαι* narratur *e*). Paria de Sinope vrbe ad Pontum Euxinum memorat Strabo lib. XII. p. 821. A. *f*). Cum itaque tam diuerſae ſint vocis acceptiones, fieri poteſt, vt, cum aliunde nihil certius conſtet, definiri nequeat, quam late iſtae opes maritimae patuerint; vt ap. Strabon. V. p. 327. C. vrbs Spina fuit in mari Adriatico, a qua oſtium Padi Spineticum appellatum erat, haud longe a Ravenna *g*).

Ceterum de Caſtore nihil praeterea reperi, niſi quod Auguſtinus de civ. dei XXI, 8. ex Varrone Caſtorem narrat memoriae tradidiſſe, *mirabile in caelo extitiſſe portentum in ſtella Veneris, vt mutaret colorem, magnitudinem, figuram, curſum; quod factum neque*

e) Strabo XIV. p. 947. B. *ἦν δ' ὁ μὲν καὶ τύχῃ καὶ δυνάμει λαμπρὸς, ὥς τε καὶ θαλαττοκρατῆσαι.*

f) *Κατασκευασαμένη δὲ ναυτικὸν ὑπῆρχε τῆς ἐντὸς Κυανέων θαλάττης, καὶ ἔξω πολλῶν ἀγώνων μετεῖχε τοῖς Ἕλλησιν·* Nam *ὑπάρχειν* est, in ditione habere: Sic de Sybaritis lib. VI. p. 404. A. res quorum adeo prosperas fuisse ait, *ὡς τεττάρων μὲν ἐθνῶν τῶν πλησίον ὑπῆρξε.*

g) *Καὶ ἡ Σπίνα, νῦν μὲν κωμίον, πάλαι δὲ ἑλληνὶς πόλις ἔνδοξος. Θησαυρὸς γοῦν Σπινητῶν ἐν Δελφοῖς δείκνυται, καὶ τἄλλα ἱστορεῖται περὶ αὐτῶν ὡς θαλασσοκρατησάντων.*

neque antea neque postea fit. *Hoc factum Ogyge rege dicebant Adrastus Cyzicenus et Dion Neapolites, mathematici nobiles.* Huius narrationis veram rationem an repeterint astronomi, qui cometen, in eodem aut vicino loco in conspectum venientem, temere pro Venere habitum esse, existimant, equidem haud dixerim; nisi forte id doctius et subtilius est quam pro tanta vetustate et hominum incuria sub Ogyge; quandoquidem per sequentia tempora, lit eris magis frequentibus, in scriptoribus graecis vix alius cometes notatus est. Possit aliquis suspicari ex mythicis aetatibus narratum hoc superesse et ad vices Veneris spectare modo sub occasum modo sub ortum solis observatae. Noti sunt lusus similes de Lucifero et Hespero et de Dioscuris. Persuasum mihi habeo et hoc, computum annorum vix ab ipso Castore esse institutum, sed tantum numerum annorum, quibus naualibus copiis hunc vel illum populum valuisse memorat, appositum ab eo fuisse; quem serius, non Eusebius, sed Iulius Africanus in synchronismum redegisse videtur.

Quod ad ea attinet, quae de populis barbaris qui Asiam peninsulam insederant, antequam ex Graecia Coloniae Aeolum, Dorum et Ionum, ex stirpe Hellenica oriundae, eo deducerentur: visa sunt mihi ea, cum a me relegerentur, satis probabiliter constituta esse. Monenda tamen aut illustranda mihi videntur sequentia:

Quae de stirpe *Phrygico-Thracica*, tempore priore ante ceteros barbaros occidentem versus progressa, et inde in Europam, traiecto mari Aegaeo, forte Hellesponto, transgressa, statueram, vrgentibus a ter-

a tergo, ſaltem eis ſuccedentibus in loca vacue facta, Pelasgis: non minus ea mihi bene conſtare videntur; ex priore ſtirpe aut ſubſtiterant aut ex Europa in Aſiam redierant Thyni, Thracum pars; Erat multitudo e pluribus Thracum populis collecta, etiam Myſi ac Teucri, ex Paeonia, ad Strymonem, profecti, (Herod. V, 13. VII, 20.) quo illi inter Phryges, Thracibus cognatos, (Thracophryges) numerandi; ita et *Phryges* ſeu *Briges* inter Thracicos populos referuntur: v. dicta To. II. *Nov. Comment.* p. 44. 45. olim ex Aſia traiecerant, et inter Thracas conſederant, e ſedibus ſuis expulſos. Eodem tempore (vt ibid. To. I. p. 88. monui) *Cimmeriorum* incurſus in Aſiam citeriorem erant facti, adiunctis *Treribus*, quorum ſedes ſollerter indagauit *Gatterer Comment. de Thracibus* Vol IV. p. 109. At terras Aſiae minoris, inde ad auſtrum, maritimas inſederunt populi *Pelasgicae ſtirpis* inter ſe cognati, diuerſis tamen nominibus ad notitiam noſtram adducti: id quod ex multis paſſim antiquae memoriae fragmentis et veſtigiis illuſtratur. Ita *Cares, Lydi et Myſi*, etſi hi quidem Thraces (Strabo XII. p. 849.) Phrygibus accenſi, h. e. Thracophrygici nominis, illi vero Pelasgici, fratres inter ſe fuere habiti; et commune ſacrum ſollenne *Iouis Carii* celebrarunt *h*). Porro iidem

h) Post Herod. IX, 171. cum aliis laudatum in Comment. p. 82. v. Strabo XIV. p. 974. A. *τρίτον ἐστὶν ἱερὸν τοῦ Καρίου Διός, κοινὸν Καρῶν ἁπάντων, οὗ μέτεστι καὶ Λυδοῖς καὶ Μυσοῖς. ὡς ἀδελφοῖς.* Notum est, *fratres* dictos esse etiam contribules, populares, atque etiam populos ab eadem stirpe profectos, tandem et inter se foederatos, vt Aeduos fratres et socios Romanorum.

iidem Cares antea fuerant dicti *Leleges*, insulas maris Aegaei incolentes; a Minoe inde eiecti redierant in continentem, et loca Asiae tenuere donec Hellenes eos sedibus his priuarunt *i*). Non itaque mirabimur nomina haec populorum eadem stirpe ortorum promiscue, interdum perturbate, mutuo adhiberi; multo magis, cum iidem inter se permixti habitauerint, passim etiam Phrygibus admixti: (cf. exempla ap. *Vallarf. ad Hieronym. Eusebianum* p 238.) qua de re iam veteres conquesti sunt, quoties de finibus istorum populorum quaerebatur: v. Strabo XII. p. 846. p. 857. B. C. In terris maritimis Troadi et Mysiae propioribus (ibid. p. 849. A) saepe est ambiguitas siue a finibus et promiscua habitatione, siue a sedium successione; item in Lydis, qui iidem feruntur fuisse qui prius fuerant *Maeones*, Phrygibus annumerati; cum tamen Lydi habiti sint inter Pelasgicos populos.

In quibus locis Pelasgi Thracibus et Phrygibus admixti fuerant, serius euenisse videmus, vt Pelasgi aut numero aut viribus passim superiores facti terras soli habitarent, aut habitare dicerentur,

i) Strabo XIV. p. 976. A. B. *πολλῶν δὲ λόγων εἰρημένων περὶ Καρῶν ὁ μάλισθ' ὁμολογούμενος ἐστὶν οὗτος, ὅτι οἱ Κᾶρες ὑπὸ Μίνω ἐτάττοντο, τότε Λέλεγες καλούμενοι, καὶ τὰς νήσους ᾤκουν. εἶτ' ἠπειρῶται γενόμενοι πολλὴν τῆς παραλίας καὶ τῆς μεσογαίας κατέσχον τοὺς προκατέχοντας ἀφελούμενοι· καὶ οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πλείους Λέλεγες καὶ Πελασγοί. Πάλιν δὲ τούτους ἀφείλοντο μέρος οἱ Ἕλληνες. Ἴωνές τε καὶ Δωριεῖς.* Tenendum ex his, *Lelegum* gentis plures fuisse populos, et inter hos vnum populum *Cares*.

tur, et antiquorum incolarum nomen prorsus exolesceret, aut vt cum Pelasgis tantum *veteres incolae* memorentur, appellati *barbari*. Ita sunt in Lemno *Sinties*. Sane hoc idem euenit postea Pelasgis, vt eorum nomen obsolesceret in terris Graeciae et Asiae, in quas superuenerant Hellenes, primo accolae, mox soli pro incolis habiti ac memorati. Hae per totam Graeciam Pelasgorum fortunae vicissitudines fuere: quo factum est, vt tandem omne eorum nomen extingueretur. Plerumque in vicis et agris illi degebant: vt de Caribus constat, postquam Iones eorum vrbes occupauerant. (κωμηδὸν οἰκοῦντες apud Conon. Narrat. c. 2.) Lydorum nomen maturius exoleuit, post eorum res a Cyro fractas, cum illud antea inter ceteros Pelasgicae stirpis populos inclaruisset. Ita Athenis memoria erat, Pelasgos sub acropoli habitasse: (v. praeter laudatos in *Nov. Comment. de Castoris epochis* p. 85, nota *v*. Pausan. I, 28. p. 67. f.) At in Thessalia plura eorum serius quoque superfuere vestigia. Inter eos antiquitus fuere *Tyrrheni*, perperam confusi cum Etruscis, quod in *Commentat. de Etrusc.* declarare studui *k*). In Thessalia quoque antiquissimae Pelasgorum sedes fuere: vnde Herodotus dicere potuit, ab omni memoria a Pelasgis habitatam esse Thessaliam; nam *de Pelasgis Thessaliae solis* intelligendus est locus vexatus I, 56. dum ait, *Pelasgos semper easdem sedes seruasse*, Hellenes autem per varias terras errasse, nouas scilicet sedes sibi parando. Alioqui enim Pelasgi-

k) Nonor. Commentar. Soc. Gott. Tom. III. p. 38 sqq.

Pelasgicae stirpis populi multo magis migrationibus et erroribus multis fuere iactati et dispersi *l*). Hae

l) Dum in loco Herodoteo I. 56. 57. versor, redit in memoriam idem locus iam in *Commentatione de Castoris epochis* a me laudatus (Nov. Commentar. p. 85. To. I.) vbi verba lin. 1. 2. in eum modum corrigenda sunt, vt legatur: *Pelasgi, qui supra Tyrrhenos vrbem Crestonem incolunt.* Scilicet diuersis locis in ea parte Thraciae, quae postea Macedonia dicta fuit, Pelasgi habitarunt, nec eodem nomine appellati; ex his locis memorantur duo, in quibus Herodoti adhuc aetate sermo Pelasgorum vigebat, ita vt de eius indole censeri posset, et colligi, *barbaram* linguam fuisse; hoc est, non Hellenicam, (etsi vel sic Hellenum sermo ex antiquiore Pelasgica lingua ducta esse potuit, serius exculta). Ex his locis alter fuit in Thessaliotide, quae tum dicta erat Istiaeotis; hic habitarunt adhuc Herodoti tempore *Pelasgi supra Crestonem*, vrbem antiquam, quam *Tyrrheni* (Pelasgica gens) tenebant, finitimi Doribus, ad Ossam et Olympum habitantibus. (De Crestonia regione diligenter egit *Gatterer* p. 34. Tom. VI. tabula quoque geographica apposita, quae vtinam maiore modulo repetatur viri alicuius docti cura!) Aliae Tyrrhenorum sedes erant ad Hellespontum, vbi Placien et Scylacen tenebant. Ad hos accesserant ii, qui antea Athenis egerant. De Placia ad Cyzicum sita cf. Caylus *Recueil* Tom. II. p. 198. Verum omnino locus Herodoti eget diserta dilucidatione. — Tyrrhenos piraticam exercuisse ante Minoem, notatum fuit a me; vt et Tom. I. *Nov. Commentar.* p. 79. Τυῤῥηνῶν nomen in Strabon. X. p. 731. B. esse illatum emendandae voci Τυράννους At nunc video non bene esse factum; agitur enim de Cilicum regulis piratarum licentiae fauentibus lucri caussa. — Alium locum notabo Tom. I. *Nov. Commentar.* p. 83. med. Verba: *nolo tamen — damnare*, sunt delenda; reliqua recte se habent. *Asiae* nomen primo inter Lydos esse auditum constat; quod

Hae ipſae viciſſitudines et variationes traiectus ex Aſia in Europam, et iterum ex ea in Aſiam, multas moleſtias faciunt inquirentibus in gentium harum, earumque ſedium, origines. Durauerunt autem illae per multa tempora; vnde adhuc heroum aetate e Phrygia Pelops in Peloponneſum venit, ſedesque ſibi parauit ſtirpemque Pelopidarum condidit; ſuccedente Atreo in Mycenarum regno, poſtquam Euryſtheus ad Herculis liberos a Thebanis repetendos profectus occubuerat. Multo vero magis turbari neceſſe fuit *inſularum origines*, hoc eſt eorum notitias qui primi incoluerint colonique fuerint, cum eae a pluribus adiri, iterum deſeri, ab aliis inſideri, ab aliis ſuccedentibus occupari, nouos ſubinde colonos accipere potuerunt. Pro exemplo ſit Cyprus, quam Herodotus ait VII. 97. Cyprios *partim a Salamine et Athenis*, (a nouiſſimis colonis initium facere apparet) *partim ab Arcadia, partim a Cythno, partim a Phoenice, partim ab Aethiopia oriundos eſſe, vt ipſi Cyprii aiunt.*

Ad *Epimetrum Nov. Commentar.* To. II. p. 40. ſpectat tanquam locus claſſicus, Strabo VII. p. 494. 5. (p. 321.) Iis, quae *de Thracibus et Phrygibus* diſputauit, pro fundo vſus eſt *Gatterer* in praeclara *Commentatione de Thracia Herodoti et Thucydidis* To. IV. *Nov. Commentar. Soc. Gott.*

Rhodios

quod ex ipsa Lydorum confessione docet Herodot. IV, 35. etsi alio loco c. 45. alia aliorum commenta apponit. Concinit, quod apud Homerum Asia tantum de tractu ad Caystrum fl. memorata est v. ad Il. β, 461, Obss. Res iam obseruata a Strabone XII. p. 831. B. Nov. Commentar. p. 83.

Rhodios (To. II. p. 40.) inter populos θαλασσοκρατοῦντας memorari, nemo miretur; alio haud dubie sensu in antiquioribus temporibus, quam serius, cum maritimis quoque copiis et classe valerent, ante et post tempora belli Peloponnesiaci, ita vt etiam ius maritimum constituerent; vnde *lex Rhodia* adhuc sub Romanis inualuit; etsi eorum opes ab his fractae tandemque euersae sunt, insula in prouinciam sub Vespasiano redacta. Imperium autem maris iam antea sibi vindicauerant Romani, expressis Tiberii Imp. verbis: quae quidem disertius exposuit *Iac. Gothofredus de imperio maris deque iure naufragii in Opusc. 1641 Geneuae editis.*

De *Cypriorum* θαλασσοκρατίᾳ, (To. II. *Nov. Commentar.* p. 45.) nihil praeter ibi dicta mihi se obtulit, quo epocham declarare et firmare possim; nec iuuat locus memorabilis Herodoti VII. 90. quo insulam a diuersae stirpis colonis frequentatam esse memorat; *a Salamine et Athenis* (a Teucro) aliis *ab Arcadia, a Cythno*, insula maris Aegaei, *e Phoenice* et *ex Aethiopia*, ipsis Cypriis id asseuerantibus.

Nec felicior fuit inuestigatio caussae, facti vel euenti, cui epocha θαλασσοκρατίας *Phoenicum* est assignata circa annum ante C. N. 831. ante Olympiadem primam LXVI. Nauigatione Phoenices et ante et post eos annos floruere, Tyro post Sidonem primas partes tenente. Antiquiora sunt, quae de nauigatione ad Gades, de condita Vtica et Carthagine, memorantur; seriora autem sunt Salmanassari et Nabuchodonosori in eorum

 perni-

perniciem meditata. Praedationes vero insularum maris Aegaei ab iis factas iam belli Troiani tempore ex Homero nouimus, eosque, vna cum Caribus, vetustiore aeuo, et ante bellum Troianum, a Minoe II. coercitos esse Thucydides memorat I, 8. Profecti Sidonii, quod post Bochartum et Bryant. p. 225 sq. satis notum, a mari Erythraeo, (Herodot I, 1. VII, 89.) hoc est a sinu rubro, seu Arabico, ipsi oriundi ab Idumaeis, cum Chananaeis postea permixti, nauigationis studium inde ab antiqua sede retinuerant, vbi ea inuenta fuerat (scilicet hoc in mari; non omnino, nec vbique terrarum), ratibus primum in insulas vicinas; (Agatharchidis fragm. apud Photium et in Geographis Hudson. add. Strabon. XVI. p. 1125. B Plinium VII, 6.) re primum tentata exemplo natatus bouis; quae fabula posthaec in mare mediterraneum traducta in simile figmentum Iouis in taurum mutati abiit, qui Europam, Sidoniam puellam, in insulam Cretam natatu auexit *m*).

Omnino relinquendum est felicioribus ingeniis, vt expediant certas rationes, quas sequutus esse Castor videri debeat in enotandis epochis nauigationis. Nam eas vrbes et gentes, quas in sequentibus enumerat, re nautica inclytas fuisse, nemo dubitet; sed cur potissimum his, quae iis assignavit, temporibus, in paucis reperi. Quapropter subinde

m) Quaesiui opera data in doctissimis commentationibus Abb. *Mignot* de Phoenicibus. Vol. XXXIV. *Memoires de l'Acad. des Inscr.*, quicquamne occurreret, quod ad declarandum id, quod volumus, faceret; frustra tamen.

ſubinde ſuſpicari coepi, fraudem nobis feciſſe ſeu Euſebium et Hieronymum, ſeu Iulium Africanum, quod Caſtoris epochas populorum, qui diuerſis, nec continuis, temporibus per aliquot annos re nautica polluerunt et floruerunt, continuas et alteram alteri e veſtigio ſuccedentes eſſe voluere, atque, hoc errore ſuſcepto, eos annis in computo, quem elaborarunt, memoratis adſcripſiſſe durationis imperii maritimi annos a ſe temere effictos. Altera ex parte ſperabam memoratum iri tempora Aeolum, Ionum, Dorum e Graecia in Aſiam traiicientium. Athenae vtique iam tum naues habuere. Ita et poſthaec paſſim v. c. Piſiſtrati aetate, nauibus aggreſſi ſunt Athenienſes inſulas, vt Naxon ap. Herodot. I, 64. Thucyd. III, 104. Sane magna coloniarum, cumque iis nauigationis, pars incidit in tempora ante et poſt primam Olympiadem, hiſtoriarum monumentis, memoriis et notitiis deſtituta; quo fit vt paſſim opinata appoſita ſint a ſcriptoribus, auctoritate graui prorſus deſtituta, inprimis in Italia, ex quo increbuerat praua opinio locorum origines repetendi a Graecis. Ita plures commemorat Iuſtinus XX, 1. Eſt in his Spina in Vmbris; forte eſt haec ea colonia quae ab Aeginetis in Vmbros ducta fuit: apud Strabon. VIII, p. 577. A. B.

Si tamen Thucydidem lib. I, 1. in animum reuoces, aut in manus ſumſeris, nouas inde difficultates ad iudicium de Caſtoris epochis conſtituendum enaſci putabis. Nam et ille, ingreſſurus narrationem de bello nauali Corinthiorum cum Corcyraeis, redit ad ſuperiora tempora et, qualis

 fuerit

fuerit res naualis Graeciae, exponit; nec eodem modo; ſed ea de cauſſa eoque conſilio, vt doceret, quanta incrementa a tenuibus primordiis res naualis ſub ea demum tempora habuerit, hoc eſt vsque ad Olymp LXXXVII. Res itaque ait ab initio fuiſſe admodum tenues et imbecillas, nec magnum nauium numerum plurium ciuitatum in vnum collectum memorari; ipſa, inquit, claſſis Achiuorum non omnium Graeciam tunc inhabitantium populorum fuit, nec bello, ſed transfretandis copiis Achiuorum inſeruiit (c. 3.). Minos latrocinia ſuſtulit, coloniasque in partem inſularum miſit (c. 4.) Agamemnonem tamen Mycenis regnantem, nauales opes iam habuiſſe, cenſet Thucydides (c. 9.) cum et maiorem nauium numerum haberet: vt videatur quoque metu potius quam beneuolentia et ſtudio erga ſe ceteros ad belli ſocietatem adduxiſſe; imperium quoque quodammodo in inſulas exercuiſſe *n*); belli autem in decem annos producti non copiarum paucitatem, ſed victus inopiam, cauſſam fuiſſe, eaque coactos per inſulas praedatum iuiſſe ad victum conquirendum (c 10. 11.) Cum domum reuerſi eſſent Graeci, inſequutis ſeditionibus et diſcordiis, migrationibus in inſulas et Aſiam, domi autem imperio regio in ciuitatibus conſtituto, tranquillis rebus, agrorum aucto prouentu et hominum commerciis, maiorem quoque rei nauticae curam fuiſſe, paratisque pecuniis coepiſſe Graecos primo quinquaginta remorum naues (*πεντηκοντορους*) tum triremes aedificare; itaque rei naualis bellorumque maritimorum exordia facta eſſe;

n) Πολλῇσι νήσοισι καὶ Ἄργεϊ παντὶ ἀνάσσειν.

esse; primos autem Corinthios classem parasse, primumque bellum cum Corcyraeis mari gessisse; Aminoclem quoque Corinthium Samiis quatuor triremes aedificasse: (c 12. 3.) Factum id esse trecentis fere ante extrema belli Peloponnesiaci; (anno scil. 703 ante C N) praelium vero Corinthiorum cum Corcyraeis ducentis et sexaginta annis (Olymp. XXIX, 1. ante C N. 664) *o*) factum esse; Ita quoque sublata esse latrocinia, navigationes mercandi caussa frequentatas; ex eo autem tempore quoque coepisse insulas in potestatem redigi a potentioribus et tributis vectigalibusque vexari. Nunc Iones etiam nauales copias coepisse habere, Cyri et Cambysis temporibus; in his Polycratem Samium et Phocaeenses (c. 14.) nec tamen triremium magnam copiam fuisse, sed numero adiunctas esse naues L. remorum et naues longas (onerarias). Maiorem nauium copiam primos parasse tyrannos Siciliae et Corcyraeos; minorem Aeginetas et Athenienses, maiore quoque parte adiecta nauium L. remigum; donec Themistocles Atheniensibus auctor fuit classis parandae et rei maritimae eis studium iniecit (c. 15.)

Eusebiani numeri annorum, quibus horum populorum vnusquisque θαλασσοκρατῆσαι dicitur, variant vtique in codicibus, manifesto plerumque errore. Sequamur saltem potiora et probabilia, sepositis leuioribus et subtilioribus; ita

 clarius

o) Plinium lib. VII. extr. minus accurate tempora miscere, dum scripsit, *triremem Thucydides Aminoclem Corinthium* primum fabricasse, monitum iam est a viris doctis.

clarius patebit, non modo, confilium fuiffe diverfum a Thucydide, verum etiam, id forte chronologos fibi propofitum habuiffe, vt, quotquot populi, ante Athenienfes, *nauigatione in Archipelago* ceteris eminuerint, per diuerfa tempora inde a primis, declararent; adiecerunt annos durationis, quamdiu ea fama, primordiorum et auctuum, feu florentis nauigationis, feu principatus, obtinuerit; annos Olympiadum ceterosque epocharum, nefcio, ipfe ne Caftor adiecerit, an, quod probabilius effe cenfeo, Iulius Africanus et Eufebius; nos ad annos ante Chriftum et ad Olympiades, quod et alii viri docti ad Eufebianum Hieronymum fecere, reuocauimus.

Epochae XVII. numero funt hae: θαλασσοκρατεῖσθαι memorati funt:

I. *Lydi* per annos 92. — ante C. N. 1170
paullo poft Troiam captam; fi excidio Troiae annum 1184. affignaueris.

II. *Pelasgi* per annos 85, al. 52. L. 55. paullo poft Codri mortem — 1053
(anno ante C. 1124. Aeolum migratio initium habuit; poft 80 annos Ionum; et 1104 Heraclidarum reditus in Peloponnefum.)

III. *Thraces* per annos 19 (numerus corruptus) — — 1000

IV. *Rhodii* per annos 23. — 916

V. *Phryges* per a 25. — — 893

VI. *Cyprii* per annos 32. — 868

(Corinthii inuenerunt triremes a. 784.)

VII.

VII. *Phoenices* per 45 annos — 826

VIII. *Aegyptii* — — 781

IX. *Milesii* per 18 (28) annos Ol. 7, 3. — 750

X. *Cares.* Ol. 14, 4. — 721
(a. 704. Aminias Samios docuit triremes aedificare; a. 300 ante belli Pelop. extrema; Thucyd. I, 13. Ol. 19, 1. Sub idem tempus colonia Corintho deducta in Corcyram.)

XI. *Lesbii* per annos 68. Ol 26, 4. — 673
(a. 664 primum praelium nauale factum inter Corinthios et Corcyraeos anno 260 ante b. Pelop. extrema. Ol. 39, 4. a. 621. bellum inter Milesios et Lydos.)

XII. *Phocaeenses* Ol. 49, 2. — 583
per 44 annos.

XIII. *Samii* f. circa Ol. 58, 1. — 548
per 12 annos.

XIV. *Lacedaemonii* forte Ol. 61, 3. — 534
per 12 annos.

XV. *Naxii* f. Ol. 64, 3. — 522
per 10 annos.

XVI. *Eretrienses* f. Ol. 67, 3. — 512
per 7 annos.

XVII. *Aeginetae* Ol. 68, 4. — 505
per annos 20. vsque ad Xerxis traiectum in Graeciam. Ol. 73, 4. 485 ante C. N.

* * *

Iam cum his Prolusionibus, non tam mei meorumque studiorum, qualiacunque ea sint aut

fuerint, quam almae Vniuerſitatis Gottingenſis, aliquando Georgiae Auguſtae, cauſſa ſcriptis,

— *ceſtumque artemque repono.*

Lectis his, ſi modo aetatem tulerint, infigant animis ſuis poſteri tot clarorum virorum, qui eam ornarunt, nomina; conuertantque animos ad exempla temporum et hominum, qui literarum bonarum amore, reipublicae academicae caritate, boniſque conſiliis et voluntatibus, officio et religione, obſtrictos ſe eſſe arbitrati ſunt, vt exiſtimationem, famam et laudem, a maioribus partam, ipſi tuerentur in maiusque euehere anniterentur: fortuna quoque ipſa conatibus adſpirante, vt ex rebus afflictis non modo ſeruata ſit, ſed nouo quoque ſplendore illuſtrata, Vniverſitas literaria Gottingenſis, cuius caritate et pietate vsque ad nouiſſimos hos annos, quibus mihi praeter ſpem diuturnior eius fructus conceſſus eſt, ducor et ad vltimum vitae ſpiritum ductum me iri profiteor:

ἐπεὶ τίνα πάτραν, τίνα οἶκον ναίοντ' ὀνυμάξομαι
ἐπιφανέστερον Ἑλλάδι πυθέσθαι; πάσαισι γὰρ
πολίεσσι λόγος ὁμιλεῖ Ἐρεχθέος ἀστῶν, Ἄπολλον, οἳ τεὸν γε δόμον Πυθῶνι δίᾳ θαητὸν
ἔτευξαν. Pindar. Pyth. VII.

INDEX.

INDEX.

A.

Index.

Index.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

P.

R.

INDEX RERVM ACADEMICARVM

IN HOC VOLVMINE SEXTO.

Certamina litteraria ciuium academicorum.

Quaestiones propositae, et scripta diiudicata

I. *ab Ordine Theologorum.*

1804.

*) V. Gelehrte Anzeigen 1808. p. 1105.

Sermonum sacrorum.

II. *ab Ordine Iureconsultorum.*

in hoc volumine sexto.

III. *ab Ordine Medicorum.*

1802. Historia effectuum caloris et frigoris externi in corpus humanum viuum. p. 294.
1803 neglectae doctrinae medicae de crisi detrimenta. 308.
1804. de aere aquis et locis Gottingensibus. 323.
1805. an principii azotici cum inhalatione aeris nihil in corporis humani interioribus deponatur. 340.
1806. recensus alimentorum quibus ingressus in systema vasorum sanguiferorum aut concessus a natura est aut negatus. p. 343.
1807. quid sexus conferat ad morborum ordinem et indolem, genitalium morbis exceptis.
1808. vterus humanus, quoad substantiam vtrum sit neruosus nec ne.
et in 1809 proposita quaestio: de visus vitio, quod vulgo *Mouches volantes* appellatur.

IV. *ab Ordine Philosophorum.*

1802. Historia doctrinae gr. et rom. philosophorum de statu animarum post mortem.
altera: vis et effectus affluentiae metallicarum diuitiarum. 297.
tertia: peninsulae Arabiae descriptio ex Abulfeda. 298.
1803. descriptio Caucasi, regionum et gentium. 308.
1804. systema dynamicum in physicis quatenus sit praeferendum atomistico. 324
1805. religiones Latii ex Ouidii Fastis eruendae et ex aliis scriptoribus illustrandae. 341.
1806. eadem quaestio in hunc annum prolata et iterata.
ordinaria autem quaestio interpretationis allegoriae Philonianae principia et elementa ex ipso Philone elicere ac declarare.
1807. vt triuarum linguarum Vasconum, Belgarum et Celtarum, quarum reliquiae in linguis Vasconica, Cymry et Galic supersunt, comparatione solerter instituta, discrimen, et diuersa cuiusque indoles, doceatur. 385.
1808. vt ex noto Strabonis loco libri III., comparatis Diodori et Plinii locis, memorabilia de metallifodinis antiquis Hispaniae studiose conquirantur, docte et perspicue exponantur, atque ex metallurgiae recentioris doctrina commode illustrentur. 397.
proposita simul in a. 1809. quaestio de Iaxartis et Oxi in mare Caspium se exonerantium fluuiorum ostiis. 400.

Praemia retulere

I. *ab Ordine Theologorum:*

1802. Io. Horn. Accessit Phil. Conr. Marheineke. p. 291.
1803. Io. Horn. 306.
1804. praemium dilatum in annum proximum. 321. 2.

1805.